

See on, mis ma oma õpetatud sõbrale vastan:

Palju vaeva on näinud kirjatundjad mehed, et tõde tera-
haaval kokku koguda, aga need on varsti salvedes koptama
läinud. Aga iseenda ja kuulajate rõõmuks räägib jutustaja
laagritule valgel ja legendi ainsast sinepilvast kasvab peagi
suur puu, mis elab tuhat aastat ja rohkem ja mille seemnetest
kasvavad uued puud. Või nagu rändaja põigab sirget tolmust
maanteed ja sellele eelistab rohtunud metsarada, nii on
minulegi ürikute tolmust armsam legendide silmine udu. Olgu
see teadmiseks kõigile, kes on hakanud mu juttu kuulama ja
kes valmistuvad seda tegema öö või kaks — ma ei tea
isegi, kus ja millal ma sellega lõpule jõuan.

KARL RISTIKIVI · PÕLEV LIPP

KARL RISTIKIVI
PÕLEV LIPP.

KARL RISTIKIVI PÕLEV LIPP

TALLINN
„EESTI RAAMAT“ 1990

Esitrükk:
Karl Ristikivi
Põlev lipp
Romaan
Eesti Kirjanike Kooperatiiv
Lund, 1961

Kujundanud H. Laretei

R 4702770201—225 TL—8—16—89
901 (15)—90
ISBN 5—450—01471—6

Copyright by Eesti Kirjanike
Kooperatiiv AB, 1961
© Järelsõna. Kirjastus „Eesti
Raamat“, 1990

I SÕRMUS

Staufenite koyal oli kolm vappi. Ühel neist, mis kaunistas keisrite sõrmust, oli kujutatud kolm punast lõvi. Selle saamisest räägitakse järgmist:

Kui keiser Friedrich Esimene vanas eas risti võttis, et minna Püha Maad uskmatute ikkest vabastama, seltsisid temaga ka inglise ja Prantsuse kuningas. Inglise noor kuningas Richard Plantagenet, keda trubaduurid ülistavad nimega Coeur de Lion (Lõvisüda), oli oma rüütlivoorustelt, kuigi mitte valitsejatarkuselt, Rooma keisri vääriline, ja vastastikusest lugupidamisest tekkis peagi tihe sõprus, nii nagu see sageli võib tekkida küpse vanaduse ja värske nooruse vahel. (Eks ole öhtu ja hommiku taevast sageli samad värvid.) Kui nende väed sõjaplaanide tõttu üksteisest lahku läksid ja kõrged lepinguvennad üksteisega jumalaga jätsid, võttis kuningas Richard oma vapisõrmuse kolme lõviga ja andis selle keiser Friedrichile rüütelliku sõpruse ja truuduse märgiks. Prantsuse kuninga, kes seal kõrval seisis, tundis seda nähes oma südames kadeduseokka valusat torget ja see haav ei paranenud kunagi. Sellest kasvas kibe viha kuninga Richardi vastu, mis viimasele palju kurja tegi, aga sellest sai alguse ka Prantsuse kuninga soo vaen Staufenite suguvõsa vastu, mis põlvest põlve edasi pärandati ja mille viimsest järgust siin tahame jutustada.

Mu õpetatud sõber, kes kogu aja üle mu õla vaatab, mis ma kirjutan, ei suuda pilkavat naeratust tagasi hoida. Kas ma siis ei tunne niigi palju heraldikat, et ma ei oska eraldada lõvi leopardist? Siis on muidugi lootusetu mulle selle lisaks seletama hakata, et Plantageneti perekonna vapiks oli leetpõõsa õis, mida ka kuningas Richard kõige tõenäolisemal kombel oma pitserisõrmusel

kandis. Ja isegi, kui keiser Friedrich tõepoolest kandis kirjeldatud sõrmust, siis pidi see koos temaga Kiliikiamaal jõevoogudes uppuma.

See on, mis ma oma õpetatud sõbrale vastan:

Palju vaeva on näinud kirjatundjad mehed, et tõde tera-
haaval kokku koguda, aga need on varsti salvedes kopitama
läinud. Aga iseenda ja kuulajate rõõmuks räägib jutustaja laagri-
tule valgel ja legendi ainsast sinepiivast kasvab peagi suur puu, mis
elab tuhat aastat ja rohkem ja mille seemnetest kasvavad uued puud.
Või nagu rändaja põlgab sirget tolmust maanteed ja sellele
eelistab rohtunud metsarada, nii on minulegi ürikute tolmust
armsam legendide sinine udu. Olgu see teadmiseks kõigile, kes on
hakanud mu juttu kuulama ja kes valmistuvad seda tegema öö või
kaks — ma ei tea isegi, kus ja millal ma sellega lõpule jõuan.

Nõnda siis näeme seda sõrmust, imekombel jõevoogudest pääse-
nud, nagu kunagi paganliku kuninga Polykratese oma (ja võib-olla
niisama pahaendeline), kuningas Heinrichi sõrmes, kui ta oma käe
ulatab kuninganna Constantiale ja Sitsiilia krooni oma pähe surub.
Me näeme seda teise keisri Friedrichi sõrmes, kui ta ainsa käe-
viipega otsustab maade ja rahvaste saatust. Kuningas Konradi
sõrmest võtab selle võimuanastaja Manfred, keisri sohipoeg, kes
tõstab käe oma vere vastu ja suurendab needuse koormat, mis alati
koguneb kullale, eriti kui seda kannavad kuningate ja keisrite käed.

Rändaja, kes mõnesugustel põhjustel Napolist Foggiasse viivalt
suurelt teelt kõrvale kallab, võib Benevento linna lähedal leida
enda üleni metsroosidesse uppuva künka ees, mis kannabki nime
Rocca delle Rose — Rooside kalju. Ja kui tal on õnne kohata mõnd
õpetatud meest, võib see talle jutustada, et see kuningas on omamoodi
mälestusammas, et selle all puhkab Manfred, Sitsiilia ja Napoli
õnnetu kuningas, kes langes siin küünlakuu 26-ndal päeval
aastal 1266, võideldes Prantsuse kuninga venna, Anjou hertsogi
Charlesi vasallide ja palgasõdurite vastu.

Ei püstitanud seda esialgselt keegi kestvaks mälestusmärgiks
armastatud valitsejale, kes küll oma riigi varastas, aga oma rahva
südame kingituseks sai, vaid tegid seda kaugelt tulnud saagi-
himulised vaenlased, et selle alla igaveseks unustamiseks peita mehe
laipa, kellele võidukas hertsog ja ta relvi õnnistanud paavst ei

lubanud isegi peotäit pühitsetud mulda ja kristlikke matusesõnu.
Räägitakse ka, et see oli hertsogi õilsameelse väimehe, Flandria
krahvi Roberti kavalus, et sel kombel päästa langenud kuninga
elutut keha veelgi halvemast saatusest, kui veri ja viin olid
võitjad meeletuks teinud ja põleva Benevento linna hädakisa
asjatult teed taeva poole otsis, sest taevariigi võtmete hoidja oli
selle sulgenud. Aga vaevalt oleksid väsinud sõdurid toime tulnud
sellise kõrge künka ehitamisega, kui mitte hiljem iga Bene-
vento kodanik, kellele võõras võim oli ülekohut teinud, selle
märgiks vähemalt üht kivi poleks lisaks kandnud.

Lliga hilja tuli Anjou hertsogile meelde kuninga sõrmus, millest
ta võis kuulnud olla Provence'i laulikute kaudu. Kuningas Manfred
oli juba maetud ja naeratades ütles Anjou hertsoginna, kes kogu
aja oma mehe kõrval oli seisnud:

„Monsieur, mis loeb üks sõrmus, millest muinasjutud räägivad!
Eks ole ma ohverdanud kõik oma ehted, et teile anda Sitsiilia
krooni!“

Hertsog Charles, kelle naeratust keegi kunagi polnud näinud,
pööras abikaasa poole oma liikumatu näo.

„Madame, ei ole vaja mulle meelde tuletada, kellele ma selle
võidu eest tänu võlgu olen. Jumala tahtmata ei lange isegi
varblane katuselt ja kõik, mis me oleme teinud, selle on tema käsk
mele südamesse istutanud.“

Hertsoginna, kes praegugi veel kandis sedasama rüüd, milles ta
oma sõjameeste eesotsas oli ratsutanud läbi Itaalia maade, et oma
mehele selle kitsikuses appi tulla, lõi silmad maha ja vaikis, nii
nagu tegid seda kõik teised, kõrged ja madalad, jah, isegi Rooma
paavst, kui hertsog Charles oma surnud pilgu nende silmadesse
suunas.

Siis seisid nad liikumatult ja vaikides, vaadates lõuna poole, kus
ootas pime ja pikk tee kaugele Sitsiiliasse ja kuningatroonile
kuldses Palermos. Selle tee oli Anjou hertsog täna mõõgaga
vabaks raiunud ja ei keegi ega miski, kõige vähem üks kivi-
kangru alla maetud sõrmus, ei saanud teda nüüd takistada. Nad ei
teadnud, keegi ei teadnud, peale ühe nimetu mehe, et sõrmus oli
juba teel kesköö poole, kus sadade mägede taga üks noor poiss
oma voodi ees lapsemeelselt õhtupalvet luges, selles isegi oma
vaenlastele, kaasa arvatud valekuningas Manfred, Jumala õnnistust
paludes.

Aga sel meeleheite ööl juhtus, et siin või seal sõdadest vaevatud Itaalias keegi, üks lihtne naine või väike laps, kes ei lasknud viimset lootust murduda, peaaegu nagu kogemata juhtus sosistama nime, mille kõik teised näisid olevat unustanud:

„Corradino!“

Kui seitse aastat oli möödunud teise Friedrichi surmast, hakkas Saksamaal levima jutt, et keiser hoopiski pole surnud, vaid et ta ainult on läinud kõrvale kuhugi mäekoopasse, et oma vasallide ja rahva ustavust proovida. Seitsmendal aastal pidi ta aga jälle tagasi tulema. Juhtuski, et üks või teine petis äkki esile astus ja ennast keiser Friedrichiks nimetas. Aga enne kui keegi neist jõudis endale suurema hulga poolehoidjaid koguda ja sel segasel ajal veelgi suuremat segadust tekitada, rippus ta juba võllas või oli tema elupäevad mõnel veelgi häbistavamal ja piinarikkamal viisil lõpetanud.

Siis jäid jutud esialgu jälle soiku, aga kui hertsogite ja krahvide omavoli peremeheta maal järjest suurenes, kui sõnad rüütel ja röövel juba üht ja sama tähendasid, hakkas sama jutt uuesti sosinast kõminaks kasvama. Kui ei tulnud keiser seitsme aasta pärast, siis kaks korda seitsme aasta pärast pidi ta tõesti tulema. Ja tee kaugelt lõunamaalt oli pikk — võib-olla ei teadnudki keiser, kuidas teda kodus oodati ja hädasti vajati. Ta oli ju nii ammu juba oma saksa rahva maha jätnud, võõramaalastega mesti lõõnud, ja räägiti, et ta isegi uskmatute saratseenidega ühes lauas istus ja viina jõi, nende eeskujul oma koja liignaistega täitis ja tähetarkade käest nõu küsis. Aga siis oli ta äratundmisele jõudnud, kui petlik on tõmmunahkse võõra süda, missugusele roojasele teele ta oli sattunud ja ainuvõimsast keisrist libekeelsete nõuandjate orjaks laskunud. Sügava kahetsusega oli ta sellest kõigest põgenenud, lasknud enda isegi surnuks kuulutada ja pidulikult matta, ja mägede üksinduses paastudes ja paludes ootas ta aega, millal ta ise ja ta rahvas on saanud jälle puhtaks ja tugevaks. Siis tõstab ta jälle oma mõõga ja ausate ning ustavate saksa meeste käsivarte toetusel tuleb ta tagasi kohut mõistma ja õigust jalule seadma. Tuleb jälle aeg nagu vanasti, kui iga mees võis julgelt oma teed käia, oma tööd teha ja oma leiba süüa.

Kaks korda seitse aastat oli möödunud, aga keisrit ei tulnud. Räägiti küll ühest või teisest uuest keisrist, kelle vürstid olevat valinud, aga need olid võõrad nimed ja ei midagi muud, neid ei tahtnud ega oodanud keegi. Keisri läänimehed Böömi kuningaga eesotsas talitasid omapead, laiendasid oma piire ja rüüstasid oma maad. Isegi kiriku- ja kloostriisandid jätsid risti ja haarasid mõõga, aga mitte rahva kaitseks, vaid selle rõhumiseks. Baieri hertsogid, kes olid kasvanud võimsaks, kui nende õde kuningas Konradiga abiellus, tülitsevad omavahel, aga hoidsid häbiväärsel viisil vangis keisri pojapoega, kelle õnnetut saatust kahetseti, kellelt aga keegi abi ei lootnud.

Aga miks just seitse või kaks korda seitse aastat? Kui lootuse tüvi nõrgaks jääb, kasvavad ta juured ometi järjest laiemale. Keiser võis tagasi tulla igal ajal, keegi ei tea päeva ega tundi. Või miks peaks ta just kuskil kaljukoopas istuma, kuhu isegi taevane päike ei paista? Võib-olla käib ta kogu aja oma rahva hulgas ringi, valeriides ja muudetud kujul, näeb kõike, kuuleb kõike. Need, kes seni keisri nime all olid esinenud, osutusid petisteks... Mis sellest — valeprohveteid on alati olnud. See ainult tõestab, et peab olema üks, kes on tõeline. Lõuna-Švaabi mägisel maal, selle muust maailmast eraldatud orgudes, elasid jutud visalt. Siit viisid läbi vanad kuulsad kauba- ja väehulkade-teed, siin liikus alati võõraid, isegi sel segasel ja hädaohtlikul ajal. Kes teab, kas mõni neist võõrastest polnudki kauaoodatud keiser. Ta pidi nüüd juba üsna vana olema, seitsekümmend aastat või veelgi rohkem. Aga lihtsad inimesed, kes polnud kindlad omagi aastate arvus, ei pööranud sellele suuremat tähelepanu. Keiser võis olla ka sada aastat vana, ta oli ju keiser. Eks olnud Karl Suur kakssada aastat vana, kui ta veel uskmatute vastu võitles ja neid Saragossa ees armutult lõi. Ja esimene Friedrich oli olnud seitsekümmend, kui ta läks Jeruusalemma tagasi võitma. Kes võis kindel olla, et ta võõral maal suri, nii nagu suurnikud rääkisid, sest suurnikud valetasid alati. Võib-olla temagi elas veel. Oli nähtud lõõmavalt punase habemega hiiglast mäeharjal — see võis olla ainult nägemus, aga ei võinud kunagi teada...

Teel, mis Chiavennast Splügeni ja Churi kaudu Švaabi mereni viib, hädaohtlikul teel, mille raskeim osa kannabki nime Via Mala, otsisid Toskaana ja Lombardia saadikud teed noore Švaabimaa hertsogi juurde, pidades looduse hädaohtu väiksemaks

inimkiskjate hädaohust. Veel oli Churi piiskopil jõudu seda teed röövlitest enam-vähem puhtana hoida. Aga siingi oli julgem hulgakesi kui üksi liikuda. Sellepärast võib mõista, et kolm Toskaana aadlimeest, kes päevatee kaugusel Churist üksikut ratsanikku kohtasid, teda esialgu talupojaks või vähemalt kohalikuks elanikuks pidasid. Nad olid üllatatud, kui vanamees nende küsimusele selges, kuigi võõramurdelises itaalia keeles vastas:

„Võõrastemaja ei ole enam kaugel. Kui mu hobune ei oleks teel lonkama hakanud, jõuaksin minagi sinna ammu enne päikese-loodet, mida teie kindlasti ja ilma kiirustamata teete.“

Suursugused teekäijad vaatasid närudes vanameest imetusega ja umbusuga. Oli ilmne, et ta riided kunagi olid olnud suurniku omad, aga pikal teekonnal närudeks kulunud. Ta kõhn ja kortsunud nägu, samuti kui ta helevalged juuksed, olid alguses lasknud teda raugaks pidada, aga ta rüht oli sirge ja käitumine vaba, nagu räägiks ta omasugustega. Ometi põikas ta kõrvale igast vähegi isiklikumast küsimusest.

„Olen rändur, nagu kõik, kes teed käivad. Üks kannab endaga rohkem kaasas kui teine, ja nagu näete, on minu silmaga nähtav koorem üsna väike. Mõni rändur jätab teele asudes isegi oma nime maha ja kes võib talle seda pahaks panna. Ei, mu härrad, ärge oodake mind! Sest isegi kui siin maal võib julge olla, vähemalt Churi piiskopi kepi ulatuses, on siiski hea enne pimedat katuse alla jõuda. Pealegi võtab alati aega, enne kui õhtusöök valmis saab, sest isegi isa ei lasknud nuumvasikat enne tappa, kui kadunud poeg koju jõudis, ammuks siis võõrastemaja peremees, kes ei teagi, missugused külalised teel on. Minul aga ei ole midagi karta ega midagi oodata ja ma lepin supiga, mida sulased söövad.“

Nii juhtus, et kõrged härrad koos oma sulastega olid jõudnud õhtust süüa ja isegi magama heita, kui üksik rändaja võõrastemajja jõudis. Ta jagas võõrastemaja sulastega nende lihtsat sööma- aega ja nüüd oli ta palju jutukam, eriti kui õllekruus lauale jõudis. Ta jutustas põnevaist ja lõbusaist juhtumistest, mis ta oma pikal teekonnal oli üle elanud, ja aeg läks nii kiiresti, et võis olla juba kesköö, kui ta endale magamisaseme laskis kätte juhatada. Aga varsti tõusis ta jälle üles, nagu ei saaks ta vanainimese kombel und, ja läks välja. Siin seisis ta üksi pimeduses ja vaatas üles mäenõlvakule, kus üksikud tuled nagu hundisilmad edasi-tagasi liikusid.

Õõ kõlge sügavamal tunnil ärkasid äkki kaugelt tulnud härrad kütä ja hüüete peale. Relvi haarates ja välja tormates nägid nad oma unest ja ehmatusest segaste silmadega, kuidas vana rändur üksipäini mustades näokatetes röövlite vastu võitles, keda näis olevat vähemalt tosina arv. Isegi pimeduses võis asjatundja näha, et ta oma mõõka ehtsa rüütli osavusega käsitses. Kui nüüd röövlid nägid, et nende plaan oma ohvreid unevoodil tabada oli luhtunud ja sulased julgust kogudes omalt poolt tümikatega üksikule võitle- jale appi ruttasid, pidasid nad paremaks põgeneda.

Võõrastemaja peremees, kes kogu aja koos naisperega oli karjunud ja hädaldanud, ruttas nüüd oma kõrgetelt külalistelt armu paluma ja kinnitama, et midagi niisugust siin, Churi piiskopi otseses läheduses, kunagi varem ei olnud juhtunud. Pidi olema tege- mist äraandmisega ja Švaabi hertsogile vaenulike rüütlite sala- septsusega, mitte aga ausate elukutseliste teeröövlitega. Keegi pidi külaliste tulekust ette teadma ja sellest märku andnud olema. Ta heitis seejuures kahtlustavaid pilke vanamehele, kes küll näiliselt vaprasti oli röövlite vastu võidelnud, aga seda tõenäoliselt alles siis, kui teisedki ärgates välja jooksid.

Aga toskaanlased, kes paremini oskasid hinnata, kas oli tegemist mänguga või ehtsa võitlusega, ruttasid vanamehe juurde, et teda abi eest tänada ja ta kätt suruda.

„Vabandage, et mu käsi on verine! Ma ei tea, kas see on röövlite või mu enda veri, aga ma tahaksin selle enne oma kätelt pesta,“ ütles vana rändur jälle oma viisakal, aga tagasitõmbuval toonil.

Kui ta veekausi juurde läks ja üks naistest talle ruttas laternaga tuld näitama, langes võõrastemaja peremehe pilk võõra sõrmusele ja ta pörkas järsku ehmudes tagasi, kusjuures ta veel rohkem kui enne võitluse ajal värisema hakkas ja peaaegu oleks põlvili kukkunud. Kas keegi teine peale tema sõrmust nägi, ei ole teada, sest kui võõras rändur oma käed oli puhtaks pesnud ja kuivatanud, et siis talle pakutud aadlimeeste käsi kombepäraselt suruda, ei olnud tal sõrmust enam sõrmes.

Võõrastemaja peremees oli sellest vahejuhtumist nagu pool- ulmane ja ta segadus näis nakatavat kõiki ta kodakondseid. Keegi ei vaielnud vastu, kui suursugused võõrad nõudsid, et närudes vanamees nendega koos võõrastemaja parimas toas pidi magama. Näis koguni, et vana rändurit teistest veelgi suurema aukartusega koheldi ja teeniti. Lombaka hobusekronu asemele oli

talle hommikuks nagu imevael noor tugev ratsu muretses ja ta ei lasknud ennast sundida seda vastu võtma, kuna ta ütles:

„Ma näen nüüd, et mu ülesanne on kiirem, kui ma arvasin. On aeg, et kotkas pesast välja lendab, sest kullide kari on kasvanud liiga suureks.“

Nüüd seltsis üksik rändur Toskaana reisiseltskonnaga, kes teda kohtlesid nagu omasugust. Aga ta jäi endiselt sõnaahtraks, kuigi ta oli alati viisakas ja ta heade kommete tundmine võrdne ta relvakäsitsemise oskusega. Suur oli sellepärast aadlimeeste üllatus ja meelehärm, kui St. Galleni kloostriisse jõudes abti sulased vanamehe toorel kombel hobuse seljast maha kiskusid ja endiga kaasa vedasid. Nende protestidele vastas abt Berthold järsult:

„Kui mõni Toskaana kerjasmunk ennast paavstiks nimetab, siis on see teie asi temaga teha, nagu heaks arvate. Siin, Švaabimaal, tean mina kui hertsog Konradi vasall ja hooldaja, mis on mu kohus. Unustage see, mis te olete näinud, ja astuge laua juurde, et ma võiksin teid tervitada kui külalisi.“ Ja ta ei lubanud enam kellelgi sellest asjast rääkida.

Kui ta oma peremehekohused võoraste vastu oli täitnud, läks ta oma töötuppa ja laskis raudadesse löödud vangi enda ette tuua.

„Vilets petis!“ hüüdis ta müriseva häälega. Kuigi mungarüü, oleks abt Bertholdi võinud pigemini rüütliks ja sõjameheks kui vaimulikuks isandaks pidada. „Jälle üks armetu hull, kes tahab väita, et ta on keiser Friedrich. Tunnista nüüd, kuidas oled sa saanud enda kätte Staufenite sõrmuse, ja ma lasen su piinamist lühendada.“

„Teie kõrgeausus eksib,“ ütles vang rahulikult. „Peab olema tõesti armetu hull see, kes sellise jutu on teie kõrjadesse kandnud. Keegi ei tea paremini kui mina, et keiser Friedrich juba ammu surnud on, sest ma olen ise palju kordi Palermo toomkirikus ta haua juures palvetanud.“

„Ahaa!“ hüüdis abt Berthold. „Sa oled juba hakanud tunnistama, nārune hulgu! Ütle siis, miks sa käid ringi ja kihutad rahvast uskuma niisugust metsikut valet? Ainult mõne päeva jooksul on kogu maa Churi ja St. Galleni vahel kõmisemas kõige meeletumatest kuulujuttudest. Juba on ette tulnud, et talupojad avalikult oma isandaid ähvardavad ja lubavad neid maha nottida, niipea kui tagasitulnud keiser on selleks käsu andnud.“

„Kui talupojad isandate vastu tõrksaks muutuvad, ei ole see

vahest alati talupoegade viga. Aga mina ei ole selleks ühegi sõnaga kaasa aidanud.“

„Ja ometi uhkeldad sa Staufenite sõrmusega, mis muidugi on võltsitud.“

„Sõrmus on ehtne ja ma palun teie kõrgeausust, et see mulle tagasi antaks. Sest ma olen töötanud kuningas Manfredile tema viimse hingetõmbe eel, et ma selle õige omaniku, noore hertsogi Konradi kätte viin.“

„Puudub ainult, et ma sind uute riietega, hobustega ja saatjatega varustan ja su austusavaldustega kloostri väravast välja saadan!“

„Ma ei oota austusavaldusi, küll aga teie kõrgeaususe õnnistust. Nost see ülesanne on suur ja püha. Mitte ainult orjastatud Itaalia ja omavahelistest tülidest laastatud Itaalia linnade — ka Akkoni rüütliite ja Jeruusalemma palverändurite pilgud on nüüd pööratud ainuüksi hertsog Konradi poole. Tean, et ta on veel laps, aga Staufenite sõrmus ta käes teeb ta meheks.“

„Sa kõneled nagu ehtne rahvakihutaja — oled nähtavasti all Itaalias ilukõnet õppinud. Seal on kõik mehed kõnelema, aga ei midagi rohkem. Kes oled sa siis ise, kellele nii suur ülesanne on antud? Mis on su nimi ja kust sa tuled?“

„Tulen Benevento lahinguväljalt, nagu ma juba ütlesin. Kui ma ei võidelnud viimse veretilgani kadunud asja eest, siis ainult sellepärast, et ma kandsin koormat, mis oli väärtuslikum mu elust. Mu nimi ei tähenda midagi — mul on olnud mitu nime, ja ma ei salgagi, et ma neid alati ei suutnud puhtana hoida. Olen võidelnud isehakanud kuninga Manfredi kõrval. Aga mis oskasime teha, kui isegi tema ei teadnud, mida uskuda kõigist neist kuuldustest, mis meieni jõudsid? Kord räägiti, et laps Konrad on surnud, kord jälle, et teda vangis hoitakse, isegi seda, et ta paavsti poole on üle läinud. Mu pattude karistuseks on Jumal mind lõõnud paranemata haavadega, aga kõige suurem ja paranematum haav on mu südames. Laske mind, kõrgeauline isa, vähemalt üks kord teha tõeline rüütliitegu ja andke mulle vabadus ja keisrite sõrmus, et ma selle oma käega võiksin viimsele Hohenstaufenile üle anda, et oma lubadust surijale lunastada.“

„Hull peaksin olema!“ hüüdis St. Galleni abt. „Ja isegi kui ma usuksin sind, valelik kerjus, mis ütleksin mässulisele rahvale? Ainus rohi neile on näha oma valekeisrit võllas kõlkumas. Muidu ei kao kuulujutud ja rahutuste seeme Švaabimaa orgudest kunagi.“

„Kui on nii, et rahvas vajab ohvrit võllapuus, võtke mu sõna, et tulen tagasi, kui olen sõrmuse üle andnud, ja tehke siis minuga, nagu heaks arvate. Olen valmis isegi kõigile kuulutama, et ma ei ole keiser Friedrich, vaid ainult üks vaene patune, ja panen ise oma pea silmusesse.“

„Hull oleksin, kui su lubadust usuksin!“ hüüdis abt Berthold jälle. „Ja kui sa tõepoolest oled aus saksa rüütel, miks sa siis ei ütle enda ja oma lossi nime?“

„Kui ma seda praegu ei ütle, siis sellepärast, et mul on kaaluvaid põhjusi, millel pole aga midagi tegemist mu ülesandega, küll aga mu perekonna auga ja ühe naise õnnega.“

„See on kõik vana tuntud lugu, millega mängumehed ja laadalaulikud rahvast lõbustavad. Võib-olla oled sa koguni rüütel Parsifal või mõni teine kuningas Artuse hulludest rüütlitest? Võib-olla koguni juut Ahasveerus. Aga nüüd olgu lõpp sel lobisemisel. Katsu seda rääkida mu sulastele kloostri keldris — ma olen kindel, et see jutt on palju lühem.“

Ta andis sulastele märku vang ära viia ja läks ise oma külaliste juurde, et nendega koos õhtust süüa. Aga vaevalt oli ta lauda istunud, kui saabus kiirkäskjalg kirjaga Konstanzi piiskopilt. Abt rullis kirja lahti ja ta nägu läks seda lugedes järjest süngemaks. Pärast tavalist viisakat sissejuhatust kirjutas piiskop Eberhard:

„Aga nüüd on mul teatada kurb uudis, mis kõik meie plaanid ähvardab nurja ajada. Hertsog Konrad on äkki tabatud raskest hingehaigusest. Ta on kaotanud kogu elujõu ja elujulguse ja ta on tulnud siia mind paluma ja vannutama, et ma laseksin temal kloostriasse astuda ja kõigist oma õigustest loobuda. Ta sonib nägemustest ja häältest, ja et ta on Hohenstaufen, siis on põhjust karta, et miski ta meelt ei suuda pöörata. Ei miski — kui Jumal ei tee imet või ei saada mingit märki...“

„Hullud!“ hüüdis abt Berthold ja lükkas ümber viinapeekri, mida ta kordagi veel ei olnud saanud tõsta. „Kõik on hulluks läinud. Ka ma ise olen arvatavasti püstihull, kui ma nüüd teen, mis ma mõtlen. Aga mingi märk — kui mingi märk võib aidata, on vahest siiski Jumal ise selle saatnud, et inimese mõistuse tühjust näidata.“

Külalised olid ta sõnade üle imestunud, kuigi nad olid juba teele asudes kuulnud sakslaste barbaarsest käitumisest. Niisama

imestunud olid nad järgmisel päeval, kui nad koos abtiga Konstanzi poole teele asusid ja oma endise reisikaaslase jällegi vaba mehena eneste kõrval leidsid. Aga nende uudishimulikele küsimustele ei vastanud kummaline vanamees poolt sõnagi.

Nii sündis, et Staufenite sõrmus Konstanzi linnas hertsog Konrad von Hohenstaufeni kätte anti. Noor hertsog võpatas, nagu oleks ta löögi saanud, mis ta norgu vajunud pea jälle püsti tõstis, aga ta ei öelnud midagi. Ta ainult suudles sõrmust ja pistis selle oma sõrme, ja näe, sõrmus oli talle täiesti paras, sest ta käsi ei olnud enam lapse, vaid mehe oma.

II LIPP

Kaksteist aastat oli Švaabimaa hertsogiks olnud laps, kellest keegi muu ei hoolinud, kui mõni õrnasüdameline naine, kes poisikese kurba saatust kahetses. Nagu õitsev rohuaeas oli Švaabimaa olnud keisrite valitsemispäevil, nüüd võttis seal umbrohi ikka rohkem võimust. Krahvid ja rüütlid, kes oma vasalliteenistuse tasuks ei saanud läänihärra kaitset, pidid toetuma ainult oma mõõga jõule, aga peremeheta mõõk on kerge väaratama, kui klusatus läheneb. Piiskopid ja kloostriülemad, kes pidid kõigis oma tegemistes käima Jumala hääle järgi, kuulsid harva seda häält, sest see tuli selle kaudu, kes taevariigi võtmeid kandis, aga võtmehoidja oli kaugel ja tal oli nii palju tegemist oma maapealse riigi asjadega, et tal aega üle ei jäänud Püha Haua kaitsmiseks, rääkimata muust. Õeldi koguni, et kui keegi kiiresti tahtis märtrikrooni teenida, siis mingi ta misjonärina saksa parunite juurde. Linnakodanikud, kes oma töö ja kauplemisega olid teeninud raha ja lugupidamist keisri mõõga varjus, olid nüüd sunnitud ise mõõga vööle siduma, et seda mitte ainult reisides, vaid ka oma koja ja maja kaitseks pruukida. Mis aga puutub talupoegadesse, siis oli nende olukord võrdne jahiloomadega härraste metsades. Mis ime siis, et valekeisrid ja valeprohvetid, laadaveiderdajad ja silmamoondajad sigisid nagu sääsed vihma-

sel suvel, nii et viimaks keegi enam ei osanud isegi oma parema ja vasaku käe vahel vahet teha.

Baieri hertsog Ludwig, kelle hoole all laps Konrad kasvas, oli oma valju ja äkilise iseloomu poolest kardetud ja vihatud, aga tema auks olgu siiski öeldud, et ta oma hoolealuse riigis vähemalt sel määral korda hoidis, et see hoopis koost ei lagunenu. Tema südame mõtteid ja salajasi kavatsusi seejuures ei saa keegi teine lugeda. Ja niikaua kui elas viimne Hohenstaufen, elas siiski lootus ausate švaablaste südames.

Kui laps Konrad neliteist aastat vanaks sai — see sündis Neitsi Maarja kuulutamise päeval selsamal aastal, kui teade valekuningas Manfredi langemisest Saksamaale jõudis —, laskis hertsog Ludwig ta seaduse kohaselt täisealiseks tunnistada. Aga selle päeva rõõmust ei näinud noor hertsog osa saavat. Teade oma isa poolvenna surmast, mis kõiki ta sõpru ja poolehoidjaid oli rõõmustanud, kes nägid selles taeva õiglast karistust, täitis noormehe sügava kurbusega ja ta valas kibedaid pisaraid.

„Ta oli siiski meie kõrge vanaisa poeg ja ta soontes voolas Staufenite veri. Ka vaenlasena oli ta mu vend. Nüüd olen veelgi rohkem üks, sest keegi ei tea, kas Sardiinia kuningas üldse enam elab.“

Kortsus kulmul kuulas hertsog Ludwig seda kaebust. Aga Austria hertsog Friedrich, kes oli olnud Konradi mänguseltsiline, langes põlvili ja hüüdis:

„Mu kõrgeauline sõber ja sugulane, kes on kogu aja olnud mulle vennaks, kuidas võite rääkida nii raskeid sõnu! Mõelge oma emale, keda minul, vaesellapsel, enam ei ole! Mõelge oma ema vendadele, kes armastusega teie eest on hoolitsenud, kuna äraandja Manfred ainult teie riiki ja varandust endale on ahnitsenud! Ma ei nõuagi, et mõtleksite minule, kodumaatule, kes igal ajal on valmis teie eest oma elu ohverdama.“

Siis ütles hertsog Konrad, keda põskede kahvatus ja pisarais pilgu tõsidus laskis korraka paista vanemana, kui ta tõepoolest oli:

„Andke andeks, mu vend — sest mul ei ole venda, kes seisaks mulle lähemal —, kui ma teid oma leinaga olen haavanud! Ärge võtke seda kui tänamatust, sest südamevalu ei vali sõnu! Ei, ma ei unusta oma ema ja ma armastan teda sellele vaatamata, et ta Saksa kuninganna krooni peast heitis ja oma juuksed

Tirooli krahvi ees valla päästis. Olete õnnelikum kui mina, kuigi teie ema puhkab mulla all, sest teile on jäänud usk naise armastusse ja truudusesse. Ja oma kõrgele onule olen ma palju ünnu võlgu, sest isalikult on ta mu eest hoolitsenud ja ta majas olen tundnud kõiki lapsepõlve rõõmusid. Aga sel tunnil lubage mul siiski leinata meest, kelle kurjusest ma ainult teiste kaudu olen kuulnud, kelle õilsust ma aga tunnen oma vere hääle läbi. Ja lubage minul valada pisaraid mu õnnetu rahva pärast kaugel Sitsiilias, kes on langenud hoopis suurema kurjategija kätte, kuna minu nõrgad käed ei suuda kedagi aidata.“

Ja ta surus sõbra oma rinnale ja suudles oma onu kätt, aga selle nägu jäi endiselt pilviseks.

Sellest peale oli noor hertsog Konrad, kes muidu sagedasti oli olnud laste kombel rõõmus ja vallatu, raskemeelne ja ta palet kattis haiglane kahvatus.

Ühel päeval, kui ta kõndis lossi aias oma sõbra Friedrichiga ja kedagi muud ei olnud kuulamas, usaldas ta rääkida oma hingehaiguse sügavamast põhjusest.

„Ma ei ole sellest kellelegi rääkida julgenud, isegi mitte teile, mu õilis sõber. Ma tean, et te peaksite mind veelgi lapsikumaks, kui ma aastate poolest olen. Sest selle kõige põhjuseks on õieti üks unenägu, mis ma nägin ööl enne seda, kui teade Manfredi surmast meieni jõudis. Nägin siis unes, et sõjakäik Sitsiiliasse, millest nii palju oleme rääkinud ja mängides unistanud, oli teoks saanud. Kaugel võõral maal, ühel tühjal legendikul hallide mägede vahel ratsutasin ma oma vägede eesotsas ja võitlus pidi olema äge, kuigi ma midagi täpselt ei näinud, sest kõik oli nagu udu või paksu suitsu sees. Ratsutasin oma vägede ees ja kandsin keisrite kotkalippu, aga ma tundsin ennast sellele vaatamata üksi, nagu oleksid kõik, isegi mu oma sõjamehed, mu vaenlased. Ja siis märkasin äkki, et lipp, mida ma kandsin, oli põlema hakanud. Leegid tõusid selle servadest nagu punased narmad ja värvisid veelgi punasemaks keisrite kotka. Olin väga ehmunud ja mu ainus mõte oli: kas suudan oma vaenlased võita ja üles mäeharjale jõuda, enne kui lipp mu käes on lõpuni põlenud? Tundsin, et aeg on lühike ja kulub järjest lähemaks, kuigi ma samal ajal teadsin, et võit on lähedal. Aga ikka suurema lõõsaga leekis lipp, mida kiiremale jooksmale ma oma hobust kannustasin. Ma ei tea õieti, mis lõpuks juhtus ja kas mul õnnestus lippu võidu silmapilguni oma käes hoida, sest ma ärkasin

üles, üleni higine ja metsikult peksva südamega. Ma ei jõudnud oma unenägu kellelegi rääkida, kui juba tuli teade mu onu langemisest ja Sitsiilia kaotusest. Tundsin kohe, mis see tähendas ja mida minult oodati. Aga mu süda on arg ja mu käed nõrgad. Kuidas suudaksin mina, noor, vaene ja üksik, võita tagasi maa, mis on kaugel ja vägeva vaenlase meelevaldas?"

„Miks ütlete alati, et olete üksik? Ma ei räägi enesest, sest mul ei ole midagi välja panna peale mu oma mõõga ja südame. Kuningas Ottokar on röövinud minult Austria, mu ema vanemate maa, ja mul pole mingit lootust seda tagasi võita, sest mul pole niigi palju toetajaid kui teil. Aga hertsog Ludwig on juba mitu korda mõista andnud, et ta toetab sõjakäiku Anjou vastu, ja Itaalia saadikud püüavad üksteise võidu kinnitada, kui väga teid seal oodatakse.“

„Arvate muidugi, et olen tänamatu oma onu vastu. Aga ma ei saa lahti tundeist, et ta ainult tahab mind ära saata ükskõik kuhu, kas Sitsiiliasse või koguni Pühale Maale. Peaasi, et oleksin tal eest ära, et ta täieliku südamerahuga saaks Švaabimaa oma hertsogiriigiga liita. Eks olnud esimene asi, mis ta laskis korraldada pärast mu täisealiseks tunnistamist, et ma teeksin testamendi tema kasuks. Kas poleks loomulik, et tema, kes on palju vanem kui mina ja lastetu, teeks testamendi minu kasuks ja mitte vastupidi?“

„Hertsog Ludwig on olnud väga hea mu vastu,“ ütles Friedrich. „Kuigi ma olen pidanud oma viimased maaomandid talle pantima — aga kust oleksin ma muidu abi ja kaitset leidnud? Tagasi tulles teie unenäo juurde — ma arvan vastupidi, et see peab teid ainult julgustama ja õhutama. Kui oleks minu kätte usaldatud kotkalippu kanda, teeksin ma seda ka siis, kui ma ise peaksin leekides põlema.“

„Friedrich, mu sõber, te olete nii puhta südamega, et te kusi ei oska vähematki varju näha. Aga mina, kes ma olen mitu aastat noorem, olen nagu vana ja kõiges pettunud rauk teie kõrval. Mu esiisade keiserlikud varjud ei anna mulle kosutust, nad ainult varjavad päikese mu eest. Kas ma ei tea, et nad kõige hea kõrval on teinud ka palju kurja, on külvanud kannatust ja vihkamist, ja et Hohenstaufenite kroon ei sära puhtalt, vaid on verrega määritud? Mitte ainult nende suurus ja kuulsus ei rõhu mind, vaid ka kõik nende eksitused, mis langevad laste peale kolmandas ja neljandas põlves. Seepärast olen ma nüüd jõudnud otsusele, mis alguses mind ennastki ehmatas, aga siis mulle suurt kergendust ja rahu tõi.

Olen otsustanud loobuda kõigest, oma maadest, õigustest ja oma nimestki, ja ennast kloostri üksinduses oma taevase läänihärra teenistusse anda.“

Friedrich oli alguses sõnatuks kohkunud, aga siis püüdis ta seda suurema kõneoskusega noort hertsogit mõjutada, et see oma pöördumest plaanist loobuks. Aga kui Konrad kindlaks jäi, palus ta luba vähemalt temaga koos Konstanzi piiskopi Eberhardi juurde minna, kellelt noor maailmapõgenik oma otsustavaks sammuks lootis toetust leida. Sest kuigi hertsog Friedrich mitmes mõttes oli eluvõõram ja kergeusklikum kui ta noor sõber, oli ta siiski selles kindel, et piiskop Eberhard niisama vähe kui keegi teine Hohenstaufenite viimse võsu põgenemisega nõustus.

Kuidas siis läks ja kuidas keisrite sõrmus selles küsimuses otsustava pöörde tõi, sellest oleme juba jutustanud.

Noor hertsog oli nüüd jälle muutunud, ta näis iga päevaga sirguvat ja kasvavat, ta tõstis pea julgelt püsti ja ta kuldsed lokid ei vajanud krooni, et tunnistada ta kõrget päritolu. Ta sinistes silmades säras vaimustus ja ta kahvatu nägu oli tagasi saanud nooruse terve jume. Kaasaegne luuletaja ütleb, et ta oli kaunelm selle valitsejasoo hulgas, kellel kehalise ilu poolest pole kunagi võistlejat olnud, ja et kõik, kes teda nägid, pidid teda armastama. Kuigi luuletajad sageli kipuvad liialdama ja meelitama, ei ole ma kedagi kuulnud temale vastu vaidlevat. Aga oma esialgset lapselikku rõõmsat meelt, mängu- ja laululusti ei saanud ta enam kunagi tagasi ja ta armsaim pistrik Grimm ootas asjatult, et isand temaga jälle jahile läheks. See oli hoopis teine ja suurem jahikäik, mida ta noor isand nüüd ette valmistas.

Kogu suve sõitis ta Švaabimaal ringi, külastas linna ja losse, ja ta võeti igal pool rõõmuga ja auvaldustega vastu. Isegi tõrksad krahvid ja paavstimeelsed vaimulikud ei julgenud talle haput nägu näidata, sest nad teadsid, et Baieri hertsogi ja Konstanzi piiskopi käsi olid alati noort hertsogit varjamas. Linnakodanikud avasid oma südamed ja isegi rahakukrud, kui nad nägid, et maa jällegi oli saanud isanda, pealegi samast soost, kes neile kunagi oli rahu ja heaolu kinkinud. Isegi usumäratsejad ja eneseplütsutajad, kes mööda maad ringi rändasid ja rahvast kõigi ilmalikkude ja vaimulikkude isandate vastu üles kihutasid, ei

julgenud midagi halba öelda hertsog Konradi kohta, kuigi nad ei olnud kitsid raskete sõnadega ta onu hertsog Ludwigi vastu, kelle patuelu nad sõitlesid ja keda nad (mitte ilma põhjusega) oma naise mõrtsukaks nimetasid. Rändavad laulikud, kes nüüd ammugi enam ei laulnud suurtest rüütlitegudest nagu vanasti, vaid sepiitsesid pilkelaule ja rõvedaid lugusid, pühkisid puhtaks oma määrdinud mänguriistad ja alustasid uut laulu kotkapojast, kes oli pesast välja lennanud, et esimest korda oma tiibu proovida. Ainult Saksimaal, kus Wartburg ikka veel pidas ennast tõelise luule kuningalinnaks, kuigi seal nüüd veel ainult vana patustaja Tannhäuser laulude loomise asemel oma valutavate liikmete üle hädaldas, sepiitsesid kollanokad pilkelaule Jeruusalemma kuninga üle, kes Saksamaa linnades käis raha kerjamas, kuigi ta kuningriik juba ammu oli saratseenide käes.

Kui hertsog Konrad külastas oma esivanemate lossi Waiblingenis, juhtus ta sinna laadapäevaks, kui rändavad kometimängijad tavalist jantide asemel kandsid ette Hohenstaufenite kroonika. Et näitlejad alati ei andnud oma kuninglike eeskujude mõõtu välja ja kõigepealt keiser Friedrich oma punase valehabemega rahva hulgas suurt naeru tekitas, sinna polnud midagi parata. Ka hertsog ja ta kaaslased ei saanud tõsiseks jääda, kui keisri uppumissurma sellega püüti näitlikuks teha, et talle ämbritäis vett pähe kallati. Aga kui noort Konradit kujutav näitleja üles astus, käis imestusesumin läbi rahvahulga ja hertsog isegi pidi silmi pilgutama, et päris kindel olla, kas ta õieti nägi. Sest tõepoolest paistis esimesel pilgul, nagu oleks see tema ise, kes seal seisis ja vahepeal vaenlaste poolt röövitud ja peidetud lipu jälle üles tõstis.

„Nüüd päästke Akkon, õilis vürst, ja kauge Sitsiilia!
Me hertsog ja me kaitseja,
on teie käe all Švaabimaa, —
veel leidub kütte Egeris ja ausaid mehi Nürnbergis, —
kui Jumal tahab, kunagi te pead saab ehtima
Rooma keisrite kroon.“

Pisarateni liigutatult laskis noor hertsog pärast seda kometimängija, kelle sarnasus temaga kõiki oli hämmastanud, enda ette kutsuda. Aga kui noormees lähemale tuli ja hertsogi ette

põlvili langes, võis näha, et see sarnasus siiski polnud nii suur ja et üldine vaimustus ja kujutlusvõime palju olid kaasa aidanud. Kõigepealt oli ta vähemalt mitu head aastat hertsogist vanem, ta riided, mis küll hertsogi omi täpselt järele aimasid, palju odavamast materjalist, ja ta mõõk hoopis värvimata puust. Aga kui ta seal rahva ees seisis, olid kõik näinud seda, mis nad just näha tahtsid. Nüüd oli isegi hertsog Konrad pettunud ja seda lähenedes ütles ta hoopis kõrgima tooniga, kui tal muidu kombeks oli:

„Veiderdaja, sa mängisid oma osa hästi. Isegi su hertsog poleks saanud seda paremini teha. Aga küllap on alati kergem kuningat mängida kui kuningas olla. Oma tasu oled sa ausalt ära teeninud ja kui sul on mingi eriline soov, mille täitmine mu võimuses seisab, siis räägi julgesti.“

Ikka veel põlvitades ütles noormees:

„Kõigi švaablaste hertsog, mu isand ja käskija! Teie ees on veiderdaja, kes on selleks saanud ainult ühe unistusega ja see unistus on nüüd täitunud, kui ma teie palge ees seisan. Jah, mul on üks soov, aga selle ettekandmiseks pean paluma teie kõrva rohkem kui üheks silmapilguks, mis te mulle praegu saate pühendada.“

„Mu aeg ei ole kahjuks mu enda päralt ja ühe soovi jaoks ei peaks olema palju sõnu vaja. Seal rahva ees ei öelnud sa ühtki sõna ja ometi ütlesid sa palju rohkem kui kõik teised kokku.“

„Rahva ees ei olnud ma mina ise, ka mitte veiderdaja, nagu te mind nimetate, vaid seal olin ma hertsog Konrad ja sellepärast olid kõik sõnad üleliigsed. Aga oma soovi teie ette kandmiseks pean jutustama lähemalt, kes ma olen ja kuidas ma siia olen sattunud, ju ainus asi, mida palun, on teie õiglane kohtuotsus, kui olete mu loo ära kuulanud.“

Hertsogi kulm tõmbus kortsu ja ta kahetses juba oma lubadust. Siiski ütles ta:

„Kui sa otsid õigust, pead tulema Augsburgi, kus ma oma alamate kaebusi vastu võtan. Siin võid pöörduda kohtuniku poole, kellele olen andnud voli enda nimel otsustada.“

„Siis lubage minul teie saatkonnaga kaasa tulla, ükskõik kui madala teenrina või hobusepoisina. Selles veiderdajate seltsis esinesin ainult täna esimest ja viimast korda ning et ma seda

üldse võisin teha, pean saatuse eriliseks soosinguks. Kõrge hertsog, ärge valmistage mulle nii kibedat pettumust, et peaksin arvama, nagu oleks seni mu vastu nii armutu saatuse mulle naeratamise asemel ainult mu üle irvitanud.“

„Sa räägid nii hästi, et mulle näib, et sa tõepoolest ei saa kõige lihtsamatki soovi vähem kui poole tunni jooksul välja öelda,“ lausus hertsog Konrad nüüd jälle lahkemaks muutudes. Ja ta andis korralduse, et noor kometimängija tallipoisina ta saatkonnaga võis ühineda.

Augsburgi jõudes oli ta selle jutuaajamise juba jõudnud unustada, kui vana rüütel, kes oli toonud Staufenite sõrmuse ja sellest peale erilise usalduseosalisena hertsogi läheduses võis viibida, temale teatas, et üks noormees juba mitu korda oli palunud luba hertsogi ette ilmuda. Ta esitas selle palve sellisel kujul, nagu oleks see osaliselt ka tema enese palve, ja sellepärast ei tahtnud Konrad, kes parajasti oma sõbra Friedrichiga malet mängis, seda tagasi lükata.

Nii astus vahepeal veiderdajast tallipoisiks tõusnud noormees hertsog Konradi ette ja jutustas:

„Teie kõrgusele võib mu lugu tunduda väga tavaline, sest seda juhtub nüüd paraku sagedasti nii Švaabimaal kui ka teistes Saksa riikides. Kui rüütlid saavad röövliteks, siis võivad nad saada ka rändavateks mängumeesteks või isegi hobusepoisteks, sest midagi ei ole enam kindel. On tõesti nii, et olen rüütliisost ja pealegi vanast ning kuulsast, kuigi nüüd ainult mina olen järele jäänud, nii nagu teiegi, õilis vürst, olete viimne oma suguvõsas. Mu esiisa võttis vastu rüütlivöö kuningas Heinrich Linnupüüdjalt ja meie loss Schwalbenhöh, mille müürid nüüd on häbistatud, on seisnud oma kohal kolmsada aastat. Rupert von Schwalbenhöh on mu tõeline nimi. Seda nime on mitmed mu esivanemaist auga kandnud ja üks neist oli keiser Friedrichi rüütlite hulgas ning jättis oma elu Akkoni müüridel. Mu isa Ulrich von Schwalbenhöh läks koos teie kõrge isa kuningas Konradiga Sitsiiliasse ja langes võideldes äraandja Manfredi vastu. Nii on mulle mu ema jutustanud, sest ma ise olin sel ajal veel väike. Pärast seda abiellus ema mu isa venna Wolframiga ja paremat võõrasisa ei oleks ma kunagi võinud saada. Tal olid kõik rüütlivoorused, kuigi ta meeleldi relvade mängu ei armastanud, vaid selle asemel kirju uuris ja looduse saladusi püüdis

välja lugeda. Aga ajal, mil oma õigust peab relvaga kaitsma, ei suutnud ta ei oma võimu ega varandust suurendada. Kadedad naabrid heitsid himustavaid pilke ta omandile ja vaimulikud isandad levitasid kuulujutte, nagu oleks ta pimeduse võimuga ühenduses. Isegi nii jubedaid kuuldusi liikus, et ta oma lossi tornis pimeduse vürstle oli altari ehitanud. Eriti võimas vaenlane oli Nürnbergi linnusekrahv Friedrich, kes lõpuks võltsitud paberitega püüdis ühendada, et mu isa Ulrich sugugi polnud surnud, vaid hoopis valeskuningas Manfredi poole üle läinud ja seega äraandjaks saanud. Sellega tahtis ta ainult üht eesmärki saavutada — mu isa maaomandeid ja üldse kogu ta varandust enda kätte saada. Mu ema ja kasuisa abielu pidi sellega tühjaks saama ja nad mõlemad abielurikkumise ja valevande pärast kohtu alla antama. Koguni nii kaugele läks ta, et äraostetud tunnistajate varal tõendada, nagu ei oleks mina üldse Ulrich von Schwalbenhöh' lihane poeg, vaid hooratöö vili, kel pole mingit õigust oma nime kanda. Mu kasuisa, kes austas seadust, oli valmis avalikult kohtu ette ilmuma ja valesüüdistusi tagasi lükkama. Aga enne seda, ühel ööl, tungis krahv Friedrich oma vasallidega ja suure sõjaväehulgaga mu esiisade lossi kallale. Mu kasuisa püüdis oma väheste ustavate sõjameeste abiga meie elu ja au kaitseda, aga tema ja ta mehed löödi mõõgateraga maha. Kuidagi, küllap mõne joobnud sõjamehe meeletuse tõttu, tekkis lossis tulekahju ja sellest oli õnnetuses nii palju õnne, et mu ema ja mina tekkinud üldises segaduses põgenema pääsesime. Mu ema leidis varjupaika ühes kloostri, mille nime ma isegi praegu siin ei taha nimetada. Ma ise aga hulkusin maal ringi ennast krahv Friedrichi käsilaste eest varjates, kord ühe, kord teise palverändurite või laadaveiderdajate seltskonnaga ühinedes. Et teie, kõrge hertsog, jälle maa juhtimise enda kätte võtsite, andis mulle uut julgust, ja sellest peale on olnud mu ainsaks püüdeks teie ette ilmuda ja oma asi teile ette kanda, et teilt õiglast kohtumõistmist paluda.“

Kui ta oli lõpetanud, hüüdis hertsog Konrad:

„Missugune taevani kisendav ülekohus! Kas tõesti võivad säärased asjad Švaabimaal juhtuda? Otsekohe tahan ma oma saadikud krahv Friedrichi juurde saata ja teda enda juurde nõuda vastust andma. Ja ma ei taha enne puhata, kui teie au ja õigused, noor rüütel, on jälle jalule seatud.“

Aga siis segas ennast vana rüütel vahele:

„Teie kõrguse noor ja hea süda ei kahtle, et kõik see, mis see noormees on jutustanud, tõele vastab. Aga kas on tark uisapäisa talitada ja vägevat krahvi Friedrichi pahandada, kui ta abi teie tähtsas ettevõttes nii oluline on?“

„Kas ma peaksin tarvitama kurjategija abi ja oma lippu juba enne määrima, kui ma selle vägede ees üles tõstan? Ei, kõigepealt tahan ma oma ukseesise puhtaks pühkida, enne kui ma välja pikale teekonnale lähen.“

„Ja sina, noormees,“ pöördus nüüd vana rüütel Ruperti poole, „kas oled sa nii kinni oma õiguse nõudmises, et sa saadad hädaohu oma hertsogi kuningriigi? Su kasuisa ei saa enam ellu äratada ja su ema on endale kloostri südamerahu leidnud. Mis puutub su isa ausse — kas sa võid kindel olla, et õiglane kohus seda saab jalule seada? Selleks on vaja tunnistusi, aga neid saab ainult Sitsiiliast ja see maa on praegu prantslaste kanna all. Sulle on tehtud ülekohut, ütled sa. Aga kui palju on neid, kes praegu kuningas Konradi Sitsiilia riigis niisama suurt ülekohut kannatavad ja kelle ainus lootus on Konrad von Hohenstaufen. Mõtle järele ja otsusta siis. Sest, nagu näed, su hertsog on valmis oma krooni su õiguste eest vaekausile viskama.“

Punastades vaikis noor rüütel ja abitult laiutas hertsog Konrad käsi.

„Nii vähe on mul siis öelda oma riigis, et mu sõnad, mis peaksid olema seaduseks mu vasallidele, nagu veepiisad nende kilpidelt tagasi põrkavad. Tõesti, halb peab olema maailma lugu, kui ühe, õige asja nimel teist tuleb jalgadega tallata.“

„Krahv Friedrich kahtleb selle noormehe päritolus. Varsti on selge, kas ta kahtlus on õige. Ta otsusest selgub, kas ta on tõeline von Schwalbenhöh või seikleja, kes oma noore läänihärra head südant tahab kasutada.“

„Olgu see mõte minust kaugel!“ hüüdis nüüd Rupert pisarsilmil. „Ma ei nõua muud kui oma õigust ja ma arvasin, et see on kõigile, mitte ainult hertsogitele ja kuningatele. Aga kui on nii, et mu õiguse jaluleseadmine on hädaohuks mu kõrge isanda riigile, siis tahan ma ise kõik, mis mul on — ja mul ei ole midagi muud peale viletsa elu — selleks ohverdada, et seda riiki tagasi võita.“

„Hästi öeldud, noor sõber,“ ütles vana rüütel. „Kuningas Konradil on hoopis suurem võim kui hertsog Konradil ja tema

võib siis, kui aeg küps, iga krahvi kohtu ette kutsuda. Seniks on aga minul üks ettepanek, üks väike hüvitus, mida ma saan pakkuda tänu hertsog Konradi meeleõilsusele. Kui ma ise, nimetu ja kodutu hulkur, ta ette ilmusin, timuka kõis kaela ümber, oli ta suurmeelsus nii kaugeleminev, et ta mind austas rüütli nimega ja laskis mul kanda mu enda valitud nime von Schmerzburg, mis nime all mul on praegu soosing teda teenida. Kui nüüd sina, mu noor sõber, oled kaotanud oma rüütliseisuse ja nime, pakun sulle vastutasuks seda nime, kuni sa oma õige nime oled auga tagasi saanud. Kui mu kõrge isand lubab ja sa ise sellega nõus oled, võtan sinu siinsamas oma kasupojaks, et sa saaksid väärilise mõõgakandjana oma hertsogi kõrval seista, kui ta oma riiki Anjou hertsogilt tagasi nõudma läheb.“

Hämmastunult vaatas noor Rupert vanamehele otsa, keda ta alguses oma vaenlaseks oli pidanud ja kes talle nüüd äkki nii ootamatult oma isakätt pakkus. Ka mõlemad hertsogid olid imestusest segased. Aga siis ütles hertsog Konrad:

„Tõepoolest, imelik on teie ettepanek, rüütel Schmerzburg, aga imelikud on olnud teie sõnad ja teod algusest peale. Ma ei saa lahti tundest, et üks kõrgem võim on teid mu teele saatnud. Aga siiski — mu sõna, mis ma andsin sellele noormehele, on endiselt maksev ja kõik on tema otsustada.“

Rupert von Schwalbenhöh, kelle nagu varem oli olnud tulipunane, oli nüüd muutunud kahvatuks, nagu otsustaks ta oma elu ja surma üle.

„Mul ei ole midagi valida, mul jääb üle ainult teid, mu tundmatu isa, selle lahkuse eest tänada. Aga et mul on hertsogi sõna, et ta täidab ühe mu soovi, siis on see soov nüüd, et ma tema sõjaväega koos minnes saaksin endale au kanda keisrite lippu, mida ma juba kord olen kandnud, kuigi veiderdajana.“

III LAEGAS

Sügisel laskis hertsog Konrad õuepäeva Augsburgi kokku kutsuda.

Nüüd oli ta vasallidel, ka neil, kellega ta oma suvisel ringreisil polnud kokku puutunud, võimalus oma värvi näidata. Kui nad tulid, pidid nad juba ette arvestama, et noore hertsogi kõrval seisis ta onu Baieri Ludwig, kel oli jõudu neid antud sõnast kinni pidada. Aga kui nad ei tulnud, polnud kellelgi võimu neid nende kindlatest lossidest välja tuua. Võib mõista Konstanzi piiskopi ja St. Galleni abti murelikke nägusid, kui nad saabusdes leidsid, et nad olid esimesed. Pidulik vastuvõtt, mille Augsburgi piiskop neile korraldas, suutis vaevalt murepilvi laiiali ajada, seda enam, et piiskop Hartmann otsekohe hertsogi omavoli üle hakkas kaebama.

„Paavsti viha endale tõmmata on kerge, aga mis on mul vastutasuks loota? Mu eelkäijad on korduvalt tunda saanud Hohenstaufenite tänamatust.“

Abt Berthold, kes oma mure kustutamiseks rohkesti viina oli joonud, tahtis talle ägedasti vastata, aga kavalam piiskop Eberhard ruttas vahele ja püüdis seletada, kui palju kasulik on kokkulepe piiskopi ja hertsogi vahel.

„Ei tohiks teadmata olla mu vennale Hartmannile, kuidas on läinud paljudes Saksamaa linnades, kus kodanikud ülbelt oma piiskoppidest on mööda läinud ja nende karistusjutluste üle ainult naeravad. Kui isegi paavsti vanne pole suutnud murda Itaalia linnade kangekaelsust, mis abinõud on siis ühel piiskopil, kui ta oma karjaga riidu läheb? Ainult hertsogimõök ja piiskopikepp koos võivad neid veel natuke hirmu all hoida.“

„Hertsogimõök!“ hüüdis piiskop Hartmann naerdes. „Seda ei ole me seni näinud. Aga kui te lähete hertsog Konradi juurde, küsige näha ta rahalaegast. Kui ta sealt ühe kulunud hõberaha leiab, peavad tal olema teravamad silmad kui kotkal.“

Aga piiskop Eberhard oli tuntud selle poolest, et ta kunagi vastust võlgu ei jäänud.

„Iisraeli laste seaduselaekas ei olnud ühtki hõberaha, aga ometi

võtsid nad sellega Kaanani maa ja linnad. Nüüd on aga iisraeli rahval ainult raha laekas, kuid Kaananimaast võivad nad ainult und näha. Aga miks peaksin rääkima sellest oma vaimulikule vennale, kes Pühakirja minust paremini tunneb? Ka ei taha ma sinu enda laegast näha küsida, et selles leiduvat raha lugeda. Tean aga ümisti käest, kui palju või vähe praegusel ajal kiriku kassasse tuleb. Kellel on üldse tänapäeval Saksamaal raha? Kas rüütritel, kes mõne marga eest Cornwalli Richardit on valmis kuningaks nimetama? Kas paavstimeelsetel piiskoppidel, kelle isa ja läänihärra ise rahapuudusel võõraste riikide valitsejakroone müügiks pakub? Ainsad, kel on raha, on linnakodanikud. Isegi kõige vaesemal Augsburgi kodanikul on rohkem kui ainult mõni kulunud hõberaha laekas. Seda ei too sealt välja piiskopi manitsused ja pörgutulega ähvardamine. On õige, seda ei too välja isegi hertsogimõök, sest need ajad on ammugi mööda läinud. Kodanik ei anna midagi muidu, ta müüb ainult.“

„Ma ei müü midagi hõbeseeklite eest,“ hüüdis piiskop Hartmann, kes ei lasknud ainult abt Bertholdil oma viinatagavara vähendada, vaid ka ise selleks kaasa aitas. „Ma tean, mis on Augsburgi kodaniku mõttes — seesama, mis teistes Saksamaa linnades. Nad tahavad endale õigust ise peremeest mängida.“

„Peremeest mängida, see on õige sõna,“ ütles piiskop Eberhard. „Peremeest mängida ja sõnu teha. Miks mitte neile seda lõbu lubada ja lasta neil uskuda, et nad ise oma saatust juhivad. Juhib lõpuks siiski see, kes on selleks võimeline, ja see ei ole Augsburgis mitte kodanike nõukogu, kes peagi omavahel tülli läheb. Ka mitte poisikesest hertsog, kes pealegi rohkem oma sõnilla kuningriigile mõtleb. Kes see on, pole mul vaja nimetada, meid on siin kolm, ja kaks ei tule üldse kõne alla. Aga selle näilise õiguse eest on kodanikud valmis maksma ja see toob raha hertsog Konradi tühja laekasse, mis võimaldab tal teele minna. Kui sellest ka midagi muud välja ei tule, on ta vähemalt Augsburgist eemal. Jääb ta aga siia ja saab iga aastaga vanemaks, pole teada, mis võib kodanike pähe tulla. Ja mis võib ühelt Hohenstaufenilt oodata, seda oled sa ise juba rääkinud.“

Piiskop Hartmann oli mõttesse jäänud, ta vangutas küll veel eitavalt pead, aga ta vastupanu kindlasse müüri oli siiski mõra löödud. Ja nagu hiljem on olnud ürikutest lugeda, saavutati lõhesti kokkulepe piiskopi ja hertsogi vahel, milles piiskop tunnus-

tas hertsogi ülemvõimu, kes kohe omakorda müis linnakodanikele õiguse valida endi keskelt linnanõukogu ja kaks linnapead, sest on iseloomulik kaupmeestele ja käsitöölistele, et nad kunagi ei usalda üht meest.

Selle kokkuleppe tulemuseks oli, et hertsog Konradi varalaegas ei olnud enam tühi, kui ta vasallid viimaks siiski saabuma hakkasid. Kõigepealt ta võõrasisa Tiroomi krahv Meinhard von Görz ja Badeni markkrahv Hartmann. Siis tulid kõrged aadlikud Heinrich von Burgau, krahv Ulrich von Helfenstein, Berthold von Marstetten ja Friedrich von Trubendingen. Tulid isegi Nürnbergi linnusekrahv Friedrich, keda keegi polnud tõsiselt oodanud, ja Rudolf von Habsburg, keda tunti liigagi ettevaatliku mehena. Tema tuleku üle oli hertsog Konrad tõsiselt rõõmus, sest seni oli krahv Rudolf mitmesugustel ettekäändel temaga kokkusaamisest kõrvale hoidnud. Ei ole põhjust üles lugeda kõiki nimesid, mis ürikutesse on kirja pandud. Võib nimetada veel ainult vana karastunud sõjameest Konrad Kroff von Flüglingeni, kes oli võidelnud juba keiser Friedrichi all, ja vaprat rüütlit Friedrich von Hürnheimi.

Karmide ja tahumatute saksa rüütlite hulgas liikusid aga juba paljud elegantsed ja liikuva keelega aadlikud ja õpetatud mehed Itaalia maadest ja linnadest, nende eesotsas auväärne Pietro Prece, endine Manfredi õuenotar, kes nüüd oma osava sule hertsog Konradi teenistusse oli andnud. Seal olid ka alati keisritele ustavaks jäänud Pavia saadikud ja Verona võimsa capitano Mastino della Scala usaldusmees, kes pooliti uhkeldades, pooliti naljatades nimetas ennast Lombardia uksehoidjaks.

Aga mis tähendas üks Itaaliasse verivaesele poisikesele, kes isegi koduuksest väljaminekuks pidi paluma oma hooldajate luba, olgu ta pealegi vormiliselt täisealiseks tunnistatud. Kõik olenes sellest, mis tahtis Baieri Ludwig, ja nüüd oli küsimus selles, mida ta tõepoolest tahtis. See oli tema, kes kõigepealt kõneles saabunud külalistega ja igaüht neist nelja silma all võõrustas. Ja kuigi hertsog Konrad vormiliselt oli õuepäeva kokkukutsuja, oli see siiski tema onu, kes tegelikult peremeest mängis. Eriti sagedad olid ta nõupidamised Meinhard von Görziga. Hertsog Konrad ja ta sõber Friedrich olid need, kellest keegi kuigi palju välja ei teinud, mida muidugi võis seletada sellega, et nad juba oma nooruse tõttu omaette jäid, millega nad aga ise ei tahtnud leppida.

Kardan, et teil on õigus, mu sõber," ütles hertsog Friedrich, kui nad jälle kord Konradiga kahekesi jäid. „Te kahtlustasite küll, et teie onu tahab teid ainult teele saata, selleks et ise Švaabimaal peremeest mängida. Olen nüüd ise mitmel puhul näinud, nagu oleksid tal tõesti sellised plaanid. Olen kuulnud, kuidas ta ühele või teisele krahvile on katsunud selgeks teha, kui kasulik see oleks teie Švaabi vasallidele, kui nende hertsog viibiks Palermos ja mitte Augsburgis.“

„See ei ole mulle mingi uudis," ütles noor Konrad. „Kunagi näitsid niisugused mõtted mind vihaga ja kurvastusega, aga nüüd peab olema minuga midagi juhtunud, mida ma ise ei mõista — nüüd jätab see minu täiesti ükskõikseks. Augsburg või Palermo, need on ju ainult linnad, ja mulle tunduvad nad nüüd nagu liiad ühes majas. Isegi nimed nagu Rooma ja Jeruusalemm ei tunda mu südant enam sellise kuumusega nagu lapsepõlves. Tean ainult, et mul on ees pikk tee ja raske ülesanne ja mida tulemini ma selle juurde asun, seda parem. Mis mu onu Ludwig või kasuisa Meinhard kavatsevad, ei tähenda midagi, kui nad minul ainult ükskõik missuguste omakasupüüdlike soovidega aitavad mu ettevõtet teostada.“

Ka St. Galleni abt, kes esimesil päevil oli priskesti söönud ja joonud, aga nüüd kõhuhaiguse all kannatas ja seetõttu väga sügavas meeleolus oli, võttis kord oma endise hoolealuse käe alt kinni ja tõmbas ta kõrvale.

„Ma olen palju kordi Jumalat palunud, et ta aitaks teil võimalikult pea minna Sitsiiliat prantslaste käest tagasi võitma. Aga nüüd olen hakanud kahtlema, kas ma viimaks oma Issandat ei ole katsunud alt vedada. Sest tõepoolest, kui ma neid lõustasid näen, arvan ma, et Saksamaale on hädalisemalt kuningat vaja kui Sitsiilia murjanitele. Olen vana mees — eile hommikust saadik ütleb mu kõht seda, mis mu rumal pea ei osanud mõista — ja mul on valus mõelda, et ma varsti enam ei näe oma noort hertsogit, just siis, kui see verisulis linnupojast on kasvanud nooreks kotkaks, kes oma lennuga võiks vana jahimehe silma rõõmustada.“

Aga kui asi õuepäeval arutusele tuli, ei olnud seal ühtki neist, kes hertsog Konradi Sitsiilia sõjakäigule oleks vastu vaieldud. Tegid seda ainult Nürnbergi krahv Friedrich, Speyeri piiskop ja rüütel Konrad Stromer. Aga oli teada, et nad tegid seda ainult sellepärast, et nad polnud suutnud endile ettepaneku toetamise eest

küllalt suurt vastutasu välja kaubelda.

„Olen kindel, et kui Friedrich saaks Nürnbergi markkrahvi tiitli, oleks ta valmis isegi kuni Innsbruckini kaasa minema, et siis hambavalu pärast tagasi pöörduda,“ ütles hertsog Ludwig.

Aga Konrad oli seni kindlameelselt selle vastu olnud, et mingil viisil Nürnbergi krahvi soosingut otsida.

Hertsog Ludwig hoidis ennast nüüd avalikult kaua aega erapooletuna. Esiteks väitis ta, et ta on hertsog Konradi lähedalt sugulane ja sellega pole õigustatud nii tähtsas asjas otsustama. Teiseks tõi ta ikka ja jälle ette riigikassa halva seisukorra, aga seda ilmsesti selleks, et sõjakäigu toetajailt ka majanduslikku panust nõuda. Ja kolmandaks ei olnud ta ju Švaabimaa hertsogi vasall, vaid liitlane, kes oma otsuse seadis selle järgi, kuidas hertsog Konrad ja ta suurnikud otsustasid.

Ootamata tuliselt võttis sõjakäigu kasuks sõna krahv Meinhard von Görz. Ta ütles mitu korda, et ta kõneleb mitte ainult enese, vaid ka „meie armsa poja“ nimel, keda selle noorus ja tagasihoidlikkus takistab ise nii auväärse kogu ees kõnelemast. Aga see, et ta Saksa kuninga poega oma kasupojaks alandas, ei meeldinud paljudele, kes ei olnud kunagi leppinud sellega, et kuninganna Elisabeth lihtsa piirimaade krahviga abiellus. Nad nõudsid, et hertsog Konrad ise sõna võtaks.

Tagasihoidlikult, aga mitte arglikult, astus hertsog Konrad ette ja lausus;

„On õigus, et ma olen liiga noor ja kogemusteta, et katsuda teile, mu väarikad sõbrad, oma arvamist peale sundida. Te teate kõik, et mu palavaim soov ja südametunnistuse käsk on mu isa kuningriik röövlite vägivallast vabastada. Millal ja kuidas seda teha, jäägu aga vanemate ja targemate meeste otsustada. Kui mulle siiski pakutakse võimalust oma asja eest kõnelda, siis lubatagu mul see õigus üle anda mehele, kelle tarkust ja ausust ma usaldan, kes aga seni veel pole oma häält kuuldavale toonud. Mulle antud volitusega palun ma krahv Rudolf von Habsburgi minu nimel kõnelema.“

See ootamatu ettepanek lõi kõiki hämmastusega, paljusid isegi ehmatusega. Hertsog Ludwig kahvatas valgeks ja Tirooli krahv hüppas ägedalt püsti, sai aga siiski enesest võitu. Sest kõik teadsid, kui ettevaatlik mees oli krahv Rudolf, kui raske oli teda milleski veenda, ja ta otse kaupmehelik ihnsus ja väiklus olid

lossides pilkejuttude allikaks. Aga samal ajal oli ta tuntud targa ja tasakaaluka mehena ja kui tema millelegi oma õnnistuse andis, võis asja otsustatuks lügeda.

Ainus, kes oma üllatust millegagi ei ilmutanud, oli krahv Rudolf. Et ta kõnet alustades kogeles ja sõnu otsis, oli iseasi, sest seda tegi ta alati.

„Suur on see au, mis mu hertsog mulle osutab, mulle, kõige vaesemale oma vasallidest. Ei ole mul ka oskust oma sõnu ilusasti seada ega vägevat häält, mis kõiki kuulama sunniks. Mõne lihtsa sõnaga tahaksin ainult ette kanda, mis ma ise oma nõrga jõuga mõtlen. Me võime mõista, kuidas meie hertsog põleb soovist oma õigust taastada ja oma Sitsiilia rahvast aidata. Aga me teame ka, et ei ole enam endine aeg, kui vaimustus kõiki haaras, et minna Püha Maad uskmatute käest vabastama, ja iga rüütel oma kodu, perekonna ja varanduse maha jättis ja risti ning mõõga haaras. Nüüd on üks sõjakäik hoopis raske ja keeruline ettevõtte ja neist raskustest oleme juba kuulnud. Midagi ei saa teha uisapäisa ja ainult vaimustusest. Kõik peab olema ette mõeldud ja ette valmistatud ja see kõik võtab aega. Sellepärast on minu arvates vajalik, et me juba praegu otsustame, kas me üldse soovitame oma hertsogil nii hädaohtlikku ja rasket ülesannet endale võtta, kui ta on veel nii noor. Veel enam — peame juba praegu ka igaüks ise otsustama, kas ja kui palju me tahame ja saame teda toetada. Muidugi on läänihärra tahe vasallile seaduseks, aga siingi on viimasel ajal palju muutunud. Vasallil on õigus ja isegi kohustus oma läänihärrale nõu anda, eriti kui vürst ei ole veel päriselt meheikka jõudnud. Pealegi on hertsog Konradi eesmärk nii kaugel ta Švaabi riigist, et see puudutab rohkem tema Itaalia vasalle kui meid, kellele Saksa riikide saatuse palju rohkem muret teeb. Olen kuulnud isegi kohalviibijate käest, et on palju tähtsam, et Saksa rahvas saaks endale õiglase ja võimelise kuninga, kui et selle saaks Napoli ja Sitsiilia rahvas. Aga kui ma olen järele mõelnud, kuidas oleks võimalik Saksa vürste ja suurmehi jälle ühendada, ei ole ma leidnud midagi paremat kui üks suur ühine ja isegi raske ettevõtte, mida kannaks vaimustus võidelda õige asja eest. Otsekohe öeldes — hertsog Konradi Sitsiilia sõjakäik oleks kõige parem vahend, et panna meid omavahelisi tülikesi unustama, sunniks vaenlasi üksteisele kätt andma ja noortele rüütlitele võimaluse annaks oma mõõka õilsa eesmärgiga

tarvitada. Ja kui see ettevõtte Jumala abiga on õnnelikult lõpule viidud, ei ole meil mingit raskust Saksa kuninga valimisega, sest siis ei oleks meil tarvis teda otsida võõraste juurest. Hertsog Konrad on Saksamaal sündinud ja üles kasvanud ja ma olen kindel, et ta süda alati siia tagasi igatseb. On veel puudutatud rahaküsimust ja seegi on meie ajal palju olulisem kui vanasti. Aga mulle on antud siduvaid lubadusi meie Toskaana ja Lombardia sõprade poolt ja ma tean, et itaalia kaupmehe sõna on niisama kindel kui saksa rüütli oma. Mul on ka teateid, et Sitsiilia ja Kalaabria mägedes võitlevad kuningatruud mehed ja valmistavad Anjou hertsogile palju peavalu. Võimas Pisa, mida hertsog Charles häbematult kohelnud, on lubanud kogu oma laevastiku hertsog Konradi teenistusse anda. Ja isegi Genova, Pisa vana võistleja, on hädaohu sunnil valmis oma vaenlasele kätt andma ja hertsog Konradit aitama. Ainult selle kõigega on kiire, sest paljud võivad muutuda, kui abi ei tule. Juba langevad Toskaana linnad üksteise järel paavsti poole ja on kuulda, et hertsog Charles ise oma vägedega kavatseb Toskaanasse minna, niipea kui Sitsiilia vastupanu on murtud. See vastupanu võib ka varsti murduda, kui abi või isegi lootust abile ei tule. Sellepärast, mu sõbrad, on vaja kiiresti otsustada, sest ühelgi juhul me ei saa enne teele minna kui tuleval sügisel. Meie otsustada on, kas jätame oma läänihärra maha, laseme Prantsuse kuningal ja ta vennal ning prantslasest paavstil meid igalt poolt ümber piirata ja hääbume omavahelistes tülides. Või raiume ennast läbi sellest piiramisrõngast, mis hoiab meie rüütleid häbis ja meie kaupmehi vaesuses, ja toetame oma hertsogit kõige jõuga. Mina võin teatada, et ma olen otsustanud teha viimast, ja kuigi aastatelt vana ja sõjas vilumata, olen nõuks võtnud ise temaga kaasa minna. Aga igaüks otsustagu ise oma mõistuse ja südametunnistuse hääle järgi.“

Suur oli olnud švaabi suurnike ja rüütlite imestus, kui Konrad Habsburgi Rudolfi enda nimel kõnelema palus. Veel suurem oli nende imestus nüüd, kui nad selle kõne olid ära kuulanud. Ainult üksikud said aega mõelda sellele, kui suur oli olnud, noore hertsogi julgus ja tarkus, kui ta täiesti omal käel selle otsuse oli teinud. Sest ühegi teise rüütli kõige tulisem kõne ei oleks kedagi nii veenda suutnud kui Rudolfi ettevaatlikud ja arukad sõnad. Vaimustusega tõusid mõõgad sõjakäigu poolt ja St. Galleni abt hüüdis müriseva häälega: „Jumal tahab seda!“

Aga noor hertsog kaelustas krahv Rudolfit ja ütles:

„Ma tänan teid, mu kallimeelne krahv, nende sõnade eest. Ja ma olen kindel, et sellega olete hoolitsenud selle eest, et Saksa rahva ajaloo ühele leheküljele ka Habsburgi nimi on kirjutatud.“

Kuidas oli hertsog Konrad saanud selle ootamatu ja julge mõtte, lasta krahv Rudolf von Habsburgil enda nimel kõnelda? Meie ei tea seda, sest isegi ta onu Ludwig, kes oli olnud tegevuses salaniitide tõmbamisega, ei teadnud seda ja oli sellepärast üpris rahutu. Kas oli see jumalik hää, mis noorele äravalitud vürstile seda kõrva sosistas? Või oli tal mõni teine, hoopis madalam salajane nõuandja, kes märkamatu ringi liikus ja Švaabimaa suurnike südame mõtted välja uuris?

Aga miks peaksime selle juures veel pikemalt peatuma! Peaasi on, et sõjakäik oli otsustatud, ja nüüd oli palju tegemist ettevalmistustega, sest ainult ühekordsest jaa-sõnast oli vähe, et nii suur ja julge ettevõtte tõepoolest teoks saaks.

Nii mõnigi kord pidi hertsog Konrad talitama oma südame vastu, et ikka veel tõrksaid vasalle enda poole meelitada või vähemalt takistada, et nad vastaste leeri üle ei läheks. Selle asemel et koguda raha riigilaekasse sõjakäigu tarvis, pidi ta oma vähesest varandusest tüki tüki järele ahnetele rüütlitele ja piiskoppidele ära jagama. Nii sai Konrad Stromer kuninglikud jahimetsad Nürnbergi lähedal ja nii vabastas ta Speyeri toomkapiitli riigimaksudest, nagu oleks ta juba Saksa kuningas ja mitte ainult Švaabimaa hertsog. Et ta tunnustas Rudolf von Habsburgi õigusi Elsassis, võis veel mõista, aga ta oli lõpuks siiski sunnitud Friedrich von Hohenzollernile markkrahvi tiitli andma, mida ta väga vastumeelselt tegi.

Kui ta nii ühel õhtul üsna sünges meeleolus oma sõbra Friedrichiga koos istus, tuli rüütel Schmerzburg ja teatas, et üks mees ootab hertsogi jutule pääsemist. Kui hertsog Konrad on nõus teda vastu võtma, soovib ta, et keegi teine peale nende kolme sellest teada ei saaks, mispärast ta tulebki nii ebaharilikul ajal ja pimeduse katte all.

„Näen teid viimasel ajal harva, mu lugupeetud sõber,“ ütles Konrad. „Aga iga kord kui te tulete, toote endaga midagi ebaharilikku kaasa, mis lõpuks siiski nagu imekombel mulle

kasuks tuleb. Mu usaldus teie vastu takistab mind küsimusi esitamast ja ma olen valmis jutulesoovija vastu võtma, ükskõik kes ta oleks.“

Ometi pörkas ta nagu ehmudes tagasi, kui sisse astus vana mees kõrges, terava tipuga kübaras, mida juudid seaduse kohaselt pidid kandma.

„Miks tuled sa nagu varas öösel? Kui sul on millegi üle kaebust tõsta, siis tead väga hästi, et ma kõiki oma alamaid päeva ajal avalikult vastu võtan.“

„Kõrgeauline ja armuline kuningas,“ ütles vana juut põlvili langedes, „ma ei ole tulnud kellegi peale kaebust tõstma. Vastupidi — kui Augsburgi koguduse vanem tahan ainult oma rahva nimel meie sügavat tänutunnet teie jalgade ette panna. Kui ma siiski tulen sellisel ajal ja viisil, siis ainult sellepärast, et mitte teie kõrgusele pahandust tekitada, sest kõrged rüütliid võivad pahaks panna, kui meiesugune äkki nende keskele ilmub.“

„Hea küll,“ ütles hertsog Konrad, „ma olen valmis kuulama, mis sul on öelda. Aga sa peaksid teadma, et ma ei ole kuningas, vähemalt mitte siin maal.“

„Ka minu rahva kodumaa ei ole siin maal,“ ütles juut. „Aga me teame, et teie kõrgus oma isadelt on pärinud Jeruusalemma kuninga nime, sellepärast on mul täielik õigus teid oma kuningaks nimetada, kuigi see linn praegu on uskmata saratseenide võimuses ja meil ei ole võimalik isegi selle müüride juures nutta. On meie kõikide soov, et teie mõök võimalikult pea selle linna tagasi võidab, mis on ühteviisi armas nii teile kui ka meile, isamaatuile. Kui me nüüd kuulnud oleme, et teie oma Sitsiilia kuningriiki lähete tagasi nõudma, siis oleme meiegi koguduses sellest rääkinud ja leidnud, et me kuidagiviisi peame selleks kaasa aitama. On ju Sitsiilia juba poolel teel ja meie usume, et teie kõrgus mitte poolel teel seisma ei jää, vaid oma kõrgete esiisade eeskujul oma võidukäiku jätkab. Aga meil ei ole pakkuda mõõka, sest selle kandmiseks ei ole meil luba. Ainus, mida mu rahval on pakkuda, on meie vaeva ja töö vili, ja kuigi seda ei ole palju, võiks see vahest siiski mõne augu teie pikal teel tasandada.“

„Vaeva ja töö vili!“ hüüdis Austria Friedrich põlglikult. „Ütle parem sahkerdamise ja liigkasuvõtmise vili!“

Nüüd ütles vana rüütel vahele:

„Teadsin, et te oma nooruse mõtlematuses nii võite öelda, lugupeetud hertsog. On palju neid, kes seda raha mustaks peaksid, just nagu saaks kuld sellest mustaks, et see kergemeelse pillaja käest kokkuhoidliku mehe rahakotti veereb. Ja muidugi võite ka küsida, kuidas saab kristlik vürst neilt, kes Kristust ei tunne, abi vastu võtta. Aga lubage mul korrata keiser Friedrichi sõnu, kui temalt küsiti, miks ta oma ihukaitseväes sallib uskmataid Mooramaa mehi. „Meil on kõigil üks isa ja pole tähtis, missugune prohvet ta seaduse meie kätte on andnud. Kolm suurt prohvetit on ta sõna rahvastele kuulutanud — Mooses, Kristus ja Muhamed. Kui teie ütlete, et üks neist oli petis, siis peavad seda olema kõik kolm, sest nad kuulutavad ju üht ja sedasama jumalat.“ Nii ütles keiser Friedrich, aga paavsti käsilased on ta sõnu hiljem väänanud, nagu oleks keiser kõiki kolme petisteks tembel-danud. See on alatu vale, sest keiser ei öelnud kunagi halvaks-panevat sõna mõne usutunnistuse või rahva kohta, vaatamata ta keelele või nahavärvile. Praegugi ootavad ustavad saratseenid Sitsiilias ja Luceras, et nad saaksid oma mõõga kuningas Konradi teenistusse anda. Kui kõlbab vastu võtta saratseenlase mõök, siis kõlbab vastu võtta ka juuda rahva kuld.“

„Rüütel Schmerzburg räägib targalt nagu alati,“ ütles hertsog Konrad. „Mul on häbi mu sõbra Friedrichi pärast, kes oma mõtlemata sõnadega on lugupeetud kogudusevanemat solvanud. Kas aga siiski ei ole selle pakkumise taga midagi, mis minule kui kristlikule vürstile vastuvõtmatu oleks, sest päriselt ilma tingimusteta ei ole sa vist siiski tulnud?“

„Ei midagi muud, teie kõrgus, kui et vabastaksite mu rahva alandavatest kohustustest, mis teie nooruse aegu meile peale pandi. Meie ei palu mingeid eesõigusi, vaid ainult õigust rahus oma tööd teha ja omal viisil Jumalat teenida. Selle tasuks oleme valmis nagu vabad kodanikud ka igal aastal oma pearaha maksuma. Kõigepealt aga oleme valmis teie sõjakäigu toetuseks andma need kolmkümmend naela Augsburgi teenarites, mis me juba oleme kokku kogunud.“

„Tõepoolest, nii suurt ohvrimeelsust ei ole ükski mu kristlikest vasallidest seni üles näidanud,“ ütles hertsog Konrad. „Vastupidi — olen sagedamini pidanud avama oma laeka sealt andmiseks. Ja mitte kõik käed, mis seda vastu võtnud, ei ole olnud puhtamad neist, mis nüüd andma on tulnud. Mine julgesti ja anna edasi oma

kogudusele mu tänu, mida olen valmis kuulutama kõige valgel päeva ajal.“

Sügava kummardusega lahkus auväärne kogudusevanem ja sellest päevast peale olid Augsburgi juudid uhked sellele, et nad elasid samas linnas kui Jeruusalemma kuningas.

IV MANTEL

Elisabeth von Wittelsbach oli veel väga noor, kui ta pärastise kuninga Konradiga abiellus. Sellepärast möödus mitu aastat, enne kui ta oma abikaasale poja ja — nagu üldiselt arvati — riigile pärija kinkis. Selleks ajaks oli kuningas Konrad juba Saksamaalt lahkunud, aga kuninganna, kes oli õnnistatud olukorras, ei julgenud nii pikka teekonda ette võtta. Pealegi olid selle vastu Saksa suurnikud, kes tahtsid, et nende tulevane kuningas peaks olema Saksamaal sündinud. Kõik mäletasid veel, missugust kibedust see oli tekitanud, et võõrsil sündinud ja kasvanud keiser Friedrich kogu aja oma maale ja rahvale oli võõraks jäänud.

Saatuse tahtel ei näinud kuninganna Elisabeth enam kunagi oma abikaasat ja viimane ei näinud kunagi oma poega, kes sündis Wolfsteini lossis Landshuti lähedal. Suur õunapuu lossi aias oli samal päeval oma esimesed õied avanud ja ka kõige vanemad inimesed ei mäletanud, et see kunagi nii vara oleks sündinud. Sellepärast arvati, et see on heaks täheks noorele printsile ja et teda juba varajases nooruses kuulsus ja au ootavad.

Aga enne kui viljad õunapuus olid valminud, käis äikese-torm üle maa ja välk lõi puusse, seda keskelt nagu kirvega kaheks raiudes. Nüüd oli ehmatuse suur, kuna sellest kardeti halba märki. Kui selliseid märke uskuda, siis läks see ennustus peagi täide, sest paar päeva hiljem sai kuninganna teada, et ta armastatud isa Baieri hertsog oli järsku surnud. Ja kuna selle mõlemad pojad Ludwig ja Heinrich juba varemgi olid olnud omavahel vaenus, algas nüüd pikk tülide ja pahanduste ajajärk Baierimaal.

„Olen oma tülitsevate vendade vahel nagu laastuke mässavais voogudes,“ kirjutas Elisabeth oma abikaasale. „Kui ainult Teie, mu abikaasa ja kuningas, siin oleksite, võiksite kergesti rahu sobitada. Aga ma tean väga hästi, et Teid palju suuremad ülesanded Sitsiilias hoiavad, ja ma ei taha oma kurtmisega Teie koormat suurendada. Pealegi on mul meie poeg, kes iga päevaga kasvab ja kelle lapselik rõõm, mis midagi ei tea maailma kurjusest, mindki kaasa kisub. Ta on nüüd juba kaks hammast saanud ja ta näitab neid igapähele nii uhkelt, nagu oleks ta kaks linna võitnud. Ometi ei vähenda meie laps mu igatsust Teie järele, vaid pigemini suurendab seda, ja ma palun igal õhtul Jumalat, et ta meid varsti jälle laseks kokku saada. Tahaksin nii väga, et meie poeg, kui ta juba mõistma ja kõnelema hakkab, oma esimese sõna võiks öelda oma isale. Kuidas oskan muidu talle vastata, kui ta hakkab isa järele küsima, sest kuigi ta on kuninga poeg, ei ole tal nii õrnas eas mingit aimu riigiasjadest. Mõnikord tundub, et ka mina neist õieti aru ei saa, kuigi ma olen kuninga emand. Siin, Wolfsteinis, ei ole meie kunagi koos olnud ja sellepärast ei ole mul ühtki mälestust Teist, mu kõrge abikaasa. Ei midagi peale ühe siilu, mis ma salamahti Teie mantli küljest lõikasin, kui Te Sitsiiliasse läksite, ja mida ma nüüd tihti oma silmade ees hoian. Kui minult on küsitud, milleks ma seda riidetükki kaasas kannan, olen häbenedes seletanud, et ma tahan selle järgi ise oma kätega Teile uue mantli kududa, et seda Teile õlgadele panna, kui Te jälle tagasi tulete. Ma loodan, et Te siiski nii kaua ei viibi, et ma selle tööga valmis saan, sest ma ei ole mitte nii osav kädetöös, nagu olid seda endise aja kuningannad. Aga kui mitte kädetöös, siis vähemalt armastuses ja truuduses Teile vastu tahaksin olla nende vääriline, kellest laulikud jutustavad.“

Viisteist aastat hiljem sõitis noor hertsog Konrad väikese saatjakonnaga Augsburgist piki Lechi jõge alla, et oma emaga kokku saada, kes sel ajal üksi Hohenschwangau lossis viibis. Nüüd olid ettevalmistused arenenud nii kaugele, et ainus, mis tal sõjakäiguks puudus, oli ta ema õnnistus. Juba oli suur osa vägesid kogunenud Augsburgi juurde lagendikule, sinnasamasse, kus keisrid omal ajal olid koondanud oma sõjaväed Itaaliasse või Pühale Maale minekuks.

Kogu viimase aasta, talvel ja suvel, oli Konrad oma Švaabi riigis ringi liikunud. Ta oli pidanud tōrksaid vasalle meelitama ja arglikke kõhklejaid julgustama. Ka oma onu Heinrichiga oli ta kokku saanud, aga see jäi endiselt ta kavatsuse vastaseks, kuigi just tänu hertsog Konradi sõjaplaanile oli tal õnnestunud rahu teha kuningas Ottokariga.

„Ma ei ole nii kergeusklik,“ ütles hertsog Heinrich, „et ma arvaksin, nagu oleks Ottokar oma plaane muutnud südameõilsusest. Ja ma ei ole kuigi kindel, mis ta ette võtab, kui viimsed relvakandjad rüütlid Švaabimaalt lahkuvad, et oma jõudu võõra pinnal kulutada. Aga praegu on asi nii, nagu olen kuulnud, ei kuningas Ottokar kavatseb sõjakäiku Preisimaale, mis nagu küp viljapõld lõikajaid ootab. Oleks aeg teistelgi Saksa vürstidele aru saada, et meie tõelised jahimaad on põhja ja ida pool, kus meil pole võistlejaid, mitte aga Itaalias, mis on nagu herilase pesa.“

„Mu auväärne onu unustab, et ma ei lähe jahile, vaid oma kuningriiki tagasi võitma,“ ütles hertsog Konrad. Ja sellega oli nende kokkusaamine lõppenud.

Kui ta oma reisidelt tagasi Augsburgi jõudis, ootasid teda alati uued ja järjest kõrgemad külalised Itaaliast. Gibelliinide parteile — nii nimetati neid harjumusest, kuigi keegi enam ei teadnud, kust see nimi oli tulnud — oli selgeks saanud, et nende ainuke lootus oli viimne Hohenstaufen, kellele antud meelituse nimi Corradino isegi juba Saksamaal tarvitamist leidis Konradini kujul. Juba varakevadel oli tulnud Manfredi Maletta, kes oli enda sobitanud Firenze gibelliinide esindajaks, aga tal oli ainult halbu uudiseid. Pärast seda, kui nende juht Guido Novello linnast põgenema sunniti, oli esialgu võimule pääsenud kolmas rinne, kelle tuumiku moodustasid niinimetatud „Fрати gaudenti“ (Rõõmsad vennad), kes ainult üksmeelt ja lepitust jutlustades tahtsid ühendada gvefide ja gibelliinide parteisid oma loosungi alla, milleks oli rahu ja erapooletus keisri ja paavsti vahelistes tülides. Selle lõksu läksid paljud Firenze gibelliinid ja linnas peeti suur lepituspidu, kus suure kokkuleppe tähe all sõlmiti isegi rida abielusid gvefide ja gibelliinide perekondade vahel. See pidu oli samal ajal gibelliinide „timukasöömaaeg“, sest varsti pärast seda vangistati kõik need, kes ei olnud osanud õigel ajal põgeneda. Nüüd viibis Guido Novello oma üksikus kaljulossis väikese ustava sõjameeste

hulgaga ja tal oli vaeva enda tagaajajate eest varjamisega, rääkimata sellest, et ta ühtki oma relvastamata mõttekaaslast aidata oleks suutnud. Ei olnud sellepärast ka loota, et Maletta poolt töötatud rahaline toetus hertsogile kunagi oleks tegelikult kätte tulnud.

Aga see, nagu teisedki halvad sõnumid, ei kõigutanud nüüd noore hertsogi meelerahu, kuigi ta sai vastata ainult julgustavate sõnadega, mis ta salajased käskjalad Toskaanasse kandsid. Oma usalduse märgiks nimetas ta Guido Novello oma vikaariks kogu Toskaana üle, mis teade Firenze uutele võimumeestele palju naeru tekitas.

Niisama vähe rõõmustas hertsog Konradit kahe Sitsiilia aadlimehe saabumine, keda kaks aastat tagasi keegi poleks uskunud Augsburgis näha, liati veel alandlikult noore Hohenstaufeni ees kummardumas. Need oli Frederico ja Galvano Lancia, kuningas Manfredi ema vennad, kes tulisemalt kui keegi teine olid võidelnud Konradi pooldajate vastu Sitsiilias. Isegi pärast Manfredi surma olid nad pigemini valmis olnud paavstiga ja Anjou hertsogiga kokku leppima, aga hertsog Charles ei tundnud mingit halastust oma võidetud vastase sugulaste vastu. See kõik ei olnud hertsog Konradile teadmata, aga ometi ei saanud ta liigutust tagasi hoida, kui Galvano talle tervisi tõi Antiookia Konradilt, kellega ta oli jaganud põgenikupäevi Abruzzi mägedes, enne kui Konrad vaenlaste kätte vangi langes. Ta olevat küll kuuldust mööda hiljem põgenema pääsenud, aga ta praegust asukohta ei teadnud keegi.

„Jumal on meid raskelt löönud — võib-olla selleks, et me oma tõelisi sõpru yöiksime tundma õppida,“ ütles Galvano ja pisarad tiltsid ta silmi, kui noor hertsog, kelle kohta ta nii palju halba oli öelnud, keda ta aga nüüd esimest korda oma silmaga nägi, kaastundlikult ta kätt surus.

„Ma tean, te olete alati seisnud mu sugulase Manfredi kõrval,“ ütles Konradin. (Ma ei leia paremat silmapilku kui see, mil viimsed vaenlased liitlasteks said, et üle minna nimele, mis aja jooksul pilkenimest meelituse nimeks ja viimaks aunimeks kujunes.) „Tean, et ta teie tarka nõuandmist kõrgelt on hinnanud. Sellepärast palun teid nüüdsest peale minu kõrval seista mu esimese nõuandjana, sest keegi ei tunne mu Sitsiilia rahvast paremini kui teie.“

Nõnda tasus Konradin oma endistele sõpradele ja vaenlastele ühte viisi, võttis neid oma õukonda ja jagades ameteid nende võimete ja soovide kohaselt, mis küll alati ei tarvitsenud kokku langeda. Et Manfredi Maletta oli olnud kuningas Manfredi kame-raarius, siis sai ta sama tiitli ka Konradini Sitsiilia riigis, kuigi ta vahepeal oli püüdnud Anjou hertsogi soosingut võita ja selleks kogu riigikassa talle üle andnud. Selle vastutasuks oli hertsog Charles aga ka ta isikliku varanduse lasknud ära võtta, mispeale Malettal ta vana truudusevanne jälle meelde tuli. Siis võis juba ennemini mõista, et Corrado Capece, Manfredi väejuht, sai tagasi oma tiitli, sest teda peeti oma aja osavaimaks sõjakunsti tundjaks, kuigi ta plaanid vähemalt siin Saksamaa halli taeva all tundusid liiga kõrgelennulised.

Kui nüüd Švaabimaa suurnikud juba nurisema hakkasid, et nende hertsog kogu aja võõrastest oli ümbritsetud ja võõrast keelt kõneles, kuigi neil võõrastel midagi muud polnud kaasa tuua kui sõnu ja paberile pandud tiitleid, kuna nendelt ainult ohvreid nõuti, siis võis Konradin neid vähemalt paari rõõmustava teatega lepitada.

Kõigepealt oli Siena, Firenze põline võistleja, teinud vastupidise pöörde, gvefid linnast välja ajanud, Guido Novelloga vormilise lepingu sõlminud ja Konradinile kui oma läänihärrale truudust vandunud. Ja teiseks teatas Corrado Capece Pisast, et seal vahekorrad Anjou hertsogiga nii teravaks olid läinud, et linnaisad avalikult lubasid toetada Konradini sõjakäiku ja et nad olid andnud ta (Capece) käsutusse laeva Tuneesiasse sõitmiseks, kust oli abi loota otse Sitsiilia vastu minekuks. Ja kuigi paljud kristlikud Saksa suurnikud halvaks pidasid saratseenide mõõgale toetuda, eriti kui oli tulnud teade Antiookia langemisest uskmatute kätte, leidis teisi, kes maailma asju paremini tundsid ja neid rahustasid.

„Kui kristlaste vaimulik isa Rooma paavst võib sõlmida salajasi lepinguid Egiptuse sultaniga ja temaga koos võidelda Konstantinoopoli kristliku keisri vastu, miks peaksime siis nõudma ühelt ilmalikult vürstilt, et ta keelduks oma ristimata alamate relvi kasutamast võitluses röövlite vastu. Keiser Friedrich andis Sitsiilia saratseenidele vabaduse omal viisil Jumalat teenida ja keegi ei laitnud teda sellepärast. Tema sõjaväes olid saratseenid kõige truamad ja vapramad sõdurid ja kui nad nüüdki on truuks jäänud

Staufenite kojale, siis olgu see meile rohkem eeskujuks kui pinnuks silmas.“

Nii oli selle aasta jooksu olnud palju vaidlemist ja tühjade sõnade tegemist, aga oli ka neid, kes vaikselt oma tööd tegid ja usinasti kaasa aitasid, et vägesid koguda ja neid varustada, nii et Švaabimaa hertsog õigeaegselt sai oma sõjakäiku alustada. Ja lõpuks võisid kõikide silmad näha pilti, mida nad varem poleks uskunud — et kümme tuhat rüütli ja relvakandjat meest hobustega ja täie varustusega ootasid Augsburgi ees noore hertsogi käsku, et asuda teele, mida ta kuulsate isade väed palju kordi varem olid käinud ja alati võidukalt tagasi tulnud.

Hohenschwangau lossi juurde viiva tee ääres kasvas sel ajal põline tamm, mille kaharad oksad mehe pea kõrguselt kaugele üle tee ulatusid. Kui Konradin sinna lähedale jõudis, ehmus ta hobune ühest langevast kivist ja muutus nii tuliseks, et kui hertsog poleks õigel ajal ennast vastu hobuse kaela surunud, oleks ta käsi võinud käia niisama halvasti kui omal ajal Absalonil, kuningas Taaveti vallatul pojalt. Nüüd jäi ainult ta lehviva mantli hõlm tamme oksa külge kinni, mis äparduse tagajärjel Konradin pidi astuma oma ema ette katkise mantliga.

„Kui ma usuksin halbu märke,“ ütles poeg kohe pärast seda, kui nad olid vahetanud esimesed südamlikud tervitused, „siis jätaaksin oma kavatsused kohe pooleli. Sest mis kuningas on see, kes sõidab oma riiki katkise või paigatud mantliga.“

„Ei, mu poeg,“ ütles Elisabeth, „sa oled seda märki, mis tõepoolest võib olla suure ja sügava tähendusega, valesti mõistnud. See tähendab hoopis, et sa nüüd oma vana hertsogimantli vahetad kuninga oma vastu. Kuigi ma seda ette ei võinud arvata, siis oli mul juba algusest peale mõttes sulle omapoolseks kingituseks kaasa anda mantel, mille ma ise oma kätega olen kudunud. Olen sinna kudunud kõik oma armastuse ja head soovid, mis varjaku sind sel raskel ja pikal teekonnal, millest ema süda küll tahaks sind tagasi hoida, milleks aga kuningas Konradi abikaasa sulle oma õnnistuse peab andma.“

„Mu auväärne ema ja kuninganna,“ ütles Konradin, „ma ei oska öelda, kui rõõmus ma olen selle üle, et me need viimased tunnid saame ainult kahekesi koos viibida. Sest teadke, et minule jääte te ikka ja alati Saksamaa kuningannaks, ja kuigi ma oma võõrasisa austan ja oma poolõdesid armastan, olen ma nii enese-

armastaja, et ma teid vähemalt lühikeseks ajaks ainult endale soovin, ja nende juuresolek segab alati mu rõõmu teid uuesti näha.“

Siis ohkas krahvinna Elisabeth ja vaatas kõrvale, kuna ta ütles:

„Mu poeg, sa oled veel laps, kuigi pead nüüd mehe eest väljas olema. Aga ma ei tea, millal ma sind jälle näen ja mis kõik selleks ajaks meie vahele võib tulla. Sellepärast tahaksin nüüd, kus meil on võimalus ainult kahekesi koos olla nagu ema ja poeg, sulle midagi rääkida, mida sa võib-olla praegu veel täiesti ei mõista, millest mu süda aga üle voolab. Lubasin sulle uue mantli — siin see on — ja selle mantli saamisest on mu jutt, mis selle kingitusega kaasas käib.“

Seda öeldes laotas ta uue helesinise mantli oma poja õlgadele ja seda tehes kaelustas ta teda tugevasti ja surus oma rinnale. Aga siis tõmbus ta järsku tagasi ja läks mahalöödud silmadega oma kohale istuma, kuna Konradin ta jalgade ette maha istus.

„Ei, mitte sinule, mu poeg, ei hakanud ma seda mantlit kuduma. Ma isegi ei mõelnud siis sinule, kuigi ma sind juba oma südame all kandsin. See oli su isa, kuningas Konrad, keda ma kord aastate eest ühel sügisel jumalaga jätsin, kui ta valitsejakohtused teda Sitsiiliasse kutsusid. Olin lugenud ühest kuningannast, kes palju aastaid oma meest oodates kangakudumisega aega viitis, ja see lugu oli mul südamesse jäänud. Olin siis veel noor ja ma kardan, et suursugused daamid selle mu lapsiku tegevuse üle omavahel nalja heitsid, sest kerge ei olnud see töö mu harjumata kätele. Aga iga lõngaga, mis ma kangasse lõin, kulus lühemaks aeg, mil mu kuningas minu juurde tagasi piidi tulema.“

Kui nüüd Konradin pead tõstis, et oma emale otsa vaadata, pööras see ta pea oma kätega jälle tagasi.

„Ei, ei, kuula mind ainult, sest siis on mul kergem rääkida! Nagu sa tead, ei viinud päevad mind lähemale jällenägemisele, vaid sellele päevale, mil tuli teade kuninga surmast. Sa olid veel liiga noor, et seda mäletada, ja minagi olin veel liiga noor, et seda täiesti mõista. Tundsin, et mu elu oli igaveseks pooleli jäänud nagu see kangaski. Leina kõrval oli mu südames suur kibeus. Mis tähendas, et ma olin Saksamaa kuninganna? Mu kõige alama sulase naine võis elada oma mehega ja nende lapsed võisid õhtul isa sülle ronida. Minult olid aga võõras maa, tundmatu

rahvas ja mulle mõistmata ülesanded kõik röövinud. Olin oma südames valmis oma osa vahetama kõige lihtsama naise omaga.“

Nüüd ei püüdnudki Konradin enam oma emale otsa vaadata. Valutava pilguga vaatas ta otse enda ette maha ja tõmbas järsult oma käe ema käest. Aga see ei märganud seda üldse, nagu oleks ta unustanud, et see, kellele ta rääkis, oli ta poeg ja ühtlasi ka kuninga poeg.

„Ma ei mõelnud sel ajal sugugi uuesti abielluda ja kui mu vennad esimest korda tulid selle jutuga, olin isegi väga ehmunud. Pidasin vastu mitu aastat ja lükkasin tagasi mitu kosilast. Nende hulgas oli suuremaid mehi kui krahv Meinhard. Siis võtsin uuesti üles poolelijäänud kanga, nii nagu see kuninganna, kellest vana jutt räägib. Ta oli endale sellega pealetükkivatelt kosilastelt ajapikendust nõudnud, et ta enne tahtis kanga valmis kududa. Nelles jutus tuli õige kuningas viimaks koju, minu kuningas oli aga igaveseks võõrale maale maetud. Mul ei olnud kedagi oodata ja mu meelekibedus ei olnud aastatega vähenenud. Kui mu vennad ikka ja uuesti peale käisid, et ma valiksin endale uue mehe Saksa suurnike hulgast, siis tahtsin valida kõige väiksema ja tähtsusetuma, et mul jälle ei tarvitseks teda kaotada, nii nagu olin kaotanud kuningas Konradi. Juba otsustasid teised ka mu poja saatuse üle, määrasid kindlaks ta ülesanded, valmistasid teed, et teda minult võtta ja alla lõunasse saata. Ikka ja jälle Itaalia, maa, mille nimegi ma olin hakanud vihkama. Kõik Hohenstaufenid olid sinna läinud ja sinna jäänud, nagu oleks see maa mingi nõiavõimuga naine, kes nad enda juurde meelitas ja kinni hoidis. Sellepärast võtsin vastu krahv Meinhardi käe, trotsides Saksa vürste, mu oma vend kaasa arvatud.“

„Ka mina kuulun Saksa vürstide hulka,“ ütles Konradin kibedusest väriseva häälega.

„Mu poeg, sinu olin ma juba kaotanud, sest sinu üle otsustasid teised, nagu ma äsja ütlesin. Ma ei olnud midagi muud kui kuninganna riided ja kroon, aga ma ei tahtnud selle osaga leppida. Nii sai minust lihtne Görzi krahvinna ja ma ei ole seda kunagi tõsiselt kahetsenud. Ma ei kahetse seda nüüdki, kuigi mu süda valutab iga kord, kui ma sind näen ja su silmist alatist etteheidet loen. Aga valu oli mul, kui ma tahtsin oma mehele anda pulmakingi ja omakootud mantli ta õlgadele panin. Ta heitis selle mulle tagasi, öeldes, et ta kunagi ei taha kanda mantlit,

mida kududes ma olen mõelnud kuningas Konradile. Ja nii on see jäänud ootama aega, mil ma võin anda selle sinule, kui ka sina mu juurest lähed.“

„Peaksin kandma mantlit, mille Tirooli krahv on maha visanud!“ hüüdis Konradin. „Ei, mu armas ema, seda ei või te ometi minult nõuda. Ennemini lähen Sitsiiliasse oma lõhkise mantliga.“

„Anna andeks, mu poeg,“ ütles Elisabeth, „et ma oma sõnadega sulle veelgi haiget olen teinud. Lootsin, et mu jutt meid üksteisele lähemale toob, aga see on meid üksteisest veelgi kaugemale viinud. Nii on kõik, mis ma olen kavatsenud, alati vastupidi läinud. Isegi lootus, et krahv Meinhard alati mu juurde jääb, oli petlik, sest nüüd on ta kindlalt otsustanud sinuga kaasa minna ja nii kaotan ma teid mõlemaid. Kui mulle ainult jääks lohutus, et te minu juurest ei lahkuks üksteise vaenlastena!“

„Kas tõesti?“ hüüdis Konradin. „Ma ei oleks kunagi uskunud, et krahv Meinhard tõepoolest kaasa tuleb, kuigi ta sellest alguses suure suuga rääkis.“

„Ta on juba läinud oma mehi koguma ja ettevalmistusi tegema, et teiega Innsbruckis ühineda. Sellepärast olengi siin üksi ja sellepärast on mul võimalik sinuga nelja silma all jumalaga jätta, mille üle ma ette rõõmustasin. Aga seegi rõõm oli enneaegne, sest hoopis teisiti olin ma meie lahkumist kujutelnud.“

„Mu tuhat korda armastatud ema!“ hüüdis Konradin krahvinna Elisabethi käsi suudeldes. „Andke mulle andeks, et ma olin kui mõistmatu laps! Aga ma ei olegi ju muud kui mõistmatu laps, kuigi mulle mehe ülesanded on peale pandud. Kuidas suudan kanda seda rasket koormat, kui ma olen veel nii noor ja rumal!“

„Sa oled Hohenstaufen ja sellest jätkub. See, kes sinu on ära valinud, annab sulle mõistust ja jõudu. See olen ainult mina, kel pole jõudu olnud oma osa väärικalt kanda. Sellepärast ei nurise ma nüüd enam, vaid võtan kõik alandlikult vastu — isegi oma esmasündinud poja põlguse.“

„Mitte nii, mu ema! Iial ei ole ma teid põlanud. Ei põlgä ma ka kingitust, mille tahtsite mulle anda, seda enam, et sellesse mantlisse olete kudunud kõik eestpalved ja armastuse mu isa vastu. See oli ainult lapselik rumalus, mis sundis mind ütleva neid sõnu, mida ma nüüd kahetsen. Unustage need, mu armas ema, ja pange oma käega mu õlale mantel, mida tahan kanda oma kuningriiki minnes. Ja kui ma peaksin tagasi tulema, kas võitjana või kaotajana,

võib-olla paljude aastate pärast, sellest mantlist võite alati ära tunda oma armastava poja.“

Siis laotas Elisabeth, läbi pisarate naeratades, oma poja õlgadele helesinise mantli ja andis talle kaasa oma õnnistuse.

V ROOS

Bolognas, mille ülikool ja õpetatud mehed juba vanast ajast üle maailma kuulsad on olnud, elas lugupeetud suguvõsa nimega Tordini. Nii nagu aadliperekondades isad poegadele pärandavad oma kõrged tiitlid ja kaupmeeste perekondades varandused vanemate käest laste kätte lähevad, nii pärandasid Tordinid oma poegadele professori nime ja kogutud teadmised õigusteaduse alal. Üks Tordini oli omal ajal juba keiser Friedrichile abiks olnud, kui see Lombardia linnade põikpäisusega võitles, ja tasuks selle eest oli ta keisri erilise soosingu osaliseks saanud. Oli sellepärast loomulik, et Tordinid hoidusid alati keisrite poole, ja kuigi nad teadusele andudes ei võtnud osa avalikust poliitilisest võitlusest, olid nad oma südames tulised gibelliinid.

Kui Lorenzo Tordini oma isa surma järel tema ameti üle võttis, oli ta juba nelikümmend aastat vana, aga see aeg oli nagu lennates möödunud raamatute ja vanade dokumentide keskel, nii et ta harva inimestega kokku puutus ja kõigist nooruse rõõmudest hoopis kõrvale jäi. Ta oleks sellepärast hästi sobinud vaimulikku ametisse, aga kuna ta juba pärivuse ja kasvatuse mõjul oli sattunud ilmaliku teaduse teele, siis ei tulnud tal kunagi mõttesse perekonna traditsioone murda. Nüüd äkki maja isandaks saades ja leides, et ta ema oli juba vana ja nõrk, seisis ta vajaduse ees abielluda ja perekonda luua, et Tordinide nimi Bologna ülikooli juures temaga ei kaoks.

Kuigi ta polnud enam noor ja kõik targad raamatud, mida ta enamasti peast tundis, sõnagi ei lausunud sellest, kuidas naiste südameid võita, ei olnud tal raske sobivat naist leida, ja seda läinu oma kuulsale nimele, mis kõigi Bologna kodude ukseid tema

ees avas. Ometi äratas imestust ja küllap ka kadedust, kui ta oma abikaasaks valis rikka kaupmehe Corinaldi tütre Catarina, kes oli temast palju noorem ja kuulus oma ilu poolest, kelle kätt ja südant linna suursuguseimad noormehed asjata olid püüdnud. Kadedad keeled katsusid väita, et vanemad väevõimuga olid sundinud oma tütre vanale raamatukoile minema, ja erilise agarusega hakati otsima märke, mis tõestaksid, et kaunis Catarina oma lühinägelikule mehele varsti sarved pähe paneb. Aga kui selgus, et proua Catarina oli niisama vooruslik kui ilus ja täie hingega oma perenaiseametile andus, pidid sosistajad viimaks häbenedes vaikima.

Ainult ühes osas ei olnud abielu õnnelik, sest aastad möödusid, aga oodatud pärijat ei saabunud. See oli suuremaks kurbuseks naisele kui mehele, sest viimane elas nii enne kui pärast abiellumist rohkem raamatute vallas ja Rooma õigus oli tema silmis alati tähtsam kui looduse õigus. Ta läks isegi nii kaugele, et ta oma naist lohutades püüdis seletada, et sellisel kurjal ajal on kõige õnnelikumad need lapsed, kes üldse maailma ei sünni.

„Oh Lorenzo, kuidas võite nii rääkida!“ hüüdis Catarina etteheitvalt. „Ükskõik missugune saatust mu sündimata poega ootaks, annaksin ta rõõmuga selle hooleks. Peaasi, et tal oleks võimalik oma saatust kohata.“

Nagu oleksid saatuse võimud seda väljakutset kuulnud, nii juhtus varsti pärast seda, et Catarina käima peale sai ja seitse aastat pärast pulmi tõi ilmale poja, kellele pandi nimeks Benvenuto, sest et teda nii väga oli oodatud.

Aga juba andiski saatust esimese märgi. Sest varsti pärast seda suri keiser Friedrich ja Bologna oli esimesi linna Romagna, kus paavsti poolehoidjad hakkasid pead tõstma. Nii ruttu olid nad jõudnud unustada kõige selle hea, mis Hohenstaufenid Bolognale olid lasknud osaks saada.

Sellest ei märgatud Tordinide majas palju, sest Lorenzo elas oma teadusele ja Catarina oma lapsele, kes näis olevat pärinud oma emalt selle ilu ja — nagu emaarmastus tõendas — oma isalt mõistuse, kuigi ma ei tea, kuidas seda nii noore lapse juures võis märgata. Tegelikult ei näidanud noor Benvenuto ka suuremaks saades erilist huvi kirjatarkuse vastu ja ta eelistas oma õpetatud isale nende majaliste seltskonda, kes olid osavad laulus ja mängudes. Ja kui ema armastus ei oleks olnud nii piiritu, oleks tal mõnigi kord

põhjust olnud oma poja üleannetuse pärast kurvastada. Benvenuto seltsis kergesti inimestega, eriti aga lihtsamast seisusest lastega, ja ta mitte ainult ei võtnud rõõmuga osa nende tempudest, vaid oli sageli juhiks ja ninameheks. Aga nii suur oli ta loomulik meeldimisvõime, et ta kõigi oma kasvatajate ja õpetajate südamed võitis, kuigi nad märkasid, et nende head õpetused enamasti umbrohu sekka lämbusid.

Viieteistkümnepäevast, kui ta isa Lorenzo juba oma isaga oli mitte ainult „Corpus jurist“ lugenud, vaid ka selle seletamise üle vaielnud, oli Benvenuto ainult vaevaga lugemiskunsti ära õppinud, et seda siis raisata nende kahtlaste raamatute lugemiseks, mida ta oma ema ja kasvatajate eest pidi hoolega varjama. Ei ole teada, kuidas ta oleks suutnud täita temale pandud lootusi kord Tordinide hiilgavat teadusmeeste rida pikendada, kui elu oleks läinud seda sirget teed, mis keisrite valitsuskepi all oli rajatud.

Nüüd aga tuli mitte just ootamatu pööre, mis Lorenzo Tordini ta kirjasõnasse kivilinenud õiguse maailmast karmil kombel välja kiskus. Ta oleks vahest isegi pidanud märkama muutusi, mis Bolognas ja ka mujal Itaalias viimastel aastatel olid aset leidnud. Gibelliinid ja gvelfid olid ju alati omavahel tülitsevad ja mõnikord oli olnud kokkupõrkeid, kus mõõgatera keeleteravusele abiks võeti. Naabrid olid elanud kõrvuti surmavas vaenus põlvest põlve, aga nad olid siiski elanud samas linnas, ja mõnikord juhtus koguni, kui noorte verehäääl kõneles, et vaenuga väetatud pinnal armastuse õis tärkas, mille tagajärjel põline viha lepituspõlvega lõppes. Ka siis, kui Bolognas võim gvelfide kätte läks ja agaramad gibelliinid linnast lahkuma sunniti, oli professor Tordini oma ametit mitu aastat edasi pidanud. Ta oli mitu korda varemgi hukka mõistnud keiser Friedrichi poja Enzo, Sardiinia kuninga vangishoidmise, seda seadusevastaseks nimetades, aga selle üle olid Bologna gvelfid ainult naernud. Kuid kuningas Enzo põgenemiskatse, mis ühe Bologna kaunitari äraandlikkuse tõttu luhtus, oli linnaisasid nii ärritanud, et nad otsustasid teha põhjaliku puhastuse, ja selle ohvriks langes ka Lorenzo Tordini. Süüdistus, et ta Enzo põgenemisplaanidesse oli segatud — nii alusetu süüdistus, et seda isegi valetunnistajatega ei saadud tõestada — tõi endaga kaasa ameti, au ja varanduse kaotuse ja linnast pagendamise. Ainult see, mis ta ettenägelikum abikaasa oli peita osanud, aitas neil Firenzesse jõuda, kus juba palju nende endisi

sõpru pagulastena ees viibis.

Vaesuses ja alanduses pidi auväärne professor uut elu alustama ja esialgu ei jäänud talle muud üle, kui lihtsa kirjutajana katsuda endale leiba teenida, kuna Catarina nüüd ise ka kõige lihtsamaid majapidamistöid pidi tegema. Sest sõbradki olid enamasti kõik oma varanduse kaotanud ja nii palju oli neid, kes Firenzes pelgupaika otsisid, et siinsed gibelliinid kaugeltki kõiki ei jõudnud seisusekohaselt kostitada. Kõige vähem oli sellest puudutatud Benvenuto, kes ennast isegi õnnelikuna tundis selles vabas jõudeelus, kui ta oli vabanenud õppimiskohustusest. Rõõmsameelne noormees leidis peagi arvukalt uusi sõpru ja ta oli juba selles eas, et naisedki teda heameelega vaatasid. Jutud, mis temast ta eman jõudsid, tegid sellele palju südamevalu, eriti aga see, et Benvenuto sagedasti seltsis Guido Novello saksa palgasõduritega. Aga noormees oskas ennast alati igast olukorrast välja rääkida ja nii vabandas ta ennast muuseas sellega, et ta võõramaalastega läbi käies nende keelt õppis, sest ta olevat otsustanud tulevikus oma ema vanemate teed käia ja ennast kaupmeheametile pühendada, kus keeleoskus suureks kasuks tuleb. Et sõdurite keel ja lorilaulud, mida laulus ja mängus osav noormees peamiselt õppis, vaevalt tarvitamist leidsid kaupmehekutses, ei hakanud ta muidugi oma eluvõõrastele vanematele seletama.

Siis näis, et paljukannatanud perekonna käsi jälle paremini käima hakkas, sest Firenze gibelliinid märkasid, kui väärtuslik neile mõnikord võis olla ühe põhjalikult õpetatud seadusetundja abi. Kui võitlus gvelfidega siingi ägedamaks muutus, seda enam, et linna kaupmehed ja käsitöölised viimaste poole kaldusid, oli ta teadmisi sagedasti vaja. Viimaks võttis rikas aadlik Rinaldo Rufini Lorenzo endale isiklikuks nõuandjaks ja selle perekond võis jällegi seisusekohasemalt elada ja teenijaid pidada. Benvenuto, kes oli sirgunud kauniks noormeheks ja kelle häid kombeid ta läbikäimine igasuguse rahvarämpsuga polnud jõudnud rikkuda, oli Rufini majas armastatud külaline ja varsti peaaegu nagu perekonnaliige, mis ta vanemaid, kes vahepeal poja pärast sageli muret tundnud, tõsiselt rõõmustas.

Aga ühe õnn äratas sageli teiste kadedust. Või oli see saatuse, mille proua Catarina enne poja sündimist oli välja kutsunud? Firenze on alati olnud rikutuim kõigi Itaalia linnade hulgas ja see ei ütle just vähe. Ja võõrad ei ole kuski armastatud, eriti kui

nad kutsumata ja häda sunnil on tulnud. Catarina Tordini oli oma küpsetes aastates ikka veel väga ilus naine ja tal polnud vaja riietega ja ehetega uhkeldada, et Firenze meeste südameid leegitsema panna. Missuguseid alandavaid lähenemiskatseid ja ettepanekuid ta oma pagulasaastate jooksul pidi kannatama, sellest on ta ise alati vaikinud, aga vaikimist peavad pahatahtlikud inimesed sageli süütunnuseks.

Nüüd oli kõige lisaks ka poliitiline olukord linnas halvenenud. Ka siin olid „Rõõmsad vennad“ lihtrahva abiga võimule pääsenud ja et nad rahu ja lepitust jutlustades paavsti mängu mängisid, õnnestus neil viimaks Guido Novellot ja ta sõjaväge linnast välja saada. Küll ei olnud gvelfide partei veel päriselt võimule pääsenud, aga nad tõstsid juba julgesti pead. Ja on võimalik, et see ei olnud ainult kadedus või tagasilükatud armastaja solvatud enesetunne, vaid hoopis kavalam tagamõte tarka ja lugupeetud seadusemeest kõrvaldada, mis üht gvelfimeelset noorhärat, nimega Guido Malavolti, taga kihutas. Ta kõneles avalikult, et see polnud vanahärra Lorenzo, kelle teeneid Rufini nii kõrgelt hindas, vaid hoopis proua Catarina teiselaadilised teened.

Kuigi meile on vastumeelne selle inetu kõmu üksikasju edasi anda, peame seda jutustuse käigu huvides siiski tegema. Rufinide alas oli kaks roosipõõsast, üks punaste, teine valgete õitega. See oli valge roosipõõsa juures, kus Malavolti oma jutu järgi härra Rinaldot ja proua Catarinat oli näinud seda vana mängu mängivat, kus võitja all ja kaotaja peal on. „See oli muidugi vooruslik proua Catarina, kes valis mängupaigaks valge roosipõõsa, sest et selle värv ta süütusega paremini sobib,“ täiendas Malavolti selle elegantse häbematusena, mis florentiinlastele omane.

Isenesest ei tähenda üks laimujutt palju, pealegi kui selleaolisi järjest ringi liigub ja mõlemast soost seelikukandjaid leidub, kes nendest lõbu tunnevad. Rinaldo Rufini armuseiklused olid Firenzes sageli kõneaineks, sest vaatamata, et tal endal oli noor ja ilus naine nagu õitsev roosipõõsas, ei väsinud ta ahnete silmadega oma naabrite aeda vahtimast.

Aga Guido Malavolti juhtus seda rääkima Lorenzo Tordini kuulduses — või ei olnudki see juhus, vaid ettekavatsetud väljakutse. Muidugi ei võinud rüütellik Lorenzo oma naise au eest välja astumata jätta ja seda näis riukukk Malavolti ootavat.

Küll püüdsid Lorenzo sõbrad tüli summutada ja kui see ei

aidanud, üks või teine ennast tema asemel proua Catarina au mõõgaga kaitsma. Sest kõigile oli selge, et vana teadusemees, kes kunagi polnud mõõka käes hoidnud, et seda tarvitada vastase haavamiseks, ei olnud kaugeltki võrdne vastane noorele kaklejale, kelle kätel ja südametunnistusel oli mitmegi Firenze noormehe veri. Aga Lorenzo, kes oma elus kunagi polnud maailma kurjust õieti mõistnud ega sellest hoolinudki, ei lasknud ennast nüüd takistada.

Ja nii langes Guido Malavolti hästisihitud torkega uus saatusehoop Tordini perekonnale. Proua Catarina leidis ennast äkki lesena ja Benvenuto isata lapsena. Varsti pidi ta ka oma emast ilma jääma, sest nii raskelt võttis Catarina seda sündmust, milles ta ennast peasüüdlaseks pidas, et ta kindla otsuse tegi nüüd kurjast maailmast loobuda ja kloostrisse minna. Isegi oma üle kõige armastatud poja pärast ei tahtnud ta enam elada.

„Mis saaksin mina, üksik, vaene ja häbistatud naine, sinu heaks muud teha kui ainult palvetada? Ainult sel kombel võin vahest pöörata sinult Kõigevägevama viha, mille ma ise oma mõtlematuses ja südamekõrkuses sinu peale olen tõmmanud veel enne, kui sa maailma sündisid.“

Ja kui poeg teda edasi palus ja vannutas, jätkas ta:

„Kui sa tahaksid mulle teha suurimat rõõmu, siis loobu ka sina maailma lõbudest ja anna ennast meie Issanda teenistusse.“

Aga kuigi Benvenuto selle sündmuse mõjul oli tõsiselt kohkunud, pörkas ta ometi ehmunult tagasi mõtte ees mungakuube kanda.

„Nõudke minult kõike, armas ema, aga mitte seda! Olen valmis surema, aga mitte ennast elusalt matma. Veel vähem tahaksin saada nende valelike ja silmakirjateenrite sarnaseks, kes mungakuube ainult oma patuse ja liiderliku südame peitmiseks kasutavad. Kui on nii, et ma pean jääma maailma üksi ja vanemate toeta, siis hakkan ennemini palgasõduriks või eesli-ajajaks.“

Nähes, et ta oma poja meelt ei saa pöörata, palus proua Catarina teda vähemalt Firenzest lahkuda ja andis talle soovituskirja oma kaugele hõimlasele Boso di Dovarale, kes sel ajal Piacenzas võimsaks meheks oli saanud. Peale selle andis ta Benvenutole ainsa pärandusena palveraamatu, mida ta palus vähemalt kord päevas lugeda.

Benvenuto võttis vastu kirja ja raamatu, aga unustas need mõlemad peagi, seda enam, et Rinaldo Rufini ta oma majja vastu võttis ja tema eest nagu oma lapse eest hoolitses.

Kuid see muretu põli ei kestnud kuigi kaua. Juba tungisid Anjou hertsogi väed Philip de Montfort'i ja Jourdain de l'Isle'i juhtimisel Toskaanasse ja vaigse laupäeva õhtul seisis nad Firenze väravate ees. Nüüd pidi ka Rinaldo Rufini ise linnast lahkuma ja kuigi ta Benvenutot oma perekonnaga kaasa kutsus, pidas see paremaks nüüd omal jõul (ja ema soovituskirja abil, mis tal jälle meelde oli tulnud) oma teed minna.

Olgu meist kaugel mõte ööpimeduses Rufinide aias piiluda, kui Benvenuto petlikult õnneliku koduga ja sellega, kes teda siin oli kõige rohkem armastanud, jumalaga jättis. Jätkugu mainimisest, et esimest punast roosiõit, mis eelmisel päeval oli puhkenud, järgmisel päeval enam põõsa küljes ei olnud.

Sel päeval — esimesel ülestõusmise pühal — ratsutasid hertsog Charlesi rüütlid Firenze tänavatel ja need ausad kodanikud, kes õõ varjus oma isade linna olid maha jätnud, ei tulnud enam kunagi sinna tagasi.

Emalt saadud kirja viis Benvenuto Piacenzasse Boso di Dovara kätte, kes tema lahkelt vastu võttis. Aga palveraamatut ei avanud ta kordagi, isegi mitte selleks, et siia peidetud punast roosiõit veel kord vaadata. Nii kergesti unustab noor inimene, eriti kui talle on antud nii paljutähenduslik nimi, et see nagu märgusõna kõikide käed ja südamed ta vastu lahti teeb.

Ometi oleks ta pidanud märkama, et olukord siingi polnud headtõotav. Linn kubises mustadest ja hallidest kerjasmunkadest, kes päeval rahu ja lepitust jutlustasid, aga õõ varjus noormehi paavstimeelsete suurnike sõjaväkke värbasid. Nagu omal ajal Firenzes, olid siingi „Rõõmsad vennad“ võimule pääsenud, tänu rahuarmastajatele kaupmeestele, kelle ainus soov oli segamatult ärikasu lõigata. Mõlemad seni vaenulised parteid kuulutati nüüd üheõiguslikuks ja nende võimupüüete vaoshoidmiseks moodustas „rõõmus“ sõpruskond oma sõjaväe ja laskis rahval valida konsulid, kes nimeliselt linna asju juhtisid. Asjata püüdis Boso nende vastu võidelda — temal ja teistel aadlimeestel ei olnud ammugi enam rahva kõrva. Veelgi halvem oli, et ka osa gibelliine tema vastu töötas, sest nad ei andestanud Bosole, et see nende eelmise juhi, jõuetu rauga Pelavicini, oli linnast välja tõrjunud.

See ei tähenda sugugi, et Piacenzas, samuti kui teistes Itaalia linnades, poleks noortel inimestel olnud võimalust elust rõõmu tunda. Pidutsemine ei lõpe isegi katku ajal, pigemini võib see elurõõm lõket suuremale leegile õhutada, kui keegi ei tea, mis homme päev toob. Nii oli see olnud juba inimpõlvi, sest õieti kunagi polnud rahu püsiv ja kellegi elu kindel olnud. Ja hoolimata sellest ei elatud kuski nii rõõmsalt ja kergemeelselt kui Itaalia alalistest sõdadest hõõguval pinnal, nii nagu viinapuud kõige enam loksavad tuldpurskavate mägede jalal.

Aga Piacenzas olid ilusad päevad varsti lõppenud, vähemalt osale selle linna noorusest. Boso di Dovara sai varsti sama saatuse osaliseks kui vana markkrahv Pelavicini. Ühel päeval oli temagi sunnitud Piacenzast lahkuma ja oma lossi pakku minema. Siin, oma kotkapesas Oglio jõe kaldal, valmistus ta oma saatust ootama, paavsti poolt vande alla pandud, igalt poolt vaenlastest ümbritsetud. Kas käis ta käsi lõpuks samuti nagu Tezole kangelaslikel kaitsjatel, kes oma põleva kodu varemetel viimse meheni mõõgateraga maha löödi? Juba oli Lombardia koondatud sõjavägi laevadel lossi alla tulnud ja piiras seda päevad ja ööd. Aga müürid olid kindlad ja sõjamehed, kes kaotaja saatust ette teadsid, valmis vastu panema viimse veretilgani. Ettevaatlikult oli Boso rohked tagavarad kogunud, nii et toidust ja joogist vähemalt esimestel nädalatel puudust ei tulnud. Aga see kõik võis tähendada ainult ajapikendust, sest mingit lootust piirajate kähvistavast rõngast läbimurdmiseks ei olnud enam, niisama vähe kui oli abi oodata ainsatelt keisrimeelsetelt Lombardia linnadelt, Veronalt ja Pavialt.

Nii leidis Benvenuto Tordini, kes koos Boso meestega oli Piacenzast lahkunud, enda vastu oma tõelisi soove sõdurina sõdurite hulgas. Siin seisis ta valvel lossi müüridel ja luges ajaviiteks vaenlase laagritulesid. Sel kombel ei olnud ta veel kunagi ilusaid suveõid veetnud ja kunagi ei olnud need ööd olnud nii pikad.

Juba hakkasid kaitsjad väsima, sest ei ole midagi väsitavamiat kui tegevuseta ootamine. Juba hakkasid ka tagavarad lossis lõpukorrale jõudma ja üks või teine süda nõrkema. Ei olnud isegi kindel, missuguste mõtetega lossihärra ise ringi käis, sest eks olnud ta varemgi sõpru vahetanud, kui see talle endale kasulik tundus. Räägiti, et ta olevat salaja saadikud vaenlase laagrisse

saatnud, et endale vabadust tingida oma sõprade ja sõjameeste elu hinnaga.

Rohkem kui kuu aega oli piiramine kestnud ja kuigi selle aja jooksul keegi lossi sisse ja välja ei pääsenud, hakkasid liikuma igasugused kuuldused. Anjou väed olevat vallutanud kogu Toskaana ja tunginud Lombardiasse. Üks või teine arvas ära tundvat prantslaste lippe piirajate laagris. Ja mis juhtub, kui keegi peab lahkuma siit maailmast paavsti vande all ja ta keha jääb matmata, koerte ja raisakullide roaks? Needki, kes ei tahtnud teada alistumisest, hakkasid paremaks pidama viimset meeletlikku sammu, lossist välja tungida piirajate kallale ja ausas võitluses langeda.

Ühel õhtul seisis Benvenuto lossi kõrges tornis, aga seekord ei näinud ta silmad piirajate laagrit, vaid oma senist lühikest elu, õnnelikke päevi Bolognas ja kergemeelseid rõõmusid Firenzes ja Piacenzas, oma isa raamatute üle kummarduvat halli pead ja oma ema ilusat, kurba nägu ja etteheitvaid silmi. Nagu iseenesest sattus ta kätte viimaselt saadud palveraamat ja kui ta selle avas, leidis ta raamatu lehtede vahelt sinna kunagi peidetud roosi. Nüüd imet, roosi punased õielehed olid valgeks kahvatanud, nagu oleksid raamatu sõnad nendelt patu hõõguva värvi võtnud. Üksteise järel laskis ta kerged, kuivanud lehed tuuletus vaikuses tornist alla libiseda jõe mustavaisse voogudesse, kuna ta ennast sundis raamatu sõnu lugema. Painduvalt nagu kassipoeg oli ta seni saatuselöökide eest kõrvale põigelnud, ikka kuidagi jalgadele kukkunud ja tantsides ja lauldes edasi läinud. Kui nüüd veel mingi pääsetee leidis, siis oli ta oma mineviku eksimused Oglio voogudesse heitnud, et alustada uut elu sel teel, mida ta õnnetu vanemad temalt asjata olid oodanud.

Ta ei teadnud, et all lossis valmistuti avama väravaid vaenlasele ja et lossi kaitsjad olid kogunenud kabelisse viimseks palveks. Ta ei näinud ka imelikku elevust piirajate laagris, kus tuled tavallisest rohkem liikusid ja hobused hirnusid. Siis jäi seal aegamööda väga vaikseks ja laagrituled kustusid üksteise järel veel enne, kui punetav koit hommikut kuulutas. Võimalik, et ta oli unesse suikunud, sest elu loomulik rütm on tugev noore inimese veres. Aga kui päike tõusis, oli ta südames kummaline rõõmutunne ja ta võttis uuesti kätte palveraamatu ja hakkas seda lehitsema, nagu otsiks ta sealt üht erilist lunastavat sõna.

Siis langes selle vahelt peaaegu mustaks tõmbunud punane roos ta jalgade ette.

Valuhoog, mille sarnast ta kunagi varem polnud tundnud, käis ta südamest läbi ja ta silmad täitusid pisaratega. Ta ei teadnud selgesti, mida see tähendas, ja ta ei tahtnudki seda teada. Ta silmad otsisid midagi muud vaatamiseks ja ta juhtis oma uduse pilgu vaenlase laagrisse. Aga ta ei näinud midagi selgesti, sest kõik tundus korraga uskumatuna. Seal polnud ühtki meest, ühtki hobust, ainult mahajäetud telgid, vankrid ja kustunud tuleasemed näitasid, et seal kunagi oli olnud piirajate vägi. Piirajad ise olid öö katte all lahkunud, nagu oleksid nad nähtamatu vaenlase eest põgenenud.

Kui ta tornist alla läks, lõi talle vastu erutatud sumin nagu tõusva vee kohin, millest välja kostsid üksikud rõõmsad hüüded: „Corradino! Corradino!“ Lossi õuel seisis kihutamisest vahune hõbune, millel käskjalg hommikul vara oli tulnud teatega: kuningas Konrad on teel Itaaliasse, ta väed on juba Bolzanosse jõudnud!

Kabelist kostis võimas tänuhümn. Aga Benvenuto Tordini seisis üksi lossiõuel ja ta oli ainus, kes ei suutnud oma põlvi palveks painutada.

VI T Ä H T

Räägitakse, et kui Konradin Brenneri mäekurust välja jõudis, ei tervitanud teda lõunamaa päike, isegi mitte kuu, vaid ainult Ekstäht, mis üksinda õhtutaevas säras. Sel puhul olevat noor väejuht nukralt tähendanud:

„Halvaks märgiks on see mulle, sest see näitab, et ma tulen hilja ja et mu suguvõsa kuulsusrikas päev on lõppemas.“

Aga vanal ja targal Pietro Prece, kes ta kõrval seisis, oli alati sobiv vastus valmis.

„Teie kõrgus teab ometi, et Ehatäht oma teekonnal peagi ringi ümber päeva teeb ja siis juba Koidutähena tõuseb. Seda teeb ta kindlasti siis, kui te oma kuningriigi väraval seisate.“

Teise jutu järgi olevat aga Konradin rohkem naljatoonis öelnud,

et Veenuse täht vaevalt sobis teda juhtima ja kaitsema ja et ta oleks olnud õnnelikum, kui see oleks olnud Mars või Jupiter. Ja sellele olevat Pietro Prece vastanud:

„Mars võib olla sobiv täht rõõvvallutajale ja Jupiter türannile. Aga teie kõrgus võidab armastuse tähe all, mis kõigi teie alamate südameid täidab.“

Ma olen nüüd lugemata kordi oma kõrvad kurdiks teinud nende märkuste vastu, millega mu õpetatud sõber ikka ja jälle on tulnud. Olgu talle vähemalt seekord jälle sõna antud.

„Mis tähtsust võis olla Brenneri kitsasteel sel ajal, kui see asus keset Tirooli krahvi riiki ja sellest lõunas hoopiski veel ei alanud Itaalia nagu nüüd. Kui üldse keegi midagi selletaolist ütles — kuigi ajaraamatud sellest vaikivad —, siis pidi see sündima kaugemal lõuna pool, Trento ja Verona vahel, tõenäoliselt Roveretos, kus endisel ajal käis tõeline keelepiir.“

Olgu pealegi nii, et neid sõnu ei lausunud mõne inimekatega püstitatud piiritulba juures — piir põhja ja lõuna vahel on alati olnud Brenneris ja looduse enda märgid on palju võimsamad ja püsivamad kui väikeste inimeste ehitatud tõkked ja väravad. Kes kunagi on sõitnud teel, kus vanasti keisrite väehulgad võidu Adige vahutavate voogudega nüüd järjest allamäge liikusid, pärast seda kui nad Alpide viimsest süngest kaitsemüürist olid läbi tunginud, otsesilmi vastu lõunapäikest ja sooja, paitavat tuult, kui viljapuuaiad ja viinamäed neile nagu teretades vastu tõusid, annab pigemini õiguse tundmatule jutustajale kui kõiketeadvale kirjatundjale. Ja ma olen juba varemini öelnud, et ma rohkem esimese kui teise sõnu usaldan.

Neile, kes soovivad täpseid andmeid, võin ma ju öelda, et Konradin viinakuu üheksandal päeval oli Bozenis, mida itaallased Bolzanoks nimetavad, ja et ta seal mõne päeva peatus, et oma vägede järelejõudmist oodata. Nende hulgas oli ka ta onu Ludwig, kes oli sunnitud viibima, kuna ta abikaasa just vägede teele mineku ajal oli maha saanud kauaoodatud pojaga ja sellega Baieri krooni ka edaspidiseks Wittelsbachidele kindlustanud.

Järgmine peatus oli Trentos, kus krahv Meinhard oma venna Albertiga kokku sai ja temalt kuulis rõõmustavat uudist, et tal oli õnnestunud tõrksat Trento piiskoppi pakku ajada, mille peale linn oli valmis truudust vanduma Tirooli ja Görzi krahvidele. Seevastu ei olnud ta käsi niisama hästi käinud võitluses

Villanova kangekaelse karjase vastu, kelle kaitseks Salzburgi peapiiskop ise oli välja astunud.

Neid iseenesest tühiseid asju on siin jutustatud selleks, et näidata, missugused mõtted Konradini sugulaste meeli valdasid ja kui vähe nad hoolisid sellest, missugune täht nende noort sõjapealikut selle kauge riigi piiril ootas. Ja kui Trentost lahkudes maha jäid viimsed valgepäised Alpi tipud, jäid maha ka nende südamed ja nad vaatasid ikka rohkem tagasi kui edasi.

Aeglasemalt voolab nüüd Adige ja aeglasemalt liikus ka sõjavägi, mille arvu mõned on hinnanud kümnele tuhandele, teised kaheteistkümnele, kuna kolmandad räägivad ainult kolmest tuhandest, kusjuures nad küll mõtlevad ainult tõelisi rüütleid. Kui nüüd lõpuks tornid paistma hakkasid, kostsid esimesed sõjahüüded, mis aga lõpuks, nagu üksikud mäestikuojad koonduvad võimsaks jõeks, ühinesid mürisevaks tänuhümniks.

Kui Konradin Veronasse saabus, oli reede, aga sel päeval ei mõelnud paastumisele keegi muu, kui vahest mõni salajane paavstimeelne. Mastino della Scala, Verona võimas isand, kui ka linna nimeline podestà ser Lambertuzzi olid ise saatkonna eesotsas, kes oma külalise ja läänihärra linna väravate ees vastu võttis. Ja esimest korda kostsid nüüd avalikult hüüded: „Kuningas Konrad! Kuningas Konrad!“

Läbi piduehtes linna juhiti kõrged külalised piiskopilossi, mis neile ulualuseks oli määratud, kuna sõjavägi oma laagri linna ette üles lõi, kus neid aga kõiki ühevõrra rikkalikult kostitati. Nii kestsid reedel alustatud pidustused üle laupäeva ja pühapäeva esmaspäevani, kui väsimus viimaks oma õigust nõudis.

Aga küllalt nüüd pidustustest, tervitussõnadest mpusikast ja kellahelinast, mis kõik varsti õhku laiali vajub. Võis soojendada südant sõprade juurde jõudmine, aga samal ajal teadsid kõik, et see oli viimne sõbralik öömaja. Igal pool ees, hommiku, lõuna ja õhtu pool, varitses vaenlane ja nüüd tuli valmistuda hoopis teistsugusteks kohtamisteks. Pühapäevale järgnesid tööpäevad Verona piiskopilossis, millest oli saanud noore väejuhi nõumaja, ja nende päevade arv kasvas suuremaks, kui keegi alguses oli arvanud.

Esimestel päevadel oli veel nüüdki küllalt suuri sõnu ja kõige kõvema häälega kõneles Baieri Ludwig. Nagu varem Augsburgi öuepäeval, nii oli ka nüüd tema see, kes tegelikult plaane

sepses ja läbirääkimisi pidas, ja ta esines igal pool iseteadva juhina, nii et võis jääda mulje, nagu oleks see tema ja mitte Konradin, kes varsti Sitsiilia troonil istub.

Krahv Meinhard seevastu oli jäänud imelikult vaikseks, nagu rõhuks teda mingi salamure. Niisama tõsine ja vaikne oli ka krahv Rudolf von Habsburg, kes kõigi imestuseks oli tõepoolest kaasa tulnud. Aga nüüd oli tema see, kes hertsog Ludwigi plaanidele vaikselt vastu rääkis, küll väheste sõnadega, aga nende varal varsti selgeks tegi, kui võimatud olid baierlase kavad.

„Kõik see oleks võimalik, kui jõuaksime Toskaanasse. Aga kuidas jõuame sinna, kui kõik Lombardia linnad on meie vastu ja Placenzas sellele lisaks Anjou hertsogi väed. Kui saaksime oma sõjamehed lindudeks muuta ja pilvede all üle Po jõe viia, oleks see muidugi võimalik.“

„Ma arvan, et meie noorel hertsogil tõepoolest on sellised plaanid,“ ütles Nürnbergi markkrahv. „Olen teda näinud enamasti taeva poole vahtimas, kui ta just oma noorte sõpradega malet ei mängi.“

„Väike Konrad otsib oma tähte — ta on oma vanaisa eeskujul hakanud taeva märke uskuma,“ ütles Ludwig. „Meie kohus on maapealsete asjade eest hoolitseda, nüüd ja edaspidigi.“

„Asjata alahindate hertsogit,“ ütles nüüd krahv Rudolf. „Muidu oleksite märganud, et Toskaana ja Sitsiilia saadikud kõigepealt tema juurde lähevad. Ja te ei näi üldse teadvat, et täna hommikul saabus sõnumitooja Roomast, rääkimata sellest, et teil oleks aimu, missugused uudised tal vammuses olid.“

„Muidugi, hertsog Konrad on hakanud rääkima oma Sitsiilia kuningriigi keelt,“ ütles markkrahv Friedrich sapiselt. „Švaabi-Austria kaksikliit on saanud kolmanda liikme, kuigi mitte nii suurest noost, siis seda suurema kõneoskusega.“

Kõik teadsid, et ta mõtles Gerardo Donoratico noort poega, kes nüüd sageli Konradiniga koos viibis ja kellega see ennast päevade kaupa harjutas itaalia keele kõnelemises, nii et ta tõepoolest juba võis ilma vahemeesteta mõista, mis kaugelt tulnud saadikutel öelda oli.

„Meie teeme sõjaplaane,“ jätkas markkrahv Friedrich, „aga hertsog oma itaalia sõpradega jagab maid ja ameteid. Vana rebane Prece on oma kirjutajatega täitnud rohkem kui poole lossist, nagu oleks ta Rooma paavst, kes kirja teel sõda peab.“

Rahalaeka on ta samuti andnud itaallaste kätte, kes iga leivapätsi ja viinavaadi, mis meie rüütli ja sõjasulased saavad, mitmesse raamatusse kirja panevad. Võib-olla mõtlevad nad, et me need kõik viimaks peame välja maksma, sest selline on juba kaupmehe hing. Isegi meie suremata hinged on antud umbkeelsete pappide kätte, kes saksa keeles ei oska Jumala ja kuradi vahel vahet teha."

„On selge, et itaallased oma maad ja rahvast paremini tunnevad ja nii mitmelgi pool kasulikumat saavad olla kui meie, umbkeelsed võõrad,“ ütles krahv Rudolf.

„Mõnele teisele võib niisama selge olla, et hertsog Konrad Sitsiilias mõtleb oma onu Manfredi ja mitte oma isa jälgedes käia,“ ütles nüüd krahv Meinhard ootamatult ja lahkus koos Nürnbergi markkrahviga, et linnast välja laagrisse minna oma vägesid vaatama.

Seal kohtasid nad Konradini, kes koos oma sõbra Friedrichiga läbi laagri rätsutas, kus sõjamehed neid vaimustusega tervitasid.

„Mu kõrged sõbrad,“ ütles Konradin, „mul on teile häid uudiseid. Niipea kui ma selle teate sain, tahtsin sellest kõigepealt oma vapratele sõjameestele kuulutada, sest nende ootamisaeg muutub pikaks ja igavaks. Siis kuulge nüüd: Roomas lehvib jälle keisrite lipp! Galvano Lancia on seal minu asemikuna uue senaatori, prints Enrico poolt vastu võetud ja istub juba Laterani lossis.“

Aga see teade ei rõõmustanud saksa suurmehe hoopiski. Kas oli Konradin unustanud, et Galvano Lancia, keiser Friedrichi sohinaise vend, oli ta vana vaenlane ja kes võis teada ta plaane kaugel Roomas? Ja kes oli Rooma senaator prints Enrico? Kõigepealt mitte Enrico, vaid Enrique — sest ta oli Kastülia kuninga vend. Koos oma teise venna Fredericoga olid nad mässuplaane sepitsenud ja sellepärast kodumaalt põgenema pidanud. Ta oli oma mõõka pakkunud Inglise Edmundile, keda paavst oli kutsunud Manfredi vastu, ja kui ettevaatlik inglase nii ühe kui ka teise pakkumise tagasi lükkas, oli Enrique astunud Tuneesia uskmatu sultani teenistusse. Eks olnud ta koguni Anjou poolel Manfredi vastu sepitsenud ja selle õnnetut leske endaga abielluma kiusanud, et endale saada Epeirose hertsogiriiki. Ja kui see ei õnnestunud, katsus ta paavsti Anjou vastu välja mängida, mis tal ka osaliselt õnnestus, sest paavsti toetusel oli ta Rooma senaatoriks saanud. Keegi ei teadnud kindlasti, kelle poole ta täna hoidis, veel

vähem, keda ta homme toetas.

Sellepärast ütles isegi hertsog Friedrich:

„Mäletan, mu sõber, et te kord tahtsite tagasi lükata Nürnbergi linnusekrahvi mõõga ühe väikese ebaõigluse pärast. Kuidas saate nüüd sõlmida lepingu mehega, kes, nagu mulle paistab, on oma hinge kuradile müünud, et ainult endale võimu ja rikkust saada? Tahtsite kotkalippu kõige väiksemastki pritsmest puhta hoida, aga nüüd rõõmustate selle üle, et see lipp Roomas lehvib, küsimata, kui määrdinud käed selle on tõstnud.“

„Õilis Friedrich, kelle puhask süda alati mu ees on nagu peegel, et ma selles oma vigu võiksin näha,“ ütles Konradin. „On hea, et te just seda mulle meelde tuletasite, mis ma aasta eest ütlesin. Sest sellega tuleb mul meelde ka, mis mu vana sõber rüütel Schmerzburg, kelle järele ma siin sagedasti puudust tunnen, sel puhul ütles. Ma olen isegi kogu päeva oma südametunnistusega riius olnud, aga nüüd kuulen ma oma kõrvus ta sõnu: mis tähendab ühe mehe õigus või ülekohus, kui kogu rahvas kannatab! Mul pole õigust kellegi kätt tagasi tõrjuda tema mineviku pärast, kui on kaalul mu kuningriigi või isegi mitme kuningriigi saatus.“

Siis võttis ta Friedrichi käest kinni, viis ta akna juurde ja näitas Ehatähele, mis sel õhtul erilise selgusega säras.

„Meie maapealsed tähised võivad määratud saada, isegi keisri kroon ja paavsti rist. Aga miski ei jäta jälge tähele seal kõrgel, ükskõik mida inimesed oma rumaluses või kurjuses teeksid. Niisama kõrgeks pean ma nüüd oma eesmärgi sellest peale, kui mu süda äratundmisele on jõudnud, et selle kättesaamine on mu saatus.“

Aga varsti pärast seda tuli aeg, mil harva võis näha päikest või tähti, sest taevast oli enamasti pilves, ka neil päevadel, mil otse vihma ei sadanud. Päikesepaistelise naeratusega oli Itaalia Konradini tervitanud. Nüüd näitas ta oma teist palet, kui talv lähenes. Veelgi rohkem said seda tunda ta väed Verona ees, kui isegi lõunatuul näitas, et ta võis külmalt lõõtsuda, ja raske vihm laagrituled kustutas.

Lootus Lombardiast läbi murda oli hoopis nõrgaks jäänud, kui ainus katse Brescia suunas edasi tungida Montechiari juures tagasi löödi, olgu pealegi et see kaotus ainult väikest väehulka tabas, sest oma peaväge ei tahtnud Konradin veel lahingusse viia, kui sel

nii pikk teekond ees seisis. Sõjaplaanide tegijaid oli alguses palju olnud, aga nüüd ei olnud enam kedagi, kes oleks sellega oma aega viitnud, sest isegi hertsog Ludwig oli vaikseks ja süngeks jäänud nagu teisedki Saksa vürstid. Samal ajal vähenes raha Konradini kassas suure kiirusega, sest peamine osa sellest oli kulunud juba esimestel päevadel uute sõdurite värbamiseks ja neile hobuste ning relvade muretsemiseks. Ei osanud kameraarius Tomaso ega ka Roberto Filangieri kaupmehekavalus lõpmatuseni aidata. Uut raha Toskaanast saada oli aga võimatu, sest seal oli umbusk Konradini kavatsuste suhtes kasvamas. Juba enne kui esimesed saksa rüütlid tagasiminekuks rääkisid, olid sinna jõudnud kuuldused, et Konradin tagasimineku mõtteid mõlgutab.

„Kui kuningas Corrado siia tuleb, oleme valmis kõik oma varanduse ta jalgade ette panema,“ töötasid Pisa kaupmehed. Keegi neist ei uskunud enam, et kunagi tuleks seda lubadust lunastada.

Juba enne jõulupühi läks osa saksa rüütleid tagasi, esialgu küll häbenedes ja salaja. Mis nad pididki siin ootama, kui nad nägid, kuidas nende itaalia relvavennad oma hobused ja relvad ära müüsid ja siis kadusid, paljud isegi vaenlase poole üle läksid. Kui Konradin jälle läbi oma väeleeri ratsutas, ei tervitatud teda enam hõiskamisega. Ja kui ta oma peakorterisse tagasi läks, botas teda Rudolf von Habsburg.

„Mul on kahju, kõrgestisündinud hertsog, et ma teid sel raske ajal pean maha jätma, aga ma ei saa enam viibida. Mu maa ja rahvas nõuavad oma peremeest ja ma pean täitma oma kohust ka nende vastu. Aga suurem osa mu väest jääb teie käsutusse, ainult ma ise ja väike hulk rüütleid palume luba tagasi pöörduda. Meist ei ole ju praegu niikuinii mingit abi, vaid oleme rohkem koormaks. Kui aga olukord muutuma peaks ja vägi edasi liikuma hakkab, siis saatke ainult sõna ja ma tulen kohe tagasi.“

Rudolf von Habsburg ei lahkunud üksi ja väikese rüütlil hulga — temaga läks kaasa suurem osa švaabi suurrikke kes leidsid, et on sobiv talitada targa krahvi Rudolfi eeskuj järgi. Hertsog Ludwig ja krahv Meinhard ei olnud küll nende hulgas, aga Konradinile püüdsid nad samal ajal selgeks teha, et on mõttetu siin kauemini oodata ja et parem on, kui nad kõik tagasi lähevad. Las Itaalia linnad ise omavahel sõdida — küllap tuleb viimaks soodsam aeg ka Sitsiilia sõjakäiguks, kui Lombardia

ja Toskaana gvelfid ja gibelliinid on endid vastamisi veristanud.

Kõige lisaks nõudis nüüd krahv Meinhard veel kaks tuhat marka, mis Konradin oma emale võlgu oli. Selle summa pidi noor hertsog oma onult Ludwigit laenama, pantides talle oma viimased omandid Švaabimaal.

„Kuhu peaksin nüüd veel tagasi minema?“ kurtis Konradin kibedalt oma sõbrale Friedrichile. „Mul ei ole ju Švaabimaal isegi enam väikest onni, mis oleks minu oma. Ja kõige muu lisaks on meie isa paavst nüüd minult võtnud ka Jeruusalemma kuningriigi,“ lisas ta naerma hakates. „Mis ta küll sellega mõtleb, ei ole kerge teada, sest riik on niikuinii uskmata käes ja võib-olla on see kõige parem, sest näib, et mu kõige ustavamad sõbrad on just uskmatud saratseenid. Kõigi hiobi sõnumite hulgas olen saanud vähemalt ühe rõõmustava teate ja see on Corrado Capece Tunesiast, kes sealse emiiriga on kokkuleppele jõudnud. Prints Frederico, Enrico vend, on nõus oma väega Tunesiast Sitsiilia vastu minema. See teade on kaua aega teel olnud, mispärast võib arvata, et nad nüüd juba on Sitsiiliasse jõudnud. Aga mina istun ikka veel siin ja mu ustavad saksa vasallid räägivad edasimineku asemel ainult tagasimineku.“

„Mitte kõik ei räägi tagasimineku,“ ütles Friedrich. „Ja kui mul oleks rohkem jõudu, oleksin valmis jooksikuid mõõgaga tagasi hoidma. Aga ma ei räägi ainult enesest. Kõnelesin just meie marssali Kroff von Flüglingeniga ja vana sõjamees nuttis kibedaid pisaraid. Iial ei lahku ta oma hertsogi kõrvalt, kinnitas ta, isegi mitte siis, kui viimne rüütel ta selja taga on häbi-väärselt põgenenud. Niisama kindlad on Wolfrad von Veringen, Friedrich von Hürnheim ja veel paljud teised. Las minna need, kellest midagi abi ei ole — miks peaksime neid asjata söötma ja jootma. Teie võit ei ole neile kunagi olnud peaasjaks, vaid ainult saagiiha. Nii valus, kui mul ongi seda tunnistada, aga ma loodan rohkem meie itaalia sõjameestelt, kes võitlevad oma kodulinnade vabaduse eest. See kõik, mis nüüd sünnib, võib olla vajalik puhastustuli sõjaväele, et seda aganatest vabastada.“

Konradin oli korraga väga tõsiseks jäänud ja kurva häälega ütles ta:

„Kui ma nii suuri sõnu räägin oma riigi päästmisest ja oma ühe jälgimisest, siis võib paista, nagu oleksin ma hoopis muutunud ja ülemeelikuks hooplejaks saanud. Aga teie, mu sõber ja omaaegne

mängukaaslane, näete mind läbi ja teate, et ma oma südame samaks vaeseks poisikeseks olen jäänud, kes kord oma üksinduse ja abituse üle kurtis. Ka siis, kui ma oma vägede eesotsas ratsutasin, kui Verona ülikud mind tervitasid ja Itaalia linnade saadikud mind meelitasid, teadsin kogu aeg, kui vähe mul oli tõelisi sõpru. Neid on nüüd niisama vähe kui ennegi ja ei ole mul teadmata, kui palju ma võin loota mõnele Lanciale, Capecele või prints Enrico-
cole. Kui ma endale siin mõne uue sõbra olen saanud, siis ainult isa ja poeg Donoratico, aga mis on neilgi mulle muud pakkuda peale truu südame või rõõmsa meele.“

„Niipea kui te ta nime nimetasite, tulebki noor Donoratico ja oma rõõmsa meele näib ta endaga nüüdki kaasa toovat. Võimalik, et tal on selleks isegi põhjust.“

Krahv Donoratico lähenes hertsogile liialdatud viisakusega, millest vähemalt pool oli nooruslikku naljategemist.

„Mul on teie kõrgusele üle anda väga südamlikud tervitused Mastino della Scalalt,“ ütles ta. „Ainult et seekord ei ole tervitustega kaasas midagi teie laua või viinakeldri jaoks, nagu vanasti selliste puhkudel. Verona capitano peab ju mõtlema ka oma jõululauale. Aga tal on häid teateid, nagu ta ise arvab. Brescias on pööbel võinud enda kätte võtnud ja nüüd ka gvefide juhid, nende hulgas della Torre ja piiskopi, linnast välja ajanud. Petlemma piiskopile kelle paavst lepitama saatis, ei ole üldse linna sisse lastud. Kui sellest meile midagi muud abi ei ole, siis peaks see vähemalt paavsti mõtlema panema, kui ta näeb, missugused asjad ta kerjasmunkade ässituse tagajärjel Itaalia linnades võivad juhtuda. Aga Anjou hertsogi väed istuvad endiselt Poggibonzi all. Linna vallutada pole tal enam palju lootust, aga sealt lahkumine oleks häbi ja kihutaks teisedki Toskaana linnad ta vastu.“

„Ja mis ütleb della Scala ise?“

„Ta on valmis igal ajal teie vägedega koos minema, kus ta ainult suvatsete vaenlast rünnata.“

„Niisama võitlusvalmis oli ka mu kõrge onu Augsburgis,“ ütles Konradin. „Ta oli valmis otseteed Sitsiiliasse kaasa tulema. Aga nüüd, alles Lombardia väravas, räägib ta ainult tagasi minekust.“

Siiski olgu siin hertsog Ludwigi au kaitseks öeldud, et ta sugugi ei kavatsenud — nagu laimajad hiljemini on püüdnud seletada — oma kasvandikku pimesi hukatusse saata, et se

kombel ta riiki pärida. Enne kui ta tagasi läks, püüdis ta nimelt meelituste ja ähvardustega ka Konradini kaasatulemisele mõjutada.

„Sa peaksid nüüd juba isegi nägema, kui lootusetu on praegu Lombardiast ja Toskaanast läbi tungida. Isegi kui jõuaksime Pisasse, ei jätkuks nende laevadest, et nii suurt väge Sitsiiliasse viia. On selge, et aeg ei ole veel küps, ja siis on parem kodus oodata. Ei ole kaugel aeg, mil Itaalia linnad on jõudnud üksteist vastamisi küllalt veristada ja paavst Anjou hertsogiga tülli minna. Võib-olla võime juba mõne aasta pärast ainsa mõõgahoobita Rooma ratsutada.“

„Milleks on mulle mõök antud, kui ma seda ei tarvita?“ küsis Konradin.

„Ma ei räägi ainult iseenda ja oma rüütlite pärast, keda kodus hädasti vaja on,“ jätkas hertsog Ludwig pikameelselt. „Aga ma olen endale Jumala ja sinu ema ees kohuseks võtnud sinu eest hoolitseda ja ma ei saa sind üksi võõrale maale ja võõraste hulka jätta. Kui mina ja krahv Meinhard lahkume, ei ole enam kedagi, kellele sa võiksid toetuda. Oled oma võõrasisa põhjuse ära pahandanud, aga veelgi rohkem on ta süda mures su saatuse pärast.“

„Oma võõrasisa kohta ei taha ma praegu sõnagi öelda, sest ma ei taha oma emale suuremat muret valmistada, kui ta juba nüüd peab kandma. Palun teid ainult mu ema tervitada ja talle öelda, et ma tema õnnistust usaldan, mis mind kõigi hädakohtude eest kaitseb.“

„Ja mis teed sa siis, kui kõik saksa rüütlid tagasi lähevad?“

„Jätkan võitlust nendega, kes mulle järgnevad, mitte nendega, kes põgenevad.“

„On, nagu kuuleksin su vanaisa Friedrichi häält, kes oma saksa rahvast põlgas ja võõramaalaseks sai,“ hüüdis hertsog Ludwig vihaselt.

„Mu vanaisa oli keiser ja Hohenstaufen. Kas peaksin häbenema tema jälgedes käia, isegi kui mu saksa rahvas minu maha jätab?“

Nähes, et ei arukas jutt ega vihased ähvardused Konradini meelt muuta ei saanud, hakkas hertsog Ludwig avalikult tagasi minekuks ettevalmistusi tegema. Seda tegid ka krahv Meinhard ja mitmed teised švaabi suurnikud, kes seni veel olid kahevahel olnud: ja rüütlid, kes olid hõisanud Verona torne nähes, hõiskasid

nüüd kuuldes, et nad varsti võivad samadele tornidele selja pöörata.

Konradini täht oli paksude pilvede taha kadunud ja vähe oli neid kes uskusid, et see varsti Koidutähena võis uuesti nähtavale ilmuda.

VII TULI

Alguses oli Veronasse tulnud iga päev nii saadikuid ja sõnumi toojaid Toskaanast ja teistest Itaalia maakondadest kui ka põgenikke Sitsiiliast. Nüüd ei olnud aga pikemat aega enam kedagi tulnud, nagu oleksid ka itaallased oma „Corradino“ unustanud. Sellepärast äratas üldist tähelepanu, kui ühel päeval linnavärvassisse ratsutasid nelikümmend rüütlit, kes pealegi päise päeval ajal kandsid põlevaid tõrvikuid.

Kui nad Konradini ette juhatati, kõneles nende juht, auväärne hallipäine rüütel:

„Toome kuningas Corradole Pavia linna tervitused ja tungiva palve seda tuld, mis me oleme süüdanud ja siamaani suutnud lõkkel hoida, mitte kustuda lasta. See olgu seletuseks, miks me päeva ajal tuleme tõrvikutega. See tuli on nimelt põlenud ööd ja päevad, kogu meie hädaohurikka tee läbi vaenlase maa, selles peale kui me süütasime esimese tõrviku San Michele kiriku altari ees Meie Issanda inimesekssaamise päeva õhtul. See tuli on Pavia truuduse märk, aga ühtlasi ka katse Issanda tahtmist teada saada. Ütlesime nii, et kui meie väike salk põleva tulega suudab tungida läbi vaenlase maa, siis peab ka kuningas Corradole väel olema võimalik sedasama teha. Ja näe, siin me oleme ilma et tuleleek kunagi oleks kustunud ja ilma et keegi-olek meid takistanud. Tõepoolest ei näinud me kogu oma teel ühtki vaenlast ja kõik maakuulajad tõendavad, et nüüd on kõigil Lombardia linnades nii palju segadusi, et on paras ja võib-olla ainuke võimalus kuninga vägedel Paviasse tulla. Sealt on juba hoopis kergem Piasse edasi minna, sest see tee ei nõua erilisi sõjaohvreid, kuna meil nüüd on Genova lubadus, et ta

kuninga väed puutumatult oma maalt läbi laseb.“

Nõnda kõneles Pavia saadik, lugupeetud kohtunik Detesalvo Botto, kes vanas eas oli võtnud endale selle hädaohtriku ülesande. Tema nimi oli ka Veronas tuntud ja ta sõnadel oli kaalu. Sellepärast olid kõik Konradini itaalia sõbrad, nende hulgas isegi ettevaatlik della Scala, sellest mõttest kohe vaimustatud. Aga sakslastest oli selle poolt ainult hertsog Friedrich, kuna Baieri Ludwig, kes veel polnud lahkunud, tegi viimse katse selle plaani läbiviimist takistada ja püüdis enda poole võita ka vägede marssalit Kroff von Flüglingeni.

„Kui tee Sitsiiliasse on nii pime, et seda juba päevavalgeski on vaja tulega otsida, siis on see küll lootusetu ettevõtte,“ ütles ta.

Ka vana sõjamees ei pidanud plaani eriti targaks, aga ainult sellepärast, et see sõjaväge sammugi Pisale lähemale ei viinud. Samal ajal oli tee Paviasse peaaegu niisama pikk kui tee Veronast otse Piasse ja vägevad vaenlased valvasid seda. Vahest ainult kavalusest olid nad lasknud Pavia saatkonna puutumatult läbi minna, et sellega Konradini väge võitlusse meelitada. Marssali plaan oli ikka veel otse Lombardiast läbi murda, ohvritest hoolimata, sest ka teisel juhul olid need tema arvates paratamatud. Aga talle ei meeldinud, et hertsog Ludwig, kes ise oli juba otsustanud tagasi pöörata, nüüdki veel katsus ennast sõjaplaanidesse segada, ja sellepärast jättis ta küsimuse Konradini otsustada.

See oli esimene kord, kui noor väejuht üksi ja omapead pidi nii tähtsa otsuse tegema, ja on sellepärast arusaadav, et ta mitu päeva viivitas. Ta palus endale mõtlemisaega, aga pani samal ajal kohtunik Bottole südamele selle järele valvata, et püha tuli ei kustuks. On ka võimalik, et ta tahtis enne ära oodata hertsog Ludwig lahkumise, sest selle juuresolek mõjus ikka veel ta oma tahtele kuidagi kammitsevalt.

Tal ei tulnud kaua oodata, sest tagasiminejatel oli nüüd kiire, et veel enne lume tulekut mäekitsustest läbi pääseda. Ja nii lahkus kõige suurem saksa rüütlite hulk hertsog Ludwig ja krahv Meinhardi juhtimisel ja asus tagasi koduteele. See viis isegi paljud vaenlased eksiarmamisele, nagu oleksid kõik sakslased tagasi läinud, nende hulgas ka Konradin ise. Sellised teated jõudsid koguni Anjou hertsogi ja Rooma paavsti kõrvu, kes kergendatult hingasid ja esialgse valvsuse hooletusse jätsid.

Ja siis andis Konradin oma väele käsu Veronast Pavia poole teele asuda. Püha Antoniuse päeval avati jälle Verona värava Konradinile ja ta saatjaskonnale, mille koosseis nüüd oli hoopis muutunud, sest saksa vürstide ja krahvide asemel oli nüüd suure osa neist itaalia aadlikud. Hertsog Ludwigi asemel ratsutas kõrval nüüd Mastino della Scala, kes siiski oli oma sõna pidanud ja nüüd tuhande Verona sõjamehega kaasa läks. Vaatamata tagasiminejatele ei olnud vägi kogusummas nimetamisväärt vähenenud, endiselt loeti vähemalt kolm tuhat rüütli, muudest sõjameestest sulastest rääkimata. Ainult et suurem osa oli neistki nüüd juba itaallased. Sellele vaatamata jäi Kroff von Flüglingen endiselt kõigi vägede marssaliks, sest polnud kedagi, kes oleks suutnud tema kogemustega võistelda. Tema kõrval ratsutas nüüd Austria hertsog Friedrich, kes ka oli tõusnud vähejuhi ausse.

Esimene vaenlane, kes teel varitses, oli Mantova, ja võeti karta, et sealsed väed püüavad takistada juba Minciost üleminekut. Aga kui Konradini vägi jõesuudmes Garda järve ääres jõudis, ei olnud ühtki vaenlast näha ei ligidal ega kaugel. Nähtavasti pidas Mantova ennast üksi liiga nõrgaks, aga lähim liitlane Brescia oli nii kinni oma sisetülides, et sealt ei saadud isegi vastust, rääkimata abist. Et Veronas rohkem kui küllalt ootatud, ihkasid nüüd kõik edasi, mis pärast peatus Desenzano oli üsna lühike. Siis liikus Paviat süüdatud sõjatuli jälle edasi ületas Chiese jõe ainult paari tunni tee vaenulikust Bresciast eemal Montechiari juures, kus noore kuninga esimene taplutanemine taganemisega oli lõppenud.

Aga nüüd võis karta hoopis kangemat vastast. Cremona piir kindlasti juba teadma vaenlase liikumisest ja selle eesmärgi polnud raske mõistatada. Ja nüüd oli sealsetel gvefidel paras aeg koondada vägesid Adda äärde, et seal üleminekut takistada. Pealegi oli Piacenzas viissada provansi ratsanikku kardetud Guillaume Estendardi juhtimisel, kes alati olid võitlusvalmis ja ainult käsk ootasid. Kui veel Milano võimas käskija della Torre oma vägedele käsu andis lõuna poole liikuda, võisid nad kerge vaevaga värava Paviasse sulgeda.

Kogu järgmise päeva liikus vägi väsimatult edasi ja jõudis õhtul Oglio jõe kaldale, Boso di Dovara lossi juurde. Siin viis ühe jõe sild, mida Boso sõjamehed suvel kangelasmeelselt olid kaitsenud, kuigi nad siis vaevalt võisid aimata, kui lähedal oli aeg, mis

nende kõrge läänihärra vägi seda jõest üleminekuks tahtis kasutada. Paljud Boso selleaegsetest sõjameestest olid nüüd Konradini väes — vähemalt üht neist tunneme juba nimepidi ja tahame ka edaspidi kohata, kui mõnes peatuspaigas rohkem aega on.

Oglio teisel kaldal, kus veel leidus märke omaaegsete piirajate laagrist, lõi nüüd Konradini vägi oma leeri üles ja varsti paistsid tulede kaugele üle Lombardia lagendiku. Kõigile oli öeldud, et siin ootab pikem puhkus ja väljasaadetud sõnumikandjad levitasid seda teadet ümbruskonnas erilise saladuskatte all. Kuningas oma suurmeestega istus Boso lossi pidusaalis ja laskis ennast rikkalikult kostitada. Aga, nagu rääkisid need sõnumikandjad, kogu sõjaväe kostitamiseks ei jätkunud Dovara lossihärra tagavaradest ja sellepärast pidi sõjavägi järgmisel päeval ümbruskonnas riisumisega oma lõpule jõudvaid tagavarasid täiendama. Olgu sellepärast sõpruse poolest öeldud — sest me kõik oleme Lombardia pojad ja tütreid —, et on tark peita, mis peita saab, ja ka ise mõni päev kõrvale hoida. Kuidas seda teha, selleks olid lihtsal Lombardia talumehel põlvest põlve kogutud teadmised, sest sõda oli siin nagu ikaldus või suurvesi, mis tuli ikka ja uuesti lühema või pikema vaheaja järel.

Aga juba paari tunni pärast, kui võis arvata, et kõik sõjamehed teekonna väsimusest puhkasid, oli Konradin oma saatjatega laagris ja käsk oli otsekohe jälle teele asuda nii kiiresti ja vaikelt kui võimalik. Laagrituled jäeti põlema ja isegi osa telke maha, nii et paistis, nagu oleks vähemalt peavägi veel siin.

Nii tuli, et Konradini vägi oli juba Adda kaldal, kui Estendardi ratsanikud Piacenzas said käsu hobuste selga istuda. Ühestki vaenlasest segamata läks kogu sõjavägi üle jõe ja alles selle teisel kaldal Lodi poole liikudes nägid nad suuremat sõjaväehulka vastu ratsutamas. Kas oli Napoleone della Torre oma väega Milanost siiski kohale jõudnud? Miks süütasid siis Pavia rüütliid kõik oma tõrvikud ja kihutasid neile hõisates vastu? Muidugi olid nad juba kaugelt oma relvavennad ära tundnud, kes, niipea kui saabus teade Konradini teeasumisest, olid talle vastu saadetud just selle mõttega, et teda Addast üleminekul toetada.

Juba kolmanda päeva õhtul oli Konradin Pavia maade piiril, aga kuna aeg oli hiline, jäädigi ööseks Santa Christinasse laagrisse, et siin, järele sõbralikul pinnal, eelmiste uneta ööde

väsimust puhata. Sest kui juba Paviasse jõuti, võis ette arvata, järgnesid uued uneta ööd, aga nüüd juba hoopis meeldivamate põhjustel.

On öeldud, et Verona ulatas Konradinile käe, aga Pavia surus ta oma rinnale. Nii suur oli rõõm aastakümneid vaenlast poolt piiratud ja kimbutatud linnas, et viimaks ometi nende läänihärra ja kaitsja selle müüride vahel viibis, pealegi suurt sõjaväehulgaga. Räägitakse ka, et kõik tuled Konradini sõjalaagris süüdati samast tulest, mis San Michele kiriku altari ees oli süüdatud ja sealt kaks korda läbi Lombardia kantud.

On lõpuks aeg ka neid vanu sõpru üles otsida, keda me sugugi pole unustanud, kuigi vahepeal võis nii paista. Võib-olla on mõni isegi arvanud, nagu oleks ka Rupert von Schwalbenhöfen uue nimega Schmerzburg, nende hulgas, kes Veronast Saksimaale tagasi pöördusid. Aga kuhu ja kellega koos oleks ta läinud, isegi kui ta oleks unustanud hertsogile ja oma uuele isale antud sõna? Ta oli selle poolest samasuguses olukorras kui kõrge isand, et temagi tulevik oli esivanemate mineviku poolt juba ette kindlaks määratud.

Nii on ta siis kindlasti Paviast ja meil tarvitseb ainult teda otsida, mis aga pole sugugi kerge ülesanne tuhandete sõjameeste hulgas. Kus võiks kergemini leida üht noort sõjameest, kui mitte seal, kus on laul, mäng ja tants, kus linna noorus ahnelt neelab viimseid rõõmusid enne pikkade paastunädalate algust? Aga seal on tal vaevalt aega meie jaoks, vaevalt silmi ja kõrvu millekski muuks, kui tuliseks saltarelloks, mis temale, Švaabimaa raske meelsele pojale, on nagu ilmutus paradiisi eesõuest, kuhu rõõm heidab oma kuldset valgust, kus aga inimlikud tunded, isegi patused tungid, veel pole maha jäänud.

Ootame veel veidi, võib-olla leiame tema kord üksi laagritule ääres valvamas või Ticino kaldal kõndimas ja oma kaugel kodumaale ja omastele mõtlemas. Sest me ei usu, et temast niivõrru oleks saanud tavaline palgasõdur, kes ainult oma kõhu ja kõrile mõtleb. (Ma vaikin meelega muust, et mitte äratada pahameelt heakombelises lugejas, kes neid ridu oma perekonnakeskel loeb.)

Näe, seal ja ongi, aga ta pole üksi, vaid näib olevat endal

sõbra leidnud. Me ei imestaks, kui see oleks samaealine saksa noormees, kellega ta võib jagada mälestusi oma kodumaa lumisest talvest ja kõigest sellest, millega noored mehed seda aastaaega sisustasid. Aga ta sõber on tumedajuukseline itaalia noormees ja kuigi see viimane meilegi on tuntud, on see siiski üllatuseks. Ei tea kuidas, aga täiesti ilma meie abita on nad üksteisega tuttavaks saanud. Kuidas võimegi oodata, et meie loo tegelased rahulikult sinna ootama jääksid, kuhu me oleme nad unustanud, ja omapead midagi ette ei võtaks. Jutustaja ülesanne ei ole ju igal pool juhtida ja kaasa aidata, vaid ainult seda edasi anda, mis kunagi on sündinud.

Nüüd küsib see, kes kõike teada tahab, kuidas need kaks nii erineva iseloomuga ja kõigepealt erineva emakeelega noormeest üksteisega tutvust sobitasid. Ütlen ausalt, et ma kaugeltki kõike ei tea. Võin ainult arvata ja seda võib ka lugeja ise teha. Aga kui te oleksite kuulnud, kuidas Pavia noorus laulis, mitte ainult itaalia, vaid ka provansi ja isegi hispaania laule, enamasti küll mitmes keeles segamini, võiksite mõista, et see oli hoopis kergem, kui alguses arvasite. Sõdurid ja kaupmehed, palverändajad ja veiderdajad, kõik nad on aastasadu maalt maale rännanud, sõnu laenanud ja endast maha jätnud. Ja meie vaimne ema, Püha Kirik, on oma lastele palju sõnu oma emakeeles õpetanud, olgu hardaks palveks, olgu vihaseks needmiseks.

Oleks väga kiusav katsuda nende omavahelist jutuajamist selles kummalises keeles edasi anda. Aga peame selle mõtte kohe matma, sest nii ammu toimus see jutuajamine, et tuuled kõik sõnad on laiali kandnud, ja me peaksime neile ikkagi ainult oma sõnad suhu panema. Paremini siis juba oma lugu mitte üleliigsete võltsehetega koormata, vaid jätkata jutustamist selles keeles, mis nii mulle kui ka lugejale juba lapsepõlvest saadik omane.

Võib arvata, et see oli itaallane, kes astus esimese sammu ja kõnetas noort švaabi rüütlit, keda ta nägi Konradini peakorterist välja tulevat ja kel seetõttu võis olla värskemaid uudiseid. Võib kujutella Ruperti esialgset tagasihoidlikkust ja isegi umbusku, sest pahatihti ei olnud eri rahvusest relvavendade vahekorrad kuigi sõbralikud ja sõnad, mis üksteisele mööda minnes hüüti, ei olnud alati südamlikud tervitussõnad. Aga võib lõpuks ka mõista, et švaabi noormehe tusane umbusk peagi hajus teise köitva naeratuse ees ja et nad varsti vennalikult kõrvuti istusid.

„Ja nüüd — mis on su nimi?“

„Rupert Schmerzburg von Schwalbenhöh,“ vastas švaablane jäigalt. Ja kuigi see nimi itaallast võis ehmatada — ta teinud ühtki katset seda korrata —, ei lasknud ta seda otse välja paista.

„See on väga ilus nimi. Aga kui lubad, nimetan sind edaspidi Robertoks. Minu nimi on Benvenuto — lihtsalt Benvenuto.“

Muidugi oli sel tutvuse sobitamisel oma eesmärk ja kõigi küsimuste hulgas vahest ainult üks või kaks, millele ta tõepoolest vastust ootas. Üks neist oli:

„Sa oled Corradinot päris lähedalt näinud? Sa oled võinud olla isegi temaga rääkinud?“

„Olen temaga rääkinud, aga see oli väga ammu. Nüüd pääsevad ainult kõrged härrad temaga rääkima. Kuidas olekski teisiti võimalik, kui ta ainult oma suurele ettevõttele peab mõtlema.“

„Corradino on veel väga noor — ta on isegi noorem kui sinu või mina. Kuidas saab ta ainult suurtele asjadele mõelda? Mina — ta kehtas abitult õlgu, „ma ei saa üldse mõelda suurtele asjadele. Sa ütlesid, et ainult kõrged härrad temaga räägivad... Aga see on ise — sa pead ka olema suurest soost, sest sul on nii pikk nimi.“

„Olen väga vanast ja auväärsest rüütli-soost, aga nüüd ei ole mul midagi ja mu nimigi ei ole päriselt minu oma.“

„Saan aru,“ ütles Benvenuto, kes Ruperti sõnu üldse ei mõistnud. „Ka mina olen vanast ja kuulsast soost. Mu perekonnanime on Tordini, oled kindlasti kuulnud. Mu isa oli professor Bologna. Mu ema oli Corinaldi, ka väga vana ja kuulus suguvõsa. Aga minagi olen nüüd kõik kaotanud. Kas sinu vanemad elavad?“

Jällegi oli jutt kõrvalteele kaldunud ja eksis seal tüki aega, enne kui see jälle lähenes peaküsimusele.

„Ja miks tulid sa kaasa Corradinoga? Kas selleks, et jälle saada kõrgeks härraks? Või lubati sulle rikkalikku tasu? Ma näen, et sa ei ole lihtne palgasõdur nagu mina.“

Rupert mõtles, enne kui ta vastas, sest ta ei tahtnud kõike öelda.

„Andsin oma kasuisale lubaduse. Ja mu kohus on mu hertsogi eest võidelda.“

„Mul ei ole kellegi eest võidelda,“ ütles Benvenuto. „Oh jaa — Corradino on hea ja mu esivanemad on alati olnud gibelliinide

Aga ma olen sõdur ainult sellepärast, et mul midagi muud polnud peale hakata. Gvelfid või gibelliinid — mul on valus seda öelda, aga südamepõhjas on mulle ükskõik kumb, kuigi gvelfid tapsid mu isa ja gibelliinid mind alati on aidanud. Ometi ei tunne ma, et mul oleks püha kohustus kellegi pool seista. Kas sa saad sellest aru?“

„Ei,“ ütles Rupert, „ma ei saa sinust aru. Kas sa siis ei leia, et kuningas Konradi võitlus on õige ja vajalik? Ta on tulnud appi oma itaalia sõpradele, aga kui ma sind kuulen, siis paistab, et see on täiesti üleliigne.“

„Muidugi on ta võitlus õige ja vajalik. Ja ta sõbrad on rõõmsad ja tänulikud. Ka mina olen tänulik, sest kui ta poleks tulnud, lamaksid mu luud kuski Dovara lossi lähedal. Ära ole mulle pahane, armas sõber, ma räägin ainult sellest, mis mu süda tunneb. Tahaksin nii väga, et ka minul oleks millegi eest võidelda, et mul oleks kohustus nagu sinulgi. Tead, et olen sulle kade, õnnelik Roberto. Oled palju õnnelikum kui mina, kuigi oled alati tõsine ja kõiki sõdurielu rõõmusid näid põlgavat. Aga mina, kes ma laulan, tantsin ja ühestki lõbust ära ei ütle, ei ole seejuures kaugeltki nii õnnelik, sest mul ei ole peale tänase päeva rõõmude midagi muud loota, midagi oodata, isegi mitte oma kuninga võitu. Mis võib isegi veel viimane mulle anda, mis oleks selleks nähtud vaeva väärtiline?“

„Rüütlikohuse täitmine on iseenda tasu,“ ütles Rupert. „Peale selle täidan oma kohust ülekohtu kannatanud vanemate vastu.“

„Ka minu vanemad on kannatanud ülekohtu all. Aga ma pole rüütel ja — anna mulle andeks — ma ei usu, et rüütlikki oleksid midagi rohkem kui inimesed. Ja ma ei leia, et ükski inimene oleks seda väärt, et teine ennast tema eest ohverdaks. Ja nii imelik kui see on, ei soovi ma kogu aeg midagi muud nii palavalt, kui leida keegi, kes siiski seda väärt oleks. Sellepärast tulingi sinu juurde, sest ma arvasin, et sa Corradinot tunned. Võib-olla on siiski tema lõpuks see, kes seda väärt oleks. Võib-olla kui ma temast rohkem teada saan, saaksin ka tema võitluse oma südameasjaks teha. Kui Pavia ratsanikud kandsid tuleleeki läbi Lombardia, siis oli neil midagi silmade ees, mille järele käia. Aga mul ei ole siiani tuld, mis mulle teed näitaks.“

„Vaene Benvenuto!“ ütles Rupert. „Ma näen, et sa oma südames ei ole nii halb, kui su sõnade järgi võiks arvata. Sellepärast

tahan, et oleksime sõbrad ja et sinustki saaks kord kuningas Konrad lipukandja.“

Ärgu nüüd arvatagu, et meie noored sõbrad ainult ja kogu aja rääkisid nii tõsistest ja kõrgetest asjadest. Olen juba öelnud, et nende kõnelusi pole katsunudki sõna-sõnalt edasi anda, ja suuremast osast olen täiesti vaikides mööda läinud. Kõigest sellest mida noored mehed omavahel räägivad, tühistest asjadest, mida silmad parajasti näevad või millele mõte korra lendab. Minevikust, millest Rubert kaugeltki kõike ei rääkinud, kuigi tundus, et ta oma südame oli täiesti avanud, millest Benvenuto häbenemata kõneles, aga samal ajal mõista andis, et kõige tähtsam ukalaliseks lukku jäi. Tulevikust, mida uued kuuldused iga päev muutsid ja mis muutus seda ähmasemaks, mida kauemaks Konradini vägi Paviasse jäi.

Ja muidugi rääkisid nad ka armastusest. Juba varsti oli Benvenuto oma sõbralt küsinud, kas teda keegi kodumaal ootab. Sügavalt punastades avaldas Rupert oma südamesaladuse, niipalju muidugi kui ta rüütliu seda lubas. Sest isegi siin, Pavia müüride vahel ja täiesti võõrale inimesele, ei saanud ta öelda selle naise nime, kes oli ta südames esimese leegi süüdanud ja keda ta oli vanade eeskujude järgi nagu tõeline rüütel austanud ja teeninud. Aga kirjeldada võis ta oma südamedaami ilu ja võorusi ja esmakordselt muutus muidu nii sõnaaher noormees rohkem liseks, „nii et ta sõber sellest ainult kuuendiku osa aru sai.“

„Ja mis ütles tema, su südame õis? Oh, ma võin juba arvata, et ta sinutaolisele noormehel oma ukse avas veel enne, kui sa olid jõudnud lõpuni kogelda. Eks ole — sa oled temaga juba paradiisi rõõmusid ette maitanud ja kui ta on niisugune, nagu sa räägid, ei imesta ma sugugi, et sa lihtsaid Pavia tüdrukuid eelvaata.“

Ehmunult vaatas Rupert oma uuele sõbrale otsa.

„Tema? Kuidas võid sa arvata midagi niisugust, kui ta on vooruslik naine ja abielus? Ta ei teagi sellest — ma kardan, et ta tea isegi seda, et ma olen olemas.“

Nüüd oli Benvenuto käes kord hämmastusest pärani silmil oma sõbrale otsa vaadata.

„Aga see on ju võimatu! Siin jutustad sa, kuidas sa armastuse tules oled põlenud, ja sa pole sellest temale, tulesüütajale, üldiselt rääkinud. Ma pean tunnistama, et ma jällegi sind ei mõista.“

„Kuidas oleksin võinud seda teha? Isegi kui oleksin olnud tõeline rüütel ja tema au eest võidelnud, poleks ma kunagi tohtinud temale niisuguste mõtetega läheneda.“

„Siis oled sa seda kõike ainult välja mõelnud ja see pole midagi muud kui unenägu. Tõsi küll, nii seisab vanades lauludes, aga — ma pole kunagi uskunud, et seda meie ajal veel esineb. Ei leidub selliseid noormehi ja — veel vähem — et leidub selliseid naisi.“

Unistava pilguga Ticino voogudesse vaadates jätkas Rupert, rohkem kui iseenesele:

„Sa räägid paradiisi rõõmudest... Olen neid siiski maitanud — ainult oma armastust tundes ja teadmises, et tema on olemas, et ma võin temale mõelda ja kõik oma rüütliteod temale pühendada. Tema pilt mu silmade ees — on seegi juba paradiisi eelaimus, ja ma ei usu, et ükski teine naine, keda ma kunagi oma käte vahel võin hoida, mulle nii suurt ja puhast rõõmu võiks valmistada.“

Kui Benvenuto oli selle üle natuke aega järele mõelnud, muutus ta äkki kurvaks.

„Tõepoolest, ma hakkan peaaegu sinust aru saama. See peab tõesti olema suur rõõm niisugust naist omada, olgugi ainult unistustes. Ma näen, et oled siingi minust õnnelikum, sest midagi selletaolist ei ole ma kunagi üle elanud. Ja ma ei usu ka, et see kunagi võimalik oleks, sest ma pole kohanud ühtki naist või neitsit, keda niisuguse armastusega saaksin armastada. Olen sinu kõrval nagu laps, kes ainult on armastust mänginud, ilma et ta seda kunagi oleks tõsiselt tundnud.“

Aga teine kord, kui Benvenuto oli jutustanud oma armuseiklustest — ja ta tegi seda nii avameelselt ja Toskaana palgasõduritelt õpitud sõnadega, et me seda siin edasi ei saa anda —, oli Rupert see, kes lõpuks ohates ütles:

„Kui lapsik olen ma sinu kõrval — mul on sellepärast isegi häbi. Nii vähe olen ma elu tundma õppinud ja nii vähe olen ma selle hüvedest osa saanud. Pean ausalt ütlema, et ma sind mitu korda olen kadestanud, ja ma teen seda nüüdki. Kui vaesed tunduvad kõik kõrged mõtted ja sügavad tunded ühe elava keha puudutuse kõrval! Mis siis rääkida kõige õrnemast, soojemast puudutusest, kui kaks tuleleeki kokku puutuvad!“

Ja nad istusid sel öhtul kaua laagritule juures, lähestikku,

aga oma mõtetega üksteisest hoopis kaugel, ega võinud nad oma nooruse tõttu aimata, et inimesed alati üksteisest niisama kaugel jäävad, ükskõik kui lähedalt nad kokku puutuksid.

Vaevalt on tarvis meie sõprade viimast jutuaajamist arvestades sellele tähelepanu juhtida, et kevad oli tulnud. Selge on ka, et Konradini ja ta väeülemate meeli kevade tulekul hoopis teised asjad köitsid. Nii kaua oli juba Paviast olnud, et edasimineku ühe või teisel viisil pidi teoks saama.

Aga ikka veel olid Anjou hertsogi väed Toskaanas. Teadustajad tõid küll sõnumeid, et ta sealt lahkuda kavatseb ja et paavst seda ikka tungivamalt nõudis. Hertsogit oli ta oma riigi hädasti vaja, sest seal oli mässutuli uue hooga puhkenud. Selle mässu südameks oli Lucera, kus keiser Friedrichi ustavad saratseenid kunagi polnud unustanud truudusevannet keisrile. Juba lehvits kotkalipp Abruzzi mägedes ja paavst oli valmis välja kuulutama uue ristsõja uskmatute vastu, kes seisid patrimooniumi piiril. Aga hertsog Charles ei tahtnud ikka veel Toskaanast lahkuda, sest see oleks võinud paista, nagu põgeneks ta Staufeni poisikese eest.

Tuled Abruzzide mäekülgedel, tuli San Michele kiriku altari ees — pikk on veel vahemaa nende vahel. Aga vastupandamatult on jõud, mis neid üksteise poole tõmbab.

VIII LAEV

Paljude legendide hulgas, mis aegade jooksul on kasvanud Konradini nime ümber nagu lillepärn, on ka neid, mis on ilmselt hilisemate päevade luule. Olen püüdnud neid nagu umbrohtu välja noppida ja kõrvale heita, olgugi et mõned neist, kuigi ilmsed valed, on olnud nii ilusad, et sellest on kahju olnud. Ma ei mõtle siin kõiki neid lugusid Konradini seiklustest Sitsiilias, mis mulle endalegi lapsepõlves, kui ajalooline tõde

mingit muret ei valmistanud, palju rõõmu pakkusid. Need peavad paratamatult jääma muinasjuttude valda, mis meist koos lapsepõlvega maha jäävad. On aga teisigi lugusid, mida jutustatakse Konradini sõjakäigust, tema ja ta rüütlite seiklustest, millest peame sammu kiirustades mööda minema, et enne õhtut öömajale jõuda.

Ühe sellise legendi järgi olevat Konradin Paviast uusaasta ööl õnne valanud ja sellest olevat välja tulnud üks imelik kuju, mida ta sõbrad igaüks omamoodi olevat katsunud seletada. Üks olevat leidnud, et see kujutavat laeva, teine trooni, kolmas katafalki. Jätan oma õpetatud sõbra hooleks välja uurida, kas sel ajal õnnevalamise kommet tunti. (Ma ise ei usu seda.) Seevastu on aga eksitus väita, et Konradin uusaasta ööl Paviast ei viibinud. Sel ajal arvati nimelt aega veel vana Rooma kombe järgi, nii et uus aasta algas paastukuu esimesest päevast, kuna meie aasta esimesed kuud sagedasti eelmise aasta külge kuuluvaks loeti. Kui ma siin olen sellest pruugist loobunud ja uut ajaarvamist kasutanud, siis sellepärast, et kõik hilisema aja raamatud nii teevad, ja ma ei taha lugejat asjata segadusse viia.

Nimetan seda legendi ainult sellepärast, et siin esineb laeva kuju, millest võib arvata, et sel on mingi tõepõhjaline alus, kuigi hiljemini tugevasti moonutatud. Sest on õige, et laevad ja mere sõit sel ajal sagedasti noore väejuhi meeli ja mõtteid täitsid. Ta Pisa sõbrad olid juba algusest peale kihutustööd teinud, et Konradin oma väed laevadega Sitsiiliasse viiks, et seal Anjou hertsogit selja tagant ja kõige valusamast kohast tabada. Oli ju Sitsiilia Staufenitele kõige truudum ja hertsog Charlesi sulased võisid siin ainult suuremates linnades öösiti magada, aga siingi ainult käega mõõgapidemel.

Konradini Paviast oleku ajal kordasid pisalased jälle oma ettepanekut. Nüüd oli juba tulnud lähemaid teateid sellest, et Corrado Capece sõjakäik oli õnnestunud ja et suurem osa Sitsiiliat oli tema valduses, kuigi tal oli olnud ainult kaks laeva, kui ta Tuneesiast koos prints Frederico ja Nicolo Malettiga välja sõitis, ja neil oli võimalik kaasa võtta ainult kakskümmend kaks hobust. Aga hobuseid oli Sitsiilias küllalt, samuti jalamehi, kes oskasid relva kasutada, eriti saratseenlastest lihtrahva hulgas, kes oma kodusaarel iga mäekitsust ja jalgteed tundsid. Kõige suuremat hirmu prantslaste hulgas külvasid aga Frederico hispaania rat-

sanikud, „surma väehulk“, nagu neid nimetati. Anjou asevalitseja oli põgenenud Messinasse, kus ta istus ja värises, kuna teised Sitsiilia linnad üksteise järel kotkalipu heiskasid.

Aga mingipärast kõhkles Konradin meresõidu mõtte ees ja koos temaga kõik saksa rüütlid, kes kunagi merd ei olnud näinud. Nad ei tundnud endid õigete sõjameestena, kui nad hobuste seljas ei istunud, aga nii paljude hobuste üleviimine oli laeva-ruumi kitsuse tõttu võimatu. Ja siis tuli ju merel usaldada ennast tujukate loodusejõudude meelevalda, millest kunagi ei teadnud, kas nad hoidsid keisri või paavsti poole.

Nii oli noor Hohenstaufen kaua viivitanud, enne kui ta oma vägedega Paviast jälle teele asus. See sündis ainult kolm päeva enne seda, kui ta kuusteist aastat vanaks sai. Aga keegi, kes temaga neil päevil kokku puutus, ei oleks teda enam nii nooreks pidanud, nii palju oli viimaste kuude jooksul kantud vastutusekoorem, teda küpsemaks ja mehisemaks teinud.

Ta vägi oli Paviast tuhat meest lisaks saanud, kõik täie varustuses rüütlid, keda Pisa kaupmeeste kuld oli aidanud värvata. Sellele lisaks tulid Boscòs Alessandria lähedal veel kaks tuhat meest Giovanni Amarotti juhatusel, keda Lanzavecchia gibelliinid olid saatnud.

Sellega oleme juba mõista andnud, et Konradini vägi seda puhku liikus lõuna poole, ranniku suunas. Siin tuli karta Pavia vana vihavaenlast Montferrat' markkrahvi, kes valitses Tortonas. Aga nüüd oli Montferrat sattunud vaenujalale Anjou hertsogiga, kellest ta kartis, et see ka Lombardias tahtis peremeest mängida. Peale selle oli ta viimasel ajal oma pilgud pööranud Piemonte poole, kuhu ta kavatses sõjakäiku ette võtta, ja sellepärast ei mõelnudki ta alustada võitlust suure väega, mis oleks kaasa toonud kaotusi, aga vaevalt mingit otsest kasu.

Nõnda tuligi, et kui Konradin oma teekonnal jälle vägesid kohtas, siis olid need sõbrad ja mitte vaenlased. Sedapuhku olid need Carretto markkrahvi mehed, kes ta väed Bormida di Spigno orgu mööda üle mägede juhtisid. Ja siin, kus teekond jälle läks allamäge Vahemere ranniku poole, olid nad juba Savona markkrahvi maa-alal, kus Konradini tervitas üks ta sugulasi. See oli vana markkrahvi lesk, kes oli keiser Friedrichi tütar. Auväärne daam, kelle heledad juuksed ja suursugused näojooned selgesti näitasid, et ta soontes voolas Hohenstaufenite veri, kaelustas

piigarsilmil oma vennapoega ja andis oma mõlemad pojad ta teenistusse.

Nii korraldati Savonás suur laat, ja seda mitte ainult sõjameeste meelelahutuseks, vaid ka selleks, et vägede varustust täiendada uute hobustega ja moonaga. Konradin ise oma lähemate nõuandjatega jätkas aga kohe teekonda Vadosse, kus üksteist laeva ankrus seisis, et teda mereteed Pisasse toimetada.

Esimest korda seisis Konradin, kes seni ainult rahulikku Švaabi merd oli näinud, tõelise mere kaldal. Ta oli mõnigi kord kuulnud alati sinisest Vahemerest, mida ta itaalia sõbrad, eriti noor Donoratico, kunagi ei väsinud kõnes ja laulus ülistamast. Aga nüüd nägi ta enda ees lõputut halli veevälja, mille lainetel väikesed laevad nagu pähklikoored üles ja alla mängesid. Niisama hall ja rahunu oli pilvine taevaskülm soolane tuul puhus talle nagu tõrjudes vastu. Külmast võbisedes tõmbas ta mantli tugevamini ümber, kui ta läks alla sadamasse, et laevastiku admiraliga nõu pidada.

Oli selge, et üheteistkümnest laevast ei jätkunud ta suure sõjaväe üleviimiseks. Pisa ei olnud jällegi oma sõna pidanud või õigemini olid nad itaallaste kombel suuresõnaliselt liialdanud. Sellepärast oleks Konradinil olnud täieline õigus kogu oma väega tagasi pöörduda ja seda soovitasid ka niihästi hertsog Friedrich kui ka Krok von Flüglingen. Aga ta itaalia sõpradele oleks see olnud raske hoop, sest oli juba selge, et Anjou kavatses Toskaanast lahkuda ja paljud Toskaana linnad olid sattunud kahes meeles lonkama. Nad tegid aga kõik oma toetuse sellest olenevaks, et Konradin ise viibiks Toskaana pinnal.

Ka Konradin ise oli oma südames tagasimineku vastu. Kogu läbirääkimiste aja oli ta üksisilmi vaadanud tormisele merele ja kui see teda alguses oli hirmutanud, siis nüüd hakkas see teda ikka suurema jõuga tõmbama. Kas pidi Staufenite viimne võsu nüüd arglikult tagasi tõmbuma hädaohu ees, mis oli Jumala ja mitte inimeste saadetud? Mitte ainult maa, vaid ka meri olid kuulnud ta keiserlike esivanemate sõna. Ja kui see oli Jumala tahtmine, võis inimese elu kustuda ka väikeses jões, nagu oli juhtunud esimese Friedrichiga. Pisalased kinnitasid pealegi, et torm varsti pidi vaibuma, ja nad olid ometi kogenud meresõitjad. Vahepeal võis ta väga hästi mõne päeva Savona markkrahvi sõbralikus kodus oodata.

Viivitamise tõttu muutusid aga itaalia suurnikud umbusklikuks. Et Konradini väe suurem osa tagasi läks, sinna polnud midagi parata. Aga nad ei tahtnud kuidagi lubada, et ka marssal Krott von Flügelingen tagasi pöörduks. Marssal oli nimelt ägedaks saanud paar korda ähvardanud kõigi oma rüütlitega Saksamaale tagasi minna ja kes võis kindel olla, et ta seda ei teekski, kui pole enam ta noort isandat teda otse käskimas. Saksa rüütlid jälle, ka Konradini ise, ei võinud sellega nõus olla, et mõni itaalia väepealik, olgu siin Ubertino di Lando või mõni teine, kogu väe etteotsa astuks. Kuigi keegi oma kahtlusi otse välja ei öelnud, võis igaüks kergesti aimata, mis teine mõtles.

Täiesti ootamatult pakkus nüüd Austria Friedrich ennast väe juhiks. Tema osa oli seni üsna väike olnud, sest tal polnud kuigi palju mehi kaasa tuua, ja ta nooruse tõttu ei oleks teda muidu üldse tähele pandud, kui ta poleks olnud Konradini isiklik sõber. Nüüdki vaatasid teda paljud, nagu näeksid nad teda esimest korda. Teiselt poolt oli ka Konradinile see mõte vastumeelne. Ka pidi ta nüüd lahkuma ainsast inimesest, kellele ta alati võis usalduses toetuda? Aga nagu ta omal ajal oli vabastanud enda oma Ludwigi eestkostmisest, nii ajas ta enese ka nüüd otsustaval sirgu ja oli valmis kogu koorma ainult oma õlgadele võtma.

„Kui see nii peab olema, siis on mu sõber Friedrich see, kelle hooleks ma oma väe kõige julgema südamega usaldan. Ja ma usun, et vanad ja vilunud sõjapealikud, kes mind seni oma nõuga on toetanud, ka teda saavad toetama.“

Pärast lühikest omavahelist nõupidamist olid itaallased sellega nõus ja nad näisid sellest plaanist isegi vaimustatud olevat, mis et Krott ja teised saksa rüütlid mingit kavalust otsima hakkasid. Kavalus see oligi, pealegi väga lihtne. Kõigist saksa suurnikest oli ju Friedrich see, kellele võis kindel olla, et ta oma sõpra maha ei jäta ja Saksamaale tagasi ei pöördu. Sellepärast hakkasid kõik itaallased üksmeelselt noore hertsogi väejuhivoorusi ülistama, kuigi nad neid kunagi polnud jõudnud tundma õppida.

Ainult loodusejõud keeldusid visalt Konradinile lahkemat palee näitamast. Kuid nüüd olid Konradin ise see, kes peale käis, et nad kõigele vaatamata välja sõidaksid. Ta ütles, et kuna lipulaeva nimi on „Speranza“ (Lootus), siis tahab ta teda juba nime tõttu usaldada. Pealegi olid ülestõusmispühad ukse ees ja sellega ühenduses väitis noor väejuht, et ta tahab vastu võtta rõõmusõnumi

Päa toomkirikus.

Koos oma nõuandjatega ja paljude suurnikega, nende lisaks rohkem kui sada saksa ja itaalia rüütli, jalamehed peale selle, läksid nad neljapäeval enne palmipuudepüha laevadele.

Friedrich oli oma sõpra laevale saatmas ja võib arvata, et nad oma nooruseuljusele vaatamata võisid tunda südameängistust siin võoral rannal lahkudes, kui kummalgi ees oli raske teekond. Isegi noor Donoratico, kes Konradiniga kaasa läks, oli näost hoopis kahvatu, kuigi ta oli merelinn poeg. Aga vilunud meremehed heitsid nalja maarottide hirmu ja saamatuse üle ja nende vilunud käed aitasid laevastiku varsti sadamast välja. Siin võttis tormine meri neid alles õieti oma kiigutavasse sülle, nii et vaprad rüütlid, kes enne laevale minekut ennast tublisti olid kinnitanud, üksteise järel ruttasid merejumalale ohverdama.

Rannal seisev sõjavägi, kes nägi oma noort juhti Vahemere udusse kaduvat, tundis ennast äkki mahajäetult ja mõnigi mees oleks meeleldi vahetanud kindla jalgealuse kõikuva laevaparda vastu.

Sõprade hulgas, kes Vado sadamas üksteisest lahkusid, olid veel kaks, keda me oleme lähemalt tundma õppinud. Rupert von Schwalbenhöh oli nende hulgas, kes hertsog Friedrichile järgnesid, kuna ta nüüd kuulus selle isiklike rüütlite hulka. Sel puhul võime meelde tuletada, kuidas me teda esimest korda kohtasime ja kuidas siis ta sarnasus Švaabimaa hertsogiga kõigile silma torkas. Sellega võime nimelt leida seletuse neile kuulujuttudele, mis varsti läbi Lombardia ja Toskaana lendasid: Konradin polevat kunagi laevale läinud, vaid hoopis tavaliseks rüütliks riietunult tagasi sõitnud. Need kuulujutud said hiljem eriti hoogu, aga me ei taha — nagu jutustajatel kombeks on öelda — sündmustest ette rutata.

Benvenuto Tordini oli aga oma kirjaoskuse tõttu, mis isegi sel ajal veel oli rüütlite hulgas haruldane, Pietro Prece teenistusse sattunud ja nii sai talle au osaks lipulaeval sõita. Kuigi ta kunagi oma elus polnud merd näinud ja ta soontes ei voolanud teadupärast tilkagi meresõitjate verd, oli ta üks neid väheseid, kes merehaigeks ei jäänud. Näis, nagu oskaks ta, kõigi heade haldjate poolt soositud, ka merejumala vallatuid tütreid võluda. See oli seda lähelepandavam, et needsamad taltsutatud neitsid polnud sugugi

armulised Sitsiilia mereriigi noore kuninga vastu.

Kaua püüdis Konradin oma aastatele kohase uhkusega sellel nõrkusele vastu panna, millega vanemad ja targemad mehed üldse ei katsunud võidelda. Mingil tingimusel ei tahtnud ta seda näidata oma lähematele kaaslastele. Ainus, kellelt ta vahest oleks söandanud tuge otsida, oli noor Donoratico, aga see vapper Pisa rüütel oli ise esimeste ohvrite hulgas ja poleks saanud oma isanda aitamiseks sõrmegi liigutada.

Alles siis, kui juba hämarduma hakkas, hiilis ta salamahti üle laevalaele ja ta saatjaskond oli olnud liiga palju iseendaga ametis, et seda märgata. See uhkus oleks võinud kergesti lõppeda raske õnnetusega, kui üks noor sõjamees poleks talle appi rutanud, sest laev hällis nii tugevasti, et isegi meremeestel oli vaeva ennast pardal hoida, kui pealegi lained ahnelt nende järele limpsasid.

Nüüd oleks mul võimalik oma jutustusele mahlakuse andmiseks laenata ühe paavstimeelse vemmälvärsitegija kirjeldust „Corradino merehaigus“, aga sündsustunne keelab mind seda tegemast. Ja kes ise on merehaige olnud, ei leia selles midagi naeruväärset. Seda ei leidnud ka Benvenuto, keda mitte mässav kõht, vaid kitsas laevaruumis valitsev hea õhu puudus ja halva üliküllus oli välja ajanud. Küll oli ta aga ehmunud, kui ta leidis, et noormees, keda ta oli takistanud üle parda kukkumast, polnud tavaline noor kannupoiss, nagu ta alguses oli arvanud, vaid Sitsiilias kuningas, sest ta oli esimese hooga sellele ta ettevaatamatust väga valimata sõnadega ette heitnud. Ja kui Konradin ise poleks tugevasti oma päästja külge klammerdunud, oleks see ehmatuse tõttu oma isanda saatuse ja läänetormi hooleks jätnud.

„Unusta see, mis sa oled näinud, ja ma unustan, mis ma olen kuulnud,“ ütles Konradin, kui ta oma suu jälle sõnade jaoks vabaks sai.

„Kuninglik kõrgus, kuidas saaksin unustada seda ehmatust, mis te oma vääritle alamale valmistasite!“ ütles Benvenuto. „Ja kuidas saaksin unustada silmapilku, mil ma ühe kuningriigi saatust oma kätes hoidsin. Aga see jääb ainult mu südamesse, sest mu suu on kinni pitseeritud.“

Nad olid rääkinud itaalia keeles, aga Konradin ei saanud küsimata jätta:

„Kuidas tuleb, et sa minuga alguses mu saksa emakeeles

rääkisid? Kuigi ma pean kohe ütlema, et mu ema niisuguseid sõnu ei oleks tarvitanud.“

„Need sõnad ei olnud tõesti mõeldud mu kuninga kõrvadele. Aga ma olen õppinud nad oma saksa vendadelt, kes ka teie relvi kannavad, sellepärast häbenen ma vähem, kui ma seda peaksin tegema.“

Mitmes mõttes kergendatult leidis Konradin selle kõneluse väga lõbusa olevat.

„See on esimene kord, kui ma räägin ühe lihtsa itaalia mehega. Seni olen rääkinud ainult aadlikekudega ja õpetatud meestega ja ma pole imestanud, et nad oma sõnu nii ilusasti nagu tantsusamme seavad. Aga ma olen imestanud, et seda näikse tegevat ka lihtsad itaallased.“

„On õige, et ma olen ainult lihtne sõjamees ja isegi mitte rüütel. Aga teie kõrguse uskumatu lahkus annab mulle julguse üles tunnistada, et ma tegelikult ei ole nii lihtsast soost, kui arvata võiks. Mu isa, Lorenzo Tordini, oli oma elupäevil professor Bolognas.“

„Siis ei ole sa ju sugugi lihtne sõjamees — seda oleksin tõesti pidanud mõistma. Juba sellepärast, kui hoopis vaikida sellest, mis sa minu heaks oled teinud, oled väärt rüütli vööd ja mõõka. Ütle mulle oma nimi ja ma tahan sind meeles pidada, kui see kõlkuv „Lootus“ meid jälle on kindlale pinnale viinud. Või kui sul on mõni muu südamesoov, siis ütle seda kohe, enne kui mu kõrged ja kõnekad nõuandjad mu pea teiste küsimustega üldivad.“

„Kuninglik kõrgus, mul on tõesti üks soov, aga see võib tunduda nii ülbe, et ma seda vaevalt julgen isegi praegusel ebaharilikul tunnil välja öelda.“

„Ebaharilikus olukorras ei ole ükski soov ebaharilik, sellepärast räägi julgesti.“

„Siis pean alguses ütlema, et mul on au nimetada oma sõbraks üht švaabi rüütli, kes mulle on rääkinud, et ta on saanud teie erilise soosingu kanda lahingus keisrite lippu. Ta nimi on...“

Kas Benvenuto kunagi oleks toime tulnud oma sõbra täieliku nime väljaütlemisega, pole teada, sest Konradin mäletas kohe oma vana sõbra Schmerzburgi kasupoega ja ta hakkas oma kuninglikku väärikut unustades poisikese kombel naerma.

„Oh, Rupert Schmerzburg, mu kurvameelne kometimängija!

Tõesti, saatuse teed on imelikud, nagu laulikud ütlevad. Ka temale andsin kord loa midagi soovida ja sellest oleks tulnud palju pahandust, kui poleks olnud tarka rüütli Schmerzburgi, kes kõik osavasti heaks pööras. Kui imelik, et ma nüüd teist, korda oma elus kergemeelset lubadust andes annan selle tema sõbrale. Kahju ainult, et mul nüüd enam pole kallimeelse rüütli nõu ja abi loota. Kas sinagi nõuad mõne mu kõrge vasalli või liitlase karistamist ülekohtu pärast, mis ta sulle on teinud? Või nõuad sa, et ma läheksin sõtta Bologna vastu, kes su isa on halvasti kohelnud?”

„Ei kumbagi. Ainult seda, et saaksin olla oma sõbra Roberto vääriline ja lahingus tema kõrval seista. Soovin, et minustki saaks kuninga lipukandja, ja kuna mu sõbral on au kanda kotkalippu, siis tahaksin mina samas lahingus ristilippu kanda.“

„Kui sul pole muud soovi, siis on see sulle suurimaks auks. Hea meelega tahan selle soovi täita, rüütel Tordini.“

Sel ööl oli mitte ainult „Speranza“, vaid kogu Pisa laevastikus ainult üks täiesti õnnelik inimene, ja see oli Benvenuto. Ta oli tahtnud oma kuningat lähemalt tundma õppida, et temas leida üliinimest, kelle eest maksab ennast ohverdada. Nüüd oli ta teda tundma õppinud kui üsna tavalist ja nõrka inimest, ja just see oli talle andnud seni puudunud usu ja vaimustuse ning teinud temastki kuningas Konradini lipukandja.

Kes muu olekski võinud rõõmus olla, sest tormi visadus täitis kõiki murega. Isegi vanade meremeeste ennustused, et torm sel aastaajal üle kolme päeva ei kesta, olid tühja läinud. Kui tuul alguses vähemalt oli laeva edasi aidanud, siis nüüd pöördus see ja hakkas neid ikka rohkem Genova poole kandma. Ja kuigi see muidune Pisa võistleja oli lubanud seekord nii vaenust kui sõprusest hoiduda, ei olnud kellelgi tahtmist seal sadamas varju otsida.

Meremehed on kõigil aegadel ebausklikud olnud, nagu on teada juba prohvet Joona loost. Polnud sellepärast ime, et nad hakkasid üksteiselt küsima, miks või kelle peale on Mare nostrum (meie meri) nii vihane. See rahulolematu kõnekõmin pidi peagi ulatuma ka juhtkonna kõrvu ja Pietro Precel oli põhjust kahetseda, et ta eelmisel päeval nii ülemeelikul toonil oli manitsenud laeva

ettevaatlikule sõidule, sest see kandvat „Caesarit ja ta õnne“. Pealtkuulajad ei teadnud, kellelt õpetatud mees need sõnad oli laenanud, aga nad said aru, keda ta mõtles, ja kõigil oli teada, et paavst oli Konradini ja kõik, kes teda toetasid, vande alla pannud. Sellises olukorras oli märg haud võrdne õnnistamata mullaga. See väljavaade võis hirmutada neidki, kelle patukoorem oli palju väiksem Pisa meremeeste omast. Kui nüüd tuul kõige lisaks otse vastu pöördus, aga mingit raugemise märki ei näidanud, pidid laevajuhid tõsiselt kaaluma lähemasse sadamasse tormi eest varju minekut.

Konradini nõuandjad ja väepealikud, mures oma kaitsealuse elu pärast, ei saanud ka lõpuks selle vastu olla. Aga nad ei olnud seejuures sugugi ühel meelel. Kroff von Flüglingen, kes alati eelistas otsest võitlust mees mehe vastu, tahtis nüüd maale minna ükskõik kus, ja kui vaja, ennast mõõgaga vaenlaste ridadest läbi raiuda. Aga Pietro Prece ja paljud itaalia aadlikud eelistasid tagasipöördumist Vadosse, milleks nüüd pöördunud tuul oli kõige soodsam. Jällegi langes lõpuotsuse tegemine Konradinile endale.

„Mu kõrgete sõprade ja tarkade nõuandjate meel näib käivat tuule järgi,“ ütles Konradin, kes oli väsinud ja kahvatu, aga oma haigusest siiski võitu saanud. „Enne väljasõitmist ei tahtnud te kuuldagi, et ma tagasi pöörduksin. Veel raskem on seda teha nüüd, kus mu sõjavägi juba on Savonast lahkunud ja meie väike hulk Montferrat' markkrahvi kergesti võib kiusatusse saata.“

„Kuninglik kõrgus võib mind ja mu mehi käskida, aga ta ei saa käskida merd ja tuuli,“ ütles seepeale Pisa laevastiku juht rapiselt.

„Ma ei saa siin laeval üldse kedagi käskida,“ ütles Konradin. „Esiteks ei ole mul selleks oskust ega kogemusi ja teiseks on see laevajuhi õigus ja ülesanne. Olen siin ainult reisija ja lähen sinna, kuhu laev viib.“

Hoopis leplikumalt ütles nüüd meremees:

„Me oleme nüüd juba Genovast möödas ja Portofino sadam on kõige lähemal. Tagasiminekut ei julge ka mina sellise tormiga ette võtta, sest pole võimatu, et tuul jällegi pöördub.“

„Sõna tagasimineku on mulle endiselt vastumeelne. Ja ma arvan mäletavat, et mul Portofinos ka sõpru peaks leiduma. Kui aga mitte, siis võitleme parem inimeste kui loodusejõudude vastu.“

Näib, et laev ei kuulu nende märkide hulka, mis mulle õnne toovad. Võib-olla on ankur mulle soodsam vapikuju.“

Õigupoolest oli nüüd üsna vähe veel inimeste otsustada, sest tuul ja lained ajasid ise laevastiku Portofinosse. Kui nad siin meresõidust vintsutatult ja läbimärgadena külmast lõdisedes randa jõudsid, oleksid nad vaevalt olnud võimelised võitlusse astuma, kui seda vaja oleks olnud. Aga rahvas, kes oli kogunenud neid vastu võtma, oli ootamatult sõbralik ja abivalmis. Mitte ainult soojade sõnadega ei tervitatud neid, vaid ka soojade riietega ja joogiga. Sest kuigi Portofino allus Genovale, siis tahtsid linna juhid igal võimalusel näidata, et nad ka omapead talitada julgevad. Pealegi olid siinsed gibelliinide partei juhid rahva poolt armastatud ja nad ei kartnud noort Hohenstaufenite poega vastu võtta, nii nagu see oli selle seisuse kohane. Portofino aadlikud Spinola, Doria ja Castello võistlesid omavahel, kes neist võiks noort kuningat oma katuse all vastu võtta, ja Konradin pidi tegema saalomonliku otsuse, et ta peatub siin kolm päeva ja külastab kõiki kolme.

Siin sai ta ka kuulda, et Anjou tõepoolest oli teinud pingutusi Genovat enda poole meelitada. Aga õigel ajal olid linnajuhid teada saanud, et hertsog Charles samal ajal ka Veneetsiaga läbirääkimisi pidas, et sellelt tuge saada Konstantinoopoli vastu minekuks. Tal oli nimelt kavatsus Balduini, kelle Mikael Paleologos oli keisritroonilt minema ajanud, sinna tagasi aidata, et selle abiga ka oma võimu laiendada nii Epeirosele kui ka Peloponnesosele. Aga Veneetsia oli Genovale veelgi kardetavam võistleja kui Pisa ja sellepärast olid läbirääkimised varsti katki jäänud. Konradinil poleks sellepärast Genova poolt olnud mingit hädahoitu karta.

Kõige värskemad teated kõnelesid koguni, et ka Anjou ise viimaks ometi oli Toskaanast välja läinud. Kogu maal olid nüüd oma kodulinnadest väljaaetud gibelliinid võitlusvalmis ja nad ootasid ainult Konradini saabumist nagu märguannet. Kuigi Liguuria linnad ikka veel otsesest võitlusest eemale hoidusid, olid nad oma mõttekaaslaste võidu üle rõõmsad. Keegi ei uskunud, et Konradinile teel Pisasse keegi peale kipuks. Pealegi ei osanud keegi teda sellelt teelt otsida, sest tema sõjakäigu kohta olid levinud kõige vastukäivamad kuuldused. Ühe teate järgi olevat ta koos vägedega Savonast Paviasse tagasi pöördunud. (Me teame juba, kuidas selline kuulujutt võis tekkida.) Teise jutu järgi olevat

ta aga Pisa laevadega teel Sitsiiliasse. Oma keelekandjate abil püüdsid Liguuria gibelliinid nüüd neid kuuldusi veelgi enam ohutada.

Kuigi nüüd tuul vaiksemaks jäi ja laevad jälle said välja sõita, ei olnud Konradinil ega kellelgi ta nõuandjaist — saksa rüütlitest rääkimata — tahtmist oma teekonda sel ebakindlal viisil jätkata. Paljud, kellele see oli olnud esimene meresõit, soovisid kõigest hingest, et see ka viimseks jääks. Ja oli neid, kes juba muret tundsid Messina väinast ülesõidu pärast, sest nii kaugele, aga mitte kaugemale, võidi maad mööda liikuda.

Olen kuulnud, et Portofinos veel praegugi Konradini laeva ankrut võivat näha. Ma ei ole ise kahjuks kunagi selles sõbralikus paigas olnud, aga ma ei usu siiski, et „Speranza“ siit lahkudes oma ankru maha jättis. Et selle laeva nime enam edaspidi ürikutes ei esine, on arusaadav, sest võib arvata, et laevale, mis oma kuninga lootusi säärasel viisil oli petnud, otsekohe uus ja sobivam nimi anti.

IX

PISTODA

Konradin oli tahtnud sel aastal ülestõusmise rõõmusõnumit vastu võtta Pisa toomkirikus ja see tema soov läks tõesti täide.

Vaiksel laupäeval sõitis ta oma saatjatega linnavärvast sisse. Ja kui tal seekord ei olnud suurt sõjaväge järgnemas, siis seda suurem oli rahvahulk, mis teda vastu võttis. Sada tuhat, ütlevad mõned, ja kuigi see arv on tugevasti liialdatud, võib siiski kujutella, millise meeltülendava mulje võis teha põhjamaalt tulnud noormehele esimese tõelise suurlinna nägemine. Pisaga võrreldes olid mitte ainult Augsburg, vaid ka seninähtud Lombardia linnad nagu kitsad, hallid ja pimedad külad sakiliste müüride pigistuses.

Siin, võib öelda, pani Konradin esmakordselt jala oma Jeruusalem kuningriigi pinnale. Sest mitte ainult toomkiriku alus, vaid kogu selle ees laiuv avar väljak olid kaetud mullaga, mille Pisa laevad Pühalt maalt olid toonud. Aga ka toomkiriku ja ristimis-

kabeli valge marmor, mis säras kevadpäikeses, võis viia mõtteid Pühale linnale endale. Teiselt poolt ei paistnud suur kaubalinn oma kireva, sagiva rahvahulgaga just eriti pühalik isegi sel palvele ja tõsidusele manitseval päeval.

Kui vastuvõtt Veronas oli olnud sõbralik ja Paviast südamluk, siis oli see Pisas suurejooneliselt pidulik. Samal ajal näis iga Pisa kodanik — mitte ainult aadlikud ja kaupmehed, vaid ka lihtsad sulased ja ümmardajad, isegi sandid ja kerjused — teadlik olevat oma eriasendis. Nad ei tervitanud noort Hohenstaufenit mitte nagu läänihärrat, vaid ainult nagu liitlast, ja sedagi teatava üleolekutundega, sest Pisa ei olnud ainult linn müüride vahel, vaid riik, mille piirid ulatusid nii kaugele, kui nende laevad purjetasid. Austavalt, aga mitte truualamlikult, tervitas teda linna podestà Bartolomeo Zoppo ja isalikult heatahtlikud olid piiskop Frederico Visconti tervitussõnad, kui ta oma palee Konradini käsutusse andis.

Nii nagu erines Pisa teistest seninähtud linnadest, nii oli ka linna toomkirik esimene jumalakoda, mis oli rohkem taevase kuninga pidusaal kui vaeste patuste palvepaik. „Ma ei ole isegi mässaval merel ennast nii väikesena tundnud,“ ütles Konradin pärast missat. Ja teiste järgi olevat ta sellele lisanud: „... ja rohkem üksi...“

Kui ta varajaselt jumalateenistusest tagasi jõudis ja oma magamiskambris läks, leidis ta oma peapadjasse torgatud pistoda, Selle osavasti nikerdatud elevandiluust ja pärlmutrist käepidet kaunistasid kummalised märgid, mida õpetatud mehed ära tundsid araabia kirjamärkideks. Aga keegi ei olnud näinud, millal ja kelle poolt see siia oli toodud. Ainult selles olid kõik ühel arvamusel, et see pidi olema mingi hoiatus või isegi ähvardus. Sellepärast valvasid nüüd sõjamehed senisest suurema hoolega oma kuningat ja viimane, kes Veronas ja Paviast oli harjunud vabalt ringi liikuma, tundis ennast peaaegu vangina uhkes piiskopipalees.

Konradin ise noorusele omase muretusega võttis seda sündmust väga kergelt ja ta kandis pistoda alati endaga kaasas.

„Olgu see siis mõeldud kingitusena, hoiatusena või ähvardusena — igal juhul võib see nüüd minu käes mulle ainult kasuks tulla,“ ütles ta.

Kuna Pisa laevad sagedasti tulid Aafrikast ja mujalt mere-tagustelt maadelt, oli siin alati muu rahva hulgas ka mooramehi

liikumas. Neid valvati nüüd erilise hoolega ega lastud kedagi piiskopi palee lähedusse, kuigi ei saa tähendamata jätta, et pistoda võis niisama hästi kuuluda mõnele kristlikule kaupmehele või laevnikule, sest sellised võõra päritoluga esemed olid Pisas väga tavalised. Oli neid, kes eriti kahtlustasid kerjasmunki, kes nagu mustad ja hallid varjud linnas ringi liikusid ja kes kergemini kui ükski teine vahipostidest võisid mööda hiilida. Munkadest oli ju üldiselt teada, et nad hoidusid paavsti poole, kuigi nad siin linnas ei julgenud avalikult keisripartei vastu kihutustööd teha.

Nii oli Konradini ooteaeg Pisas mitmes mõttes erinev Lombardias veedetud päevadest ja ta ootas seetõttu veelgi rohkem aega, mil ta jälle võis edasi liikuda. Kõigele toreõusele vaatamata pidi ta tundma, et piiskopipalee seinad õhkusid külma. Aga kõigepealt pidi ta ootama oma sõjaväge ja see ootamine polnud vaba kartusest, sest kõik teadustajad rääkisid, et mäekitsused Apenniinides olid veel Anjou hertsogi meeste käes ja et need olid otsustanud kõik selleks teha, et Konradini väe edasitungimist takistada.

Mingem nüüd korraks tagasi Paviasse, kuhu hertsog Friedrich suurel reedel oma vägede eesotsas õnnelikult päralt jõudis. Me ütleme õnnelikult, kuigi keegi selle üle eriti õnnelik ei olnud. Kõige rahutum oli noor hertsog ise, kes iga päev uuest teeleminckust rääkis, kuigi ta itaalia sõbrad kõiki neid raskusi ette tõid, mis neid teel võisid varitseda. Üpris suureks kasvas ta mure, kui tuli teade, et Pisa laevastik ettemääratud ajaks ei olnud kodulinna jõudnud.

„Häda mulle, et ma oma sõbra ja kuninga üksi kardetavale teekonnale saatsin!“ hüüdis ta. „Kaotatud sõjaväe asemele võib alati uue saada, aga keisrite suguvõsast ei ole enam kedagi muud järel.“

Nüüd seisis ta kõrval sõbraliku ja kogenud nõuandjana Ubertino Lando, kes teda igati rahustada püüdis. Aga samal ajal tulid uued teated, et keegi tundmatu noormees Pisas Konradini nime all esineb. Friedrich, kes hästi tundis pisalaste kõikuvat meelt, oli valmis uskuma, et nad tõepoolest mingi valekuninga abiga ise tahavad Sitsiiliat vallutada pärast seda, kui õige Konradin on kas kõrvale toimetatud või lainetes hukkunud. Ubertino seevastu teadis, missugusest allikast sellised kuuldused pärit olid, ja ta

nägi palju vaeva, et tõelist olukorda tublile, aga lihtsameelsele sakslasele selgeks teha.

Viimaks ei suutnud enam keegi hertsog Friedrichi tagasi hoida ja toetudes kuningalt endalt saadud väejuhivolitusele andis ta käsu jüripäeval Paviast teele asuda.

„Ma pesen oma käed vastutusest puhtaks,“ ütles Ubertino. „Aga sellele vaatamata tahan ma kõik teha, et vägesid nii väikeste kaotustega kui võimalik Pissasse viia.“

Pavia ja Piacenza vahel mägedes oli palju gibelliinide kindlustatud losse, mistõttu seda teed võis enam-vähem hädaohutuks pidada, aga Piacenzast edasi viis raske ja hädaohtlik mäestikutee. Siin ei saanud enam vastaseid üllatada kiire liikumisega, nagu see oli sündinud Lombardia lagendikul. Edasimineku pidi paratamatult toimuma pikkamööda ja vaevaliselt. Ja kuigi vaenlane seni ei olnud ennast näidanud, võis karta, et see oli ainult kavalus, et Friedrichi ja ta väge kõige raskemal teosal lõksu meelitada.

Sellepärast hingasid kõik, esmajoones Ubertino Lando, kergendatult, kui nad takistamatult jõudsid selle kaljulossi Bardis. Nüüd hakkas juba temagi uskuma, et hertsog Friedrichi hulljulge ettevõtte oli olnud niisama tark kui julge. Pärast Anjou vägede Toskaanast lahkumist ei olnud paavstimeelsetel lihtsalt enam nii suuri vägesid, et nad oleksid julgenud Konradini väehulkadele kallale tungida. Seevastu ei võinud teada, mis oleks juhtunud hiljem, kui nad oleksid aega saanud suuremaid jõude Apenniini-
desse koondada.

Bardist edasi jõudsid nad kerge vaevaga Taro orgu, aga seal edasi ootas kõige raskem teeosa üle mäestiku harja. Nüüd saadeti maakuulajad ette Cento Croci mäekitsuse juurde, et kindlaks teha, kas vaenlane siiski seal ei varitse. Teated olid rahustavad ja nii asus vägi uuesti teele. See oli pingutav rännak, sest iga sammuga mindi kevadest tagasi talve poole ja sulaveed tegid tee eriti salakavalaks. Nii mõnigi rüütel ja kannupoiss langes, aga mitte vaenlase mõõga ja piigi, vaid libeda jalgealusel ohvriks. Ka hertsog Friedrichi hobune oli hakanud lonkama, aga ta keeldus seda terve vastu vahetamast, sest ta ei tahtnud oma truust teekaaslasest loobuda. Rohkem kui üks kord oli Ubertinol põhjust noore hertsogi poisikesliku põikpäisuse üle pahameelt tunda. Aga oma sõjameeste südamed oli Friedrich juba ammu võitnud. Ja kui nad lõpuks mäekitsusest olid välja jõudnud ja kevadine

piike ja rohelised orud neile jälle vastu naeratasid, ülistasid nad teda nagu tõeliselt suurt väejuhti.

Varese juures jõudsid nad Vara orgu ja see osa teekonnast oli seniste raskustega võrreldes nagu jalutuskäik. Oli küll kuulda, et suurem gvefide vägi oli kogunenud Pontremolisse, aga need ootasid nähtavasti kuninglikke vägesid teist ja kergemat teed. Ja nüüd jäid nad vahelesegamisega hiljaks, sest juba oli Konradini vägi jõudnud Sarzenasse ja seega Pontremolist mööda.

Aga veelgi polnud kõik hädaohud möödas. Nagu takistav müür seisis teel ees Massa markkrahvi loss. Oli teada, et see perekond hoidis Anjou poole. Friedrich oleks tahtnud ta lossi väevõimuga vallutada, aga Ubertino oli juba ilma tema teadmata saadikud ette saatnud ja need tulid tagasi mitte sõjakuulutusega, vaid markkrahvi Bonifazio tervitusega. Õnneks oli markkrahv oma paavstimeelsete vendadega tülli läinud ja nüüd oli ta kuulutanud enda Konradini poolehoidjaks. Ta hoiatas aga Ubertinot Lucca poolt varitseva hädaohu eest, sest sinna olevat jõudnud üks Anjou marssaleid tuhande mehega.

Seepärast seati vägi võitlusvalmis, kui ettesaadetud piilurid teate töid, et Montrone juures üks sõjaväehulk neile vastu liigub. Aga nagu varemalt Adda kaldal, nii ootas neid ka nüüd kibeda võitluse asemel vennalik tervitus, sest vastutulijad olid hoopis Pissast saadetud abiväed, kes olid isegi jõudnud ehitada silla üle Cacciarella. Missugune oli olnud prantsuse marssali plaan, pole kunagi teatavaks saanud, ta oli igatahes paremaks pidanud oma vägedega Lucca müüride vahele jääda.

Teisel maikuu päeval ratsutas Konradini sõjavägi läbi Lõvide värava Pissasse ja nüüd oli Friedrichi ja tema sõjameeste kord selle linna au ja ilu imetella.

Palju oli kõrgetel sõpradel pärast rohkem kui kuu aega kestnud lahusolekut üksteisele jutustada.

„Olen nii rõõmus teie tuleku üle,“ ütles Konradin, „et mul on raske käituda nagu kuningale kohane. Sest kuigi mind siin on väga hästi vastu võetud ja võõrustatud, olen ennast pahatihti tundnud nagu vang. Vähe on mul uudiseid, sest see, et mu vaimulik isa, Rooma paavst, mind järjekordselt on vande alla pannud, ei ole ju enam mingi uudis. Samuti ka mitte see, et ta mu õigused

Jeruusalemma kuningriigile igaveseks ajaks on tühistanud. Uude seks on vahest ainult see, et ka prints Enrico, keda kõrge auline Clemens seni oma katoliiklikuks pojaks on nimetanud nüüd vande alla on pandud. Ja samal päeval, mil te Pavia teele asusite, tungis Anjou hertsog oma väega Rooma peale, aga Enrico hispaania ratsanikud löid ta verise peaga tagasi. Nüüd aga on kuulda, et ta kavatsevat minna Lucera vastu, ja ma laus põlen kannatamatusest, et oma ustavatele alamatele appi minna.

„Nii minagi,“ ütles hertsog Friedrich. „Olen juba ammu tahtnud oma mõõka tõelises võitluses proovida. Ja kuigi mu sõber Ubertino meie teekonda kõigiti õnnestunuks peab, sest peale mõne murtud käe- või jalaluu ei olnud meil muid kaotusi, ootasin siiski oma südames, et meie vaenlased viimaks ometi avalikult välja tuleksid. Nüüd võivad nad endiselt öelda, et kuningas Konrad seni ühtki lahingut pole võitnud.“

„Vähe loeb mulle vaenlaste arvamine. Tean, et nad oma sõjalauludes nimetavad hertsog Charlesi kord lõviks ja kord karuks, kuna nad mind võrdlevad lambatallega. Ometi peaksid nemad ku paavsti ustavad jüngrid teadma, et Tall kõigi metsloomade üle võidu saab.“

„Olen kuulnud ka teisi laule,“ ütles Friedrich, „ja neis kõnelakse kotkast, kes uhkelt lendab üle Itaalia maade, kus närbuva Anjou liiliad ta tiibade varjust.“

Ja ta hakkas üht neist lauludest ette kandma ning varsti ühines temaga ka Konradin ise, kes seni oma Saksamaal lahkumisest saadik kordagi polnud laulnud. Aga suursugused pisalased, kes oma piiskopilossist kuulsid kahe noore hertsogi laulu, oskasid selle üle ainult pead vangutada.

Seda ei teinud Guido Novello, kes nüüd oma pelgupaiga mägedes oli maha jätnud ja Pisasse tulnud. Nii ütles ta hiljem

„Kõigi Corradino vägede nägemine ei täitnud mu südant ni suure rõõmuga kui ta laulu kuulmine, sest peaaegu olin hakanud uskuma, nagu paljud teised, et teda üldse pole olemas“ ja et ta on ainult unistuste kuju, mis me ise endile oma hädapigistuse oleme loonud. Ja teiste meelest, kes igal õhtul oma palves peale Kolmainu Jumala ja Püha Neitsi ka Corradino poole pöörduvad, on ta mingi ingel või pühak, mitte aga elav inimene. Aga minule, paavsele sõjamehele, valmistas palju suuremat rõõmu kuulda ja näha inimest, kes on nii kindel oma asjas, et ta selle

üle isegi nalja võib heita.“

Esimest korda Konradini ette astudes oli ta aga öelnud:

„Kuninglik kõrgus ärgu pangu mulle pahaks, kui ma ütlen mõne sõna laulu kohta, mida ma tahtmatult kuulsin. Tean, et selles on juttu Anjou hertsogi liiliatest, aga mina pidin tahtmatult mõtlema Toskaana liiliatele, millest ma loodan, et nad kotkatiibade varjust ei närbu, vaid uuesti õitsele puhkevad, kuigi nende valge värv nüüd isamaa parimate poegade verest punaseks on muutunud.“

(Olgu siinkohal selgituseks öeldud, et Toskaana gibelliinide vapis oli valge ja gvelfide omas punane liilia.)

„Mu vapper sõber,“ ütles Konradin, „olen rõõmus teid nähes, kellest ma seni nii palju olen kuulnud. Ei ole tõesti kerge olnud teie ülesanne Toskaana valget liiliat puhtana hoida. Aga loodan nüüd, et need rasked päevad on möödunud ja et mu truud alamad varsti oma kodulinnadesse võivad pöörduda.“

Kui ta oli lahkunud, ütles hertsog Friedrich:

„Tõepoolest vapper sõber, kes Firenze ainsa mõõgahoobita kilest andis. Ikka vähem on mul usku meie itaalia sõpradesse.“

„Mu tõemeele sõber, te unustate, et Novello vägi koosnes sakslastest, kes keeldusid mõõka tõmbamast, kui neile selle eest ei makstud,“ ütles Konradin. „Aga selle põhjal ei taha mina ühegi rahva üle otsustada. Püüan alati meeles pidada meie vanaisa keiser Friedrichi põhimõtet, et iga inimene vastutab iseenda eest, aga mitte oma rahva eest. See ei tähenda mingit etteheidet teile, mu kallis sõjakaaslane. Oleksin tänamatu, kui teeksin seda, kui ma ometi olen nii rõõmus, et me jälle võime koos viibida ja et mul on vähemalt üks inimene, kellega ma saan oma keeles ja puhtast südamest rääkida.“

Siis pidi Konradin jälle üle minema lõunamaalaste keelele, sest Roomast tuli Guido Montefeltro senaatori tervitustega ja teatas, et põline keisrilinn on valmis oma valitsejat vastu võtma. Ta teatas ka, et nüüd, kui paavst on avalikult prints Enrico vastu sõna võtnud, on viimane halastamatult välja läinud kiriku võimukandjate vastu Roomas. Aga see ei rõõmustanud Konradini meelt.

„Mitte paavsti vastu ei ole ma sõjateel, sest ma näen temas endiselt oma isa ja isandat — kui ainult tema tunnustaks oma ustavat poega! Ainult hertsog Charlesi vastu, vaenlase vastu, kes meie õigusi vägistab, tahame võidelda. Aga ma ei taha sellepärast

midagi ette heita prints Enricole, kes kahtlemata talitab oma parima äratundmise järgi. Kuigi ta ei hoia niisama kindlasti kinni Jumala kümnest käsust kui mõõga käepidemest, on saatust ta mulle liitlaseks määranud ja mul pole õigust tema tegusid arvustada muude kui tema enese ees.“

Nii tuli jälle üks saatkond teise järele, et kuningas Konradile oma ustavust tunnistada, ja nad ei tulnud nüüd enam tühjade kätega. Siena saatis juba nüüd koos tervitustega viis tuhat unts kulda ja paljukannatanud Poggibonzi saatkond austas Konradini linna võtmete üleandmisega (mida nad kõigi ähvarduste peale vaatamata kunagi polnud välja andnud Anjou hertsogile).

Kord käis Konradin oma sõpradega ka sadamas, kus tehti ettevalmistusi laevastiku varustamiseks, mis Frederico Lancia juhtimisel pidi sõitma Sitsiilia vastu samal ajal, kui maavägi edasi liikuma hakkas. Aga laevadega kaasa minna ei olnud tal enam tahtmist.

Nüüd arvab lugeja, et me hoopis oleme unustanud pistoda, milles eespoolt juttu oli, või ka, et selle saladus kunagi ei lahenenud.

Tõepoolest oli ka Konradin ise selle unustanud koos oma sõjaväe saabumisega ja sellele järgnenud töörohketel päevadega.

Aga siis juhtus, et linnavahid kinni võtsid ühe Mooramaa noormehe, kes kangekaelselt keeldus küsimustele vastamast ja ütles, et ta kui kuningas Konradi riigi alam ainult tema ees on valmis kõnelema. Et ta rääkis ladusalt itaalia keelt, siis pidi ta olema ka Lucera või Sitsiilia saratseen ja mitte Aafrikast laevaga tulnud ja ärajooksnud ori. See kõik oleks aga Pisa kohtuhärrade silmis vähe tähendanud, kui ta juurest poleks leitud dokumendi salapärase märkidega ja araabia kirjatähtedega, mida keegi ei osanud seletada. Sellepärast saadeti see Pietro Prece kantseleisse, kus leidis mitmesuguseid kirjatundjaid mehi. Varsti tuligi käskjalad tagasi ja teatas, et noor saratseenlane viibimata Konradini ette viidaks.

Siis langes must noormees, kes seni uhkelt oli keeldunud kohtunikele vähimatki au andmast, noore kuninga ette kummuli ja puudutas laubaga kolm korda põrandat. Kui ta siis Konradini kindla käsu peale püsti tõusis, langes ta pilk pistodale, millega kuningas nagu hajameelselt mängis, ja nii uskumatu kui see tundubki, märkasid juuresolijad, kuidas mooramees kahvatas

„Mu kuningas, valge päikeseseisri poeg, olge armuline oma vääritule sulasele, kel on olnud häbematust astuda teie magamiskambrisse. Aga see oli ainus võimalus näidata teie teenritele, kui lohakalt nad oma kohuseid täidavad ja kui suures hädaohus teie elu seetõttu oli. Sest mis oleksid tähendanud minusuguse sõnad, kui ma ka oleksin kellegi juurde läinud ja seda öelnud.“

„Ja kes oled sina ise, noormees, kes sa oled endale vastutuse võtnud minu elu pärast, millest ükski teine mu sõpradest ja teenritest ei hoolinud?“

„Olen ainult üks teie paljudest alamatest ja mu nimi on vaevalt väärt, et teie kõrvu selle kuulmisega vaevata. Aga kui see on kuninga käsk, on mul julgust seda öelda. Olen Hassan, Nuri poeg, kes oli Giafari poeg. Mu isa oli kuningas Manfredi ihukaitseväes ja langes temaga koos. Mu ema oli juba enne surnud ja nii kasvasin ma üles oma vanaisa juures Luceras. Ma ei tea, kas Giafari nimi kunagi on jõudnud teie kuninglikkusesse kõrvaldesse, aga Luceras tunnevad teda kõik kui meest, kes oskab seletada tähtede käiku ja sellesse peidetud salakirja. Sealt oli ta ka välja lugenud, et suur hädaoht ähvardab meie kuninga kallist elu, ja et tal ei olnud kedagi lähemat peale minu, saatis ta minu, et ma teid hoiataksin ja kui vaja teie elu oma elu hinnaga kaitseksin. Ta andis mulle kaasa kirja, kuhu on üles pandud kõik, mis tähed teie kuningliku saatuse kohta ütlevad, aga selle võtsid minult vahisõdurid, nii et ma nüüd ei saa seda teile üle anda.“

Nüüd andis Konradin märku kirjutajale, kes oskas saratseenide keelt ja kelle käes oli pärgament kummaliste märkidega. Õpetatud mees laotas selle laiali Hassani silmade ees ja ütles:

„Meie ei oska sellest kribukrabust midagi välja lugeda, kui vahest seda, et kuningas Konradi saatust on väga kirju. Aga sina kui tähetark Giafari pojapoeg ja saadik võid seda muidugi vabalt lugeda ja ka meile ära seletada.“

„Oh häda!“ hüüdis Hassan. „Olen oma nooruse kergemeelselt ära raisanud sõjamängudega, selle asemel et oma vanaisa õpetust kuulda. Kui Allah mulle need aastad tagasi annaks, siis tahaksin ööd kui päevad kirjatarkust õppida, et oma kuningale kasulik olla. Aga nüüd tunnen ainult mõnd üksikut märki ja sõna, millest pole kuigi palju kasu. Kui aga valge kuninga väed on vabastanud Lucera, on mu vanaisa otsekohe valmis ise ta ette ilmuma, et talle kõik ära seletada.“

„Siis pole ju sellest kirjast palju abi, sest niisama palju võin ka mina ise taevatähtedest välja lugeda,“ ütles Konradin. „Sa ei oska siis ühtki märki seletada — kas või seda siin?“

Hassan vaatas pilusilmil ja laupa kortsutades märki, millele Konradini sõrm näitas, ja ta ütles lõpuks:

„See on üks lihtsamaid, sellepärast arvan, et ma võin seda lugeda. Siin on midagi merest ja laevast, ja kui ma ei eksi, siis on see hoiatus, et mu kuningas oma saatust ühegi laeva kanda ei usaldaks.“

Nüüd oli Konradinil raske tõsiseks jääda.

„Su vanaisa Giafar näib tõepoolest tark mees olevat. Kahju, et keegi meist ei oska ta ülestähendusi lugeda, ja see, mis me teada saame, tuleb kahjuks liiga hilja.“

Nüüd segas ka Pietro Prece ennast ülekuulamise hulka:

„Nagu selgub, ei ole kuningale kuigi suureks toeks su vanaisa tähetundmine, kui selle seletamiseks on vaja teist tähetarka. Aga vahest on sul muid teateid, mis võivad meile kasuks tulla. Kui sa, nagu ütled, tuled otseteed Lucerast, siis pead ju vaenlase maalt läbi tulnud olema ja küllap sa seal üht ja teist tähelepanid.“

Aga nüüd selgus, et ka selles suhtes polnud Hassanil palju teatada, sest ta oli enamasti öösiti liikunud ja inimestest, eriti aga prantslastest, võimalikult kaugele hoidunud. Mis tal oli rääkida Lucera kaitsjate vahvusest ja mässuliikumisest Kampaanias, oli siin juba teada, samuti ka see, et Anjou hertsog nüüd oma vägedega oli teel mässu maha suruma.

Lõpuks ütles Konradin:

„Sinu jutt võib ju õige ja su meel aus olla, aga kuidas saame seda uskuda? Sest see viis, kuidas sa, pistoda käes, mu magamiskambris hiilisid, on väga kahtlane. Võib-olla sa ei teadnud, et ma sel ajal jumalateenistusel viibisin, ja lootsid mind une pealt tabada. Ka sel kirjal, mida keegi lugeda ei oska, ei ole seetõttu mingit väärtust.“

Nüüd langes Hassan uuesti põlvili ja paljastas oma rinna.

„Kui mu kuningas minus kahtleb, siis võib ta sellesama pistoda mu südamesse torgata.“

Konradin tõstis käe odaga ja vaatas kindlalt saratseenlase silmadesse. Aga see ootas liikumatult ja silmi pilgutamata oma saatust.

„Hea küll,“ ütles noor kuningas, „ma ei ole kuigi kindel, et mu hoop õnnestub, sest ma pole kunagi õppinud sellist relva tarvitama. Ma usun, et sinu käes on ta mulle palju paremaks kaitseks kui mu enda või kellegi teise käes.“

Ja pistoda Hassani kätte surudes jätkas ta:

„Nüüdsest peale on su kohuseks mu elu eest valvel seista, nii nagu su vanaisa sulle ülesandeks tegi. Kuigi ma pean ütlema, et ma ei usu su tähtede kirja, aga su ausat südant ja osavat kätt ma usaldan seda rohkem.“

Ja ta tegi korralduse, et Hassan võis paleesse jääda ja siin vabalt ringi liikuda, ka seda, et ta võis oma kuninga läheduses viibida, niipalju kui õuekombed seda lubasid. Aga ta soovitas noormehele, et see ennast linnas ei näitaks, sest kui ta jälle linna-vahtide kätte langeks, ei saanud keegi kindlustada, et need vaeva näeksid tema uuesti Konradi ette toomisega.

Nii liikus Mooramaa noormees iga päev nagu vari Konradini läheduses, ja kui õhtu tuli, heitis ta selle magamiskambri ukse ette ega lasknud ennast sealt ära ajada, vaid näitas urisedes oma valgeid hambaid ja välkuvat oda, mis teenijaskonda hirmutas, aga Konradini ennast ja ta sõpru ainult lõbustas. Kui talle aga vaipa pakuti, lükkas ta selle põlglikult kõrvale ja heitis oma endisele kohale kõvale kivipõrandale, sest ainult nii magades oli ta uni küllalt põgus, et vähemagi kõbina peale ärgata. Pistoda hoidis ta aga kogu aja käes ja ta pani selle kõrvale ainult siis, kui ta oma usukommete kohaselt palvetas. Aga siis ei julgenud ükski kristlane niikuinii talle läheneda, vaid tegi eemalt ringi minnes kartlikult ristimärgi, sest Muhamedi teenimine oli võrdne kuradi enda teenimisega.

Meie aja inimestele võib sellepärast tunduda arusaamatuna, et teda sellele vaatamata siiski hästi salliti. Aga me peame meeles pidama, et sel ajal ka paljud kristlased kuradi ees aukartust tundsid ja oli küllalt neid, kes teda oma südames teenisid, kuigi mitte nii avalikul viisil kui see ristimata noormees.

X VANKER

Siena on juba vanast ajast olnud Püha Neitsi erilise kaitse all, nagu näitab ka linnriigi ametlik ladinakeelne nimi „Civitas Virginis“. Värvid valge ja must, Madonna alandlikkuse ja puhtuse värvid, vaatavad vastu linna standardilt, toomkiriku marmorseintelt ja linna kaitsjate livreedelt. Aga selle kõrval pole sienalased kunagi unustanud oma paganlikku kaitsjat, emahunti, sest muinasjutu järgi on linna rajanud Senio ja Aschio, Remuse pojad, kes oma isa kaksikvena Romuluse tagakiusamise eest siia olid põgenenud. Eriti kui oli käimas võitlus Firenze metskuldiga — ja nende võitluste arv on leegion —, oli sobivam sellele vastu saata sõjakas hunt kui leebe „Madonna delle grazie“. Ka lipuvärvid must ja valge olevat selle muinasjutu järgi pärit Remuse poegade ohvrialtarilt, kuna ühelt olevat tõusnud must ja teiselt valge suits. Alatuks laimuks tuleb pidada mõne Firenze naljahamba väidet, et valge olevat Siena leht ajaloo raamatus, must aga ta kaupmeeste ja pankurite südametunnistus. Ja kuigi paganlik hunt Valge Madonna linnas oli nii lugupeetud, et isegi kunstnikkudel oli keelatud seda looma halvaks panevalt või alandatud olukorras kujutada, ei läinud nad siiski kunagi nii kaugele, nagu mõned kroonikakirjutajad väidavad, et nende lipuvankril alati elus hunt oleks kaasas olnud. Vanker — „Il Carrioccio“ —, mille sienalased alati pidulikkudel puhkudel, olgu sõjas, olgu rahupäevil, välja tõid, nagu Iisraeli lapsed oma seaduselaeka, kandis küll kõiki linna lippe ja sümboleid, Madonna pilt kaasa arvatud, aga mitte paganlikku hunti, liiati veel elusat.

Me oleme seda vankrit eriti nimetanud sellepärast, et kui Siena hakkas valmistuma Konradini vastuvõtmiseks, siis oli linna isade esimene mure „Il Carrioccio“ vääriliselt ehtida, kuigi selleks määratud summa, 485 liiri kulda, tundub olevat liialdatud. (Kuidas selle asjaga tõepoolest oli, jätan oma õpetatud sõbra välja uurida.)

Aga Konradin laskis ennast oodata, kuigi ka Roomast tulid saadikud teda kiirustama. Palju on pead murtud selle üle, mis teda rohkem kui kaks kuud Pisas kinni pidas, kui nüüd ometi tee lõuna

poole vaba oli. On neid, kes väidavad, et ta alguses tõepoolest kavatses Pisa laevadega mereteed Sitsiiliasse minna ja sellepärast ootas, kuni laevad sõiduvalmis said. Sel juhul oleks Giafari horoskoop tõepoolest ta esialgseid kavatsusi muuta suutnud. On teisi, kes panevad kogu süü Pisa juhtidele, kes olevat sundinud teda kõigepealt Lucca vastu minema. Esialgu näib, et neil viimastel on õigus, sest tõesti läks osa Konradini väge koos Pisa sõjameestega juuni alguses Lucca vastu, mida kaitses Anjou hertsogi marssal Braiselve. Aga et see oli ainult väike osa ta vägedest, kes pealegi ei asunud linna ründama, vaid ainult vaenlase õrritamisega leppis, leiame siingi vaevalt õige seletuse.

Pöördume sellepärast tagasi sündmuste eneste juurde. Juunikuu keskel asus Konradin siiski Pisast teele Siena poole. Ta vägi oli veelgi kasvanud, sest nüüd olid ka Pisa väed ta vana ustava sõbra Gerardo Donoratico juhtimisel kaasas. Kõige ees oli aga Sienast tulnud saatkond teejuhina. Sel teel vallutati muu seas paavstimeelne rikas kaubalinn San Gimignano, kuna tugevasti kindlustatud Volterra kallale ei usaldatud asuda, sest siia oli kogunenud suurem gvelfide sõjavägi. Kangelasmeelne Poggibonzi sai au oma kuningat kaks päeva võõrustada, enne kui jätkati teekonda Sienasse.

Kui me ütlesime, et vastuvõtt Pisas oli pidulik, siis kahvatas see suurejoonelise vastuvõtu ees, mille Valge Madonna linn talle korraldas. Pissasse oli ta tulnud nagu liitlane, aga siia tuli ta jällegi nagu kuningas. „Serenissimi Domini Regis Corradi“ seisis suurte tähtedega baldahhiinil troontooli kohal, kus teda paluti istet võtta. Ja muidugi oli ka „Il Carrioccio“ välja toodud. Neli eriti valitud lumivalget härga olid selle ette rakendatud, kuigi neist ainult pead maani ulatuvate punaste vaipade seest välja paistsid. Punane oli ka vanker ise, kaunistatud Siena mustvalgete lippudega ja kuldsete keiserlikkude kotkastega, millede vahel naeratas hõbevalge „Madonna delle grazie“. Aga sõjakell, „La Martinnella“, ei kutsunud seekord võitlusele, vaid oma kuningat tervitama. Ja nad tulidki, eesotsas linna kahekümne nelja juhtiva mehega — Siena kuulus „Ventiquattro“. Linn oli kaunistatud pargadega ja girlandidega ja linnakodanike emandad oma parimate riiete ja ehetega. Ja kui Pisas rahvas peagi oli tagasi läinud oma igapäevase töö juurde, kestis Sienas pidu kogu päeva, mida võib osalt seletada ka sellega, et oli parajasti Ristija Johannese

sünnipäev. Et meeleolu veelgi kõrgendada, jagati rahvale maksuta viina, mida polnud sugugi vähe, kui uskuda, et selleks kulutatud rahasumma linna kassaraamatus on õige.

Ainult mõned mungad liikusid hiilides rahva hulgas ja pomisesid tulevastest õnnetustest, sest kaks päeva enne Konradini linna jõudmist oli linna toomkirikus puhkenud tulekahju, mis jõudis palju kurja teha. Aga räägitakse — ja meil on põhjust seda uskuda — et mungad ise olid selle tulekahju tekkimiseks kaasa aidanud üht nõrgaarulist noormeest sellele teole kihutades.

Kui Siena rõõmustab, nutab Firenze. Kui Siena tantsib, raputab Firenze rusikat. Kui hunt puhkab, läheb metskult jahile. Ja vastu pidi.

Kui Konradin oma väega Sienasse saabus, sattusid Firenze hiljuti võimule tulnud gvelfid ärevusse. Seda enam oli neil selleks põhjust, et Anjou hertsog just samal ajal andis käsu oma vägedele sealt lahkuda ja temaga Kampaanias ühineda, kuna ta tahtis minna tugeva jõuga mässuliste vastu. Vaatamata florentiinlaste protestidele asusid mõlemad prantsuse marssalid Estendard ja Braiselve (kes vahepeal Luccast siia olid jõudnud) oma vägedega teele. Nad valisid tee piki Arno orgu Arezzosse, mis oli Sienast kaitsvate mägedega lahutatud. Pealegi polnud Konradin seni ühtki tõelist lahingut löönud, veel vähem võitnud.

Kuigi nad oleksid võinud näha öisel ajal tulesignaale mäekülgedel, ei teadnud nad aimata, mis need tähendasid. Need võisid olla ainult huntide põlevad silmad. Hundisilmad need olidki, aga Siena hundi silmad, mis neid ähvardavalt jälgisid. Sest nagu mujal Toskaanas, oli ka siin mägede rahvas keisri meelne ja andis Sienasse teada kõik, mis nende vastased ette võtsid.

Nüüd lõpuks oli hertsog Friedrichile tulnud võimalus oma mõõka tõmmata. Ta ei tahtnud kuuldagi, et keegi teine juhik vägesid, mis saadeti prantslasi kimbutama, kuigi niihästi Kroff von Flüglingen kui ka Guido Novello ennast selleks kohasemaks pidasid. Ja muidugi ei tahtnud ka Siena omad sõjamehed maha jääda, kui oli lõpuks ometi tulnud võimalus hoope jagada vaenlasele, kelle ees nad seni värisema olid pidanud. Mägedesse põgenenud gibellinid olid meeleldi valmis teed näitama, mida mööda

märkamatult sai vaenlasele läheneda. Kahju ainult, et „Il Carroccio“ seekord pidi maha jääma, sest selle jaoks olid teerajad Chianti mägedes liiga kitsad ja järsud.

Braiselve oli ise soovinud, et Estendard oma rüütlitega ees läheks. Estendardi provansi ratsanikud olid tuntud kui Anjou hertsogi parimad sõdurid ja kui oleks juhtunud, et salakaval vaenlane kuski ees varitses, siis oleksid nad esimese hoobi vastu võtnud ja Braiselve meeste tee vabaks raiunud. Laterina juures lahkusid marssalid üksteisest ja Estendardi trupp ratsutas üle silla, kuna Braiselve oma vägedega jõe teisele kaldale puhkama läks.

Aga vaevalt oli eelvägi silmist kadunud, kui nad oma ehmatuseks nägid pealetormavat vaenlase väge, nagu oleks see äkki otse mäekalljudest välja pursanud. Vaevalt said puhkavad sõdurid relvad haarata ja hobuste selga tõusta. Polnud juttugi oma ridade korraldamisest või mingist lahinguplaani tegemisest.

Hertsog Friedrichi vägedel oli tõepoolest õnnestunud nähtamatult läheneda ja nad nägid Braiselve vägesid enne, kui viimane midagi paha aimas. Veel viimsel hetkel tahtis Guido Novello Austria hertsogit tagasi hoida, et ise pealetungi juhtida, ette tuues Friedrichi vilumatuse. Vaevaga suutis Friedrich pisaraid tagasi hoida, kui ta nägi väejuhi au enda käest libisemas. Aga siis tuli visconte Pelavicini päästva ettepanekuga, et Novello oma meestega katsuks kõigepealt prantslastest kiiresti mööda jõuda ja nende taganemistee üle Arno ära lõigata. Ta ise pidi koos Siena sõjameestega püüdma prantslasi teiselt poolt sisse piirata. Eesmärgiks oli võtta niipalju vange kui võimalik, et neid hiljem Konradini väega kaasa viia vaenlaste hirmutamiseks ja sõprade julgustamiseks. Aga nii suur oli sienalaste aastapikkuse hirmu all kasvanud viha, et nad oma tahtmist mööda oleksid tahtnud kõik surnuks lüüa — „far carne“, nagu oli nende hüüdsõna.

Pealetungi silmapilgul langetas hertsog Friedrich visiiri, tegi ristimärgi ja piiki tugevamini kätte haarates hüüdis ta: „Kuningas Konrad!“ — ning andis hobusele kannuseid. Müriseva hüüdega „Kuningas Konrad!“ järgnes talle kogu sõjavägi. Tema kõrval aga ratsutas vana Kroff von Flüglingen, et noort hertsogit vajaduse korral oma vilunud käega toetada. Punane tolmutu tõu- ja kõrgele nagu leekide kuma, kui nad mäekallakust alla kihutasid. Kõige ees aga oli kogu aja nagu tules punaseks aetud oda ots

hertsog Friedrich oma punases mantlis niisama punase sadula vaibaga, mida kaunistasid kuldsed kotkad. Nii on seda üks temaga kaasas olnud noor švaabi rüütel hiljem kirjeldanud.

Ta jutustas ka, kuidas Friedrich esimese prantsuse väepealiku oma piigiga läbi puuris, nii et see hobuse seljast langedes hertsogi relva endaga kaasa viis. Siis haaras Friedrich mõõga ja sellega vasakule ja paremale raiudes oli ta varsti endale tee vaenlaste hulgast läbi niitnud. Alles jõe äärde jõudes peatus ta ja pöördus, aga siis käis juba igal pool võitlus mees mehe vastu ja talle endale polnud enam ühtki vastast jäänud. Meie jutustaja ise oli kogu aja hertsogi kannul olnud, ilma et tal, nagu ta ise hiljem häbenedes, aga tõemeeli tunnistas, juhust oleks olnud ühtki vaenlast surmata.

Nüüd nägi ta, et prantslaste lipp oli langenud, ilma et seda keegi oleks tähele pannud. Ka švaablased olid võitlushoos unustanud esialgse käsu ega andnud kellelegi armu. Aga Guido Novellol oli õnnestunud võtta arvukalt vange, nende hulgas ka marssal Braiselve ise ja temaga koos Amiel d'Agoult, endine Firenze vikaar. Sakslased olid, niipea kui võit kindel näis, hobuste seljast maha tulnud, et saaki koguda. Aga Friedrich käsutas nad jälle kõige karmima karistuse ähvardusel tagasi hobuste selga, sest polnud kindel, et Estendard, kes ei võinud kaugele jõudnud olla lahingukära kuuldes ümber ei pööranud, et oma kaasmaalastele appi tulla. Tal oli isegi nõu hakata prantslaste eelvägesid jälitama, aga selle nõu laitis Kroff von Flüglingen rumalaks ja Friedrich võttis teda kuulda ning tegi korralduse otsekohe tagasi pöörduda.

Aga Estendard, kellele mõned põgenema pääsenud Braiselve ratsanikud varsti järele jõudsid, ei mõelnudki tagasi pöörduda. Esiteks oli hirm gibelliinide väe meeste silmis mitmekordseks suurendanud ja marssalil ei olnud rohkem kui kolmsada ratsanikku kõik head sõjamehed, keda ta ei tahtnud asjata ohverdada. Teiseks oli ta selgesti Braiselve plaani läbi näinud, kes oli tahtnud teda saata esimest hoopi vastu võtma, aga nüüd ise oma kavaluse ohvriks langenud. Sellepärast ei olnud ta südames eriti suurt kahjutunnet. Ja ta võis toetuda Anjou hertsogi käsule viivitamata tema vägedega ühineda, sündigu Toskaanis mis tahes. Seepärast kiirustas ta ainult oma väe liikumist niipalju kui võimalik, et see ainult ei tunduks põgenemisena.

Suur oli rõõm Siēnas, kui võidukas vägi sinna tagasi jõudis.

Ja suur oli hirm Firenzes, kui selgus, et nad nüüd on ilma ühegi toetuseta oma pärisvaenlase armu hooleks jäetud. Kui Siena kaupmehed rõõmsalt oma kukrud avasid, et Konradinile veel kuus tuhat liiri senisele toetusele lisaks anda, käisid Firenze kaupmehed hirmunult ringi ja otsisid paika, kuhu oma raha peita.

Neitsi Maarja taevaminemise päev on alati olnud Siena suurim püha, sest kuigi sienalased alati on tunnistanud keisrit oma lüüsihärraks, siis on nad samal ajal oma südames pidanud linna tõeliseks kuningannaks Püha Neitsit ennast. Selle vastu ei ole keegi kunagi vaielda julgenud, sest taevase kuningannaga võistelda ei saa ükski ilmalik võimukandja. Sel päeval toimusid siis linnas kõige suuremad pidustused, sel päeval löödi linna noormehi rüütliks, mille üle tõeline maa-aadel muidugi muigas, ja sel päeval leidsid aset võistlused, mille poolest Siena oli kuulus kaugel üle oma piiride.

Aga nüüd oli Konradini linnas viibimine ja eriti õnnestunud sõjakäik Anjou vägede vastu linnaisadele põhjust andnud pidustusi juba varemini korraldada, nii et ka noorel kuningal oleks võimalus neist osa saada. Samuti anti Konradinile sel puhul auülesandeks Siena noormehi rüütliks lüüa. Peale nende oli teisigi teenelisi gibelliine, keda selle au osaliseks arvati, et kuningas ise neid rüütlikeisus ülendas, nii et uute rüütlike arv sedapuhku mitmekordseks tõusis.

Nüüd tuli Konradinil meelde laeval antud lubadus ja ta tegi ise korralduse, et rüütlimõõga saajate hulgas oleks ka Benvenuto Tordini. Selle peale ütles Pietro Prece:

„Mul ei olnud au Lorenzo Tordini isiklikult tunda, aga ta nimi oli kuulus isegi Sitsiilias. Mis aga sellesse noormehesse puutub, siis kahtleksin tõsiselt ta päritolus, kui mul ei oleks Boso di Dovara sõna. Sellepärast on teie kuningliku kõrguse soov mulle täiesti arusaamatu, sest minu arvates ei ole see noormees isegi paastusööki ära teeninud.“

Konradin ei olnud juhtumisest laeval kellelegi rääkinud ja tal oli raske seda ka nüüd oma protonotarile jutustama hakata. Ta ütles ainult:

„On võimalik, et ta ei ole eriti osav sulge käsitsema, kuna ta kläsi võib olla loodud mõõga hoidmiseks.“

„Selle järgi, mis ma temast olen kuulnud, on ta käsi kõige osavam täringute viskamisel,“ ütles Prece. „Ma ei mõista tõesti, kuidas mu kuninga pilk just temale on langenud.“

„Kui tal on osav käsi täringumängus, siis näitab see ainult, et tal on õnne. Ja ma tahan koguda enda ümber mehi, kes on õnne pailapsed, sest ainult neil on võime isegi tähtedesse kirjutatud halbu ennustusi heaks pöörata,“ ütles Konradin naerdes.

„Kui ma ei teaks, et kuninglik kõrgus ainult puhast vett joob, hakkaksin arvama, et selles on süüdi tuline Chianti viin,“ ütles Pietro Prece pead raputades.

Kui ta oleks küsinud teiste uute rüütlite eriliste teenete järele, oleks ta vaevalt niigi palju vastuseks saanud, sest Sienas, nii nagu teisteski Itaalia linnades, ei olnud esimene rüütlivoorus mitte sõjaline vaprus, vaid perekonna rikkus. Oli sellepärast kombeks, et uued rüütlid oma aupäeval näitasid vähemalt oma heldekäelisust ja jagasid kingitusi mitte ainult oma sõpradele, vaid andsid raha ka lihtrahva pidurõõmu tõstmiseks. Sellepärast ei olnud see ainult vaatemäng, mis rahvahulgas kõigilt Siena maa-aladelt kokku tõmbas, ja nende vaimustatud hõiskamine ei olnud päris vaba omakasupüüdlisest tagamõttest.

„Sa näed enda ees Siena kõige vaesemat rüütli,“ ütles Benvenuto oma sõbrale Rupertile. „Mu varandusest jätkub vaevalt selle päeva pühitsemiseks, kui ma ei taha popolo hulgas tungeldes tasuta jagatavat viina juua. Aga ma olen siiski rõõmsam kui ammugi varem, sest mul on tunne, et ma tõepoolest võiksin midagi korda saata, mille üle maksab uhkust tunda. Pean nüüd vist endale sinu eeskujul ka südamedaami valima, kelle värve kanda ja kellest und näha. Kardan aga, et seda daami Sienas niisama võimatu on leida kui teisteski Itaalia linnades. Arvatavasti pean sellega ootama, kuni Sitsiiliasse jõuame, sest seal olevat veel kuulduste kohaselt vooruslikke naisi. Kui aga seegi ei õnnestu, tulen sinuga koos Saksamaale. Missugune liigutav pilt, kui üks itaalia rüütel oma saksa südamedaamile provansi armastuslaule laulab.“

Aga Rupertil ei olnud sõjakäigust saadik naljatuju.

„Ja sina näed enda ees hertsog Friedrichi kõige armetumat sõjameest, kel oma esimeses lahingus ei õnnestunud isegi ainsa vaenlase nahka kriimustada. Aga sellele vaatamata olen saanud niisama rikkaliku tasu kui kõik teisedki ja selle rikkuse tahan

ilma õhtul hea meelega su rüütliseisuse pühitsemiseks kulutada.“

Kui me nüüd oma mõlemad sõbrad jälle mõneks ajaks silmist kaotame, siis on meil samal ajal palju huvitavamaid vaatepilte, mis rõõmustasid niihästi külalisi kui ka Siena oma rahvast. Olgu kõigepealt nimetatud „Palio“, mis polnud sugugi tavaline hobuste võiduajamine, vaid peaaegu usuline talitus Siena Madonna auks. Sellepärast viidi mitte ainult ratsanikud, vaid ka nende hobused kirikusse, kus nende üle palveid loeti ja neid pühitsetud veega piserdati, kuigi oli ette teada, et sellest ainult ühele hobusele tõeliselt tulu oli, sest ainult üks võis võita. Sel korral sai ka siin võitjale au osaks Konradini enda käest võidulipp vastu võtta. Kahjuks ei ole mul aga õnnestunud välja uurida, missugune linnaosa ehk „Contrada“ sel puhul võitis, sest kõik seitseteist kinnitavad, et see oli just nende hobune.

Kui nüüd meeled võiduajamisega olid üles köetud, nii et üksikute linnaosade noormehed käsitsi üksteise kallale kippusid ja mõõgadki tõusid, oli aeg küps mänguks, mis kandis nime „Elmora“. Küllap selle kunagiseks eeskujuks olid olnud rüütlite turniirid, mille kulul linnakodanikud olid nalja teinud, nüüd aga sedasama mängu ise surmtõsiselt võtsid. Sellest osavõtmine oli kõigile vaba, kes oma nahka ei tahtnud hoida, küll aga teiste oma kallale kippuda. Suurel väljakul linna raekoja ees seadis kaks väge ennast lahinguvalmis, varustatud puust piikidega ja mõõkadega, nahkkilpidega ja kõrkjaist punutud kiivritega. See pidi olema ainult nali, aga võitluseägeduses läks asi varsti tõsiseks, sest ka puust piigid ja mõõgad andsid küllalt valusaid hoope, ja räägitakse, et mõnel korral isegi surmaohvreid ette tuli. Nüüdki, küllap vahest noore kuninga juuresoleku tõttu, läks mäng varsti nii tuliseks, et seda muidu ei saadud peatada, kui et Siena piiskop ise pidi risti käes hoides nende vahele astuma. Aga enne kui teda jõuti ära tunda, oli ta isegi saanud piigiga torgata, nii et tal õhtul pidulauas oli väga tülikas istuda.

Sellega polnud aga Siena noormeeste võitlusehimu kaugeltki lõppenud. Madonna auks olid võistlused alanud rüütelliku võiduajamisega, aga nüüd, vastu õhtut, ärkas Siena hunt ja nüüd oli aeg küps rusikavõitluseks mees mehe vastu. Seaduse kohaselt pidid küll võitlejad rätikud oma käte ümber mähkima, et hoope pehmendada, aga kui kergesti võisid need rätikud võideldes lahti harguda või hoopis ära kaduda. Peab tunnistama, et just

selle võitluse puhul kõige rohkem verd voolas. Ja kui võidukas meeskond lõpuks oli oma vastased väljakult kitsastesse tänavatesse taganema sundinud, tuli nende kuumade vere jahutamiseks ült akendest neile külma vett kaela kallata.

Nii meeleldi kui olemegi viibinud nende pidustuste juures, ei pääse me mööda sellest, et Siena sugugi ainult puhtast lahkusest ja armastusest oma noort valitsejat auavaldustega ja meelelahutustega üle ei külvanud. Vaheajal jõudsid linnaisad välja kaubelda ühe eesõiguse teise järel selleks puhuks, kui Konradin lõpuks oma kuningriiki tuli. Ja nüüd leidis Konradin mitu korda, et oli asjale kasuks, et ta rahaasju juhtisid itaallased, kes oma suguvendi tundsid ja nendega rääkida oskasid.

Ohates ütles noor kuningas ühel päeval oma sõbrale Friedrichile:

„Olen palju rohkem väsinud kui kunagi varem ja ootan päeva, mil jälle teele asume. Ometi olete teie, mu vapper sõber, palju rohkem jõudnud teha kui mina, sest olete oma mõõka lahingus pruukinud ja esimese tõelise võidu koju toonud.“

„Väsinud olen minagi, aga mitte sellest väikesest lahingust, mida kroonikud vaevalt nimetavad, kuid nad kord teie sõjakäigu ajalugu kirjutavad. Ma usun, see on Itaalia päike, mis meie jõudu kurnab. Kodumaal on päike eluandja ja paneb kõik kasvama, aga siin näib ta selle asemel surma toovat, sest vaadake, kuidas künkad pruuniks kõrbevad. See alaline kuumus on raskem taluda kui kõige karmim talvepakane. Ja ma ei mäleta, et ükski Saksa linn, ka kõige väiksem ja vaesem, haiseks nii hingematvalt nagu Siena kõigi oma toredate kirikutega ja paleedega.“

„Mulle näib, et teid hakkab vaevama koduigatsus, mu sõber,“ ütles Konradin. „Mis saab, kui kõik mu sõjamehed nii tundma hakkavad?“

„Kas siis teie ise ei tunne igatsust Švaabimaa varjuliste metsade ja vulisevate veeojade järele? Kas teil pole kunagi soovi heita rohelisele murule ja kuulda lindude laulu selle alalise kära ja jutuvadina, rataste kärina ja eeslite karjumise asemel?“

„Ma ei tea,“ ütles Konradin mõtlikult. „Muidugi, ilus on Švaabimaa suvi. Aga kas on mul õigust nimetada üht oma maadest rohkem kodumaaks kui teist? Ei, nii imelik kui see ongi, ei igatse ma Švaabimaa järele. Kitsad ja suletud tunduvad mulle sealsed orud, kui ma neid võrdlen selle avarusega, mis siin mu pilku köidab ja kogu aja nagu edasi kutsub. Isegi Itaalia päike, mida te süüdistate,

on mul verre läinud nagu viin või armastus. On õige, et ma loon ainult puhast vett, aga ometi olen nagu purjus. Mu ema võrdles Itaaliat naisega, kes mehi vastupandamatult võrgutab. Nähtavasti mitte kõiki, sest teie, mu sõber, olete suutnud ta vastu külmaks jääda ja eelistate Saksamaa jahedat neitsit. Aga mitte mina — ma olen selle nõrkuse arvatavasti oma isade verrega pärinud — või on see mu vana-vanaema Constantia Sitsiilia veri — mul on mõnikord tunne, et ma alles nüüd olen koju jõudnud. Nii ei tule mu väsimus mitte sellest, et ma olen võõral maal, vaid pigemini igasugusest tühjast-tähjast, millega ma siin pean oma aega viitma, kui mind suuremad ülesanded ootavad.“

„Siin on põhjust karta, et oli õigus neil õnnetusekaarnatel, kes ennustasid, et ka teie Sitsiiliasse jõudes Saksamaa unustate,“ ütles Friedrich kurvalt. „Aga ma ei mõtlegi teid sellepärast praegu süüdistama hakata. Kuidas saaksitegi oma sõjakäigu lõpule viia, kui te juba nüüd Švaabimaa pärnade vilu varju hakkaksite taga ihkama. Ei, edasi viib meie tee ja ma ei taha enam oma nõrkusest rääkida.“

Siis oligi viimaks edasimineku päev saabunud ja jälle oli kogu Siena jalul, et oma kuningat ära saata. Ja muidugi oli ka „Il Carrioccio“ jälle väljas. Nüüd ehtisid seda peale muu ka prantslastelt võidetud lipud. Aga neli valget härja olid vahepeal pidujoovastuses oma elu pidanud ohverdama ja nende asemele ei õnnestunud enam saada uusi üleni valgeid. Seda teadsid aga ainult vähesed, sest nagu teada, ei paistnud veoloomadest rohkem kui pead ja sõrad uhkete vaipade alt. Oli aga neid, kes sellest teada saades jällegi tulid kurjade ennustustega ja selle põhjuseks pidasid alandavat kohtlemist, mis sai osaks marssal Braiselvele ja vikaar d'Agoultile, keda sõjaväega ahelais kaasa veeti.

Konradini vägi koosnes nüüd ainult viiest tuhandest rüütlist, kuna suurem osa jalaväge oli jäänud Pisasse, et sealt laevadega Sitsiiliasse minna. Aga ka viiest tuhandest jätkus Siena kodanikele vaatepildiks, kui nad olid kogunenud linna värava taha tee äärde, et neile viimast korda oma poolehoidu näidata ja võiduks õnne soovida. Siena piiskop ise oli lipuvankril aset võtnud ja pidas sealt lühikese palve.

Siis andsid pasunapuhujad märku liikumahakkamiseks. Konradini vägi oli teel Rooma.

XI VÕTI

„Millega oleme Sind haavanud, Püha Isa, et Sa mind kohtled nagu võõrasisa? Sa näid pidavat sedagi raskeks solvamiseks, et me veel maa peal elame...”

Nii kirjutas Konradin oma viimses läkituses, enne kui ta Augsburgist teele asus. Aga seegi südamest tulnud palve jättis paavst Clemensi südame külmaks ja ta peitis võtmekimbu, mille ta oma eelkäijate kaudu oli Pühalt Peetruselt pärinud, ettevaatlikult selja taha.

Me oleme endalt korduvalt küsinud, miks ta nii talitas. Kas oli selle põhjuseks mõõtnatult sügav inimlik kurjus või oli Clemens oma vaimulike ja ilmalike vasallide vang, kes nagu hirmunud jännes Viterbo kindlas lossis silmad ja kõrvad kinni hoidis? Ja kes oli see mees ise, kelle leebust ja heasüdamlikkust, isegi ausameelsust, paljud on tunnistanud?

Me teame, et Clemens, kes neljanda paavstina seda nime kandis, oma eelmises elus oli olnud seadusetundja ja Prantsuse kuninga nõuandja. Ta oli olnud abielus ja tal oli mitu last, keda ta aga kunagi ülekohtusel viisil ei soosinud, nii nagu on teinud paljud teised, kes Rooma piiskopitoolil on istunud. Alati oli ta tuntud oma vähenõudlikkuse ja lihtsate eluviiside poolest. Et ta leseks jäänult oma harjunud eluviise muuta ei suutnud, seda mõistsid kõik, ja see vaikne, alati musta riietatud naine, keda tagasihoidlikult nimetati ainult Madame, oli kõigi lugupidamise osaline. Nii vaimulikud kui ka ilmalikud külalised, kes olid juhtunud teda nägema, võisid üksmeelselt kinnitada, et paavst Clemensit vaevalt võis lõbujanus süüdistada, sest eriti patuseid mõtteid ei äratanud Madame kellegi juures. Ja kui elurõõmsad itaallased olid näinud ka Anjou hertsoginnat, pidid nad veelgi rohkem imetlema prantslasi, kes näisid oma voodikaaslast valivat rohkem kiusatusest hoidumise kui kiusatusse sattumise tagamõttega.

Kui me sellest paljude meelest täiesti kõrvalisest piasiasjast oleme rääkinud, siis mitte soovist kõditavaid saladusi lugeja kõrva sosistada, vaid ainult selleks, et näidata, kui vähe Clemens paavstiks saades oma isiklikust elust kaasa võttis. Ta ei tahtnud olla halb

inimene, aga ta tahtis olla hea paavst. Võti, mis taevariigi ukse avas ja sulges, oli truudes, kuigi mitte tugevates kätes. Ja kui keegi tahab Clemensit arguses süüdistada, peab mõtlema sellele, et ta süda kunagi polnud mures oma isikliku saatuse, vaid ainult Püha Peetruse patrimooniumi pärast.

Kuningas Louis' õukonnas oli ta ka mõlemaid vendi juba ammu tundma õppinud ja kord oli ta ise avaldanud arvamist, kuigi enne vaimulikuks saamist, et heade omaduste hulk, mis vanemad oma lastele võivad pärandada, on niisama piiratud kui nende maine varandus. Kui üks poegadest on saanud rohkel hulgal, siis jääb teisele seda vähem üle. Kuningas Louis' vagadus ja õiglus oli tuntud kaugel üle Prantsusmaa piiride ja oli juba enne ta surma selge, et ta pärast seda varsti pühaku krooni saab. Sellega oli ka selge, mis Clemens kuninga vennast, hertsog Charlesist arvas, kes nüüd taevasel tahtmisel ta liitlaseks oli saanud. Sellepärast kaldun uskuma neid, kes jutustavad, et paavsti süda Konradini kirja lugedes sugugi külmaks ei jäänud, vaid et ta pisarsilmil hüüdis:

„Kui ma paavst ei oleks, tahaksin olla selle noormehe esimene sõber.”

Aga ta pidi samal ajal murega nägema, kuidas Kiriku võimas ehitus, mille ta suur eelkäija Innocentius oli lõpule viinud, igast nurgast varisema kippus. Saratseenid olid Püha maa tagasi võitnud, ainult Akkoni kindlus pidas veel vastu. Ketserlik Mikael Paleologos oli katoliikliku keisri Balduini Konstantinoopoli troonilt minema kihutanud ja idakiriku patriarhid, kes vahepeal olid järeleandlikumaks muutunud, ei tahtnud nüüd enam Rooma ülemvõimu tunnustada. Inglismaa piiskopid olid alati talitanud omapead, nüüd tõstis vastuhaku vaim pead isegi Aragoonias ja Kastilias, kust usmatud alles hiljuti olid mõõgaga välja aetud. Kõige suurem hädaoht varitses aga nüüd nagu varemgi Saksa keisrite poolt ja Hohenstaufenite suguvõsa oli Kirikule alati kõige rohkem kurja teinud, sest nende kõigi püüe oli Taevariigi Võtmehoidjat oma teenriks alandada.

Selle lisaks ahnitsesid Itaalia suurnikud juba paavsti ilmaliku võimu all olevaid maid. Nii oli kogu Ancona tema vastu mässu tõstnud ja oma saadikud Konradini juurde saatnud. Ometi oli paavst ise Lorenzo Tiepolo Fermo podestà kohale tõstnud, mis näitas, et Veneetsia kaupmehi võis niisama vähe usaldada kui Pisa või Genova omi.

Jäi siis ainus nurgakivi, millele võis Kirikut ehitada — Prantsuse kuningakoda. Ainult kuningas Louis' süda tuksus muutmatult Roomale. Mis jäi siis paavstile muud üle, kui ulatada käsi Anjou hertsogile, kuigi ta kohe märkas, et selle käsi rohkem ahnitses, kui talle oli lubatud.

Raskes mõttes vankus Clemens Viterbo paavstilossis edasi-tagasi ja sepißes palavikuliselt plaane, kuidas ennast mitte ainult vaenlaste, vaid ka nimepidiste sõprade eest kaitseda.

Ometi olid temalgi kord olnud suured plaanid. Kuningas Louis oli lubanud uut ristiõda ja paavstiks saades oli Clemens püüdnud küll üht, küll teist Itaalia merelinnast sellest mõttest vaimustada, et sõjakäiguks vajalikke laevu saada. Miks ei võinud just tema olla see Jumala sõjariist, kes jälle Jeruusalemma vabastas? Aga Veneetsia mõtles ainult kaotatud Konstantinoopolile ja Genova ei pidanud häbiks ajada äri saratseenidega või koguni võidelda Püha maad kaitsvate rüütlite vastu. Pisa jälle tahtis ainult kaubelda ja kõige eest kohe vastutasi saada — enne kõike ihaldas ta viljarikast Sardiiniat. Seda viimast aga nõudis endale ka Anjou hertsog. Clemens ohkas ja vaatas ringi, kas tõesti kuskil ei leidu liitlast Kirikule, kes ei oleks seda ainult omakasu pärast. Rohkem kui üks kord oli ta ka avalikult oma arvamise Anjou hertsogile näkku öelnud.

„Püha Isa tahab nähtavasti, et ma oma sõjaväge viie leiva ja kahe kalakesega toidaksin,“ ütles hertsog Charles, kui Clemens talle ette heitis, et ta maksunõudjad nagu rohutirtsuparv vallutatud Sitsiilia kuningriiki laastasid. „Ma ei saa ometi sõda pidada selle ühe hobusega, mis ma teilt sain.“

„Kui Staufeni poisike saab koguda sõjaväge ilma röövlite abita, peaks see ka sinul võimalik olema,“ ütles paavst rangelt. Ja kui siis kogu kuningriigis mässuleegid tõusid, võis ta öelda, et tal oli õigus olnud. Aga see oli nõrk lohutus, kui see leek teda ennast kõrvetama kippus, sest ta ise oli seotud hertsog Charlesi seismise ja langemisega.

Siis oli ta pannud oma lootuse Kastiilia printsile. Prints Enrico oli ilmsesti see mees, kes võis Anjou hertsogit vaos hoida. Kuigi Enrico Tuneesias oli omandanud isegi moslemite elukombed, ei takistanud see leplikku Clemensit teda oma katoliiklikuks pojaks nimetamast. Kunagi poleks ta saanud hertsog Charlesi oma pojaks nimetada ja kunagi ei saanud see osutada paavstile poja-

likku aukartust. Kuidas olekski Anjou hertsog võinud siiralt põlvi painutada mehe ees, keda ta oli aastaid näinud oma venna teenistuses ja kes sel ajal alati oli tema ees aupaklikult kummardunud, Missuguseid kombeid ka prints Enrico oli Aafrikamaalt kaasa toonud, kunagi polnud ta unustanud Toledo kuningakojas õpitud kauneid kombeid. Nagu tal üldse oli kerge võita inimeste sõprust, oli tal lihtne asi varastada paavst Clemensi süda, kui see ta plaanidele võis kasuks tulla. Ja isegi kui vana elus ja kuningas-õues kogenud mees teda läbi nägi, paavstina ei saanud ta valida oma sõpru liiga tundlikkude kaaludega. „Kui ma paavst ei oleks...“

Sitsiilia leskkuningannast, endisest Epeirose printsessist, ei saanud kunagi prints Enrico abikaasat. Kuningas Manfredi truud abikaasa eelistas alandavat vangipõlve häbistavale. Sellega oli aga Kastiilia prints edaspidine tee juba määratud, kõigile vahepealsele käänakuile vaatamata. Aga mitte õnnetu naise vastu ei pöördunud Enrico viha — ta nägi selle taga Anjou hertsogi juhtivat kätt, sest eks mehkeldanud see juba keiser Balduiniga ja eks olnud ta juba väevõimuga võtnud kauni Korfu saare.

Nüüd oleks Enrico muidugi leppinud ka Sardiiniaga, mille tõeline kuningas Enzo endiselt Bologna vanglas vaevles. Aga kõik, mida teised endale soovisid, hakkas otsekohe ka hertsog Charlesile meeldima. Ja tegelikult olid need ikka veel Pisa ametimehed, kes saarel valitsesid. Ainus lohutus, mis Clemens oma pojale võis pakkuda, oli lubadus teda ta vennaga Kastiilia kuningatroonil ära lepitada. Enrico tänas viisakalt, suudles paavsti kätt ja lahkus salamisi naeratades. Miks pidi see leppima mõne Kastiilia lossiga, kellele pakuti Roomat?

Kui paavst Clemens mõtles Roomale, tõusis vihapuna tal palgesse. Rooma, mida juba ta eelkäijad olid nimetanud Suureks Hooraks! Rooma, mis nimepidi oli ta piiskopitooli asupaigaks, aga kuhu ta meeleldi ei läinud isegi jumalateenistust pidama, sest alati olid roomlased paavsti seljataga ta vaenlastega kurja nõu pidanud. Ja nüüd olid nad korruga tulnud mõttele pakkuda Rooma senaatori tiitlit prints Enricole.

Imelik küll, aga paavst ei väielnud sellele vastu, ta andis koguni oma õnnistuse. See oli paras kättemaks hertsog Charlesile, kes vastu tema tahtmist oli läinud Toskaanasse. Ikka veel ei tahtnud Clemens uskuda, et Enrico võiks kokku mängida Hohen-

staufenitega. Ta ei uskunud isegi esimesi teateid, et kotkalipp Kapitooriumil lehvis ja et Lateraani loss oli antud Galvano Lancia elupaigaks, kes nüüd häbenematult esines Konradini nimel. Aga linnast põgenenud gvefid tõid uusi ja järjest vapustavamaid teateid. Juba olevat isegi Vatikani loss mehitatud sakslastega ja Püha Peetruse kirik muudetud nende hobusetalliks. Kui nende juttu uskuda, oli olukord hullem, kui et saratseenid oleksid apostli hauapaiga vallutanud.

Kellele pidi paavst Clemens nüüd oma hädas kirjutama ja mida?

Taevariigi Võtmehoidja tundis isegi, kui abitu ta oli. Ta ei olnud küll kellegi vang, kuigi ta nüüd oma Viterbo lossist enam kunagi ei lahkunud. Või kui oligi, siis ainult oma abituse vang. Ja ta oli üksi. Nad naersid teda tagaselja ta kirjade pärast — nii palju tinti polnud ühegi paavsti kantselei varemini kulutanud ja nii väikeste tagajärgedega. Paavst meelitas ja ähvardas. Ta keeras taevariigi ukseid lukku aadlike ja piiskoppide, tervete riikide ja linnade ees ja avas nad varsti jälle ühele või teisele. Ta käis nagu vangivalvur kogu aja võtmekimbuga kõlises, aga keegi ei hoolinud enam sellest, ei sõbrad ega vaenlased. Võib-olla oleks ainult üks inimene tõelist rõõmu tundnud, kui Püha Isa temale jälle oleks Kiriku ukseid avanud — noor Konrad von Hohenstaufen. Aga tema oli ainuke, kes kunagi ei võinud seda loota. „Kui ma paavst ei oleks...“

Sel aastal oli paavsti jõululaud väga kesine, sest Enrico sõjamehed olid Viterbo igalt poolt ümber piiranud. Nad võtsid kinni ta kullerid kõigi kirjadega, mis ta kantselei väsimatult välja saatis. Aga veel halvem oli, et nad röövisid ka toiduaineid, mis paavst pidi jõuluks saama. Nõuandjad hakkasid juba Clemensile peale käima, et ta salaja Viterbost lahkuks ja Perugiässe põgeneks. Olgu talle auks, et ta seda siiski ei teinud. Või jättis ta selle tegemata ainult sellepärast, et ta ka oma nõuandjaid enam ei usaldanud. Ta ei usaldanud ju isegi neid sõdureid, keda Anjou hertsog talle Toskaanast oli appi saatnud. Ta ei usaldanud kedagi peale ühe inimese, aga see võis teda lohutada ainult siis, kui ta unustas, et ta oli paavst.

Ja lõpuks jäi ikkagi üle ainult hertsog Charles. Kui ta lõpuks Toskaanast tagasi tuli ja suurel neljapäeval Viterbosse jõudis, tervitas paavst Clemens teda pisarsilmil. Ta sai uut julgust ja uut indu ja jälle saadeti arvukalt uusi vandebullasid laiali, nüüd viimaks

isegi prints Enrico vastu.

Esimesel ülestõusmise pühal täitus lõpuks Clemensi ammune unistus — ta võis välja kuulutada ristsõja. Aga seegi tundus nagu saatuse kibe pilge. Sest mitte Püha haua vabastamiseks ei õnnistanud ta risti, vaid tühise Lucera saratseenide mässu mahasurumiseks. Kerjusemungad, keda ta eelkäijad olid põlanud, kes aga nüüd osutusid ainsateks tõelisteks paavstivõimu tugevadeks, saadeti laiali sõdureid värbama. Nende hulgas olid ka hallikuuelised minoriidid, „väiksemad vennad“, nagu nad endid nimetasid — Püha Franciscuse järelkäijad, kes kord oli lindudele jutlust pidanud ja kõiki elavaid olevusi oma vendadeks nimetas. Nad läksid laiali Umbriasse ja Toskaanasse, et kutsuda noori mehi oma põldudelt ja karjade juurest relvi kandma noormehe vastu, kes kandis Jeruusalemma kuninga nime ja kunagi ei nimetanud paavsti teisiti kui oma pühaks isaks.

Kas oli paavst Clemens kuri inimene või ainult nõrk või oli ta lõpuks hoopis parem, kui me oskame arvata? Me ei tea seda, sest meil pole õnnestunud teda hiljem leida seal, kus ta kaasaegsete head ja halvad teod on õiglast mõõtmist leidnud. Ainult hertsog Charlesi olen leidnud — puhastustules. Sellepärast ei ole ma nüüd enam kindel isegi selle kirja suuremas kaalus, pealegi kui teame, et meie tunnistaja oli sel ajal ainult kolmeaastane ja õppis oma esimesi sõnu gibelliinide ees värisevas Firenzes.

„Konradin on viie tuhande rüütli eesotsas Sienast teele asunud ja Grossetosse jõudnud. Pisa laevastik — kolmkümmend galeeri ja arvukalt väiksemaid laevu, kõik sõjaväega mehitatud, — on välja sõitnud ja liigub piki rannikut lõuna poole. Laevastiku admiraliks on Guido Boccia, aga on üldiselt teada, et tõeliseks juhiks on Frederico Lancia.“

Paavst Clemens vaatas kaua teadet, mille ta kuller oli toonud, ja luges seda mitu korda. See tähendas, et sõda lähenes patrimooniumile. Õigus oli olnud ta eelkäijatel, kui nad nimetasid Staufeneid rästikusooks. Ta oli olnud seadusetundja ja kui ta oli hakanud vaimulikuks, siis selleks, et saada kohtunikuks selle maailma suurte üle, milleks ta uskus oma oskust jätkuvat. Ta polnud kunagi mõelnud saada sõduriks, ei väejuhiks ega veelgi vähem lossihärraks, kes pidi ennast piirajate vastu kaitsma. Ta oli vastu võtnud riigi, mis, kuigi mitte siit maailmast, hõlmas kogu maailma — Civitas Dei. Ja nüüd kahanes ta riik Viterbo kindluse-

müüride vahele.

Aga nüüd pidi ta hakkama sõjapealikuks. Juba seisis patri mooniumi esindajad, Assisi ja Perugia saadikud ta seljataga, rääkisid sõjameeste arvust ja kaitse korraldamisest. Kartuseks polnud põhjust, sest Viterbo oli vallutamatu. Isegi keiser Friedrichil, kel oli olnud häbematust seda piirata, polnud õnnestunud seda võita. Aga paavsti enda meelest oli see kõik tähtsusetu, sest ta südant valutas kogu aeg mõte, et ta polnud enam paavst, isegi mitte Rooma piiskop, vaid ainult Viterbo lossihärra.

Kõiges selles oli süüdi kaks meest — prints Enrico ja Anjou hertsog. Esimene oli osutunud äraandjaks. Teine oli selgesti näidanud oma saamatust valitsejana ja väejuhina. Ta oli lubanud Lucera mõne päevaga vallutada, nüüd oli ta ise oma vägedega Kampaanias mässuliste poolt ümber piiratud. Ta oli uhkustanud, et kõik Apenniini mäekitsused on tema valve all, aga oli hoopis unustanud mereäärse tee, vana kuulsa Via Aurelia, Caesarileegionide tee. Mis kasu oli ukse lukustamisest, kui selle kõrval müüris olid mitu korda suuremad augud?

Paavstlik kameraarius rääkis tagavaradest ja kui kauaks neist piiramise puhul jätkub. Veel oli võimalik lisa saada, aga paavsti kassa oli peaaegu tühi. Prints Enrico oli Roomas olevad kiriku varad röövima lasknud. Isegi paavstiriigi linnad polnud viimasel ajal oma kohuste täitmisest hoolinud, teistest rääkimata. Oma viimased summad oli Clemens andnud hertsog Charlesile, aga ometi julges see häbematult mõista anda, nagu poleks ta paavstilt muud saanud kui ühe valge hobuse.

Muidugi ei olnud veel kindel, et Konradin tuleb Viterbo alla. Ta oli ju korduvalt kinnitanud, et ta ei taha paavsti vastu võidelda, vaid ainult oma kuningriiki Anjou hertsogilt tagasi nõuda. Via Aurelia viis Viterbost kaugelt mööda ja oli loomulik, et auahnel noormehel oli kiire oma riigi piirile jõudmisega. Aga ometi rääkisid gvelfid hirmulugusid sellest, kuidas paavstimeelseid vaimulikke oli koheldud ja missugune saatatus oli tabanud teeäärseid kloostreid.

Ja siis tuli uued teated: Konradin oli oma vägedega mereäärselt teelt lahkunud ja lähenes Toscanellale. Lubatud abivägesid Perugiast ja Assisist polnud ikka veel Viterbosse saabunud. Nendetagasi oli paavsti loss rohkem sõduritega mehitatud kindlus kui kirikuvürsti pühitsetud eluase.

Siis, räägivad ühed, olevat paavst Clemens öösel und näinud, mis ta nõrkevat vaimu kinnitanud. Teised jälle ütlevad, et ta olevat öö läbi kirikus altari ees põlvitades palunud ja siis olevat ta koidu eel nägemuses Konradini saatust ette näinud. Hommikusel jumalateenistusel pidas paavst tõesti julgustava ja sütitava jutluse. Nõnda olevat ta rääkinud:

„Ärge kartke, sest me teame, et see noormees tühimeelsete ja kurjade inimeste poolt nagu lambatall tapapingile viiakse. See teadmine on nii kindel, et sellest peale usutunnistuse midagi kindlamat ei ole.“

Kas oli vaja mingit nägemust, et paavst Clemens, kes elu ja inimesi, eriti selle maailma suuri tundi, nii võis ennustada? Ta oli ise korduvalt näinud, kui vähe maksid lubadused ja isegi pühalikud vanded. Ta oli oma katoliiklikku poega, prints Enricot, põhjalikult tundma õppinud, et teada, kui kindel võis olla selle mehe truudus Staufeni poisikesele, kui tal selle abiga oli õnnestunud Anjou hertsogit lüüa. Ta mäletas väga hästi oma läbirääkimisi Lanciadega pärast õnnetut Benevento lahingut, enne kui need olid Konradini poole pöördunud. Ta tundis ka Pisa kaupmeeste ja palgasõdurite südameid, kunagi polnud neid juhtinud muu kui omakasu. Kõik, mis ta oli kuulnud Konradin von Hohenstaufenist oma arvukate silmade ja kõrvade kaudu, võis ainult kinnitada ta veendumust: sel päeval, kui ta oma võidu vilja jagama hakkab, ei ole tal enam sõpru. Ja sel päeval, kui ta kaotab, ei ole kedagi, kes ta kõrval seisaks.

„Kui ma paavst ei oleks...“

Jumalateenistus lõppes kiirustamisega, sest vahid teatasid, et Konradini vägi juba nähtavale oli ilmunud.

Nüüd lähevad silmatunnistajate jutud omavahel lahku. Ühed ütlevad, et paavst Clemens kogu aja Viterbo müüridelt sündmusi jälgis. Teised jälle, et ta jäi kabelisse koos dominikaani munkadega palvetama ja et ta oli palvetanud nii härdalt, et Ristilöödu haavadest oli hakanud verd tilkuma. On ka neid, kes väidavad, et Clemens oma ruumidesse tagasi tõmbus ja nagu haavaleht hirmu pärast värises, kuna Madame teda asjata julgustada ja lohutada püüdis.

Vaevalt oli aga temal või kellelgi teisel hirmuks põhjust, sest sõjaväe liikumisest võis kohe näha, et see ei mõelnudki rünnakule asuda. Pigemini näis see piduliku võidumarsina pärast löödud

lahingut. Uhkelt ja lapselikult-muretult ratsutas noor väejuht oma rüütlite eesotsas. Ta ei vaadanudki paavsti kindluse poole, kui ta sellest mööda sõitis, ja seda ei teinud ka suurnikud ta saatjaskonnas. Aga väiksemad rüütlid ja lihtmehed ei saanud oma ülbust avaldamata jätta ja nende ridadest kuuldus nii naeru kui väljakutsuvaid pilkehüüdeid. Kus oli nüüd Taevariigi Võtmehoidja, et neile Rooma väravad lukku keerata? Kus oli ta kaitsealune, Anjou hertsog, kes oli kinnitanud, et Staufeni poisike kunagi oma jalga Itaalia pinnale ei pane? Kus olid kõik paavst Clemensi vandeallad ja ähvardused, kus kõik ta ustavad sõbrad ja käsilased?

Hirm Viterbos oli taganenud uudishimu ees. Kõik tunglesid nüüd müüridel, et vaatamängu nautida, mida pakkus seninähtamatult suur ja uhke sõjavägi. Keegi ei mõelnud enam hädaohule, välja arvatud vahest mõned vanad sõjamehed. Need leidsid, et oli rumalus arvata, nagu hakkaks Konradin kogu oma suure väega Viterbot piirama, kui selleks jätkus ainult väikesest järelevalve hulgast. Aga teised näisid isegi olevat unustanud, et see oli vaenlase sõjavägi. Kaugeltki kõik ei läkitanud neile Viterbo müüridelt vandeid kaasa, ei kutsunud nende peale Jumala needust.

Isegi paavst Clemens ei teinud seda. (Me usume kõige meelsamini neid, kes väidavad, et ta tõepoolest lossimüürit Konradini sõjaväe möödumist jälgis.) Kas oli ta nii kindel oma öises nägemuses või oli ta üsna vastu tahtmist oma südames pisitillukese ukse avanud noormehele, kellele isegi päike kõik oma valguse näis koondavat, nii et võis aru saada paganlikest saratseenlastest, kui nad teda päikesekuningaks nimetasid.

Võimalik, et paavst Clemens ka nüüd ühest nägemusest võluti, aga seekord ei näinud ta mitte tulevase asju, vaid seda, millest ta kord oli unistanud — kuidas suur ristisõitjate vägi on teel Pühale maale ja kuidas tema siit kõrgelt jagab neile oma õnnistust. Selle väe eesotsas kantakse kotka- ja ristilippe, nii nagu vanasti keisrite päevil. Aga väge ei juhi mõni võimuahne või salakaval valitseja, vaid noor, õilsameelne ja rikkumatu vürst, kes vaevast lapsest on välja jõudnud. Nagu oli kunagi ennustatud, et ainult puhtad käed on õigustatud mõõka kandma, millele Väehulkade Jumal oma õnnistuse annab. Mitte oma vendade ja kaaskristlaste vastu ei kanna nad relvi, vaid uskmata vastu, nõrkade ja tagakiusatute kaitseks, ristirahva päästmiseks, ad majorem Dei gloriam.

Paavsti käed tõusid juba, nagu oleks see unistus temast täiesti võimust saanud. Aga siis langesid need jälle jõuetult alla. Mida ta nägi, oli vaenlase vägi, suurem kui kunagi oleks osanud karta. Ja see vägi oli teel ta kaitsealuse, Anjou hertsogi vastu. Kui nad jätsid ta täna Viterbos rahule, siis võisid nad seda teha, sest Anjou hertsog oli ta käsi, ta mõlemad käed, ja kui ta käed kõrd olid maha raiutud, oli ta niisama abitu, nagu oleksid nad ta täna vangi võtnud ja ahelaisse köitnud.

Nii läks elu Viterbos jälle edasi, nagu oleks see olnud ainult üks tühine vaatamäng, mis selle hetkeks oli katkestanud. Ja nüüd oli kõigil isegi veidi häbi oma uudishimu, aga veel rohkem oma asjatu hirmu pärast. Paavst Clemens võis jälle tagasi pöörduda oma kirjavahetuse juurde, mis oli kasvanud nii suureks, et ta kõiki kirju kunagi ei jõudnud lugeda, veel vähem neile vastata või neis esitatud abipalveid täita. Seal oli kiri Akkoni rüütlitelt, kes nüüd pärast Antiookia langemist oma seisukorda täiesti lootusetuks pidasid, kui paavst viibimata uut ristisõda välja ei kuuluta. Seal oli hädahüüe Armeenia kristlastelt, kelle maad sultan Beibar oli asunud rüüstama, ja samasuguseid hädahüüdeid teistelt kristlikelt kogudustelt Väike-Aasias. Seal oli isegi kiri Kiievi kristlastelt, kes kaebasid mongolite hirmutegude üle. Nii häbematud kui nad olidki olnud Rooma piiskopi vastu, oma viimses hädas pöördusid nad siiski tema poole, kelle vägevusest nad nii palju olid kuulnud. Aga kui kaugus paavsti nende silmis ülisuureks tegi, siis tegi seesama kaugus nad paavsti silmis tibatillukeseks. Mis tähendasid need kauged nõrgad appihüüded, kui tulekahju oli keset Kirikut. Ja ei võinud nemad seal kaugel teada, et paavsti enda riik praegu tegelikkuses polnud suurem kui see, mis ta oma lossi müüridelt nägi, ja et siiagi julges üks poisike, kelle ta kõigi vannete alla pannud, teda trotsima tulla.

Ta läks oma tuppa ja keeras ukse viimse võtmega enda järel lukku. Ja siis nuttis paavst Clemens, neljas selle nime kandja.

XII KROON

Seitsmele künkale on Rooma ehitatud ja seitse on teede arv, mis sinna viivad: Via Aurelia, Via Claudia, Via Cassia, Via Flaminia, Via Salaria, Via Latina ja lõpuks kõigist kuulsaim — Via Appia. Leegionide teed, kes läksid välja Roomast, et maailma vallutada, ja barbarite teed, kes omakorda vallutajatena marssisid Rooma. Ikka veel kannavad need paganliku aja nimesid ja nende kuulsuski on pärit samast ajast, kohati säilinud, kohati kulunud ja kadunud, nagu nende sillutise kividki. Kristlastele on aga Rooma teedelt päranduseks jäänud ainult üks kurb küsimus: „Quo vadis?“

Mööda Via Cassiat, vana etruskide teed, mis viib Toskaanast Rooma, lähenes Konradin von Hohenstaufeni sõjavägi Linnale ühel juulipäeval 1268. Nagu uinuma jäänud aeglaselt lainetav meri laius ta ees campagna (mis ei tähenda midagi muud kui lihtsalt „maa“) ja selle piiril kerkis Linn oma müüridega ja tornidega, nii habras ja õhuline selles kauguses, nagu poleks ta üldse tõeline. Noor väejuht peatus siin, Monte Mario jalal, et oma südant ja meeli viimase otsustava sammu ees koguda, aga ka selleks, et oodata Roomast vastu sõitvat hiilgavat saatkonda. Tõsi küll, ei olnud Rooma veel ta riigi piirilgi ja ometi tundus mitte ainult temale, vaid kõigile, kes temaga kaasas olid, nagu sejsaksid nad nüüd oma teekonna lõpul. Ta polnud kunagi rääkinud rohkem kui Sitsiilia kuningakroonist ega olnud seda teinud ka keegi teine peale mõne suuresõnalise lauliku ja ometi oli kõigi südameis teadmine, et tõeliseks tema suguvõsa vääriliseks eesmärgiks sai olla ainult üks ja kõigist suurim unistus — Rooma keisrikroon.

Aeglaselt lähenes Rooma saatkond, eesotsas linna võimukandjad ja suurnikud, nende taga prints Enrico kuulsad ja kardetud hispaania ratsanikud nagu raudne müür, mille kohal sädeles piikide mets. Kõige ees ratsutas Rooma senaator ise purpurpunases rüüs, tõmmu nahaga ja musta habemega nagu saratseenide kuningas. Aga ta uhkus sulas nagu vôi, kui ta meelitava aupaklikkusega tervitas Konradini, kelle jume Itaalia päike vaevalt oli

pruunimaks põletanud, aga ta juuksed veelgi heledamaks pleegitanud. On kahju, et ükski kunstnik nende kahe kohtumist pole meile nähtavaks pildiks jäädvustanud, ja kaasaegse krooniku sulg näib olevat selle suure ülesande ees murdunud. Ainult lühike katkend Enrico kaunist tervituskõnest kõlavais itaaliakeelseis värssides (lõpmata rikkad näivad olevat selle kummalise mehe anded) on säilinud:

„Sitsiilia õitsev aed, lõpuks on aednik su oma hoole alla võtnud, su kannatused muudab ta rõõmuks ja keisrikrooni nõuab ta paavstilt...“

Nüüd oli see viimaks välja öeldud, mis kõikide meeles mõlkus. Julgelt oli sõna õhku visatud, nagu jahikull, et see võimsate liivalöökidega oma saagi järele lendaks.

Siis astusid ette teised tervitajad. Galvano Lancia, kes uhkelt võis oma nimele kirjutada Rooma poolehoidu võitmise. Antiookia vürst Konrad, kellega noort Hohenstaufenit köitsid veresidemed, mis nende perekonnas alati olid olnud tugevamad kui ühegi teise kuningliku suguvõsa juures sel ajal, mil sagedasti vend venna ja poeg isa vastu võitles. Kõrged nimekaimud ei suutnud tervitamise juures pisaraid tagasi hoida, kuigi nad üksteist esimest korda nägid. Aga nii palju oli Antiookia Konrad pidanud kannatama oma põgenemise ja vangisoleku päevadel, et selle paljas meeldetulemine nüüd teda sügavasti liigutas. Ja siis järgnesid kõik Rooma suurnikud — krahv San Eustachio, Pietro Romani, Stefano Alberti Normanni, Giovanni Gaffarelli, Arlotti, Sordi... Me ei jõuaks lihtsalt neid kõiki enne Rooma väravate ette jõudmist üles lugeda. (Aga puudus Giovanni Frangipani, kellele keiser Friedrich palju head oli teinud. Ja ma ei saa teisiti, kui et mul siinkohal meelde tuleb üks sõna Kirjast: „Aga Juudas ei olnud nende hulgas...“)

Lugemata kordi on Rooma sulgenud oma väravad põhja poolt tulnud vägede ees. Aga sel päeval avas Linn oma väravad ja südame keisri Friedrichi pojapojale. Läbi Porta Flaminia, millele hilisemad põlved on andnud nime Porta del Popolo, sõitis Konradin linna sisse. Ja siia, avarale turuplatsile, mis paganlikul ajal oli kandnud Marsi väljaku nime, oli kogunenud Rooma rahvas kõrget külalist tervitama. Teised jälle olid aset võtnud sellest vasakut kätt tõusva Monte Pinco serval, kust nad paremini võisid vaatemängu jälgida. Olgu küll et paavstimeelsed kirjamehed pilgates

kõnelevad Rooma pöõbli tsirkusearmastusest, mis on elanud keiser Nero päevist tänapäevani, selle päeva suurust ja rahvahulkade vaimustust ei suuda nad ühegi raamatu lehekülgedelt kustutada. Ka mitte seda, et hüüded „Elagu kuningas Konrad!“ peagi aset andsid hüüetele: „Elagu keiser!“ Ja need vaimustatud hüüded kõlasid kõigi inimeste suust ja südamest, olgu need vanad või noored, mehed või naised, kes olid kogunenud Tiberi jõe mõlemalt kaldalt, oma poodidest ja töökodadest, rikaste patriitside majadest ja kalurionnidest kaugel väljaspool linnamüüre. Ühtviisi hõiskasid nii ausad kodanikud kui ka kahtlased päevavargad, puhtad neitsid ja ka naised, kes alles päikese loojenedes tänavale ilmusid, tudisevad raugad ja esimesi sõnu lallitavad lapsed. Need hüüded kõlasid üle vägevate pasunahelide ja trummipõrina, kostsid läbi kõigi Rooma kirikute kellahelina, kui pidulik rongkäik otse läbi linna Kapitooliumile suundus. Sest kuhu mujale pidi Rooma juhtkond viima külalise, kellele rahva vaimustus juba esimesel päeval oli pähe surunud nähtamatu keisrikrooni.

Nüüd seisab Konradin kuulsaimal kõigist Rooma seitsmest künkast, paigal, mis läbi aegade on olnud maailma keskpunkt. Ja oma sule nõrkust tundes jätame ta sinna. Kui meil ainult oleks võimalik sellega lõpetada teekonna kirjeldus, mille kerge-meelselt endale ülesandeks võtsime, ja öelda: „Siin on hea olla — ehitagem siia üks maja kõigile keeltele ja rahvastele, kes ometi on ühe Isa lapsed!“

See maja on ehitamata tänapäevani.

Peale Rooma kodanike palistasid Konradini teed Kapitooliumile ka paljud saksa ja itaalia rüütlid ja sõjamehed, kes juba mitu päeva varemini olid Pisa laevadel jõudnud Ostiasse Tiberi suudmesse. Aga niisama arvukalt oli ka põgenikke Sitsiilia ja Apuulia riigist, kes siin olid varjupaika leidnud. Kes neist vähegi oli võimeline relva kandma, ühines nüüd oma kauaoodatud kuninga vägedega. Teised jälle püüdsid kaasa minna laevadega, et mereteed oma Sitsiilia kodumaale tagasi jõuda.

Samuti võis siin juba üsna sagedasti leida mooramehi, kellest osa kuulus Kastilia printsi teenijaskonda, teised jälle olid vabad sõjamehed, kes temaga Tuneesiast kaasa olid tulnud, kuna kolmandad, kes endid esitasid Sitsiilia põgenikena, mitte alati ei olnud usaldusväärne rahvas. Küsimusele, miks nad ei võitle koos oma

vendadega Luceras, andsid nad väga ebamääraseid ja kõrvalepõiklevaid vastuseid, ja kuna oli põhjust karta, et nende hulgas oli Anjou salakuulajaid ja äraostetud käsilasi, ei lastud kedagi neist Konradini ette, vaid parimal juhul võisid nad rääkida ainult ta ihukaitseväelase Hassaniga, mis kõnelus enamasti kujunes väga lühikeseks.

Aga oli nende hulgas ka paar ausat sõnumitoojat Lucerast, keda Hassan tundis, ja nende omavaheline tervitus oli väga tormiline, nii et noored saksa rüütlid, kes seda pealt nägid, väevaga said naeru tagasi hoida. Hassan oli nüüd juba oma keeleoskuse tõttu, aga ka oma erilise võimega isegi oma usukaaslaste mõtteid lugeda, üpris tähtsaks meheks saanud, kuigi ta selle kõrval oma peamiseks ülesandeks pidas Konradini elu eest vastutada. Prints Enrico ise oli kinkinud talle uhke ja värvikireva mundri, millele noor mooramees mitte vähe uhke ei olnud.

Kaks kuud oli Lucera nüüd juba Anjou hertsogi piiramisele vastu pannud. Räägiti kummalisi lugusid saratseenide võimetest niihästi ausas võitluses kui ka nõiakunsti kasutamisel. Nii olevat neil olnud eriline oskus ennast nähtamatuks teha ja sel kombel olevat nad prantslaste rünnakukatsed alati nurja ajanud, kuna nad viimaste piiramistornid hoolsale valvele vaatamata olid saanud põlema pista ja seda tuld ei olevat saanud kustutada muuga kui pühitsetud veega, mida aga raske oli parajal ajal saada. Räägiti eriti ühest vägevast nõiast, nimega Giafar, aga nende juttude peale hakkas Hassan valjusti naerma ja ütles, et kui ta hea vanaisa tõepoolest oleks nii võimas nõid, poleks nüüd enam ühtki elavat prantslast kogu Apuulias.

Nüüd oligi Anjou hertsog ilmsesti selle mõtte maha jätnud, et tal õnnestuks Lucerat tormijooksuga vallutada, ja ta oli oma viimased väed sealt tagasi tõmmanud. Ka ta teistel vägedel oli kogu kuningriigis kitsas käes. Mässuleek oli äkki lõõnud lõkkele Messinas, kus hertsog Charlesi asevalitsejaks oli Fulco de Puy Richard, keda prantslased isegi nimetasid Coeur de Lièvre (Jänesesüda). Otsekohe levis mäss sealt Sitsiilia vastaskaldale Kalaabrias, kus üks kindlus teise järel tegi lühikese lõpuarve võõraste härradega ja heiskas kotkalipu.

„Mulle ei või midagi juhtuda, ma olen Corradino vasall,“ oli kujunenud hüüdsõnaks, mis kõigile julgust andis, ja kui rääkida nõiakunstist, siis oli see kõige mõjuvam nõiasõna. Oli juhtunud

isegi, et prantslasi Konradini poole üle läks, ja need ei olnud mitte ainult põlised Sitsiilia normannid, kes olid truud kuninganna Constantia järeltulijale, vaid nende hulgas oli ka hertsogi enda poolt kaasa toodud mehi.

Veel juhtus, et isegi vaimulikud härrad relvad haarasid. Nii läks San Severino peapiiskop ise oma meeste eesotsas lahingusse, tõstes mõõga nagu kunagi legendaarne piiskop Turpin oma Almace'i. On põhjust arvata, et selles oli hea osa Anjou hertsogi rahaahnusel, kes oli pistnud käe ka kirikute ja kloostrite varanduse külge. Nagu varemgi Lombardias ja Toskaanas, nii olid siingi rändavad kerjasmungad ainsad ustavad paavstimeelsed, kes ei väsinud levitamast jutte gibelliinide hirmutegudest. Aga rahvas oli nende kahekeelsust ammu tundma õppinud ja oskas neile parajad vastused anda.

Lucera alt oli hertsog Charles taganenud Foggiasse, aga teised teadsid rääkida, et ta sinna oli jätnud ainult väiksema väeüksuse, kuna ta ise peaväe eesotsas oli asunud teele põhja poole, et oma riigi piiril Konradinile vastu astuda. Vaevalt midagi muud kui piir oli ta riigist järel, sest juba oli kogu Kalaabria mässuliste käes, ja kui langes Brindisi, oli ka Terra d'Otranto Anjoule kadunud. Niisama kiiresti langes justitsiaarius Guillaume de la Lande'i hirmuvalitsus Basilicatas.

Ainult Napoli linn oli Anjou hertsogile truu. See linn oli alati olnud Staufenite vastane ja nüüd oli see Anjou valitsuse all kujunenud riigi tegelikuks pealinnaks, sest hertsog ei usaldanud kaugele Sitsiiliasse minna. Aga üsna Napoli külje all valitses noor krahv Corrado Caserta, või õigemini ta vanema Siffridina, kes oli otsustanud pesta häbipleri Caserta nimelt, mille oli toonud ta poja äraandlikkus kuningas Manfredi vastu. Kui ta pojapoeg täisealiseks sai, laskis ta selle kuulutada Konradini capitanoks ja asus ise selle kõrvale mässuliste etteotsa. Ümberkaudsed aadlikud toetasid meeleldi lugupeetud vana daami, kelle mehisust nad nüüd niisama palju imetlesid, kui oli imeteldud ta kaunidust paljude aastakümnete eest. Nii oli mässutuli isegi Anjou pealinna ümber piiranud.

Aga Rooma ja Napoli vahel oli Terra di Lavoro ikka veel kindlalt hertsog Charlesi kätes. Olgu see seletuseks, miks nii palju põgenikke kuningriigi lõunapoolseist osadest ikka veel Roomas viibis, kuigi nende kodupinnal juba kotkalipp lehvis. Ja samal ajal

on see ülevaade vajalik näitamiseks, et Konradin ja ta sõbrad Roomas hoopiski ei pidutsenud, vaid kohe usinasti tööle asusid, et nõu pidada ja sõjaplaane sepitseda. Sest tuleb meeles pidada, et kõik need teated olukorrast kuningriigis ei jõudnud Rooma korraga, vaid lükkhaaval ja väga erinevaist allikaist, mis sagedasti üksteise vastu rääkisid.

Nüüd hakkasid Sitsiilia suurnikud, kelle eesotsas vennad Galvano ja Frederico Lancia, Konradinile peale käima, et see oma maaväe Roomas maha jäta ja selle asemel Pisa laevadega otsekohe Sitsiiliasse sõidaks. Hertsog Friedrich oli ju juba näidanud, et ta väejuhtimisega toime tuleb. On teada, et Konradin alguses selle mõttega päri oli ja eelteated sellest, ka Sitsiiliasse jõudsid, kus otsekohe asuti tegema ettevalmistusi kuninga vastuvõtuks.

Aga korraga oli noor kuningas oma meelt muutnud ja ei ole teada tänapäevani, miks ta seda tegi. Keegi ei usu tõsiselt, et tal oleks olnud hirm pika meresõidu ees, isegi kui tal sellest olid halvad kogemused. Vaevalt võis selle tõeliseks põhjuseks olla ühetundja Giafari hoiatus meresõidu eest, sest sellest oli Konradin alati ainult naljatades rääkinud. Ja mis puutub sellesse, et ta korraga oleks kaotanud usalduse oma Itaalia sõprade (eriti Lanciade) vastu, ja koguni, et tal oleks põhjust olnud mingit kurikavalat plaani karta, siis tuleb see oletus allikaist, mida meil on eriline põhjus umbusaldada. Nii ei jää meil ka sel korral muud teha, kui jätta põhjuste otsimine tagantjärele tarkade uurijate ja puurijate hooleks ja minna tagasi sündmuste eneste juurde.

Ühel päeval, räägitakse, nägi Konradin üht noort saksa rüütlit, kelle ta arvas ära tundvat.

„Ennää, rüütel Schmerzberg, kelle ma nii pika aja jooksul olen ära unustanud! Ometi lubasin ma ta tublile kasuisale, et ma temale mõtleksin. Kutsuge ta mu juurde, sest ma tahan temaga rääkida.“

Kui Rupert von Schwalbenhöh oli oma kuninga ette astunud, avaldas see soovi, et nende kõnelus toimuks nelja silma all. Nii lahkusid hertsog Friedrich ja Donoratico, aga Hassan, Nuri poeg, kes ei oleks kuningat isegi ta lihase emaga kahekesi jätnud, ei lasknud ennast välja ajada, vaid jäi alati valvele oma löögivalmis pistodaga. Aga temal olid sedapuhku ainult silmad, mitte kõrvad, sest ta ei osanud saksa keelt.

„Imestad mindugi, miks ma lasksin sinu kutsuda,“ ütles Konra-

din. „Aga oli lihtsalt nii, et sind nähes mõtlesin oma vanale ustavale rüütlile Schmerzburgile, kelle tarka nõu ma praegu hädasti vajaksin, nii nagu olen temast puudust tundnud mitu korda varemgi. Olen korduvalt kahetsenud, et ma teda ta haigusele vaatamata siiski ei sundinud kaasa tulema.“

„Olen rõõmus, et mu kuningas mind veel mäletab,“ ütles Rupert. „Aga mis puutub nõuandmisse, siis ei suuda ma kunagi oma kasuisa asendada.“

„Ma ei mõelnudki seda,“ ütles Konradin. „Ja ära nimeta mind kuningaks, sest saksa rahva kuningaks ei ole mind veel valitud. Sinule olen ma ainult hertsog, ei midagi rohkem.“

„Ometi on neid, kes annavad teie kõrgusele rohkem kui kuninga au ja nimetavad teid keisriks.“

„Rooma keisrite kroon — sellest kuulsin juba Švaabimaal, kuigi ainult kometimängijate suust. Ja nüüd olengi selle juurde jõudnud, mis mul sind nähes meelde tuli. Ütle mulle, mida sa tundsid, kui sa sel päeval, mil ma sind esimest korda nägin, seisid rahva ees kui hertsog Konrad ja vastu võtsid selle auavaldusi?“

„Mida pidin tundma, kui olin ainult veiderdaja? Mängisin ju ainult üht osa kometimängus. Või kuidas seda nüüd veel mäletada, kui nii palju päevi on sellest möödunud ja iga päev on toonud nii palju uut, et ma mõnikord eneselt küsin, kas ma ainult und ei näe. Võib-olla tundsin omajagu uhkust nagu iga kometimängija, kellele rahvas hõiskab. See näitas ju, et ma olin oma osa hästi mänginud.“

„Sa ei tundnud ennast siis kunagi millegi muuna kui veiderdajana? Ja su uhkus oli ainult veiderdaja uhkus. Vasta mulle ausalt, rüütel Schmerzburg, sest ma ei küsi ainult tühisest uudishimust!“

„Ma ei julgeks kunagi arvata, et mu kuningas — mu hertsog — küsiks midagi tühisest uudishimust. Aga ma ütlesin ju, et ma seda enam selgesti ei mäleta. Võib-olla olin ma tõesti uhke — võib-olla ka, et ma südamepõhjas kogu aja häbenesin, sest ma ei olnud ju lihtne veiderdaja, ja kuigi omal soovil, oli see siiski sündinud vastu tahtmist, et ma nende hulgas üles astusin. Ma pidin seejuures kogu aja mõtlema oma vanematele ja neile tehtud ülekohtule ja mu süda tilkus verd sellepärast.“

„Kas sa siis kunagi ei tundnud, et sa tõepoolest võiksid

olla see, kelle lippu sa kandsid? Et sa kas või ainult ühe lühikese silmapilgu uskusid, et olid Švaabimaa hertsog ja et see olid sina, keda rahvas tervitas.“

Rupert mõtles, aga siis raputas ta aeglaselt pead.

„Ei, kuninglik kõrgus. Mida rohkem ma püüan meelde tuletada, seda vähem tuleb mul meelde ja seda rohkem hakkab mul häbi. Aga see tuleb vist sellest, et ma ei olnud õige kometimängija. Ma teadsin ju kogu aja, et rahva poolehoid ja austuseavaldused ei kuulunud minule, vaid tõelisele hertsogile, ja et tema, mitte mina, oleks pidanud sel kohal seisma.“

„Seda ma arvasin,“ ütles nüüd Konradin nukralt. „Juba ette teadsin su vastust, nagu oleksin mõtete lugeja. Nüüd ei tea ma enam laegi, miks ma seda üldse küsima hakkasin ja kas ma oleksin rõõmsam, kui sa teisiti oleksid vastanud. Aga sina tahad muidugi teada, miks ma seda vana asja jälle meelde tuletan, kuigi see tundub nii kaugel ja nii tähtsusetu. Miks ma küsin siin, Roomas, keisrite linnas, mis üks veiderdaja kunagi Waiblingeni laadal tundis?“

„Olgu minust kaugel uudishimu teada saada oma hertsogi küsimuste põhjust! Teie kõrgus küsib ja mina vastan, nii on seadus. Ma ei usu ka, et minusugune lihtne sõjamees sellest kunagi võiks aru saada.“

„Kas sa seda soovid või mitte, ma tahan seda siiski rääkida. Ma ei saa seda rääkida kellelegi muule, ka oma lähimatele sõpradele mitte, sest see võiks nende südamed kaksipidi mõtlema panna. Sinu süda aga, ma tean seda, on kindel, sest sa ei lase oma mõttel seda mõjutada. Niisama vähe nagu“ — ja ta osutas käega Hassanile — „ükski sõna, mis me räägime, võib mõjutada selle musta noormehe kuldset südant.“

„Mu hertsogi soov on mulle käsuks,“ ütles Rupert, „ka siis, kui ma seda ei mõista.“

„Kui ma ütlesin, et see vana kometimäng mul täna sind nähes meelde tuli, siis ei olnud see päris õige. See tuli mul juba varemini meelde, ja nimelt, kui ma Kapitooriumil seisin ja rahvas mulle hüüdis; „Elagu keiser!“ Siis mõtlesin korraga sellele, et niisamuti oli seismas kord üks noormees Waiblingenis ja lasknud ennast austada kui Švaabimaa hertsogit. Niisama vähe nagu tema oli mingi hertsog, niisama vähe olin ju mina Rooma keiser. Ka mina seisin seal, mitte uhkuse-, vaid häbipisarad silmis. Mis sellest, et mu esiisad olid kandnud keisrikrooni — minule

polnud seda keegi pähe pannud. Ei olnud ma siis isegi midagi muud kui kometimängija, kes rahva ees keisrit mängis, peas väärtusetu plekist kroon. Ja nende hõiskehüüded, kas olid needki minule määratud? Ka minul oli tunne, et rahvas tõepoolest austas kedagi teist, tõelist keisrit, või ka kedagi, keda nad kas oma hädas või ainult tühis auahnuses ette kujutasid, et see neile õnneriigi kätte tooks. Minu asemel oleks seal võinud seista ka mõni teine, nad oleksid talle sellesama vaimustusega „Elagu keiser!“ karjunud, kui ta ainult oleks tulnud hiilgava saatjaskonnaga, lippudega ja pasunapuhumisega. Nüüd mõistad sa ka, miks ma sellest ei saa rääkida oma sõpradele.“

Aga ta nägi sealsamas noore rüütli truusüdamlikest sinistest silmadest, et see teda hoopiski ei mõistnud.

„Ma ei saa sellest rääkida,“ jätkas Konradin, „sest siis arvavad nad, et mu julgus on kõikuma löönud, või koguni, et olen aru kaotanud ja et ma oma ettevõtte tahan pooleli jätta. Ometi on lugu nüüd hoopis vastupidi — ma pole kunagi tundnud suuremat igatsust Anjou hertsogit lahinguväljal kohata. Tahan temaga oma jõudu mõõta, lasta mõõgad meie õiguse eest kõnelda. Ja Jumal taevas, kes õigust armastab ja ülbust põlgab, saab oma kõrgelt troonilt otsuse kuulutama ja ta kohtumõistmine saab õiglane olema. Tahan võidelda oma õiguse eest nagu sõjamees, aga mitte nagu mängukeiser, keda teised oma õlgadel kannavad. Aga sellestki, kardan, ei saa keegi aru.“

„Teie kõrguse mõtted on liiga suured meie jaoks,“ ütles Rupert. „Need lendavad nagu kotkas üle kanakarja. Pean ütlema, et minagi ei jõua neist täiesti aru saada.“

Sellest hoolimata jätkas Konradin, rohkem iseenesele kui kuulajaile, kellest üks ei saanud aru ta sõnadest ja teine ta mõtetest.

„Oh, et ma oleksin oma suguvõsa esimene ja mitte viimne lüli! Tõepoolest, tahaksin olla ainult Švaabimaa hertsog või isegi ainult Waiblingeni lossihärra, kes läheb välja vallutama kuningakrooni, jah, miks mitte ka keisrikrooni. Nii nagu sina, noor rüütel, oled alustanud jälle otsast peale, et oma õigust ja aru tagasi võita.“

Nüüd ütles noor Rupert von Schwalbenhöh need sõnad, millele ta pärast vaevalt ise mõtles, mida aga Konradin hiljem selgesti mäletas.

„Mu hertsog mäletab, et ka mina sel korral kandsin oma asja

teie kohtujärje ette, aga et mu õigus seekord teie suure ettevõtte ees pidi taganema. Aga nüüd loodame kõik, et Taevane Kohtumõistja ei ohverda teie õigust mõne veel suurema plaani pärast, mis on nii suur, et ükski inimene seda ei mõista.“

„Oled kummaline noormees,“ ütles Konradin. „Su silmad on süütu lapse silmad ja su süda lihtsa rüütli süda, aga su suu räägib sõnu, mida ootaksid palju vanema ja targema mehe suust. Peaaegu võiksin uskuda, et kuulen vana rüütli Schmerzburgi ennast kõnelemas. Mine nüüd — ja pea meeles, et ma ei ole unustanud oma lubadust, et sa esimeses lahingus mu lippu kannad.“

Kui Rupert välja läks, tundis ta äkki üht kätt oma õlal, ja kui ta tagasi vaatas, nägi ta, et see oli Mooramaa noormees, kes oli talle järele tulnud. Ehmunult tõmbus ta tagasi, sest kunagi varem polnud ühe ristimatu käsi teda puudutanud, aga must noormees ütles sõbralikult naeratades:

„Pimeda põhjamaa valge rüütel, ära põlga mu kätt, sest tähtedesse on kirjutatud, et peame olema sõbrad. Tean sedagi, et meile on määratud ühine saatus — langeda meie noore kuninga lippu kandes.“

Nüüd hakkas Rupert naerma ja ütles:

„Sõbrad võime olla, isegi kui tähed peaksid valetama. Kuningas on minu kätte usaldanud kotkalipu, see on õigus. Aga tean juhtumisi, et on üks hoopis teine rüütel, kes on määratud ristilipu kandjaks. Ja ma ei usu, et see lipp, mille märki sa ei usu, antaks sinu kätte või et sa isegi seda sooviksid.“

„Allah on suur ja ta teed arusaamatud,“ ütles Hassan. „Ja tähed ei valeta, kuigi me neist mõnikord valesti aru saame. Ma loodan, et ma sind ei hirmutanud, sest pole midagi suuremat kui õiges võitluses langeda.“

„On siiski,“ ütles Rupert. „Ja see on — õiges võitluses võita.“

„Nii ütle teie, sest et te Prohveti õpetust ei tunne. Võit ei kuulu ühelegi inimesele, vaid ainult Kõigevägevamale ja me oleme ainult tema sõjariistad, nii nagu mõök sõduri käes. Keegi ei ütle aga hiljem, et võidu au kuulub mõõgale.“

Kui hertsog Friedrich tuli tagasi Konradini juurde, nägi ta, et see oli alustanud kirja oma emale. Nõnda kirjutas ta:

„Mu üle kõige armastatud ema! Kirjutan Teile Roomast, mille nimi on suur, vähest isegi suurem kui see linn, mida ma nüüd oma

silmaga olen näinud. Mind on siin suurte auavaldustega vastu võetud ja mulle nähtamatu keisrikroon pähe pandud. Oleksin tänamatu, kui ütleksin, et see mind sugugi rõõmsaks ei tee, ja ma poleks Hohenstaufen, kui ma selle üle uhke ei oleks. Aga kõige raskem osa mu teekonnast seisab alles ees ja ma ei tea sellepärast, millal ma jälle saan Teile kirjutada. Sest kuigi öeldakse, et kõik teed viivad Rooma, siis näib praegu, et siit edasi ei vii ühtki teed, mida poleks vaja mõõgaga vabaks raiuda. Ma ei kirjuta seda mitte selleks, et peaksite minu pärast muret tundma või arvama, et ma kardan mõõka haarata. Vastupidi, ootan kannatamatult seda päeva, mil otsus langeb. Olen nüüd kindel, et mulle midagi ei või juhtuda, mida Jumal oma äraarvamata tarkuses ei oleks juba ette määranud. Kirjutan Teile ainult selleks, et öelda, kui väga ma Teid armastan, kuigi ma seda varemini oma lapselikus meeles ei osanud aru saada ja näidata. Kui Te minu eest palvetate, siis paluge mulle kõige rohkem meelekindlust ja jõudu oma saatust kanda, et kõrkus ja ülemealikus mu üle võimust ei saaks ja et mu pea oleks väärt seda krooni kandma, mille Tema oma helduses sinna asetab...

XIII S Ü D A

Vähegi tähelepanelik lugeja on juba mõnda aega oodanud üht tegelast, kes kõige tõenäosuse põhjal peaks ilmuma, et arv täis saaks. Võib-olla on ta hakanud arvama, et me selle lõpuks oleme hoopis unustanud. Selle hoolika lugeja rahustamiseks võime kohe öelda, et me seda pole teinud, vaid sagedasti temalegi oleme mõelnud, kuigi me enamiku lugejaskonnast siiani isegi ta olemasolust oleme teadmatuses hoidnud.

Ometi ei saa öelda, et meil varem oleks puudunud võimalus temast jutustada, teda kas või mõõdamannes nimetada. See oleks võinud toimuda juba meie jutustuse esimeses peatükis, kui me külastasime Benevento lahinguvälja selle saatusliku päeva lõpul. Aga jutustuse algusega on nagu teekäigu algusega, siis on nii kiire edasijõudmisega, et kõigele ei jõuagi mõelda. Pealegi ei

ole nüüd veel nii hilja, kui võiks arvata, aga seda põhjusel, mida me veel ei taha lugejale usaldada.

Olgu nii — aga nüüd on aeg ette astuda noormehel nimega Guillaume de Montepervier, chevalier de Montepervier' ainsal pojale (kui arvestada ainult ta kristlikus abielus sündinud lapsi). Et kaotatud aega osaltki tagasi võita, laseme tal kohe ilmuda Konradini ette, selgitamata, kuidas ta nii kaugele jõudis. Aga nagu noor näitleja, kes kaua aega on lava taga pidanud oma esimest etteastet ootama, lõpuks on jõudnud oma lugemata kordi mõttes öeldud osa unustada, nii ei saanud noor prantslane alguses õnagi suust, kui ta viimaks oma isa ja selle läänihärra pea-vaenlase ees põlvitas.

„Mul on vähe aega,“ ütles Konradin. „Kui sa tahad paluda oma elu eest, võin kohe öelda, et see on sulle kingitud. Ma ei ihka kellegi verd, isegi mitte oma vaenlase oma, ükskõik missugune ta süü olekski. Iseasi on lahinguväljal — seal ei heida mu mõõk kellelegi armu. Võid seda öelda oma isandale, kui sa tema juurde tagasi jõuad.“

Kohkunult hüüdis noormees:

„Armuline ja õiglane kuningas! Tehke minuga, mis te heaks arvate, aga ärge saatke mind tagasi Anjou hertsogi juurde. Sest see tähendaks sedasama mis surmaotsus.“

„Sa jääd siis selle juurde, et sa pole siia tulnud maakuulamise eesmärgiga?“

„Kas oleksin siis tulnud, kandes rinnal oma perekonna vappi? Nagu olen öelnud, olen tulnud ausa meelega ja puhta südamega, et panna oma relvad ja oma elu teie kõrguse jalgade ette, et te nende üle võiksite käsutada. Ja mu palavaim südamesoov on, et te lubaksite mul selle mõõga jälle üles võtta ja seda teie eest võideldes kasutada.“

„Saaksin sellest aru, kui oleksid itaallane või saratseenlane. Aga mis sunnib prantsuse rüütli poega oma läänihärra lipu alt põgenema?“

„Ma ei ole ühelegi läänihärrale truudust vandunud ja et mu isa sundis mind seda tegema, on mu põgenemise peamine põhjus. Aga juba ammu enne seda olin otsustanud oma mõõka ainult õige asja eest võideldes tarvitada. Mis puutub sellesse, et olen prantslane, siis on õige, et mu isa on Auvergne'i rüütel, aga mu ema oli

auväärsest Normandia aadlisoost ja sündinud Sitsiilia kaunis pea-
linnas.“

„Nii räägid sa nüüd,“ ütles Konradin, „aga su sõna ei ole
isegi rüütli sõna, sest nagu sa ise tunnistad, ei ole sind veel rüütliks
löödud. Kes on, kes võib su sõna tõendada ja sinu eest seista?“

„Ei keegi, kuninglik kõrgus,“ ütles Guillaume nukralt. „Mu
ainsaks soovitus on mu isa kiri, mis on nii selge, et seda
igaüks võib lugeda.“

Seda öeldes heitis ta kõrvale oma kuue.

„Andke mulle andeks mu häbematus, et ma kuningale selja
pööran, aga sinna on see kirjutatud.“

Kui Konradin nägi noormehe selga, mis oli täis musti ja siniseid
vermeid, pööras ta pea vastikustundega kõrvale.

„Kata kiiresti oma häbi ja õnnetus mu silmade eest!“ hüüdis
ta. „Tõepoolest, keegi ei saa öelda, et sa oleksid väärt rüütli-
vööd, kui sa oled lasknud seda sündida ja ikka veel elad.“

„Oleksin siis pidanud surmama iseenda või oma isa ja kumbagi ei
suutnud ma teha. Sest temap see on, kes mulle selle ajutise valu,
aga igavese häbi on valmistanud. Ja seda ainult sellepärast, et
mu süda ei suutnud taluda Anjou hertsogi sõjasulaste metsikusi,
nii et ma oma isa silmade all olin sunnitud oksendama. On
õige, et oleksin võinud ise oma elu võtta, aga miks oleksin pidanud
oma hinge igavesse hukatusse andma, kui ma selle asemel võin
oma elu ohverdada õiglase ja suurmeelse kuninga ja väejuhi eest.“

„Need on rasked sõnad, ülejooksik,“ ütles Konradin, kes
vaatamata oma sõnade valjusele liigutust varjata ei suutnud.
„Olgu nii, et sa oled näinud Anjou hertsogi meeste toorust ja
tunda saanud oma isa julmust — aga kes on sulle rääkinud, et
mina olen õiglane või suurmeelne? Minu teada räägitakse minust
Anjou leeris hoopis teisi asju.“

„See, kes on näinud, et öö on pime, peab uskuma, et päev on
valge. Ja hoopiski ei ole lugu nii, et teie kõrgusest Anjou
leeris ainult halba räägitakse. Olen kuulnud palju häid sõnu,
isegi nii kõrgetelt härradelt nagu Flandria krahv Robert, kes
isegi on öelnud, et kui teda ei seoks vasallivanne ja sugulus-
sidemed hertsog Charlesiga, oleks ta esimene, et oma mõõka teie
teenistusse pakkuda.“

„Flandria krahv on vapper ja aus rüütel,“ ütles Konradin.
„Olen temast ennegi kuulnud ja ma tahan teda meeles pidada,

kui see aeg tuleb. Ja nagu õige rüütel kunagi jääb ta truuks oma
läänihärrale, olgu sel õigus või mitte.“

Nüüd võttis sõna noor saksa rüütel, kes oli Guillaume'i Konradini
ette toonud.

„Ärgu langegu mulle mu valitseja viha, kui ma julgen oma suu
avada. Aga mul tulevad meelde mu kasuisa rüütel Schmerzburgi
sõnad, kui keegi ette heitis, et Švaabimaa hertsog liiga kergesti
andestab oma eilsetele vaenlastele, kes olid võidelnud valekuningas
Manfredi kõrval ja hiljem püüdnud lepitust otsida paavstiga
ja Anjou hertsogiga...“

„Küllalt, noor rüütel Schmerzburg!“ hüüdis Konradin. „Ma
ei ole lubanud sinul rääkida, aga juba pead sa mulle mee-
leparandamise jutlust. Hea küll — ütle siis, kas sa tahad astuda
klämeheks sellele ülejooksikule ja tema eest vastutada?“

Nüüd näis noor rüütel alguses tagasi kohkuvat, aga siis ütles ta
kindlameelselt:

„Kui teie hiilgus annab ta elu minu kätte, olen valmis ta
eest vastutama. Aga ma ei saa nii suurt ülesannet kergemeelselt
enda peale võtta ja sellepärast palun luba teda omal viisil proovile
panna.“

„Mul on tähtsamaile asjadele mõelda,“ ütles Konradin, „selle-
pärast ei taha ma enam selle asjaga tegemist teha, ükskõik
missuguseid tagajärgi sinu proov annaks. Jätan sinu hooleks
otsustada, mis temast sel juhul saab, kui ta proovi ei täida.“

„Seda tahtsingi just paluda,“ ütles Rupert. „Samuti ka seda, et
kui ta selle läbi teeb, mida ma südamest loodan, et talle siis antaks
võimalus teie sõjameeste ridades võidelda.“

Kuua viimane kõnelus oli toimunud saksa keeles, ei olnud
Guillaume de Montepervier sellest aru saanud, aga ta märkas
kõnelejate pilkudest ja käeliigutustest, et küsimus oli lahenenud
temale soodsalt. Sellepärast tõusis ta nüüd ja astus julgelt
Konradinile lähemale, et siis uuesti põlvili langeda.

„Tean, et teie vasallid, Itaalia linnad, oma truuduse täheks
on kaasa toonud kulda ja muid väärtuslikke kingitusi. Mul
ei ole midagi rohkem tuua, kui seda kulda, mis ma endaga
kaasas kannan.“

Nii öeldes võttis ta väikese südamekujulise medaljoni, mida ta
kaelas kandis, ja ulatas selle Konradinile.

„Minu ainus kuld on üks loka mu kadunud ema kuldseid

juukseid. Ka tema elu on mu isa chevalier de Montepervier südametunnistusel.“

Seda kuuldes võpatas Konradin ja ulatas medaljoni kiiresti noormehale tagasi.

„Austan su head tahet, aga ma ei saa nii suurt varandust vastu võtta. Pealegi ei sobi kuidagi, et annaksid ära oma talismani.“

„Kui kuningas Konradi mõök mind kaitseb, ei ole mul vaja ühtki muud talismani,“ ütles noor prantslane.

„Veel vähem on seda siis vaja minule. Ei, mis emalt pojale läheb, seda ei ole ka kuningal õigus endale võtta. Oma südame üle võid aga ise otsustada ja kui selgub, et see on niisama puhtast kullast, olen õnnelik seda vastu võttes.“

Ja et oma liigutust peita, andis ta kannatamatult märku lahkumiseks.

Kui nad välja jõudsid, tahtis Guillaume Rupertile oma tänu avaldada, aga see lükkas ta käe järsult tagasi.

„Ära arva, et me sellepärast veel sõbrad oleme, sest nii kiiresti ei lähe see meie, sakslaste juures. Aga võta oma mõök ja ole valmis seda tarvitama ja näitama, et sa oled rüütli poeg. Ja kui sa pead paremaks põgeneda, siis tee seda, sest sa ei ole vang.“

„Tead väga hästi, et mul ei ole kuhugi põgeneda,“ ütles Guillaume. „Mul ei ole aga mingit tahtmist kellegi vastu teist oma mõöka tarvitada.“

Sellele ei vastanud ei Rupert ega keegi ta kaaslastest ja vaikides läksid nad edasi, kuni jõudsid linnamüüri juurde. Nüüd andis Rupert oma kaaslastele märku kõrvale astuda ja tõmbas siis mõõga.

„Ma ei tea, kas sa mõistsid, et kuningas Konrad su elu minu kätte andis. Kui mitte, siis tead seda nüüd. Et sa ei oleks ette valmistamata, annan sulle aega palvetamiseks, ja kui on keegi, kellele tahad saata viimse tervituse, siis olen valmis seda edasi toimetama.“

Täis kibedust hüüdis Guillaume:

„Keda peaksin laskma tervitada, kui mul pole ei omakseid, sõpru ega isamaad? Ainult kuningas Konradile tahaksin sõna saata, et ma mitte oma vabal tahtel pole üht ta rüütlitest surmanud.“

„Ahaa, viimaks ometi hakkab su ülbus kõnelema vaga lamba näokatte tagant!“ hüüdis Rupert. „Näita siis, kas su mõök on niisama terav kui su keel!“

Ja ta sirutas käe võimsa mõõgahoobiga, aga kiiresti oli noor prantslane selle kõrvale juhtunud, ilma et ta ise oleks sammugi kõrvale hoidunud. Ägedalt ja hoolimatult jätkas Rupert pealetungi, aga varsti selgus, et kuigi ta oli tugevam ja täis võitluseindu, siis oli Guillaume temast mõõga käsitlemisel tunduvalt osavam ja tõrjus sakslase hoobid nagu mängides kõrvale. Alguses kaitstes ta ainult ennast, aga siis näis võitlusvaim tedagi haaravat ja ta hakkas oma hoope sihtima mitte ainult vastase mõõga, vaid ka selle enese vastu. Rupert, kes ennast alguses viljatu vehklemisega oli väsitanud, raius nüüd juba pimesi ja oli ise sunnitud sammhaaval taganema. Ta kaaslaste näod muutusid murelikuks ja nemadki haarasid mõõgad, et oma sõbrale appi minna. Aga siis vihises prantslase mõök nii kiiresti läbi õhu, et seda vaevalt võis silmaga näha, ja lõi kas sätke Ruperti vammusesse. Järgmisel hetkel oli ta oma mõõga püsti selle jalgade ette heitnud ja paar sammu taganedes paljastas ta oma rinna.

„Võta siis mu elu, mille kuningas sulle andis! Vastu tema sõna ei taha ma seda kaitsta, kui ma selleks ta vapraima rüütli pean surmama.“

Ka Rupert peatus hingeldades ja pühkis higi, mis ta silmad peaaegu pimedaks tegi. Siis katsus ta oma rinda ja vaatas nagu mõistmatult imestades kätt, mis oli veriseks saanud.

„Kui sa oleksid seda tahtnud, oleksin praegu surnud, ja ma oleksin selle ära teeninud. Pidage, mehed — teie ees on mu sõber, mitte mu vaenlane! Ja missugune rüütel läheb mehe vastu, kes on mõõgata? Küllalt nüüd sellest lapsikust mängust!“

Guillaume'i võitlustuhin oli nüüd täiesti kadunud ja murelikult küsis ta:

„Ma ei haavanud sind ometi tõsiselt?“

„Mitte raskemalt kui mina sind. Näen nüüd, ja mul on tunnistajad, kes võivad kõigile öelda, et sa arguse või omakasu pärast Anjou hertsogi lipu alt ei põgenenud. Võta siis oma mõök ja kasuta seda niisama hästi meie ühise isanda eest võideldes. Ja kui sa nüüd veel tahad mulle oma kätt pakkuda, olen õnnelik seda vastu võttes.“

Nõnda sai Guillaume de Montepervier Konradini sõjameheks.

Nüüd on öö ja Konradin magab. Ta võib rahulikult magada, sest kui ka poleks teisi vahisõdureid, siis valvab Hassan, Nuri poeg, viimse Hohenstaufeni und, nii nagu ta isä oli kaitsnud keiser Friedrichi ja kuningas Manfredi unevoodit. Keegi ei või öelda, et nende truudus oma isandale oleks olnud väiksem kui ühegi kristliku vasalli oma.

Konradin magab ja selleks lühikeseks ajaks on ta noortelt õlgadelt võetud mehekoorem, mis sinna nii vara pandud. Ta näost on kadunud päevade pinged ja pealesurutud tõsidus, nüüd on see pehme, naeratav poisikesenägu, kelle vaim unenäos jalutab lapse- ja mehepõlve piirimaal.

Sel ööl on Konradin Sitsiilias. Vaeseks kerjuspoisiks rietatult on ta salaja oma kuningriiki tulnud, et keegi teda enneaegu ära ei tunneks. Nüüd on ta metsas, mis on imelikul viisil täiesti Švaabimaa metsade sarnane. Isegi siin on talv ja puuokstel sädeleb härmatis. Ühel oksal istuvad kolm punase kurgualusega lindu ja kõnelevad omavahel. Ja Konradin märkab, et ta oskab ka lindude keelt. Sel kombel saab ta teada saladusi, mida ükski inimene ei tunne ja mis on talle suureks kasuks, kui ta kord oma troonile istub kohut mõistma.

Aga Konradin on pikast teekonnast väsinud ja näljane on ta ka. Magus leivaküpsetamise lõhn juhib ta samme ja ta jõuab peagi metsast välja üksiku väikese maja juurde. Ta vaatab aknast sisse ja näeb naist, kes parajasti ahjust leibu välja võtab. Aga kui naine ennast ümber pöörab, tunneb ta oma ehmatuseks, et see on ta onu Ludwigi õnnetu abikaasa, kes oli langenud oma mehe äkilise viha ohvriks. Ta tahaks põgeneda, aga ta jalad on liiga rasked, ja juba on naine teda näinud ja naeratades kutsub ta teda käeviipega lähemale astuma.

„Ära karda, vaene poiss, ma pole see, kelleks sa mind pead! Sa näed ju, et ma ei ole surnud. Olen ainult hertsoginna kaksikõde, kelle kotkas hällist röövis ja siia tõi. Tule siia — ma näen, et su kõht on tühi.“

Ja ta ulatab Konradinile magusalt lõhnava leiva, millel on südame kuju. Aga siis on naine korruga murelik ja pisarsilmil küsib ta:

„Kas sa oled kuulnud, et Konradin on juba tulnud? Mu poeg on Palermos sügavas vangikeldris ja Konradin on ainus, kes teda saab aidata. Palun sind, mine kiiresti sinna ja räägi sellest

kuningale, niipea kui ta tuleb!“

Nüüd muutub unenägu segasemaks, upub kosutava une põhjatusse kaevu. Konradin von Hohenstaufen magab viimast ööd Roomas, näol õnnelik naeratus nagu lapsel, kes muinasjuttu kuulab.

Ta ukse ees magab Mooramaa noormees kerratõmbunult nagu koer ja ta käed ja jalad tuksatavad nagu koeral, kui see und näeb. Kas ka tema näeb und? Ja millest unistab Mooramaa poiss, kes samal ajal on siiski nii valvas, et kõige väiksem kõbin tema kohe äratab? Kas usaldab jutustaja, kes korraks tõeliste sündmuste teelt meelekujutuse varjulisele teele eksis, seda teekonda jätkata?

Hassan on jälle oma lapsepõlve Palermos, kirevas, kihavas linnas, ja talle on tulnud vallatu mõte häbematut tempu mängida ja öelda, et tema ongi Konradin. Uhkes kandetoolis viiakse ta kuninga saali ja pannakse troonile istuma. Nüüd tuuakse ta ette näruses mantlis noormees, kes julgeb väita, et tema on õige kuningas. Siis ütleb keegi: „Ma tean, et keegi ei oska nii hästi koera moodi haukuda kui Konradin. Kes neist seda paremini teeb, on õige kuningas.“

Rõõmsalt laseb Hassan trooni ette käpuli ja haugub. Ta teab ju, et ta lapsepõlves selles kunstis kõigist teistest osavam oli.

Aga siis hakkavad kõik valjusti naerma ja hüüavad: „See on ju Hassan, Nuri poeg!“ See on olnud ainult kavalus ja ta läks pahaaimamatult selle lõksu, sest haukumisest on kõik ta ära tundnud.

Nüüd heidab võõras noormees näruse mantli õlgadelt ja kapuutsi peast ja nende ees seisab tõeline Konradin, kes ütleb:

„Ärge tehke kurja Hassanile, sest ta on ainult head mõelnud. Tänu temale sain ma takistamatult oma vaenlastest mööda. Et ta on näidanud, kui hea vahikoer ta on, olgu ta sellest peale mu esimene ihukaitsja.“

Sõjamehed, kes välisukse juures valvavad, on kuulnud, kuidas Hassan unes haugatab, ja nad vaatavad naeratades üksteisele otsa.

„Nüüd ma tean, miks neid nimetatakse uskmataudeks koerteks...“

„Kus sa oled olnud kõik need päevad, et ma sind kordagi pole näinud?“ küsis Rupert oma sõbralt Benvenutolt. „Tule nüüd minuga ja jutusta viinapeekri juures, mis sa oled läbi elanud!“

Aga Benvenuto raputas pead.

„Teine kord, kallid sõber, teine kord. Täna ei ole mul aega, sest olengi juba hiljaks jäänud.“

„Mõistan sind,“ ütles Rupert, „sest Rooma on suur ja naised selles linnas niisama kaunid kui lahked. Aga mõtle sellele, et homme päev nõuab meie kõikide täit jõudu.“

Benvenuto võttis oma sõbra käest kinni ja tõmbas ta endaga kaasa.

„Sul on õigus ja ometi eksid sa. Sul on õigus, kui arvad, et südameasjad mu aja on võtnud. Aga seekord ei ole need kerge-meelsed naised ja ühe öö seiklused. Nii uskumatu kui see on, aga just siit linnast, kus ma seda kõige vähem ootasin, olen leidnud tütarlapse, kes ei ole nagu kõik teised. Sa leiad võib-olla, et üks noor tütarlaps, pealegi halvast soost — ta isa on lihtne värv —, ei ole sobiv ühe rüütli südamedaamiks. See võib olla nii teil, Saksamaal, aga minule ei tähenda midagi üks kõrge daam, keda ma ainult eemalt võin austada. Minu armastus peab olema liha ja veri, kellega ma oma päevad ja ööd tahan koos veeta. Aga mitte patust, vaid kristlikus abielus.“

„Benvenuto,“ ütles Rupert naerdes, „sa üllatad mind iga kord uuesti. Nüüd on sul siis äkki pähe tulnud siia istuma jääda ja auväärseks perekonnaisaks hakata. Kas oled mõelnud ka värvaliametit õppida või mölgub sul mõni teine elukutse meele?“

„Ära naera mind!“ ütles Benvenuto. „Ma ei ole enam laps ja ma tean, mis ma olen lubanud ja mis mind ees ootab. Homme olen jälle teel Corradino sõjaväega ja see on meie viimne kohtumine. Aga ma olen veel noor ja ka tema on noor ja kaua ei kesta, kui see sõjakäik on lõppenud. Mis siis saab, seda ei tea meie keegi, aga üht ma tean — selle nime, kellega ma oma elu edaspidi koos elan.“

„Ole ettevaatlik, armas sõber!“ ütles Rupert. „On hädahohtlik määrata kohtumisi vooruslike tütarlastega, seda oled sa ise öelnud. Kui ta isa või vennad selle jälile saavad, võid kergesti suudelda mulda oma armsama huulte asemel. Ja kes kannab siis sinu asemel lippu?“

„Ära muretse selle pärast — mul on ta isa ja vendade õnnistus. Ei ole midagi juhtunud meie vahel, mis võiks kellegi au riivata, ja — mu värske rüütlinime juures — ei saagi juhtuma. Ainult ta kätt hoida on suurem õnn kui ükski naine mulle

varemalt on suutnud pakkuda.“

„Ma näen nüüd, et su haigus on tõsine ja et sind ainult üks arst võib aidata,“ ütles Rupert. „Ja kui ta kätel on nii imettegev mõju, siis ei ole mul tarvis sinu pärast muret tunda. Võta kaasa mu vennalik õnnistus ja ära viibi kauem, sest nii raske haiguse puhul peab kiiresti abi otsima.“

Seda öelnud, pöördus Rupert tagasi, kuna Benvenuto samme kiirendades peagi õhtupimedusse kadus.

Aga kauaks ei jäänud Rupert ükski, sest peagi kohtas ta üht Sitsiilia rüütli, kellega ta juba varem oli paar sõna siin ja seal vahetanud ja kes teda alati kummaliselt terava pilguga oli vaadanud.

„Kas on Rooma kaunitarid pimedad, et nad lasevad sinul ükski kõndida? Või oled sa oma armukesele kodumaal väga rumala vande andnud? Kuigi minu teada saksa rüütlid selle poolest teistest ei erine, et nad naistele antud töötusi nii väga tõsiselt võtaksid. Minu vana sõber rüütel Ulrico, kes mulle viinakruusi juures usaldas, et tal oli kodumaal naine ja laps, ei elanud tõepoolest mitte mungaelu — niisama vähe kui mungad isegi.“

Rupert, kes oli juba mõelnud, kuidas pealetükkivast sitsiillasest lahti saada, jäi äkki teravalt kuulatades seisma.

„Sinu sõber saksa rüütel — kas sa ei tahaks ta nime korrata?“

„Ulrico oli ta nimi, nagu ütlesin. Aga tema teist, saksa nime, ei mäleta ma nüüd enam, kui mind ka surmaga ähvardataks. Ma ei ole seda niikuinii kunagi välja öelda osanud ja ma ei mõista, miks teil on nii rasked nimed.“

„Kas ta nimi võis olla Hürnheim — Drachenberg — või Schwalbenhöh?“ küsis Rupert ja ta hääli kippus värisema.

„Ma ei julge midagi öelda, aga ma usun, et see ei olnud ükski neist. Miks tahad sa seda teada? Sa oled ju veel nii noor, et sa teda üldse tunda ei võinud.“

„Mul on kaugelt sugulasi rüütlike hulgas, kes kuningas Konradiga Sitsiiliasse läksid. Aga ma pole kunagi teada saanud, mis neist hiljem sai.“

„Tõepoolest,“ ütles sitsiillane, „kui ma sind esimest korda nägin, tuli su nägu mulle tuttav ette. Mul on teravad silmad ja rüütel Ulricoga olen nii palju koos olnud, et ma iga ta näojoont mäletan. Ei ole võimatu, et ta oli üks sinu kaugelt sugulasi, nagu sa ütled.“ Aga ta nimest on sulle vähe abi, sest ma usun,

et ta pärast seda, kui ta kuningas Manfredi teenistusse astus, endale uue nime võttis. Seda tegid mitmed saksa rüütlid, kes meie poole üle tulid.“

„Sinu sõber oli seega kuningas Manfredi teenistuses! Ja kas sa tead, mis temast sai? On ta viimaks ka siin Roomas?“

„Kui mul oleks õnn oma sõpra Ulricot siin kohata, oleks see meile mõlemale väga rõõmus jällenägemine, sest me olime tõelised sõbrad. Aga ma kardan, et see on võimatu. Vähe oli neid, kes Benevento tapatalgust pääsesid, ja ükski neist ei olnud nii vapper sõjamees kui Ulrico. Kui mind raske haigus ei oleks takistanud lahingust osa võtmast, ei oleks kindlasti ka mind praegu siin.“

„Ta oli seega Benevento lahingus, sinu sõber Ulrico? Ja sellest peale on ta kadunud?“

„Keegi ei lugenud lahinguohvreid, rääkimata sellest, et keegi nende nime oleks küsinud. Kardan sellepärast, et minu sõpra ja sinu sugulast ei ole ammugi enam elavate kirjas. Ja kuigi ma teda taga leinan, siis temale endale oli see saatus teretulnud, sest ta ütles korduvalt, et ta ainus unistus on lahingus langeda. Ta oli sagedasti raskemeelne, eriti kui ta viina oli joonud. Imelik, et teie, sakslased, viina mõjul alati kurvaks muutute, kuna meid viin ainult rõõmsamaks teeb. Ta rääkis siis imelikke sõnu, millest ma alati aru ei saanud. Aga niipalju mõistsin ma, et ta igatses oma naise ja poja, eriti viimase järele. „Ma ei muretse oma naise pärast,“ ütles ta siis, „sest temale on parem, kui ma surnud olen, kuna ta siis saab elada mehega, keda ta alati on armastanud. Aga oma poega tahaksin vähemalt kordki enne surma näha.“ Pean ütlema, et ma mitu korda imestasin, miks ta lihtsalt ei läinud oma kodumaale tagasi, kui ta nii väga sinna igatses. Aga teie rahvas näib olevat hoopis teistmoodi loodud kui meie. Millegipärast teete te alati oma tahtmise vastu, olgu head või kurja.“

Sitsiilia rüütel oli kuuma ilma tõttu ilmsesti oma janu mitu korda kustutanud, sest ta oli väga jutukas ja pealetükkivalt sõbralik. Ta pani kõneldes oma käe Ruperti õlale ja jätkas:

„Kui ma sind lähemalt vaatasin, tuli mulle imelik mõte, et sina viimaks oledki tema poeg. Nii suur on teie sarnasus, eriti kui ma mõtlen temale ta nooremas eas. Sellepärast olengi püüdnud sinuga mitu korda juttu alustada. Aga sa võid sellele ise kõige paremini vastata, sest oma vanemaid tunnend sa ometi.“

Rupertile tundus ta oma hääle võõrana, kui ta vastas:

„Vaevalt saaksin olla su sõbra poeg, sest mu isa langes võitluses kui kuningas Konradi truud vasall. Võimalik, et see oli üks mu kaugelt sugulasi, sest meie suguvõsa on tuntud selle poolest, et isegi selle kaugemaid harusid võib ära tunda sarnaste näojoonte järgi.“

„Rüütel Ulrico oli vapper mees ja kellelgi ei ole põhjust tema pärast häbeneda. Et ta jättis maha saksa marssali ja tuli üle Manfredi poole — kes võib talle seda ette heita? Eks olnud ka kuningas Manfred keiser Friedrichi poeg. Nüüd on ta surnud ja me oleme kõik valmis võitlema Corradino eest. Sina ja mina võitleme nüüd ühe ja sama lipu all, nii nagu mu sõber Ulrico ja mina seda varem tegime. Sellepärast, kui sa kord oma kodumaale tagasi lähed ja tema pojaga kokku saad, võid talle öelda, et ta võib oma isale uhke olla.“

„Ma tahan seda talle öelda,“ lubas Rupert. „Aga mis peaksin ütlema ta naisele?“

„Oh, naised!“ ütles sitsiillane naerdes. „Naistele võib öelda mis tahes, nad usuvad alati seda, mida nad tahavad uskuda.“

„Täna sind kõigi su sõnade eest,“ ütles Rupert. „Aga nüüd vabanda mind, et mul on kiire, sest pean veel ühe asja õiendama, enne kui me homme edasi läheme.“

„Ja sa ei unusta mu tervitust rüütel Ulrico pojale?“

„Ma ei unusta ühtki sõna sellest, mis sa mulle rääkisid,“ töötas Rupert.

Nii juhtus, et ka Rupert von Schwalbenhöh sel ööl ei saanud rahulikult uinuda, ja selle põhjuseks ei olnud mitte see kerge kriimustus, mille Guillaume de Montepervier' mõök oli teinud, vaid valutav haav, mis peitus palju sügavamal selle all.

XIV MÕÕK

Seitse teed viivad Rooma, nagu juba ütlesime. Ometi jätsime nimetamata kaks teed, võib-olla sellepärast, et neil pole kuulsusrikast nime, kuigi nad ise on niisama vanad, isegi vanemad, sest üks neist on Tiberi jõgi, mille hallid lained ammu enne teiste teede tallamist on rännanud sinisesse Tüürreeni merre. Seda teed liikusid

paadid usinasti edasi-tagasi sel ajal, mil Pisa laevastik seal ootas. Aga mitte seda teed ei valinud Konradin kuningriiki minekuks, nagu ka juba varemini oleme teatavaks teinud. Ei valinud ta ka ühtki vanadest ajaloolistest teedest, ei Rooma leegionide võitude teed Via Appiat ega ka mitte palverändurite ja ristosõitjate Via Latinat. Sest mitte võimalikult kiiresti oma kuningriigi piiridesse jõuda ei olnud nüüd ta esimene eesmärk, vaid lõpuks ometi oma vaenlast lahinguväljal kohata. Sellepärast valis Konradin lõpuks tee üle Abruzzide, mille varju Anjou hertsog oma laagri oli üles löönud.

Lõikuskuu kaheksateistkümnenda päeva hommikul asus Konradin Roomast teele ja lahkus linnast Püha Laurentiuse värava kaudu Tivoli poole viivat teed. Ta vägi oli arvukam ja võimsam kui kunagi varem. Kaheksa tuhat rüütli hobustel, selle lisaks rohkesti jalaväge, kannupoisse ja voorisulaseid. Eesotsas ratsutasid ta siia-maani truuks* jäänud saksa rüütlid, kellele lisaks tuli rohkesti Toskaanast kaasa tulnud võitluses karastatud palgasõdureid. Siis tulid Lombardia ja Toskaana gibelliinide väetuhanded, Sitsiilia ja Apuulia sõjamehed täis võitluseindu ja kõige lõpuks kõige tugevam ja kardetum väeosa — prints Enrico hispaania ratsavägi. Senaator ise juhtis oma mehi, jättes valitsemise Roomas oma vikaari Guido di Montefeltro hooleks.

Lõpuks aga tuli väehulkadega kaasa Rooma rahvas, mehed, naised ja lapsedki, piduriides ja rõõmsaid laule lauldes, nagu oleks see pidulik rongkäik ja mitte sõjavägi teel lahinguväljale. Nad olid jättnud oma igapäevase töö, kauplused ja töökojad sulgenud, nagu oleks tegemist olnud suure kirikupühaga. Jällegi helisesid kõik kirikukellad ja viimsena kõlas teeliste kõrvus helin Püha Laurentiuse kellatornist väljaspool linnamüüri. Jällegi kostsid hüüded „Elagu keiser!“ ja emad sülelastega jooksid tee äärde ja tõstsid oma pojad ja tütreid kõrgele üles, et nad võiksid näha meest, kes kord pidi kandma raudset krooni.

Ülesmäge viis nüüd tee Tivoli poole ja lõikuskuu hõõguv päike pani peagi jalakäijad hingeldama ja hobused puristama, aga keegi ei tahtnud tagasi pöörduda. Kui sõjavägi õhtul laagrisse heitis, süütasid ka nende saatjad lõkketuled ning ettenägelikumad neist olid kaasa võtnud toitu ja jooki, mida nad rõõmsameelselt oma naabritega jagasid. Nii möödus see öö rohkem laulu, mängu ja tantsuga kui kosutava unega.

Ka järgmisel päeval, kui teekond jätkus piki Teverone orgu kuningriigi piirile, ei tahtnud roomlased oma armastatud Corradinost ja ta sõjaväest lahkuda. Alles õhtupoolikul, kui oli jõutud Arsole lähedale ja tee järsult märke tõusma hakkas, tuli paratamatult lahkumise silmapilk viimsete elaguhüüetega, naljatustega ja õnnistustega, aga ka pisaratega, sest nii mõnigi Rooma naine saatis teele oma mehe või venna, ja nii mõnigi võõras rüütel oli jõudnud ühe või rohkemgi südameid vallutada.

Siis järgnes päev, mil Konradin esimest korda sõitis üle oma kuningriigi piiri. Mõne jutu järgi olevat ta siin hobuse seljast maha tulnud, et jalga oma kodupinnale panna, aga teiste järgi olevat ta seda vaevalt märganud, sest miski ei tähistanud piiri sel kitsal mäestikuteel, mis vanast ajast kandis nime Via Valeria. Konradini kõrval ratsutas nüüd ta sugulane ja nimekaim Antiookia Konrad, sest see oli tema kunagine riik. (Antiookiast oli tal niisama vähe osa kui Konradinil Jeruusalemmast.) Colle di Carsoli oli juba varemini heisanud kotkalipu, nii nagu paljud teisedki gibelliinide kindlustatud lossid mägedes, kus nad kogu aja võõraid vallutajaid olid trotsinud. Mägede teisel pool olid mässulised juba võtriud Sulmona ja sealt peale oli kogu Capitanata nende valduses.

Aga siis tulid maakuulajad teatega, et Anjou hertsog oma vägedega oli laagrist lahkunud ja varitses Colle de Carsoli teel. Nooruslikus võitluseinnus oleks Konradin otsekohe tahtnud temaga jõudu proovida, aga vanemad ja targemad sõjamehed laitsid seda nõu, eriti prints Enrico, kelle raskes raudsoomuses rüütlid ei võidelnud meeleldi mägisel maal. Kohalikud gibelliinid juhtisid ta kõrvalteele piki Mura orgu, mis viis Pietrasecca, Uppa ja Castelvecchio kaudu üle kõrgeima mäeharja. Alles Torano juures tuli ta alla Salto jõe orgu ja oli sellega Anjou vägedest õnnelikult mööda läinud.

Alba küla all asuval lagendikul, mitte kaugel Tagliacozzost (mille nime siin esmakordselt nimetame, et seda hiljem mitte kunagi unustada), jäi Konradin oma väega laagrisse. Lagendiku lääneservas voolav Salto jõgi kaitses neid selja tagant, kuna ees lagendikul vaenlane märkamatuks ei saanud läheneda.

Aga Konradini väe liikumine ei olnud ka Anjou hertsogile saladuseks jäänud ja niipea kui ta teada sai, et see oli valinud teise tee, ruttas ta oma vägesid ümber paigutama, et vastase edasiminekut takistada. Õieti otsustas ta, et Konradin edasiliiku-

miseks on valinud kitsa oru Fucino järve suunas, ja seda teed püüdis ta kõigepealt sulgeda. Ta teadis ka, et tema vägi, mis oli poole väiksem Konradini omast, seda ainult takistada võis, vaevalt aga otsustavalt lüüa, ja sellele vastavalt oli ta oma sõjaplaani teinud. Ta ei mõelnudki kõiki oma mehi Konradinile vastu saata, vaid seadis nad üles mitmes järgus ja ühe eriti valitud väeosa viis ta hoopis kaugele tagaplaanile, et seda hädaohu korral päästa.

Kui Anjou eelväed õhtu eel Alba lagendikule ilmusid, oli Konradin ikka veel laagris, sest pärast pingutavat teekonda üle mägede vajas ta sõjavägi hädasti puhkust, seda enam, et iga päev nüüd oli eelmisest kuumem. Aga kui vaenlane ootamatult nähtavale tuli, seadsid Konradini väed endid kohe lahinguvalmis. Seda nähes tõmbusid Anjou väed otsekohe tagasi, sest ka nemad olid pikast ja kiirest rännakust väsinud. Künkaveerule Albast õhtu poole asusid nad omakorda laagrisse ja siit võisid nad igal ajal näha, mis vaenlase leeris sündis.

Oma vägede juhtimise oli Konradin nüüd usaldanud Kroff von Flügingeni vilunud kätte. Nii väga kui ta ka oleks soovinud võidelda esimestes ridades, peeti ta elu selleks liiga kalliks, et seda juba esimeses lahingus kaalule panna. Ettevaatliku sõjamehena ei asunud ka vana marssal õhtu eel rünnakule, vaid pidas paremaks vaenlase pealetungi ootama jääda.

Järgmisel hommikul, lõikuskuu kahekümne kolmandal päeval, puhusid pasunad veel enne, kui päike oli tõusnud. Kindralvikaar Bonifazio pidas ise lühikese jumalateenistuse, millest Konradin koos oma väejuhtidega ja lähemate nõuandjatega osa võttis. Sõjamehed võtsid veel kiiresti leiba ja tühjad viinavaadid täideti värske veega Salto jõest. „Sööge ja jooge,“ ütles Kroff von Flügingen, „sest see päev tuleb palavam kõigist teistest ja vaevalt on meil aega endid kosutada, enne kui vaenlane on löödud.“

Siis seadis vägi ennast lahinguvalmis, iga väehulk omal kohal, nii nagu eelmisel õhtul oli kokku lepitud. Esiliinil moodustas prints Enrico hispaania ratsavägi terava kiilu, mis otsekohe pidi vaenlase ridadest läbi lõikama. Pealaest jalatallani raskes raudses soomuses olid hispaanlased nagu ratsutavad kindlused, millele ei hakanud ei mõõgatera ega piigiteravik. Muidu kandsid rüütlid sel ajal veel kergemaid rõngassärke, mis ei pakkunud nii kindlat kaitset, aga andsid meestefe suurema liikumisvabaduse ja parema võimaluse

mõõga käsitlemiseks lähivõitluses. Sellepärast oligi prints Enrico peamine ülesanne vaenlase kaitseliinist läbi murda, enne kui see ennast üldse koguda sai, ja jätta armuhoobi andmine teiste hooleks.

Prints Enrico ühel tiival olid saksa rüütlid, peamiselt need, kes juba varem olid Toskaanas ja Lombardias teeninud ja Anjou prantslastega ühel või teisel puhul jõudu katsunud. Teise tiiva moodustas Rooma sõjavägi, kes pidas häbiks oma senaatori kõrvalt taganeda, kuigi ülemjuhatajal olid alguses olnud teised plaanid, sest keegi ei teadnud, mis roomlased lahinguväljal suutsid korda saata.

Teisele, keskmisele liinile oli marssal paigutanud sõjaväed Toskaanast, Lombardiast ja Sitsiiliast. See oli väga ebaühtlane kogu, aga arvu poolest kõige suurem ja vähemalt põgenikud kuningriigist olid täis põlevat viha Anjou vastu. Sitsiilia punakuldne lipp, kuningas Ruggiero vaprate normannide lipp, lehviski selle liini keskel, otse hispaanlaste seljataga. Kõige tagumisel joonel oli aga saksa rüütlite peaosa, kes Švaabimaalt tulnud, moodustades raudse rõnga Konradini ja ta staabi ümber, ja selle juhtimine oli usaldatud noorele Austria hertsogile, kes ka selle tõttu esimesest heitlusest pidi kõrvale jääma.

Kui nüüd igaüks oli omal kohal, kõlasid võitlussignaalid mõlemas väes peaaegu samal ajal ja endid sõjahüüetega julgustades ja vaenlast hirmutada püüdes tormasid esimesed väehulgad üksteise vastu. Nagu kaks raudset kätt laialiaetud sõrmedega lähenesid nad üle oru tasase põhja, et üksteist surmavasse pigistusse haarata. Päike oli vaevalt tõusnud, aga juba andis kuumus ennast tunda. Pruunikspõlenud orupõhjas ei kasvanud muud peale kuivanud ohakäte, mis peagi ratsanike kapjade all tolmuks jahvatati. Kollakashall pilv varjas varsti esimesed ratsanike read järelvägede silmist, kuna päikese vastuhelk kiivritel ja piigiotstel nagu sädemeid pildus, nii et näis, nagu oleks maa äkki põlema läinud. Sõjakära, kabjaplagin ja relvade pärin, mis mägedest mitmekordselt vastu kajas, oli nagu lakkamatu kõuemürin, nii et tõepoolest võis tulla arvamisele, et tuli taevast oli selle tulekahju süüdanud.

Anjou vägede eesliinil olid ta kuulsad provansi rüütlid, küll vanamoelisemalt ja kergemini relvastatud kui prints Enrico ratsanikud, aga eriti kardetavad lähivõitluses. Neid toetasid kahelt poolt Itaalia gverfide Giacomo Gantelmi juhatusel. Teisel joonel

ratsutasid hertsog Charlesi prantsuse palgasõdurid, Benevento lahingu võitjad, ja nende keskel võis ära tunda ka hertsogi enda vappi. Ka Guillaume Estandard oli siin oma väikese, aga löögi- võimsa üksusega.

Nüüd olid mõlemad väed üksteisele nii lähedale jõudnud, et iga silmapilk võis oodata esimeste odade murdumist. Aga korraga jäi Konradini vägi seisma, nagu oleks maa nende ees avanenud, ja tagantjärele tulijate hoog tekitas esiridades segaduse, nii et paljud hobused ja rüütlid langesid, enne kui ükski vaenlase piik neid tabas. Kuigi nad olid veetnud lagendiku serval terve päeva, polnud nad vaevaks võtnud seda lähemalt tundma õppida ega teadnud, et põiki läbi tasase orupõhja lõikas kitsas, aga sügav ja järskude kallastega jõesäng, mille põhjas voolas Salto lisajõgi della Squagliata. Kuigi see kuival aastaajal oli ainult väike nire, millest mees ja hobune võisid üle hüpata, siis olid keldad nii järsud, et oli kardetav hakata vaenlase silma all jõge ületama. Ainus sild üle jõe oli aga juba Anjou sõjameeste poolt ettenägelikult vallutatud. Kui nüüd Konradini väe pealetungi hoog murdus, tormasid provansi ratsanikud kiiluna nende ridadesse, enne kui sakslased olid jõudnud teed oma kilpidega sulgeda. Selleks oleks vaja olnud jalaväge, aga see oli jäetud teisele joonele, sest Kroffi sõjaplaanis oli olnud esmajoones rünnak ja mitte kaitse.

Marssal, kes ise viibis hädaohtliku läbimurru läheduses, andis nüüd käsu koondada kõik jõud silla vallutamiseks. Seda oli ka vastane ette näinud ja seda suurema jõuga tungisid prantslased üle silla, et eelväele appi jõuda, nii et kerge sild ratsanike tunglemise all kokku variseda ähvardas. Nii tekkis siin esimene vihane lähivõitlus, vahetati esimesed hoobid, voolas esimene veri ja muserdati esimesed langenud raskete sõjahobuste kappjade all.

Aga sakslaste ja neile appi tulnud roomlaste katse silda vallutada ebaõnnestus. Üks pealetung teise järel löödi tagasi ja viimaks olid nad siiski sunnitud kallaletungi jätkamise asemel kaitseliini moodustama, et vähemalt prantslaste edasitungimist takistada.

Aga miks ei tulnud prints Enrico neile appi? Võitlus silla pärast oli nii kõigi tähelepanu köitnud, et kumbki pool ei märganud, millal hispaanlased paremal tiival võitlusväljast veelgi kaugemale nihkudes olid leidnud koolme ja sealtkaudu jõest üle läinud. Seda märgati alles siis, kui ta nüüd kõrvalt prantslaste peale tormas ja neid järelväest lahti lõigata ähvardas. Nüüd ei jää-

nud Gantelmile muud üle, kui lasta oma vägi kiires korras tagasi tõmbuda ja osava plaaniga võidetud sild ohverdada. Seda taganemist toetasid ja kiirendasid sakslased oma piikidega, kui nad nüüd jälle pealetungile asusid, nii et kaugeltki mitte kõik provansi rüütlid üle jõe tagasi ei jõudnud. Teiselt poolt tungis aga hispaania ratsanike koondatud jõud prantslastele peale ja jagas neile lakkamata hoope nagu raske vasar. Ainult kiire taganemisega said nad endid päästa ümberpiiramisest.

Suurem osa Konradini väest ei olnud ennast seni üldse võitlusse seganud. Konradin ise, kes oma sõprade Friedrichi ja Donoratico seltsis lahingut eemalt jälgis, ütles:

„See on siis mu esimene lahing —, peaaegu usuksin, et olen Sienas ja vaatan pealt Elmora sõjamängu.“

„Kuninglik kõrgus,“ ütles vana Donoratico, „päev ei ole veel keskhommikus ja Anjou hertsog pole veel ennast ise näidanud. See, mis ma temast olen kuulnud, kõneleb, et ta on kaval nagu rebane ja halastamatu nagu hunt. Kardan, et lahing pole veel kaugeltki võidetud.“

„Kui mu silmad mind ei peta, siis on see nüüd hertsog Charles ise, kes uute väehulkadega lagedale tuleb,“ ütles hertsog Friedrich. „Loodan ainult, et prints Enrico on valvel ja ei lase ennast seljatagant haarata.“

„Vaevalt on meil põhjust muret tunda prints Enrico pärast, kes üksi näib noppivat ühe võidu teise järel tänasel lahinguväljal,“ ütles Friedrich von Hürnheim tusaselt, sest ta ei tahtnud leppida selle tegevuseta ja kuulsuseta osaga kõige tagumistes ridades, mis ta rüütlitele oli antud.

Aga juba laskis Enrico puhuda signaali uueks kogunemiseks ja ratsanikud, kas võitluses mees mehe vastu üle lahinguvälja laiali olid valgunud, pöördusid korrapealt ja koondusid oma juhi ümber.

„Tund on tulnud — kas tema või mina!“ hüüdis Kastilia prints. „Surm mehele, kes on püüdnud minu elu ja sellega kaubelnud! Nii tõesti kui Jumal on minu poolt, tahan selle otsuse täide viia oma käega ja ainult üks meist lahkub täna siit elusalt.“

Prantslaste esimesed väehulgad ja Gantelmi itaallased olid nüüd juba täiesti löödud ja võitlesid ainult oma elu päästmiseks. Nende lõplik hävitamine jäi sakslaste ja roomlaste hooleks, keda Kroff von Flügelingenil ainult tuli tagasi hoida, et nad jahihoo-

põgenejate kannul oma lippudest liiga kaugele ei läheks. Mis tähendas, et üks või teine vaenlane põgenema pääses — niikuinii ei jõudnud ta kaugele, sest juba olid Alba ja teiste ümberkaudsete külade elanikud teedel varitsemas, et ka omalt poolt sõjast (ja veel enam sõjasaagist) osa võtta.

Langenud ja vigastatud hobused, murdunud ja kaotatud piigid olid vahetatud uute vastu ja jälle seisis prints Enrico „surma väehulk“ täiesti lahinguvormis ja värske jõuga nagu lahingupäeva hommikul. Nagu hiilgav terasnool kohutava jõuga pinguletõmmatud vibul ootas see märguannet pealetungiks.

Estendardi kerge, aga kardetud ratsavägi juhtis prantslaste pealetungi. Aga see polnud tema, kelle prints Enrico oma märklauaks oli valinud, vaid kõrge väepealik tagumistes ridades, kelle rinna, kilbil ja sadulavaibal särasid prantsuse liiliad. Seepärast laskis ta prantslaste esimesed read nii lähedale, et võis tunda nende pealetungi hoogu nagu ründava metslooma kuuma hingust. Ta teadis, et vaenlane ei ründa ta rüütlite koondatud ridu silm silma vastu, vaid katsub neist mööda põigata, et siis kergemini haavatavat külge haarata. Alles siis, kui Estendard oli juba samal joonel hispaania rüütlite esimeste ridadega, andis ta oma pasunapuhujale märku.

Rünnakusignaali viimsed helid uppusid hispaanlaste sõjakisasse, mis kõlas, nagu oleks põrgu ise oma suu Salto orus avanud. Jättes Kroff von Flüglengi saksa rüütlite hooleks Estendardi tagasilöömise, suunas Enrico oma hoobi otsekohe prantslaste peaväe südamesse, raiudes hoolimatult tee läbi vaenlase ridade nagu hiiglase kirves läbi noore metsa. Ükski ratsanik ei kaldunud kõrvale ega jäänud oma kaaslastest maha ja igaüks teadis pead pööramata, kes oli ta kõrval, sest mitte esimest korda polnud nad nii koondatud rivis vaenlase hulgas surma ja hukatust külvanud. Nii olid nad võidelnud oma isanda juhtimisel Tuneesia kõrvetava päikese all ja sellepärast tähendas vähe, et nüüd Itaalia päike nende raudrüüd nagu röstiks kuumutas. Oli tavaliseks kõnekäänuks nende hulgas, et nad meelsamini tundsid elusalt põrgu kuumust kui surnult paradiisi jahedust.

Estendard oli juba ägedas võitluses sakslastega, kuna Giovanni di Crari itaalia gvefide üksused pörkasid kokku roomlastega, kellele nüüd ka sitsiillased appi olid rutanud. Esimese koondatud trupp püüdis kasutada sama sõjapidamise viisi kui Enrico vägi ja

vaenlase rindesse kiilu lüüa, aga selle löögijõud oli liiga nõrk ega jõudnud kunagi kotkalipu lähedusse, mille Estendard oma eesmärgiks oli seadnud. Nagu nael, mis tabab kivikõva oksa, oma teelt kõrvale paindub, nii kaldus Estendardi rünnak peasihist kõrvale, sakslaste ja itaallaste vahele. Aga osava väejuhina ei tunginud Anjou marssal liiga sügavale vaenlase ridadesse, seda enam, et nüüd nemad olid jõudnud järsukaldalise jõeoruni. Di Crari itaallased olid aga oma vihatud kaasmaalastega kohates paiskunud võitlusse mees mehe vastu, kus juba piikide asemel mõõgad kõnelesid ja üldises segaduses raske oli sõbra ja vaenlase vahet tunda.

Päike oli nüüd juba Alba kohale jõudnud, aga lahinguväljalt tõusva tolmutilve põuest paistis see nagu punane hõõguv ketas. Raske oli sellepärast Konradinil täpselt jälgida, mis lahinguväljal sündis. Ainult lippude liikumine võis suurtes joontes väehulkade saatusest kõnelda. Aga niipalju võis ta siiski näha, et kotka- ja ristilipud vankumatult keset välja seisis, nii nagu nad olid seisnud hommikust peale, ja see täitis ta meele rõõmsa kindlusega.

„Kas näeb keegi Anjou hertsogit?“ küsis ta.

„Me ei näe ei hertsogit ega ta lippu,“ ütles Austria Friedrich. „Üks kahest — kas on ta langenud või on ta valinud häbistava põgenemise häbistava surma asemel.“

„Lõpuks ometi on tema kord olla tagaaetav metsloom mägedes!“ hüüdis Antiookia Konrad. „Aga ma ei usu, et Abruzzi mäed võtaksid ta vastu armastava sülega. Tõepoolest on tema osa sel puhul palju halvem minu ja mu sõprade omast.“

Ainult Friedrich von Hürnheim oli pettunud.

„Kui me Itaaliasse tulime, oli meie mõttes oma roostetanud mõõgad võitluses haljaks kulutada. Rebasejahti oleksime võinud pidada ka Švaabimaa mägedes.“

„Kardan, et see lahing ei anna meile lõplikku võitu,“ ütles vana Donoratico ettevaatlikult. „Ma ei usu, et Anjou vägede hulk oleks nii väike, kui me seni oleme näinud. Uskuge mind, tulise südamega rüütlid, vana Kroff teab kindlasti, mis ta teeb, kui ta oma parimad rüütlid tagavaraks hoiab.“

Lahinguväljal esitas prints Enrico sama küsimuse: „Kus on Anjou hertsog?“ Võitlushoos oli ta selle silmist kaotanud ja nüüd oli ta peavaenlane kadunud, nagu oleks maa selle neelanud. Juba oli ta vägi prantslaste peaväest läbi ja mööda tunginud ja selle taganemistee Fucino orgu läbi lõiganud. Aga keegi ei näinud

enam prantslaste ülemjuhataja liiliatega kaunistatud vappi.

Samm-sammult olid nüüd Anjou väed sunnitud taganema põhja suunas ja et nad näisid olevat kaotanud oma juhi, olid nende read varsti segamini löödud. Kolmest küljest ümber piiratud, oli neile jäänud ainult üks põgenemistee, mida ühed kasutasid, kuna teised pimesi katsusid piirajate ridadest läbi raiuda, teadmata isegi, kuhu nad sel puhul jõudsid. Aga nad võitlesid meeleheitlikult ega mõelnud kordagi allaandmisele, nii väga oli neid hirmutatud selle saatusega, mis vange gibelliinide käes ootas.

Siis levis lahinguväljal rõõmuhüüe nagu tuli kuivas roostikus:

„Hertsog Charles on langenud!“

Keegi oli oma silmaga näinud, kui prantslaste väejuht langes, aga keegi ei teadnud, kes see oli, kes talle surmahoobi oli andnud. Ei olnud ka kellelgi aega ta surnukeha otsima hakata, aga prints Enrico ratsutas ise üle ta langenud hobuse, kelle sadulavaiba kuldsed liiliad nüüd vere ja poriga määrilt põrmus vedelised.

„Hertsog Charles on langenud!“ Võiduhüüd kandus võitlejate hulgast ikka veel tegevuseta ootavate Toskaana ja Lombardia vägedeni ja jõudis peagi Konradini laagrisse.

Ühegi väepealiku manitsused ei suutnud nüüd enam kannatamatult palava päikese käes oodanud sõjamehi oma kohal hoida. Võidusõnum tekitas palju suurema segaduse, kui seda oleks võinud teha ükski vaenlase ootamatu rünnak. Ratsanikud viskasid oma piigid õhku, kaelustasid üksteist ja alustasid pilkelaulu langenud vaenlase üle. Jalamehed tantsisid ringi, nagu oleksid nad purjus, katsusid vaenlase puudumisel üksteisega rammu ja kannupoisid viskasid kukerpalli. Teised jälle mõtlesid ennekõike sõjasaagile ja ruttasid oma väeülemate keeldu kuulamata lahinguvälja poole, nii et seni korralikes ridades seisnud sõjavägi sarnanes rohkem erutatud sipelgapesaga. Asjata püüdis Kroff von Flüglingen võidujoovastuses sõjamehi manitseda, et nad oma kohtadele jääksid ja oma lippe silmist ei kaotaks. Tema käskjalad ei pääsenud üldises segaduses üldse della Squagliata orust üle, kuna saagihimulised itaallased neile kogu aja vastu surusid.

Tekkinud segadust kasutasid Estendard ja di Crari, et oma vägesid päästa. Kuna prints Enrico vägi jätkas prantslaste peaväe jälitamist piki jõeorgu põhja poole, oli taganemistee Fucino orgu vabaks jäänud. Ja et sakslased ja roomlased nüüd ainult veel

poole südamega võitlesid, ei mõelnudki keegi prantslasi takistada, kui nad äkki põgenema löid ja varsti küngaste ja metsa varju kadusid.

Aga üks mees ei leppinud ainult kuuldusega Anjou hertsogi langemisest. See oli prints Enrico, kes küll oli näinud hertsogi langenud hobust. Aga niikaua kui ta oma silmaga selle laipa ei olnud näinud, ei olnud ta võidus kindel. Hertsog Charles võis igal ajal saada uue hobuse ja ennast oma sõjameeste hulka peita. Sellepärast kihutas Enrico kogu aja oma väga põgenevate prantslaste kannul ega võtnud temagi kuulda marssali tagasikutsumise signaali. Mis oli see lahing temale muud kui lahing ühe mehe vastu, kelle hävitamiseks ta oli andnud kaks vannet, ühe valguse, teise pimeduse võimude nimel.

Osa põgenevast väest oli valinud tee üles Alba küngastele, kus neid aga ootasid juba kohalikud elanikud nagu röövlindude parv. Teine osa jätkas aga põgenemist piki della Squagliata orgu ja oleks kerge olnud nende põgenemisteed läbi lõigata, kui ainult keegi tagumiste liinide väejuhtidest sellest oleks hoolinud ja oma mehi käskida suutnud. Prints Enrico rasked rüütlid ei jõudnud aga kergetest provansi ratsanikest enam mööda ja tal oli vaeva neile järelegi jõuda.

Lõpuks oli Kroff von Flüglingen suutnud endale tee rajada Konradini laagrisse. Hallipäine sõjamees tervitas oma kuningat ja ütles pisarsilmil:

„Tahan alati Jumalat tänada, et ta mind nii kaua on elada lasknud, et ma seda päeva olen näha võinud, millest sugupõlved edaspidi kangelaslaule laulavad.“

„Ja mina tänan selle päeva kõige suuremat kangelast ja mu esimese võidu isa,“ ütles Konradin ja kaelustas vana marssalit.

„Kuninglik kõrgus,“ ütles Kroff, „mitte mina ei ole lahingut võitnud, vaid see vaimustus, mis teie juuresolek kõigi sõjameeste südameis äratas. Ühtlasi tahaksin paluda, et teil oleks pikka meelt nendega, kes nüüd võidujoovastuses hea korra ja oma ülemate käsu vastu eksivad. Pikk tee on meil seljataga ja selle lisaks raske võitlus, mis nii mõnegi mehe elu on nõudnud. Olgu sellepärast lubatud, et nad nüüd oma rõõmu üles näitavad, endid söögi ja joogiga kosutavad ja endile hingetõmbamiseks aega võtavad, enne kui me nad jälle lippude alla kutsume.“

„Minagi tahaksin teid tänada, mu isalik sõber ja võitlus-

kaaslane," ütles hertsog Friedrich, „kuigi mul enesel ei ole mingit osa selles võidus. Aga küllap meil tuleb võidelda ka edaspidi, sest isegi kui on õige, et Anjou hertsog on langenud, on veel küllalt ta käsilasi, kes varitsevad kuningas Konradi teel Palermosse. Ja ikka veel istub paavst Clemens oma lossis Viterbos ja ma ei saa teda parima tahtmise juures pidada muuks kui vaenlaseks. Olen kindel, et ta oma salasepitsusi ei jäta, värisegu ta praegu pealegi hirmu käes.“

Aga Konradin ütles:

„Meeltülendav on näha vapraid mehi võitluses ja magus on maitsta võiduvilja. Ja ometi, kui mõtlen sellele, et nii mõnigi saksa ja itaalia ema nüüd asjata oma poega koju ootab, näeksin kõige parema meelega, et see esimene lahing oleks ka viimne ja et me piikide ja mõõkade asemel palmioksi käes võiksime hoida, kui me Palermosse jõuame. Aga võib-olla on see minu noorus, võib-olla ka ainult põletav päike, mis teeb, et mu süda sel tunnil nõrgaks muutub.“

„Kuninglik kõrgus peaks ennast toidu ja joogiga kosutama nagu ta sõjamehedki," ütles marssal. „Õigust öelda on minugi süda nõrkemas ja keel kurgulakke kinni jäämas. Nii ei jaksa meist keegi laulda kiituslaulu Kõigevägevamale, kelle käes, me ei tohi unustada, on tõelise võidu ja kaotuse kaalud.“

XV RIST

Palju aastaid pärast lahingut, mis siis juba kandis Tagliacozzo lahingu nime, tekkis legend, nagu oleks Konradin lahingupäeva hommikul Alba küla kohal taevas musta risti näinud. Ta olevat sellest kohkunud, aga kindralvikaar Bonifazio oli teda julgustanud samade sõnadega, mis kord olid ennustatud esimesele kristlikule keisrile: „Selle märgi all võidad.“ Kui see nii oli, siis on märkimisväärne, et ükski, kes sel päeval lahinguväljal viibis, seda hiljem poole sõnagagi ei puuduta. Küll aga on kirja pandud jutustus sellest ristist, mida Anjou hertsog unes nägi — aga sellest räägime siis, kui aeg tuleb.

Sest nagu kõik nüüd teavad, ei olnud hertsog Charles langenute hulgas ja sellepärast ei võinud ka keegi ta surnukeha leida. Küll aga oleks hoolika otsimise peale võidud leida Henri de Consance'i, prantsuse palgasõdurite marssali muserdatud keha, mis kandis Anjou hertsogi riideid ja vappi.

Mis võis hertsog Charles mõelda, kui ta oma ustava, aga mitte eriti taibuka sulase lahingusse saatis? Ta teadis ju, et oli rohkem kui üks, kes ta verd ihkasid, ja kui väike oli sellepärast ülemjuhataja võimalus eluga pääseda. Aga Charles oli kindel selles, et ta talitas Jumala tahtmise järgi, mis alati tema tahtmisega ühte langes, ja ta vaimulikud nõuandjad ainult toetasid seda arvamist. Chevalier de Valery, kes äsja Pühalt maalt tagasi tulnud, olevat mõnede kuulumist mööda selle mõtte isa olnud ja selle sõjakavaluse olevat ta õppinud saratseenidelt. Ja marssal de Consance oma edevuses oli ainult uhke sellele tema meelest austavale ülesandele, mida ta hiljem oma vanaduspäevil lootis lastelastele jutustada.

Hertsog ise oli kaheksasaja eriti väljavalitud rüütliga Capelle küla taga metsas peidus. Seal ootas ta, kuni Konradini vägi ta mõlemad esimesed väeosad oli puruks lõõnud. See oli vereohver, mis juba sõjaplaanis oli ette nähtud, ja sellepärast ei teinud see talle mingit muret. Püha vend Benedictus Arezzost oli nägemuses näinud, et Jumal oli varunud võidu Charlesile. Sõjaväed olid selleks, et neid ohverdada, nende pealik selleks, et võidukrooni kanda. Aga nii kaval kui Anjou sõjaplaan oligi, tähendas see erilist õnnesoodustust, et osa väge põgenema pääses ja prints Enrico kardetud ratsanikud lahinguväljalt eemale meelitas.

Ja nüüd, kui Konradini vägi ennast juba võitjaks pidas ja kõik ettevaatuse oli unustanud, tormas hertsog Charles oma rüütlitega pelgupaigast välja. Eelmisest võitlusest pääsenud Estendardi ja di Crari sõjamehed järgnesid neile.

Nii täielik oli üllatus, et ükski Konradini väeosa ei jõudnud ennast võitlusvalmis seada, kui vaenlane juba nende keskel oli. Ei tähendanud midagi, et neid veelgi oli arvuliselt palju rohkem. Paljud ei jõudnud isegi relva haarata, rääkimata hobuse selga istumisest, mispärast on õigem rääkida tapatalguist kui võitlusest.

Hertsog Charles oli andnud käsu rünnata kõigepealt lipukandjaid, et „rästiku pead maha lüüa“. Kaksteist surmapõlgavat rüütli kihutasid otse vaenlase sülle, aga ainult kaks neist jõudsid

pärale. Kahelt poolt ründasid nad kotkalipu kandjat, kes vaevalt oli jõudnud hobuse selga istuda. Nii kaugel oli veel võitlusmõll, et ta ei osanudki hädahoitu karta, kui vaenlase piigid ta kahelt poolt korraga läbi puurisid. Ta langes koos lipuga ja valukarjatuse ei tulnud enam tema, vaid teda ümbritsevate rüütlite suust. Lipukandja oli langenud, ilma et ta oleks jõudnud aru saada, mis temaga oli juhtunud. Ta nimi oli Rupert von Schwalbenhöh, tuntud ka Schmerzburgi nime all.

Nii suur oli Konradini sõjameeste ehmatus, et ükski neist ei jõudnud prantslasi takistada, kui need lipu maha tallasid. Siis tormas juba suurem prantsuse rüütliliik nende keskele ja õnnelikuks võis pidada ennast see, kes enne langemist vähemalt mõnd vaenlast haavata jõudis.

Aga kus oli ristilipp? Kaugel, põgenevate sõjameeste eesotsas kõikus see nagu kõrkjas tormis. Valust ja ehmatuses segane noor lipukandja näis tundvat ainult üht mõtet: ära siit surmaorust nii ruttu kui võimalik. Päästa lipp või päästa oma elu — kellel oleks mahti endalt seda küsida. Niisama vähe kui kangelane pimesi edasi tormates endaga aru peab, niisama vähe teeb seda hirmust hullunud põgeneja. Kangelane või pelgur — meil, kes me seda lugu jutustame rahu roheliste okste varjus, pole õigust kellegi üle kohut mõista.

Surnukahvatu, peaaegu hingetu, seisis Konradin oma sõprade keskel. Temagi näis vaevalt mõistvat, mis oli juhtunud. Näis, nagu oleksid surnud vaenlased äkki ellu ärganud ja ta sõjaväe kallale tormanud, ja nende peale, kes kord olid surnud, ei hakanud enam kellegi teras. Ta nägi vaevalt, et kotkalipp oli langenud, ta nägi ainult ristilipu põgenemist. Häbi oli valusam kui surm — ta oli ise valmis lahinguväljale ratsutama, et põgenevat lipukandjat tagasi hoida.

Rahustavalt ütles vana Donoratico:

„Niikaua kui meie kuningas elab, ei ole veel midagi kadunud.“

„Mis tähendab mu elu? See, kes päästab mu au, on päästnud mu elu rohkem kui sajakordselt.“

Siis hüppas noor saratseen, kes kunagi polnud oma valitseja lähedusest lahkunud, hobuse selga ja kihutas tuulekiirusel põiki üle välja, et põgeneva lipukandja teed läbi lõigata. Viimane oli nüüd, nagu pimedusega löödud, valinud uue tee, mis viis ta otse tagaajavate prantslaste sülle. Kui ta oma eksitust nägi, peatus

ta järsku, hobune ajas enda püsti, komistas ja langes. Noor rüütel tõusis aga kiiresti jälle jalule ja niipalju oli tal siiski meelekindlust, et ta haaras uuesti lipu. Aga kui ta nii seisis ja ringi vaatas, nagu ei mõistaks ta õieti, kus ta viibis ja mis oli juhtunud, vihises hästisihitud piik läbi õhu ja tungis sisse noormehe kaela ja rinna vahelisest õnarast. Langemise silmapilgul viskas ta lipu kõrgele õhku ja neile, kes seda nägid, tundus, nagu oleks ristilipp ise omal jõul ülespoole tõusnud ja taevasse kadunud.

Nii langes Benvenuto Tordini näoga vaenlase poole, kuigi ta selle eest oli katsunud põgeneda.

Aga enne kui lipp jõudis uuesti maha langeda, oli noor saratseen jõudnud selle kinni püüda. Prantslaste vihahüüded ja piigid vihisesid ta ümber, kui ta oma hobuse lahinguväljale tagasi juhtis, otse vastu korratutes põgenevale sõjaväele. Ühes käes lippu hoides keerutas ta teises mõõka, valmis maha raiuma igaühe, oma või võõra, kes ta teele sattus.

„Allah on suur!“ kisendas ta, aga ta hää kadus surijate ja surmajate karjumisse ja kellelgi polnud aega sellele mõelda, kui sobimatu oli see sõjahüüe Kristuse lipu kandjale.

Paljudele andis lipu nägemine uut julgust ja nad katsusid tagasi pöörduda, aga pörkasid oma taganevate relvavendade vastu, kes hirmus ja meelesegaduses hoolimatult teed raiusid, küsimata, keda nende hoobid tabasid. Saksa rüütlid ja palgasõdurid, uhked roomlased, Toskaana gibelliinid, kõik põgenesid läbisegi ja peatult, kui nad oma juhid olid kaotanud. Ainult sitsiillased panid veel vapralt vastu, valides surma lahinguväljal häbistava põgenemise asemel. Nagu hiljem on öeldud, oleksid nad olnud väärilised Karl Suure rüütlite kõrval seisma.

Ikka edasi kihutas noor saratseen ega märganud üldse, et ta oli nüüd juba igalt poolt vaenlastest piiratud. Aga ükski prantslane ei julgenud talle otse vastu astuda, sest — nagu nad hiljem endid vabandada püüdsid — neile näis, et see üldse polnud inimene, vaid kuristikusügavusest väljakaranud põrguvaim.

„Häbi teile, prantsuse rüütlid!“ hüüdis nüüd chevalier de Montepervier. „Kas te olete nii ebausklikud, et te päise päeva ajal kardate Mooramaa poisikest?“ Ja ta ratsutas ise lipukandjate vastu ja ründas teda külje pealt. Nüüd võis ka näha, miks see kogu aja

otse edasi kihutas — ta oli peast haavatud ja veri voolas ta silmadesse, nii et ta midagi ei näinud. De Montepervier ajas oma hobuse ta kõrvale ja saratseenlase pimesi keerutav mõõk tabas prantslase kiivrit ning lendas siis ta käest. Rüütel aga laskis nüüd oma mõõga vihiseda ja lõi saratseenlase pea maha ainsa hoobiga.

Nii langes Hassan, Nuri poeg, kandes lippu, millesse ta ise ei uskunud, aga mida ta isad olid tõotanud truult teenida.

Aga kristlikud prantsuse rüütlid, kelle relvi Püha Isa ise oli õnnistanud, haarasid langenud lipu, teotasid seda ja kiskusid selle räbalaiks.

Veel olid need Konradini väeosad puutumata, mis kõige tagumisel joonel tema enda julgeolekut kaitsesid. Nüüd tahtis noor kuningas ise nende eesotsas lahingusse tormata. Aga nii väärtuslik oli ta elu, et ta sõbrad ja nõuandjad sellest kuuldagi ei tahtnud.

„See oleks just, mida Anjou hertsog ootab,“ ütles Donoratico. „Ta oleks valmis kogu sõjaväele elu kinkima, kui ta ainult viimse Hohenstaufeni oma kätte saaks.“

„Kas ma pean siis tegevuseta pealt vaatama, kui mu ustavaid sõjamehi nagu loomi tapetakse?“ hüüdis Konradin. „Kas selleks olen ma nad pikka teed siia surmaorgu toonud?“

„Ükski sõjamees ei sure asjata, niikaua kui elab kuningas, kelle eest ta oma elu ohverdab.“

Aga ka saksa rüütlid ise Friedrich von Hürnheimiga eesotsas igatsesid võitlusest osa võtta ja Austria Friedrich oli korduvalt ennast nende juhiks pakkunud. Sellelegi olid vanemad mehed nagu Donoratico ja Galvano Lancia vastu seisnud, sest nad nägid, misugune segadus lahinguväljal valitses, nii et nad kõigepealt oleksid pidanud põgenevate omade hulgast läbi raiuma, et vaenlasteni jõuda. Pealegi ei võinud keegi kindel olla, et hertsog Charlesil veel mõnd kavalust tagavaraks ei olnud, millega kogu sõjaväge koos selle juhtidega löksu meelitada. Side Kroff von Flüglingeniga ja teiste juhtidega lahinguväljal oli täiesti katkenud ja polnud üldse teada, kes neist veel elas. Samuti ei teadnud keegi midagi prints Enrico saatusest, kes oma võidujoovastuses prantslasi taga ajades oli küngaste taha kadunud.

Ja nüüd oli kõik juba liiga hilja, sest põgenemine oli saanud üldiseks. Nagu tammi purustanud hiiglalaine vajus taganev sõjavägi ka Konradini laagrile ja kiskus kõik endaga kaasa. Peaaegu vägivaldselt pidid sõbrad Konradini endiga kaasa sundima, et ta ei

jääks põgeneva väe jalgu. Ja kui polnud enam mingit lootust vastupanekuks, püüdsid nad vähemalt seda väikest väehulka, mis oma elu ja relvad oli säilitanud, jälitavate prantslaste eest heas korras päästa. Suurem osa sõjaväest tuli paratamatult kaotatuks lugeda, sest need, kes polnud langenud või vangi võetud (ja viimaste hulk oli väike), põgenesid korratult iga nelja ilmakaare suunas.

Piki Salto orgu, sedasama teed, mis nad olid tulnud, läksid nad nüüd tagasi, kaheksa tuhande rüütli asemel vaevalt kaheksasada. Ja pole teada, kui palju neistki oleks pääsenud, kui prantslased neid tõepoolest püüda oleksid tahtnud.

Aga Anjou hertsog ei hakanud neid taga ajama, sest ta tundis ise kõige paremini oma nõrkust. Väike oli temagi järelejäänud hulk ja surmani väsinud ta sõjamehed, aga sellest hoolimata keelas ta neil surmaga ähvardades hobuste seljast maha tulla, rääkimata sellest, et ta neile langenute riisumiseks oleks voli andnud. Ta teadis kogu aja, et ta surmavaenlane prints Enrico veel kuski läheduses viibis, ja ta ei tahtnud ise sattuda samasugusesse löksu, millesse ta oma vaenlased oli meelitanud. Et Konradin oli põgenema pääsenud, valmistas talle küll meelehärmi, aga veel tähtsam oli talle Kastilia printsi kinnipüüdmine, sest, nagu ta ise ütles, selle vasak käsi oli temale kardetavam kui seitse švaabi poisikest.

Vaevalt oligi Anjou vägi saanud veidi hinge tagasi tõmmata ja janu kustutada, kui Alba küngastel esimesed hispaania ratsanikud nähtavale ilmusid.

Prints Enrico oli lõpuks jätnud lootusetu tagaajamise ja oli nüüd teel tagasi lahinguväljale, et seal koos relvavendadega oma võitu pühitseda. Kui talle ta eksitus selgus, oli liiga hilja taganeda, ja on küsitav, kas ta seda oleks soovinudki. Lõpuks ometi oli saatus viinud ta silm silma vastu hertsog Charlesi enesega.

Aga ta ei talitanud nüüdki huupi ja selle asemel et otsekohe tormata Anjou rüütlite kallale, suunas ta esimese löögi selle laagrile, kus olid ainult jalamehed ja kannupoisid. Nagu õrn oras vikati ees, nii langesid need hispaanlaste mõõgahoopide all ja prints Enricol jätkus külma verd niikaua viivitada, et ta väsinud ja janused sõjamehed Anjou tagavaradest oma janu kustutada said. Siis juhtis ta nad mäekallakust alla, otse ootava vaenlase peale.

Nii algas päeva kolmas ja vihaseim võitlus. Prints Enrico

ratsanikud olid küll vähemuses, aga nad hoidusid kokku ja nende koondatud trupp löikas vaenlase ridadesse nagu kirve tera. Nende raske raudrüü võttis prantslaste hoobid vastu, nagu oleks see ainult noore kutsika hammustus. Alles siis, kui prantslased tulid sõjakavalusele hispaanlasi kättpidi hobuste seljast maha tõmmata, said nad nende üle võimust, sest jalameestena olid hispaanlased oma paindumata raudsoomuses kohmakad ja abitud.

Kui eelmises lahingus prints Enrico oli otsinud hertsog Charlesi, siis nüüd oli viimane see, kes oma mehed kihutas Kastilia printsi püüdma. Ta ise hoidus võitlusväljalt eemale, sest kuigi talle unes võit oli lubatud, tuli seda vastu võttes ärkvel olla. Aga niikaua kui hispaanlased võitluses kokku hoidusid, ei pääsenud ükski prantslane nende juhi lähedale.

Siis tuli jälle Erard de Valery sõjakavalusega ja koos kolmekümne rüütliga teeskles ta põgenemist ning meelitas sellega osa hispaanlasi teistest eemale. Samal ajal kiskus ka võitluseägedus mahajäänud hispaanlased laiali, nii et võitlus viimaks käis mees mehe vastu, mida prantslased kogu aja olidki soovinud.

Üks vapramaid prantslasi oli nüüdki chevalier de Montepervier, meeletu rüütel, nagu teda hiljem lauludes nimetati. Palju vaenlasi oli ta juba surma saatnud, kuni ta lõpuks ühelt hispaanlaselt sai ränga hoobi kiivriale, nii et see talle silmadele vajus. Pimesi vehkis ta edasi, nii et keegi ei julgenud talle lähedale minna, et teda aidata. Sel kombel oli ta varsti pealahingust eemale sattunud ja ootamatult komistas ta hobune verest libedal kallakul ning langes. Kui rüütel enese vandudes püsti ajas, tundis ta, et kellegi käed ta kiivrist haarasid ja selle järsu tõmbega ta peast kõrvaldasid. Vahepeal veidi taltunud, laskis ta seda rahulikult sündida, sest ta arvas, et see pidi olema sõber, pealegi kui see kõnetas teda prantsuse keeles.

„Ma ei taha, et sa sureksid nagu pime koer, kuigi see oleks sulle paras saatus. Aga on parem, kui näed, kelle mõök sulle õiglase tasu kätte mõõdab.“

Üllatus oli nii suur, et de Montepervier korra laskis mõõga langeda. Aga siis purskus ta viha suurema jõuga kui kunagi varem.

„Guillaume, argpüks ja äraandja! Olgu neetud see päev, mil ma su sigitasin! Ja on ainult õige, kui ma su viletsa elu oma käega lõpetan!“

„Tule siis ja löö — aga sa ei löö kunagi enam mu selga!“

Tapa mind, nagu sa tapsid mu ema, ja kuivagu su käsi, nii nagu su süda on ammugi kuivanud!“

Hirmsa vandega tõstis chevalier de Montepervier mõõga ja tormas poja kallale, aga see oli kiirem ja painduvam ja oskas ta raskete hoopide eest kõrvale hoiduda. Guillaume omalt poolt ei kiirustanud rünnakuga, vaid laskis meelega vana rüütli ennast veelgi rohkem väsitada, et siis parajat silmapilku varitseda, nii nagu ta oli oodanud ja varitsenud kogu aja, meelega oma väest maha jäädes.

Siis andis ta äkki kiire löögi, mis tabas ta isa käsivart, nii et selle käest mõök langes. Raskelt hingeldades, verd täis valgunud silmadega, seisis chevalier de Montepervier nagu vihane härg ja ootas surmahoopi.

„Löö, kui sa julged, ja igavene needus tabagu su kätt, mis oma isa vastu tõuseb!“

„Ma ei löö seda, kes on relvata,“ ütles Guillaume. „Võta oma mõök ja sure nagu mees, et mul vähemalt selle poolest ei oleks vaja su nime häbeneda.“

Viimse jõupingutusega haaras vana rüütel mõõga, jätkas võitlust vasaku käega ja tal õnnestus tabada poja õlga. Aga nagu oleks see hoop võtnud kogu ta jõu, laskis ta uuesti mõõga langeda, nii et nad korraga kummardusid maha relvi üles tõstma. Ja enne kui ta jõudis ennast uuesti sirgu ajada, oli teda tabanud surmahoop. Korisedes vajus ta kummuli ega näinud enam, kuidas poeg põlvili langes mõõga käest viskas.

„Jumal, see oli sinu tahtmine!“ hüüdis Guillaume de Montepervier. „Olen olnud ainult su tööriist ja nüüd võid sa teha minuaga, nagu ise tahad. Iial enam ei taha ma kanda mõõka, millega olen võtnud elu sellelt, kes minule on elu andnud.“

Need olid viimsed sõnad, mis ta ütles täie mõistuse juures, sest kui ta jälle üles tõusis, olid ta silmad tühjad, nagu ei mõistaks ta midagi sellest, mis ümberringi sündis.

Õhtul hilja leidsid ta mõned prantsuse sõjamehed, kes lahinguväljal saaki otsisid, ja et ta rääkis prantsuse keelt (aga ta mõte oli nii segane, et keegi sellest aru ei saanud), võtsid nad ta kaasa. Üks rüütlitest tundis ta ära kui de Montepervier' poja.

„Mis ime, et ta on segaseks läinud pärast sellist päeva, kus ta pealegi oma isa on kaotanud. Ma mäletan, et ta oli alati nõrga

südamega ja et ta isa teda sellepärast rohkem kui üks kord karistas.“

Selle peale hakkas Guillaume de Montepervier valjusti naerma ja see naer oli nii kole, et sõjamehed risti ette löid ja enam ei julgenud lahinguväljale tagasi minna.

Nüüd oli õhtu ja lahing lõppenud.

Kui Anjou hertsog teada sai, et prints Enrico peremeheta hobune oli kinni püütud, laskis ta puhuda lõpusignaali. Kuigi ta ei olnud kergeusklik lootma, et ta vaenlane ka ise oleks langenute hulgas, oli nüüd juba liiga hilja, et minna viimseid põgenevaid hispaanlasi taga ajama. Ta oli isegi ehmunud nähes, kui väike osa ta sõjaväest nüüd lahinguväljal seisis. Aga ta oli siiski võitnud. Ja nüüd käsutas ta oma sõjamehed põlvili, et võidu eest Jumalat tänada. Siis laskis ta kutsuda kirjutaja, et paavstile sõnumit saata.

„Tulge, Isa, ja sööge koos oma pojaga õhtust pärast õnnestunud jahti. Täna on sündinud nii maa peal kui taevas... Ja rõõmusta, mu ema, Püha Kirik, kelle jalgade ette ta alandlik poeg oma võidupärja paneb.“

Siis saatis ta kiirkulleri selle kirjaga teele. Aga räägitakse, et paavst Clemens selle teate üle ei rõõmustanud, vaid kurvalt ütles:

„Kuulen küll oma poja Jakobi häält, aga käed on Eesavi omad.“

Õeldakse ka, et Anjou hertsogi väepealikud sel õhtul oma isandat meelitada püüdes ütlesid, et Rooma keisrikroon nüüd varsti ta pead ehib. Sellele olevat Charles vastanud:

„Mis on mul Roomast, vanast hoorast! See kroon on ainult tühine mänguasi rumalatele lastele. Õige keisrikroon on juba tuhat aastat olnud Konstantinoopolis ja selle võitmine on mu elu tõeline eesmärk.“

Ka ei pidanud ta oma võitu täielikuks, sest mitte ainult Konradin polnud pääsenud, vaid ka Kastiilia prints oli tõenäoliselt veel elavate hulgas. Ja peale selle oli ta sõjavägi peaaegu hävinud, kuna kogu kuningriigis mässutuled lõkendasid. Tal ei olnud ju vägesid isegi selleks, et alustada Konradini jälitamist, veel vähem selleks, et teda kinni püüda.

Tuhanded laibad katsid lahinguvälja ja meelitasid varsti saagihimulisi kogu ümbruskonnast, eriti aga Tagliacozzost (mis oli selle paiga ja nime peamine ühendus lahinguga). Omalt poolt

tõid Tagliacozzo elanikud hertsogile väärtuslikke kingitusi vangide näol, keda nad äraandlikul viisil olid kinni püüdnud, kui need seal varju otsisid. Aga oli tühine lootus arvata, et rahvas, kes hommikul oli teinud ettevalmistusi kuningas Konradi pidulikuks vastuvõtmiseks, õhtul oleks olnud veel samas meeles. Vangide hulgas olid sellised suured mehed nagu marssal Kroff von Flügelingen, Antiookia Konrad (kes kolmanda rünnaku eel oli viibinud Sitsiilia vägede juures) ja Konradini suurkameraarius, rääkimata paljudest vähem tuntud pealikutest ja rüütlitest, kel polnud õnne lahinguväljal langeda. Tagliacozzo vangla oli juba puupüsti täis, nii et tuli vange mahutada lautadesse ja kuuridesse, kust nii mõnelgi nõrga valve tõttu põgeneda õnnestus. Anjou hertsogil ei jätkunud mehi isegi kõigi vangide valvamiseks ega suutnud nad väsimuse tõttu ka ühtki surmaotsust sel õhtul täide saata, kuigi hertsog juba nüüd oli avalikult kuulutanud, et ta ei kavatse kohelda vastaseid kui sõjavange, vaid nagu kinnipüütud röövlaid.

Vaatamata väsimusele nõudis hertsog Charles siiski, et kõik kättesaadud vangid talle näha toodaks, sest ikka veel ei kaotanud ta lootust, et nende hulgas võis olla Konradin või prints Enrico. Alles hulk aega pärast keskööd, kui kõik ta lähemad mehed olid väsimusest nõrkemas, otsis ka tema üles magamisaseme.

Sel ööl nägi Anjou hertsog und, mis ta pihhiisa kaudu järelpõlvedele teatavaks on saanud, sest et see unenäo kui oma arust väga tähendusrikka sündmuse kirja pani.

Hertsog nägi, et Konradin lõpuks siiski oli kinni püütud ja tema ette toodi. Noor Hohenstaufen oli oma näo mantlihõlmaga varjanud ja keeldus kangekaelselt ta küsimustele vastamast. Siis tõusis hertsog Charles ja tõmbas oma käega ta näokatte kõrvale. Nüüd nägi ta, et see ei olnud Konradin, vaid hoopis kuningas Manfred.

„Sa uskusid, et ma olen surnud, aga nagu näed, olen ikka veel elus. Ja niikaua kui elad sina, tahan ka mina elada, sest kuna sa mulle kristlikku matust ei lubanud, ei võeta mind surnute riiki vastu.“

„Ei ole minu asi kedagi kirikuvande alla panna ega sellest vabastada,“ püüdis hertsog ennast vabandada. „Seda võib ainult Püha Isa teha. Aga mina võin su uuesti surma mõista ja seekord tahan ma selle eest hoolitseda, et sa ei pääse.“

Ja ta andis käsu vangi hukkamispaigale viimiseks. Oma kohal

seistes jälgis ta, kuidas see timukasulaste vahel mäest üles läks. Aga korraga tõmbusid sulased ehmudes kõrvale ja Manfred seisis üksi mäe jalal. Vihaselt käsutas hertsog oma sõjamehed neile järele, aga need ei kuulanud sõna, vaid seisis paigal nagu maasse juurdunud. Ja kui Manfred ümber pöördus, nägi hertsog Charles, et see oli Kristus.

„Kas te ei mõista, et see on ainult saratseenide nõiatempl!“ hüüdis hertsog vihaselt oma meestele. „Mind ei saa ta petta — ma saan temast jagu, ükskõik missuguse kuju ta ka võtab.“

„Oh ei, Charles, sinagi oled ainult nõrk inimene ja kõik, mis sa teed, teed sa ainult minu abiga. Aga minu vastu sa ei saa, sest nii kaugele ei ulatu su mõõk. See mägi, mille jalal ma praegu seisan, on uskmata käes, ja seegi ei ole sündinud ilma minu tahtmata. Sa ise võid seda ainult unes näha ja isegi su vend, kes on vaga ja õiglane mees, ei jõua kunagi siia.“

„Siis olevat hertsog Charles (kirjutab ta pihhiisa) öelnud:

„Issand, mis sa tahad, et ma pean tegema?“

„Seda teed jätkama, mis sa seni oled käinud. Sest minu tahtmata ei sünni ei head ega kurja.“

„Siis ei ole sul ka õigust mind selle eest kohtu ette nõuda,“ ütles hertsog trotslikult.

Nüüd ütles Kristus (või Vale-Kristus, sest ta kandis Hohenstaufenite suguvõsa näojooni):

„Minu üle kohut mõistad sina niisama vähe kui ükski teine inimene. Aga pea meeles, et sa võid küll tuld süüdata, aga sa ei saa seda enam kunagi kustutada.“

Kui ta seda oli öelnud, näitas ta käega üles mäetippu ja seal nägi hertsog Charles suurt musta risti, mis äkki leegitsema hakkas. Selle tulekahju valgus oli nii suur, et hertsog ärkäs.

Siis sai ta teada, et üks vana tühi hoone, kus vange hoiti, oli põlema süttinud, olgu eksikombel, olgu mõne hullumeelse süüdatud. Kui ta kuulis, et vangide hulgas olid mitmed Rooma aadlikud, saatis ta kohe oma sõjamehed kindla käsuga rahvast tulekahju juurest tagasi hoida, et keegi ei katsuks seda kustutada või vähemalt vange välja lasta.

„Selle tule on äraandlikud roomlased ise süüdanud ja nüüd võivad nad selles põleda,“ ütles ta. Endamisi lisas ta, mida keegi sel ajal ei mõistnud tähendada: „Minu ülesanne ei ole tuld kustutada.“

Nii sündis, et mitusada inimest sel ööl surnuks põlesid, nii et neid hiljem enam keegi ei võinud ära tunda. Aga rahvas, kes seda kohutavat sündmust pealt nägi, kinnitas hiljem, et kui leegid kõige kõrgemale käisid, oli tuli võtnud põleva risti kuju.

XVI KINNAS

Kuigi see lipp, mille rännakut me oma silmaga ja südamega oleme jälginud, nüüd on langenud, ei ole meie jutt veel lõppenud, sest Staufenite sõrmus, millega see lugu algas, on ikka veel Konradini sõrmes. Ja kuigi paljud seda, mis nüüd järgneb, palju pikemalt ja põhjalikumalt on jutustanud, tahame siiski ka meie oma nõrka jõudu mööda sedasama teha. Muidu võib paista, nagu oleksime meiegi koos argade ja äraandlike südametega laiali jooksnud ja unustuspimedusse kadunud.

Viis päeva pärast Tagliacozzo lahingut jõudis Konradin viiesaja rüütliga Rooma ja ratsutas linna läbi Püha Laurentiuse värava, kust ta kümne päeva eest oma hiilgava väe eesotsas oli välja sõitnud. Aga kedagi polnud nüüd teda vastu võtmas ja linnakodanikud, kuuldes ta lähenemist, ruttasid oma uksi ja aknaid sulgema. Kirikukellad helisesid küll, aga teises linnaservas, ja need olid hädakellad, sest siin käis võitlus gvelfide vastu, kes Bertoldo Orsini juhatusel olid linna tunginud. (Bertoldo Orsinit nimetati ka Punaseks Orsiniks, sest nagu Toskaan, nii oli siingi valge keisri ja punane paavsti värv.)

Rahva ettevaatlikkus oli arusaadav, aga oli halvem, et ka senaatori vikaar Guido di Montefeltro ei olnud ilmunud Konradini vastu võtma. Selle mehe hooleks, kes kord Konradinile tõi prints Enrico tervitused, oli viimane jätnud Rooma valitsemise. Ja et Enrico nüüd ise oli kaduma jäänud, pidas Montefeltro ennast linna tõeliseks isandaks. Ta saatis ainult oma esindajad teatama, et Konradin mingil tingimusel ei tohi ennast Kapitooliumil näidata.

Teised kinnitavad, et Konradin, solvunud Montefeltro hoolimatusest, olevat saatnud talle oma kinda ja sellega uhke roomlase

hoopis ära vihastanud. See legend on ilmsesti palju hiljem tekkinud, sest sel ajal ei tähendanud kinnas mitte kõrvakiilu, vaid tervituseks sirutatud kätt ja oli toojale tunnuseks, kelle poolt ta on saadetud. Kui Montefeltro ta kinnast vastu ei võtnud, siis pigemini sellepärast, et ta oli juba astunud läbirääkimistesse gvefidega, et — nagu ta ütles — ajaloolist Rooma linna hävitamisest päästa.

Nüüd hakkasid needki Rooma suurnikud, kes veel olid Konradinile truuks jäänud, teda vannutama, et ta linnast lahkuks, sest nad ei olnud julged ta elu pärast. Kibestunult ütles Konradin:

„On kurb, et mitusada relvastatud rüütlit ei suuda mu elu kaitsta. Nüüd ma näen, et oli õigus sel noorel saratseenlasel, keda kõik naersid, sest ilmsesti oli tema ainus, kes seda teha suutis.“

Ja ööpimeduse varjus läks ta jälle tulnud teed tagasi ja läbis Püha Laurentiuse värava nüüd juba kolmandat korda, sedakorda ainult mõnekümne ustava saatjaga. Oma sugulase, Antiookia Konradi lossis Saracinescos leidis ta lõpuks varjupaiga ja selle abikaasa Beatrice võttis teda vastu nagu vanemateta last ja mitte nagu kuningat.

Gerardo Donoratico, kes nüüdki Konradini juurde jäi, hakkas ikka tungivamalt nõu andma, et ta tagasi Toskaanasse pöörduks. Nii nagu roomlased olid käitunud, polnud mingit väljavaadet siit uut sõjaväge koguda. Seda ettepanekut toetasid ka mitmed saksa rüütliid, kelle arvates veelgi õigem oli ka sealt edasi minna ja Saksamaale tagasi pöörduda. Et olukord siin oli lootusetu, seda kinnitas ka teade prints Enrico vangilangemisest.

Aga Galyano Lancial olid hoopis teised ja julgemad plaanid, sest ta oli saanud teateid, et Pisa laevastik Milezzo juures suure võidu oli saavutanud. Mitte Toskaanas või Saksamaal ei oodatud Konradini, vaid ta oma kuningriigi südames, Sitsiilias. Ja veel leidis niipalju ustavaid mehi Roomas ja selle ümbruses, et vähemalt leida ja varustada laev, mis ta sinna viiks.

Vaimustatult oli Konradin viimase ettepaneku poolt. Mis sellest, et ta nüüd nagu varas või röövel pidi öösel salaja läbi campagna ratsutama, kus varem pasunad ja lehvivad lipud ta tulekut kaugele ette olid teatanud. Kas polnud see lõpuks osa, mida ta ise kogu aja oma südames oli soovinud — ise omal jõul raskustest läbi võidelda, hädaohu mõõga ulatuses tunda ja ise oma elu kaitsta. Harva oli ta olnud nii rõõmus kui sel ööl, mil ta oma ustavate sõprade keskel Saracinescost lahkus, ja see oli tema, kes

ütles lohutussõnu proua Beatricele, aga mitte vastupidi.

* Kui ta nüüd Astura juures jälle Vahemere rannal seisis, ei oodanud teda lipuehtes laevastik, vaid ainult üksik väike laev, aga selle nägemine rõõmustas teda hoopis rohkem. Ja sedapuhku ei olnud ka meri hall ja ähvardav, vaid naeratavalt sõbralik ja tõepoolest sinine.

Juba olid nad merel ja nii kaugel rannast, et laevamehed usaldasid laulu alustada. Nii innukalt olid kõigi pilgud suunatud ettepoole, et nad ei märganudki, et üks teine laev oli rannast lahkunud ja neid jälgis. Võimalik ka, et nad sellest mingit hädaohu ei kartnud, sest laevu oli merel alati ja ükski neist ei purjetanud Anjou lipu all. Pealegi oli Astura isandaks Giovanni Frangipani, kes küll oli võitlusest kõrvale hoidunud, kelle perekonnale aga keiser Friedrich omal ajal väga palju head oli teinud.

Kes võib näha inimese südamesse, kõige vähem äraandja südamesse? Võime korrata ainult seda, mis Frangipani ise on öelnud, kui ta oma käed oli puhtaks pesnud.

„Itaalia rahu on mulle armsam kui kõik heateod mu vanematele. Ja mitte ainult Itaalia, vaid kogu kristliku maailma rahu on hädaohus, niikaua kui viimne Hohenstaufen vabaduses viibib. Ei ole julge põllumees väljal ega laevnik merel, ei kaupmees teel ega isegi vaimulik kirikus. On parem, kui üks inimene ohverdatakse, kui et tuhanded oma elu peaksid andma.“

Ta ei väsinud ka kinnitamast, et ta alati oli olnud erapooletu, et ta kunagi polnud hoidunud ei ühe ega teise vürsti poole. Ta täitis ainult oma kohust, sest rahu ja süütute inimeste elu kaitseks oli ta võtnud endale rannikuvalve. Ja meil on raske talle vastu vaielda, sest nii sel ajal kui ka nüüd on palju neid, kes Frangipanile õiguse annavad.

Küll aga oleme nüüd sündmustest ette jõudnud ja vaevalt ongi mõtet enam tagasi pöörduda selle raske tunni juurde. Olgu ainult öeldud, et kui Konradin ja ta sõbrad jälgijate kavatsust märkasid, oli juba liiga hilja. Sellepärast andis noor Hohenstaufen enda ühegi mõõgahoobita oma vaenlaste kätte (kelle tõelist kavatsust ta siiski veel ei teadnud).

„Jätkub verest, mis on voolanud,“ ütles ta neile, kes olid mõõga haaranud. „Miks peaksin asjalult ohverdama oma viimsete sõprade elu?“

Kõik, kes Konradini tema vangipõlves nägid ja sellest hiljem võisid jutustada — võime kindlad olla, et need ei olnud is poolehoidjad —, ei saa jätta imetust avaldamata selle üle, kui rahulik ja isegi rõõmsameelne ta oli. Kui talle miski muret tege, siis oli see ta sõprade, aga mitte ta enda saatust. Hertsog Friedrich ja noor Donoratico olid sagedasti temaga koos ja selle eest, et Konradin hertsog Charlesile tänulik, nagu ta üldse kogu aja uskus oma vaenlase rüütellikku meelt, ehkki ta oli palju kuulnud selle halastamatust valjusest. Seda näitab ka ta kiri emale, milles ta viimast manitseb mitte ülearu muretseda. „Ma ei ole midagi teinud, mida ma peaksin häbenema või kahetsema, ja ma olen kindel, et Jumal on õiglane kohtumõistja.“

Võib-olla vangla müürid koguni kaitsesid teda kõige raskemate hoopide eest, kuna ta nii vähe kuulis sellest, mis väljaspool sündis. Alles palju hiljem sai ta teada, et Galvano Lancia koos oma pojaga juba esimesel päeval, mil nad Anjou hertsogi ette toodi, olid hukatud. Hertsogi oma silma all olid nende pead maha raiunud enne pojalt ja siis isalt, ja alles pärast seda leidis Charles, et ta rahuliku südamega võis lõunalauda istuda. Gerardo Donoratico hallijuukseline pea langes aga Roomas, kui Anjou hertsog sisse sisestis ja linnarahvas teda tervitas kui oma uut senaatorit. Samuti ei saanud Konradin teada, et Pisa laevastik lõpuks siiski raskete kaotustega pidi Sitsiiliast tagasi pöörduma ja et sealset linnaisad juba olid hakanud hertsogiga lepitust sobitama.

Ta pani kogu oma lootuse sellele, et hertsog Charles all lubanud korraldada avaliku kohtu tema ja ta lähemate kaasteliste üle. Kindlas usus, et ta võib ennast kohtu ees avalikult kaitseda, hakkas ta juba oma kaitsekõnet ette valmistama. Kui ta selle oma sõpradele ette luges, suutsid need ainult vaevaga pisaraid tagasi hoida. Ainult Friedrich von Hürnheim hüüdis:

„Mis õigus on Anjou hertsogil üldse meid kohtu ette kutsuda nagu kurjategijaid? Siis on ta ju ise samasugune kurjategija, sest et ta kuningas Manfredi vastu mõõga tõstis.“

Oli teisigi, kes esitasid sama küsimuse, ja nende hulgas ei puudunud hertsogi enda vasallid ja lähemad nõuandjad. Tõepoolest, isegi vangistatud saratseene oli seni koheldud sõjavangidena ja mitte rõõvlitena, ja kuidas ka võitja võidetut kohtles, polnud keegi kuulnud, et ta oleks hakanud selle üle kohut mõistma. Aga hertsog Charles väitis, et Konradin ja tema sõbrad olid

kirikuvande all ja sellega olid nad kaotanud oma rüütliõigused, nii et neid pidi kohtlema kui lihtsaid mässajaid. Mis ta ainult oma kõige lähemale sõpradele usaldas, oli kartus, et Konradin isegi vangis olles oli talle alaliseks hädaohuks, kuna juba ta nimi hoidis mässutule lõkkel. Avalik kohtupidamine oli aga vajalik selleks, et ei kerkiks üles mõni Vale-Konradin, kes võiks rahvast hullutada, nii nagu oli juba esinenud üks või teine Vale-Manfred, rääkimata sellest, et petised keiser Friedrichi nimel mitte ainult maksamaal, vaid ka Itaalias segadusi tekitasid.

Kuu aega oli Konradin vangis Palestrinas, Rooma lähedal. Hertsog Charles kavatses alguses korraldada kohtupidamise Rooma kapitooriumil, aga selle vastu oli paavst Clemens, kes viimasel ajal ikka vähem oma hoolealuse tegusid heaks kiitis. Siis leidis ka hertsog ise, et Napoli kui ta kuningriigi tegelik pealinn oli kohtupidamiseks sobivam, seda enam, et kohtuotsus talle endale juba enne teada oli, kui kohtunikud kindlaks määrati. Rooma rahvale ei võinud ta kunagi julge olla, aga Napolis arvestas ta rahva poolehoidu või vähemalt selle vana viha Hohenstaufenite vastu.

Kuu aega oli hertsog Charles tegevuses olnud oma vaenlaste karistamisega, nii et ta vangid Palestrinas näis olevat unustanud. Nii palju oli neid ta oma kuningriigi alamate hulgas, keda tal oli õigus karistada ilma vormilise kohtupidamiseta kui lihtsaid mässajaid. Juba pärast Benevento lahingut oli ta oma vastaseid armuuta lõõnud, aga veelgi rängemalt tabas ta käsi nüüd. Surmanuhtlust üksi väheseks pidades laskis ta oma ohvreid avalikult häbistada ja piinata, enne kui timuka kirves või köis nende elu lõpetas. Ta ei leppinud ainult süüdlaste eneste karistamisega, ka nende vanemad, naised ja lapsed jagasid sama saatust. Ja mitmed mässulised linnad hävitati nii, et neist kivi kivi peale ei jäänud. Viimseni, ka imevad lapsed kaasa arvatud, tapeti kõik Lucera saratseenid. Niisama halastamatult talitasid ta käsilased Sitsiilias, ilma et nad siiski oleksid suutnud vastuhaku vaimu selle metsiku suure mägedes ja orgudes surmata.

Kui siis pärast seda hirmuaega surnuaia rahu maal valitses, oli lõpuks aeg küps viimseks suureks kohtumõistmiseks. Pidulikus rongkäigus sõitis hertsog Charles Roomast Napolisse ja teel võttis ta vangid Palestrinast kaasa, lastes neid aheldatult oma võiduvankri järel vedada. Nüüd kohtas Konradin esimest korda pärast

õnnetut lahingut ka prints Enricot, aga nad ei vahetanud omavahel sõnagi ja Kastilia prints hoidus üldse oma seniste sõprade poole vaatamast, kuigi ta nende saatust jagas.

Napoli sadamasuudmes väikesel kaljusaarel asub sünge kindlus, mis nagu pilkeks kandis nime Castel del Salvatore (Lunastaja loss) ja mis nüüd juba ammu on tuntud Castel del Ovo nime all. See sai vangide eluasemeks sel ajal, kui kohtunikud nende saatuse üle otsustasid.

Kohus ise koosnes selle aja parimatest seadusetundjatest, kes olid kokku toodud Prantsusmaalt ja Itaaliast. Nädalate viisi istusid nad koos ja arutasid, ja nii nagu Rooma maavalitseja vanasti, jõudsid nemadki iga päeva õhtuks samale tulemusele: ma ei ole selle inimese juures ühtki süüd leidnud. Kuidas oleks hertsog Charles nii võinud korraldada avalikku kohtupidamist rahvahulkade juuresolekul? Ta jättis lõpuks selle mõtte ja otsustas, et ainult süüdistuskiri tuli rahvale ette lugeda. Sellegi laskis ta ise kokku seada, kui ta nägi, et õpetatud mehed sellega toime ei tulnud, kuna nad kasuliku töö asemel varsti omavahel üksikute sõnade ja tähtede pärast pikalt ja targalt vaidlema hakkasid. Eriti raske oli tal toime tulla prantsuse õigusteadlastega, sest et need teda vähem kartsid kui itaallased, ja ta kahetses mitu korda, et ta nad üldse siia oli kutsunud. Mitmed neist jäid kuni lõpuni kindlaks oma seisukohale, et Konradini ja ta kaaslaste hukkamõistmine oli seadusevastane. Ainus neist, keda oleks võinud nimetada äraandjaks, oli prints Enrico, kes hertsog Charlesile truudusvande oli andnud. Aga just temal olid vägevad eeskostjad, eesotsas ta vennaga Kastilia kuningaga, kes jälle kord näitas oma suurmeelsust ja ise pöördus nii paavsti kui ka Prantsuse kuninga poole. Samal ajal ei kuuldunud kogu Saksamaalt sõnagi Konradini kaitseks, peale ta õnnetu ema, kelle palved aga kajasid kurtidele kõrvadele nii siin- kui sealpool Alpisid.

Ei Konradin ega keegi teine kaebealustest pääsenud kunagi kohtu ette ennast kaitsma. Nii ei saanud ka keegi peale ta saatuskaaslaste Konradini kaitsekõnet kuulda. Ja asjatu oleks see olnudki, sest seda, kes ta verd ihkas, poleks mingi kõne liigutada suutnud. Niisama vähe oleks see võinud mõjuda argadele hingedele, kes ei julgenud sõnagi Anjou hertsogile vastu öelda.

Oli neid, kes endid sellega vabandasid, et kohtunike otsus midagi ei tähenda, sest et hertsog Charles oma tahtmise niikuini

läbi viib. Ja selle vabandusega panid nad oma käe surmaotsuse alla. Sõliski jäid, nagu eespool nimetatud, kolm prantsuse kohtunikku lõpuni kindlaks, ja et nad seisid kuningas Louis' kaitse all, võisid nad hertsogit trotsida ja oma nimed veresüüst puhtad hoida.

Konradin von Hohenstaufen oli sellega surma mõistetud kui mässaja ja äraandja. Hertsog Friedrich, Donoratico ja kõik saksa rüütlid mõisteti samuti surma. Ainult prints Enrico karistuseks määrati eluaegne vangipõli.

Kui surmaotsus kaebealustele teatavaks tehti, mängis Konradin hertsog Friedrichiga malet. Friedrich olevat tahtnud partii katkestada, aga Konradin ütles:

„Oleks hilja nüüd enam surmale mõtlema hakata, kui me seda varemini pole teinud. Ja nii vähe on mulle jäänud, et testamendi tegemine enam kaua aega ei võta. Mängime sellepärast lõpuni ja olgu võitja palgaks eesõigus ennast esimesena timuka kätte anda.“

Nad olid juba varemini selle üle vaielnud, sest kumbki ei tahtnud sõbra surma tunnistajaks olla. Nüüd oli hertsog Friedrich palju osavam malemängija, aga seekord olid ta mõtted nii laiali ja ta silmad pisaratest udused, nii et ta vaevalt teadis, millise käigu ta tegi. Seepärast oli ta varsti sunnitud alla andma ja Konradin ütles:

„See oli siis mu viimne võit ja seda ei saa minult isegi Anjou hertsog võtta.“

Et ta juba Saksamaalt lahkudes oli teinud testamendi ja seda endale siduvaks pidas, kuigi onu Ludwig nüüd oma abistavat klätt keelas, ei olnud tal selle üle palju pead murda. Peale väiksemate annetuste oma truudele teenritele jättis ta kõik oma Svaabimaa omandid Baieri hertsogile. Oma Sitsiilia riigi pärandamiseks ei olnud tal aga mingit ametlikku õigust, mistõttu ta selle kohta midagi ei lasknud kirja panna, pealegi kui Anjou hertsogi konnetaabel pidi testamendi kinnitama. Ainult oma sõpradele ütles ta:

„Mu onu Manfredi lastest on ainult üks Anjou hertsogi küüsisst pääsenud ja temale panen ma kõik oma lootused. Kahju, et ma talle ei saa sõna saata, aga ma loodan, et Sitsiilia rahvas ise teab, kelle poole ta nüüd oma pilgud ja südamed peab pöörama.“

Ta mõtles siinjuures Manfredi tütar, kes selle aja kombe

järgi juba lapsena oli laulatatud Aragoonia printsiga ja sel viisil oma vabaduse säilitanud.

Kui surmaotsus Napoli rahvale teatavaks sai, ei äratanud see sugugi sellist rõõmu, nagu hertsog Charles oli lootnud. Hoopis vastupidi ta ootustele oli noore vangi saatus nende nädalate jooksul kõigile südamelähedaseks saanud ja kui kohtuotsuse välja kuulutamine viibis, olid nad ikka kindlamalt lootma hakanud, et ta ainult vangishoidmisega pääseb. Surmaotsus tuli kõigile ootamatu hoobina ja varsti kogunes rahvahulk hertsogi lossi juurde, et surmamõistetule armu paluda. Ja kui hertsog oma sõjamehed välja käsutas, et rahvahulka laiali ajada, märkas ta, et isegi ta oma mehed seda otsust liiga karmiks pidasid ja oma ülesannet väga vastumeelselt täitsid. Siis sai hertsog tulvihaseks ja hüüdis:

„Kas ma pean oma käega need koerad maha lööma, kui mu oma vasallid ja sõjamehed tõrguvad?“

„Midagi poleks õiglasem kui see,“ vastas talle Flandria krahv Robert, kes oli hertsogi väimees. „Kui palju inimesi pääseksid eluga, kui kohtunik peaks ühtlasi ka timukakohust täitma!“

Siis ütles hertsoginna:

„Ole õnnelik, et kuningas su sõnu ei kuulnud. Kuhu oleme küll jõudnud, kui noorematel ei ole aukartust vanemate ja ülemate vastu!“

„Madame,“ ütles krahv Robert ja kummardus sügavalt, aga mitte austusest, vaid selleks, et oma näoilmet varjata. „Mu mõök teenib kuningat vasallivande kohaselt, aga mu südametunnistus on endiselt mu enda päralt.“

Nüüd levis Napolis teade, mis paljudele uut lootust andis. Oli nähtud paavsti kullerit, kes ööd ja päevad ratsutades oli saabunud Viterbost ja pärast lühikest peatust hertsogi lossis oli edasi kihutanud Castel del Salvatorese. Nii kihutab ainult see, kes kannab endaga elu või surma otsust. Ja kui keegi veel oleks võimeline päästma Konradini elu, siis oli see ainult Püha Isa.

Aga nagu sageli juhtub, olid siingi südamed silmi petnud. Või siiski mitte ainult silmi, sest tõepoolest oli tulnud paavsti kiirkäskjalg teatega, mida Püha Isa väga tähtsaks ja kiireks pidas ja millele ka hertsog Charles seekord oma suurmeelsuses vastu ei olnud. Ainult et kuller ei kihutanud mitte Konradini elu, vaid

ta hingeõnnistuse pärast. Paavst Clemens oli lõpuks otsustanud oma vande tagasi võtta, nii et surmamõistetut võiks pihtida, pattude andeksandmist leida ja kristliku matuse osaliseks saada.

Koguni nii kaugele läks Charles oma leebuses, et ta lubas vangla kabelis reekviemi laulda sel ajal, kui Konradin ja Friedrich munkadele pihtisid. Need olid Püha Franciscuse ordu mungad, kelle õpetaja ise kord kiskjaid loomi oma vendadeks oli nime- tanud — miks ei võinud nad siis lubada pattude andeksandmist ka Staufenite pojale.

Samal ajal kõlasid linna turuplatsilt juba kirvehoobid, sest seal oli tapalava ehitamine täies hoos.

Kuigi hertsog Charles ei olnud usaldanud korraldada avalikku kohtupidamist, siis tahtis ta, et vähemalt surmaotsuse täidesaat- mist võimalikult paljud näeksid, et kellelgi kahtlust ei tekiks, et rästiku pea tõepoolest viimaks on maha raiutud. Kõigist linnadest olid esindajad kohale käsutatud, aga neile kõigile oli raske kohta leida, sest Napoli oma rahvas oli juba enne päikese- tõusu turuplatsi täis kiilunud. Aga oli ka neid, kes koju jäid ja ütlesid, et nad ei taha nii häbiväärse sündmuse tunnistajaks olla, mis jätab häbipleki Napoli nimele läbi kõigi aegade.

Nõnda oli saabunud viinakuu kahekümne üheksas päev, 1268 aastat pärast Meie Issanda inimesekssaamist.

Mitte ainult turuplats, vaid kogu tee Castel del Salvatorest tapalavani oli rahvast täis, nii et ratsanikud pidid vangidele teed rajama, kui neid trummipõrina saatel kohale toodi. Vaikselt oli rahvahulk seisnud, nagu oleks matuserong mööda läinud. Aga siis hüüdis korraka üks lapselikult hele hää: „Corradino!“ Ja nagu oleks torm järsku puhkenud, kõlasid elaguhüüded tuhandest suust, otsekui oleks noort vangi kroonimisele ja mitte hukkamisele viidud.

Samal ajal kostsid aga hoopis teistsugused hüüded turuplatsil, kuhu Anjou hertsog oma saatkonnaga oli saabunud. Ei puudunud isegi need, kes teda avalikult julgesid mõrtsukaks nimetada. Ja kuigi ta oli rohkesti sõjaväge kohale käsutanud, ei usaldanud ta nüüd ise avalikult üles astuda, vaid jättis surmaotsuse ettelugemise Bari protonotari Roberto hooleks. Enda asetäitjaks jättis ta aga, mitte ilma õela tagamõtteta, Flandria krahvi Roberti. Siis tõmbus ta ise salamahti tagasi, kui rahva pilgud olid pöördunud saabuvalle vangidele.

Protonotar Roberto tahtis ette lugeda kogu süüdistusakti, aga krahv Robert tõmbas mõõga ja hüüdis:

„Kuidas julged sa Jumala nime suhu võttes ette lugeda kõiki neid valesid? On küllalt sellest, et timukas oma musta töö teeb.“

Protonotar kohkus vait, aga siis ütles Konradin krahv Roberti poole pöördudes:

„Õilsameelne krahv, asjata ähvardate seda meest, kes räägib sõnu, mis talle on suhu pandud. Sellega ei saa te enam mind aidata. Kui te aga tahate midagi mu heaks teha, siis hoolitsege selle eest, et mu viimne palve täitmist leiaks. Ja nimelt, et see kinnas mu tervitustega Aragoonia kuninga Pedro kätte viidaks.“

Flandria krahvi kõrval seisis üks noor prantsuse aadlik. See oli Guillaume de Montepervier, kelle krahv Robert oli oma kaitses alla võtnud, pärast seda kui noormees oli leitud Tagliacozzo lahinguväljal meelesegaduses ringi hulkumas. Ta oli raskesti haige olnud ja oli ka praegu veel väga kahvatu. Tema oli see, kes püüdis kinni Konradini kinda, ja kui nende pilgud kohtusid, paistis, nagu oleksid nad mõlemad mõistvalt üksteisele naeratanud.

Samal ajal kui protonotar jätkas otsuse ettelugemist, tõmbus Guillaume ettevaatlikult tagasi ja kadus rahvahulka. Ta oli kohe tundnud, et kinnas ei olnud tühi, ja kui ta lähemalt järele vaatas, leidis ta sellest Staufenite sõrmuse kolme vapilõviga. Ja korraga olid ta kõrval kaks dominikaani munku peaaegu ninani tõmmatud kapuutsidega. Üks neist ütles: „Chevalier, kui teile on vaja teejuhti Saragossasse, siis teadke, et meiegi oleme teel sinna.“

Siis oli otsus ette loetud ja nüüd pani Konradin maha oma mantli, mida Itaalia päike oli pleegitanud, lahing, põgenemine ja vangipõli igaüks omamoodi märkinud. Põlvili langedes luges ta viimse palve, tegi kolm korda ristimärgi ja pöördus siis timuka poole: „Ma annan sulle andeks, mis sa oled sunnitud tegema. Ja ärgu kasvagu mu verest uut vaenu ja verevalamist!“

Niikaua oli ta suutnud oma väärikust hoida, aga nüüd korraga täitisid ta silmad pisaratega. „Oh ema, et ma sulle oma surmatunnil pean kõige suuremat valu tegema!“ hüüdis ta.

Aga kõhklemata pani ta ise oma pea pakule ja timuka kirves langes ainult poole jõuga, sest rohkem polnud vaja, et poisikese õrna kaela läbi raiuda.

Nii suri Konradin, viimne Hohenstaufen, sakslaste poolt maha jäetud, itaallaste poolt reedetud, prantslaste poolt mõrvatud. Ei

ole kedagi, kes võiks püsti tõusta ja öelda: Mina olen süütu!

Austria hertsog Friedrich oli järgmine ohver. Siis järgnesid Kröff von Flüglingen, Donoratico, krahv Wolfrad von Veringen, Friedrich von Hürnheim ja teised. Paljude vaprate meeste veri voolas sel päeval, aga ainult ühe surm täitis kõikide meeli ja südameid ja vaevalt hoolis keegi sellest, mis hiljem sündis.

Kohe pärast Konradini hukkamist oli ühes turuplatsi kaugemas nurgas rahvas põlvili langenud munkade ümber, kes alustasid laulu: „Agnus Dei, miserere pro nobis...“ Mitte niipalju hukatud noormehele kui iseendale mõtlesid nad ja kui Anjou hertsog oli oma otsusega tahtnud hirmu külvata, siis oli ta seda teinud. Aga see polnud hirm tema raudse käe, vaid taeva viha ees, mis kogu rahvahulga põlvili surus, paljud prantsuse sõjamehed kaasa arvatud.

„Miserere pro nobis... Ärgu tulgu ta veri meie ja meie laste peale!“

Jumala kohus võib viibida seitse aastat või koguni kaks korda seitse aastat...

Õhtu eel oli kõik möödas ja turuplats rahvast lage, nagu oleksid nüüd kõik sellest kohast eemale põgenenud. Ainult üksikud, kelle palgel polnud häbi ega süütunnet märgata, seisatasid siin ja lugesid vaikse palve, mille lõpul nad üksteise silma vaadates nagu sõnatu töötuse andsid.

Santa Maria del Carmine kellad hakkasid helisema ja palvetajaid vesprile kutsuma.

„Kas läheme?“ küsis üks neist nimetuist.

Aga ta kaaslane raputas pead.

„Ei, mitte täna — on parem kohe teele asuda. Teeme seda siis, kui me kord Palermosse jõuame.“

„PÕLEV LIPP“ — VÕTMETEOS

Karl Ristikivi jälgib oma ajaloo-filosoofilistes teostes enamasti keskaegse Euroopa arengukulgu, jutustab esialgu võõrana näivast kultuurist ning keskkonnast, millega meie rahva ja maa saatust siiski harva on lõkunud. Kroonikate triloogia „Põlev lipp“ (esitrükk: Lund 1961), „Viimne linn“ (1962) ja „Surma ratsanikud“ (1963), mille esimest raamatut nüüd käes hoiame, viib meid 13.–14. sajandi lõputute tülide ja sõdade keerisesse. Siin võitlevad valduste ja krooniõiguste pärast tuhandeaastased suguvõsad; võideldakse võimu ja usu nimel ning nende eest. Võideldakse — sest rüütliveri vajab ja otsib võitlust.

Ristikivi triloogiat võib vaadelda kui ilukirjanduses uuesti sündinud sõdade kroonikat, kus ajalugu jääb vaid taustaks, ükskõik kui usutav või täpselt jälgitav see ka poleks. Ristikivi kirjutas oma ajaloolise triloogia 20. saj. teisel poolel, ajal, mil Euroopa kirjanduses oli kujunenud keskseks inimese elu ja olemuse eksistentsiaalne mõtestamine. Kroonikate triloogiale eelneb omaette seisev eksistentsialistlik-filosoofiline „Hingede õõ“ (1953), mis kirjaniku kogu loominguga taustal mõjub erandlikuna. Lähivaatlus lubab aga kinnitada, et „Hingede õõ“ mitmekihilisus, tema filosoofiline elukäsitus resoneerib Ristikivi ajaloo-filosoofilises sarjas tunnetuslikult edasi.

Meie ajalookirjanikel on alati tulnud ka kirjutamishetke silmas pidada. Toetudes ajaloo najale, võib ilukirjanduslikus tekstis nii mõnigi kord palju laiemalt ning tõsemalt läbi valgustada kaasaja deformeervaid nähtusi ning osutada ajaloolaval toimivatele igavikulistele ja paratamatutele ühiskonnaseostele. Ristikivi ajaloolistes romaanides on äratuntav kirjaniku üks kesksemaid seisukohti — Eesti kuulub osana Euroopasse.

Ristikivi triloogiate ajalooaines võimaldab teisegi järelduse: autor jälgib ajaloos pidevalt vahelduvaid võimuvariatsioone. Kõik nagu korduks, ainult nimed, aastaarvud, maad ja rahvad on teised. Vägivalla ja inimkannatuste ahelasse likkub üha uusi ja uusi lülisid. Ent Ristikivi autoripositsioon lubab tal vaadata üksikisiku saatusele ajaloos rahulikult ja kõikemõistvalt. Kirjanik kaldub pigem kõrvalseisjate kui õigusejagajate agarasse kilda.

Kommenteerides „Põlevat lippu“, õigemini üht kokkuvõtvat lauset „Nii suri Konradin, viimne Hohenstaufen, sakslaste poolt maha jäetud, itaallaste poolt reedetud, prantslaste poolt mõrvatud“, tuleb meil kergitada veidike ajalookatet. Mida on teada Konradini ajaloolisest saatusest? Miks valis eesti kirjanik valdavalt tundmatu, esmapilgul raskesti lahtimõtestatava materjali selle romaani, edasi ka triloogia, ja nagu autor ise on väitnud, kõigi järgnevate ajalooliste teoste võtmetemaks?*

„Põleva lipu“ noore kangelase Konradini ütleb Ristikivi leidnud olevat juba noorukina pööningul vanades ajaloo-raamatutes sorides. Nõnda kestis siis kirjaniku tutvus oma romaani peategelasega aastakümneid. 1966. a. kirjutas B. Kangrole tunnistab Ristikivi, et Konradin, kes „Põlevas lipus“ läheb läbi Itaalia (Padua, Pisa, Siena ja Rooma) Sitsiilia poole, ei ole enam see särav muinasjutu-prints, kellenä ta tundus 1926. a. Isegi ta teekond ei vii enam Sitsiiliasse, vaid Tagliacozzosse ja sealt tapalavale.

Ristikivi põhiuuri- ja E. Nirk on formuleerinud põhimõttelise seisukoha, mis viitab selgelt Ristikivi teoste ajaloo-filosoofilisele tuumale: „Ta [Ristikivi — M. L.] ei kulutanud oma loomeaja teist poolt selleks, et illustreerida juturaamatuis Euroopa keskaega või hilisemaid ajaloojärke, vaid esitas avaramal foonil oma käsituse inimese seisundist, inimolu võimalustest ja rajajoontest, tema taotluste olemusest ja teostatavuse piiridest.“ Ristikivi elas koos Euroopa ajaloo läbi ka Euroopa geograafia. Ta reisis läbi kõik huvikesksed paigad Lääne-Euroopas (Vt. ka „Lohe hambad“ Tln., 1987, lk. 192.) Kirjaniku meeliskohti olnud Vahemeremaad. Meile on jäänud neilt teedelt aga küsimus: kas ja kuidas rääkis seal temaga minevikuaines. Ja osutanud küll Ristikivi huvile Vana Maailma ajaloolise arengu ning saatuse vastu, on ikkagi vastamata peamine: miks ta sellest kirjutas? „Miks ma seda kirjutan? [—] Jumal teab, mis sellest vanast maailmast saab, mille surmaheitlust meile on antud kaasa elada. Ja siis on hea minna tagasi ja käidud tee veel kord läbi käia. Siis, kui kõik läks iga päevaga paremaks või vähemalt näis minevat. Aga kuna mul pole endal midagi, millega välja tulla, siis tegin nagu Piibelet — laenasin. Enda eluloo asemel, mis on liikunud kuskil perifeerias, võtsin Euroopa ajaloo. Sellepärast, et Euroopa ei hakka laenu pärast protesteerima — ta ei teagi, et ma kirjutan.“

Hohenstaufenite suguvõsa tõusule panid aluse lihtsad krahvid, kes aja jooksul, abielude ja sõdade kaudu oma valdusi ja rikkusi suurendasid. Ajaloo kinnitust mõõdu andis Hohenstaufenite e. Staufeniite suguvõsa Pühale Rooma riigile palju võimsaid keisreid. (Saksa-Rooma keisririik rajati aastal 962.) Ajaloolistesse üksikasjadesse laskumata tuleks arvukate sõjakate ja vähem sõjakate Staufeniite hulgast esile tõsta kahte: Friedrich I Barbarossat, kes taotles võimu kogu kristliku Euroopa üle, ja Friedrich II, Konradini vanaisa, väga energilist ja andekat valitsejat. Tema valitsusaeg kujunes Sitsiiliale rahu- ja heaoluperioodiks. Haritud valitsejana soosis ta kunsti ja teadust ning suhtles rahumeelselt teise-usulistega. Küll põikles ta aga ristisõtta minekust kõrvale, mistõttu paavst Gregorius IX pani ta kirikuvande alla. Pärast Friedrich II surma (1250) kadus tegelikult Hohenstaufenite võim. Üksteise järel surid ka tema kaks poega, kellest Konrad IV (Konradini isa) paavsti kinnitusega valitsejana õigupoolest ei tunnustatudki.

* Kroonikate triloogiale järgnesid: vaheromaan „Imede saar“ (1964; 2. tr. Tln., 1966); biograafia triloogia „Mõrsjalnik“ (1965), „Rõõmulaul“ (1966) ja „Nõiduse õpilane“ (1967); vaheteos, novellikogu „Sigtuna väravad“ (1968); ajapõimingute triloogia „Õilsad südamed ehk Kaks sõpra Firenze“ (1970), „Lohe hambad“ (1970; Tln., 1987) ja „Kahekordne mäng“ (1972) ning lõpuks ajaloolis-filosoofilise kokkuvõttega „Rooma päevik“ (1976). Kõik esitrükkid on ilmunud Lundis.

Hohenstaufenitest jäi ajaloolavale peale noorukese Konradini veel viimase onu Manfred, kes ainsa täisealise järglasena asus Sitsiilia troonile. Manfred langes 1266. a. võitluses Louis IX venna Anjou krahviga. Võitja hakkas aga kaotaja pooldajaid, nagu ikka, tule ja mõõgaga hävitama. Algas suur segaduste ajajärk. Sitsiilia rahvas pöördus abisaamislootusega Saksamaal viibiva kuuteistkümneaastase Konradini poole. Aga ka saksa rahvas ise ootas oma poislohtu valitsejalt pärandusmaade tagasivõitmist ja enamatki — Rooma krooni. Konradin asus teekonnale, mille mõttetust võib aimata juba romaani esimestest lehekülgedest. Noor Švaabimaa hertsog ületas oma väikese sõjaväega Alpid, kuid Sitsiilia uus valitseja osutus tugevamaks... 23. augustil 1268 algas Tagliacozzo lahing. Konradin mängiti reeturite poolt vangi ning sama aasta 29. oktoobril langes viimase Hohenstaufeni pea. Ajalooraamatutest võib Staufenite languse kohta leida mitmesuguseid fakte ja hinnanguid. Üks nendest möönabki, et Hohenstaufenite dünastia, himustades Rooma impeeriumi, jättis unarusse Saksamaa. Pole siis ju võimatu, et see oli üks põhjustest, miks sakslased oma valitseja toetuseta jätsid. Koos Konradiniga luhus viimane lootus Euroopa ühendamiseks, küll teab aga hilisem ajalugu uusi sellesarnaseid katseid (Napoleoni sõjakäik, „Barbarossa“ plaan jt.). Mis puutub reetmise fenomeni, siis siin võib Ristikivi fabuleerimist nagu ka ajalooürikuid uskuda või mitte. Igatahes langetasid võitnud prantslased kaotaja üle võitja otsuse.

Küllap püüab Ristikivi Konradini saatuses ka ajalooanaloogiaid leida, ehk tule-tada meelde sedagi, et inimkond ajaloo õppetundidest ja lüüasaamistest kuigivõrd tarkust ei nõuta.

Rooma kui rahuriigi taassünni-idee haarab kõiki Konradini ümber koondunud tegelasi. Eriti nelja lähemat, eri rahvusi esindavaid Rupert von Schmerzburgi, Benvenuto, Hassanit, Montepervieri. Võiks püstitada probleemi — kes nad veel on? Sümboliseerivad nad impeeriumi ühtsuseideed või peitub Ristikivi inimese eksistentsiaalkäsitluses veel midagi (teisikute, nelikute motiiv)?

Põleva lipu sümbol ei osuta üksnes valitseja ja ta riigi saatusele, vaid laieneb ajalooetappi märkivaks tähiseks, mõtestab riigi resp. impeeriumi hukkumist kui paratamatust. Romaani kaksteist peatükki on pealkirjastatud heraldika sümbolite järgi ja neil sümbolitel on täiesti selgelt avatav tähendus. Põleva lipu motiiv esineb Konradini unenäos, kus valitseja on sügavas mures talle määratud ülesande täitmise, missiooni teostamise pärast. Küsimus sellest, kas Konradini teekond osutus mõttetuks või ei, jääb painama. Mõtiskleda saaks, koguni polemiseerida sellegi üle, kas õilis ja aus Konradin on tulevase õiglase maailma valitsejaideaal? Ja ehkki ajalool on tänagi rutt edasi minna ja lugeja soovib lugeda juba järgmist romaani, jääb siia mõtlemisruumi küllaga. Eks suuna autorgi oma lugeja mõtteid ajaloolise tegelikkuse pealispinnalt sügavama ja varjatuma juurde:

„Seitsmele künkale on Rooma ehitatud ja seitse on teede arv, mis sinna viivad... [—] Kristlastele on aga Rooma teedelt päranduseks jäänud üks kurb küsimus: „Quo vadis?““

MAIRE LIIVAMETS

SISUKORD

I	Sõrmus	5
II	Lipp	15
III	Laegas	26
IV	Mantel	36
V	Roos	45
VI	Täht	54
VII	Tuli	64
VIII	Laev	74
IX	Pistoda	85
X	Vanker	96
XI	Võti	106
XII	Kroon	116
XIII	Süda	126
XIV	Mõök	137
XV	Rist	148
XVI	Kinnas	159
	„Põlev lipp“ — võtmeteos (M. Liivamets) . . .	170

Ristikivi, K.

R57 Põlev lipp. — Tln.: Eesti Raamat, 1990. — 176 lk.
ISBN 5—450—01471—6

K. Ristikivi (1912—1977) ajaloofilosoofilise sarja esimese triloogia (kroonikad) avateos „Põlev lipp“ viib lugeja 13. saj. Euroopa rüütlisõdade keerisesse. Peategelane, viimane Hohenstaufen, järgib lüüasaamist ette teades meelekindlalt oma missiooni.

R $\frac{4702770201-225}{901(15)-90}$ TL—8—16—89 . . . 84.3E

Литературно-художественное издание

Карл Ристикиви

ГОРЯЩЕЕ ЗНАМЯ

2-е издание

На эстонском языке

Художник-иллюстратор Х. Ларетей

Таллинн изд-во „Ээсти раамат“

Toimetaja Ü. Kurs

Kunstiline toimetaja M. Raid

Tehniline toimetaja M. Suvi

Korrektor V. Pihel

ИБ № 8066

Laduda antud 17. 08. 89

Trükkida antud 20. 03. 90

Formaat 60×90/16

Ofsetpaber nr. 1

Kiri: times

Ofsettrükk

Trükipoognaid 11,0

Tingtrükipoognaid 11,0

Tingvärvitõmmiseid 22,5

Arvestuspoognaid 10,65

Trükiarv 50 000

Tellimus nr. 500

Hind 2.50

Kirjastus „Eesti Raamat“,

200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10

Tallinna Raamatutrükikoda,

200108, Tallinn, Laki 26.

Pille Önnepalu

"Räakomine,
veekomine,
hütmine"

pille.oonnep
@gmail.com